KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

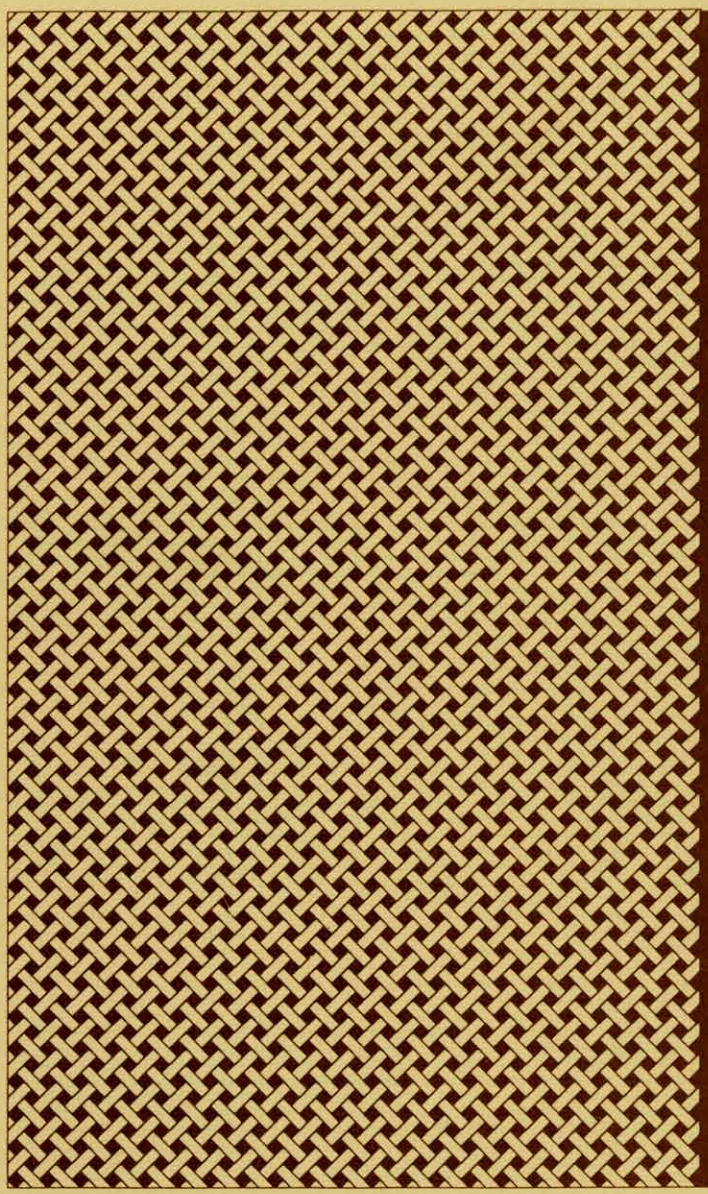

ÚJ FOLYAM

1996
3

A tartalomból:

A kurrens Magyar Nemzeti Bibliográfia ötven éve

Gondolatok a könyvtári-informatikai képzés megújításáról

Az országgyűlési képviselők tájékozódási szokásai

A gyermekkönyvtárak szakemberellátottsága Magyarországon

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI

nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program min. 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft**. Az **aktualizálást** lemezen vagy az IIF "PETRA" szolgáltatás útján szállítjuk negyedévenként. Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:
Kovács Emőke

Főszerkesztő-helyettes:
Kovács Katalin

Szerkesztők:
Feimer Ágnes
(Külföldi folyóirat-figyelő)
Kovács Katalin
(Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle)
Novák István
(Külföldi folyóirat-figyelő)

Műszaki szerkesztő:
Posta Éva

Szerkesztőség:
OSZK KMK
Budapest I. Budavári Palota
F épület 1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517
Telefax: 202-0804
E-mail: h2244Kon@ella.hu

Megjelenik:
Negyedévenként
Ára: 400,- Ft + postaköltség
Éves előfizetési díj:
1500,- Ft + postaköltség
Számonként is megrendelhető.
Terjeszti: az OSZK KMK
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Poprády Géza
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár
nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: 24,8 ív terjedelemben
Munkaszám: 96.207

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
6. (42.) ÉVFOLYAM
1996. 3. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lapban olvasható írások szerzőik véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
Sciences de l'information documentation

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts
Inhaltsangaben 386

A kurrens Magyar Nemzeti Bibliográfia ötven éve 391
BÉNYEI Miklós

Gondolatok a könyvtári-informatikai szakképzés megújításáról 403
KOKAS Károly

A „magyar Törvénygyár" 1990-1994 között. *Az országgyűlési képviselők informálódási szokásai* 414
HARASZTI Pálné

Műfordítások analitikus feltárása az Országos Idegennyelvű Könyvtárban 427
KOMÁROMI Sándor

Gyermekkönyvtárak szakemberellátottsága Magyarországon az 1990-es évek közepén 430
SUPPNÉ TARNAY Görgyi

A fejlődés útja Csongrád megyében 439
MAJTÉNYINÉ Túri Katalin

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

Francia egyetemi könyvtárak a felsőoktatás fejlesztésében 443
VIRÁGOS Márta

Centenárium és csúcstalálkozó. *Százéves a New York Public Library* 458
KISS Jenő

Partnerek párbeszéde. *Beszámoló a Dialogue of East European Partners című konferenciáról. (1995. november 6-8, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár)* 462
KOVÁCS (D.) Katalin – Vályi Gábor – FOGARASSY Miklós

Az online adatbázisoktól az Internetig. *Szubjektív szemle az Online '95 konferencia anyagaiból* 466
KOLTAY Tibor

A könyvtári törvénykezés reformja Közép-Európában: igények és elvárások. *A nyugat-európai könyvtári törvénykezés áttekintése* 469
TRANIELLO, Paolo (Töm.: Orbán Éva)

Kérdőív a vezetési stílusokról 475
(Ford.: Mikulás Gábor)

Könyvszemle

Százhuszonöt év a törvényhozás és nem csak a törvényhozás szolgálatában
JÓNÁS Károly – VEREDY Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár története 1870-1995 479
(Ism.: Futala Tibor)

Kulturális örökség és információs társadalom
RÓZSA György: Kulturális örökség és információs társadalom 482
(Ism.: M. Fülöp Géza)

A könyvtárak fő erőssége a munkatársaiban rejlik
Stratégiai tervezés, marketing, TQM 484
(Ism.: RÓZSA György)

Minőség és teljesítmény
Quality issues in the library and information services... 485
(Ism.: M. Fülöp Géza)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Válogatás a Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből 487

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány 493
Könyvtár- és tájékoztatásügy 495
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 512
Munkafolyamatok és szolgáltatások 518
Tájékoztatási rendszerek 540
Vezetés, irányítás 545
Felhasználók és használat 558
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés 562
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 562
Kapcsolódó területek 565

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Novák István

A szám szerzői, közreműködői: BÉNYEI Miklós (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen), BÍRÓ Júlia (MTA Központi Könyvtár, Bp.), CSABAY Károly (OSZK KMK), FEIMER Ágnes (OSZK KMK), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), FÜLÖP Géza, M. (író, Marosvásárhely), HARASZTI Pálné (Országgyűlési Könyvtár, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Bp.), KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KISS Jenő (FSZEK), KOKAS Károly (JATE Központi Könyvtár, Szeged), KOLTAY Tibor (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtár), KOMÁROMI Sándor (Országos Idegennyelvű Könyvtár, Bp.), LUKÁCSNÉ VARGA Judit (Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem), MAJTÉNYINÉ TÚRI Katalin (Somogyi Könyvtár, Szeged), MÁNDY Gábor (FSZEK), MIKULÁS Gábor (Kecskeméti Tanítóképző Főiskola Könyvtára), NAGY Attila (OSZK KMK), ORBÁN Éva (Móricz Zsigmond Gimnázium Könyvtára, Bp.), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), RÓZSA György (MTA Központi Könyvtár), SUPPNÉ TARNAY Györgyi (KLTE Könyvtár-informatikai tanszék, Debrecen), TÓTH Erzsébet (OSZK KMK), VIRÁGOS Márta (DOTE Kenézy Könyvtára, Debrecen)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

Fifty years of the current Hungarian National Bibliography

BÉNYEI Miklós

The National Széchényi Library (NSzL) issued the first number of the current Hungarian National Bibliography (HNB) fifty years ago, in 1946. Somewhat later the Repertory of Hungarian Journals (RHJ) was also started. The historic survey of the bibliographies was prepared for the anniversary. The first issue of HNB contained in UDC order bibliographic data of books, printed music and maps printed in Hungary and submitted as legal deposit copies. RHJ appeared as a supplement to HNB, also in decimal system. Focusing on current, up-to-date thematic information on new documents was a merit of the NSzL's venture. On the level of library policy it was first declared in 1956, during the preparation of the library act, that the national library was responsible for the preparation of the national bibliography. However, it was made clear only on the 1961 conference on bibliography that national bibliographies make up a system. Separate booklets were issued for textbooks, printed music, Hungarica, and the acquisition aid entitled Új Könyvek (New Books) was also started. Annual cumulations were prepared. Editors had been involved in standardisation projects, and computerisation of the bibliographic system was prepared in the 1970s. Lack of financial resources has always hindered development and daily work as well. Computerisation made the renewal of the contents, structure and form of the system indispensable. The division of labour, and cooperation also required rethinking in order to ensure complete coverage of the national registration . (pp. 391-402)

On the advancement of library and information training

KOKAS Károly

The article examines library work, altered according to the expectations of the information society, and the training of librarians is surveyed in the light of this. New pieces of knowledge should be built on traditional elements, though these also need improvement. It is fundamental how deeply and in what way computer technology should be taught. The aim is to train good practising librarians, therefore practical training should give the core of the curriculum. Four main fields are suggested for incorporation into training: information science, information systems, information processing, and information management. The main themes included in the four fields are presented in the rest of the article. (pp. 403-413)

„Hungarian Law Factory" between 1990 and 1994. MPs' habits of information gathering

HARASZTI Pálné

In spring, 1994 the MP Information Services Department of the Library of Parliament made a series of interviews on the reception of MP information services started in 1991. 21 of the 80 MPs asked for the interview were willing to answer questions regarding a) the type and source of information

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

used by MPs, b) the role of the Library of Parliament, c) their expectations concerning the services. It turned out from the analysis of answers that expert papers for preparing decisions were needed most. However, current and retrospective Hungarian parliamentary documents were used less, and there was even less interest in foreign parliamentary materials. Hungarian legal regulations were consulted very infrequently, but half of the MPs asked mentioned the use of foreign legal compilations. All of them browse the national press every day, and electronic mass media are also popular. The slow fulfilment of interlibrary lending requests was mentioned as the negative side of library use, while easy-to-use online databases and reference services were found useful and good. MPs were also satisfied with the collection of the library, and found copying important beside online searching from among the services offered by the library. In their opinion the library would stand international comparison as well. The ideas and experiences of MPs will be considered in preparation for the next parliamentary period. (pp. 414-426)

Analytic processing of translations in the National Foreign Language Library

KOMÁROMI Sándor

The analytic processing of pieces of literature in the National Foreign Language Library, looking back on several decades' history, is revived on the computer after its forced suspension. The new phase of processing, started in 1992, is highly selective both from the source, and from the publication point of view (ca. 50 core periodicals as sources, ca. 700 relevant new translations). Peculiar features of data records elaborated by combining the elements of ISO and ISBN standards are the following: designation of subgenre, sometimes original language title and source, in the case of component parts data of the parent document. Further features: multi-element citation field (e.g. in the case of poems), summary, resource fidelity. The structure of the program, subject indexing covering fundamental genre, as well as comprehensive linguistic-geographical subject indexing make searching for the name of author, Hungarian, original and full title, genre, name of translator, title of Hungarian source, language of publication and geographical names of the unit possible. In addition to active services, the library considers the preparation of other forms of service such as a printed bibliography, etc. (pp. 427-429)

Professionals in Hungarian children's libraries in the middle of the 1990s

SUPPNÉ TARNAY Györgyi

The author carried out a questionnaire survey in 1995 regarding the status of children's libraries working in county (type A) and town (type B) public libraries. In the given period there were 273 type A and B service points in Hungary, however, only 7.3% of these offered services for children. Children's departments had 451 full-time staff positions available, i.e. 1.2 librarians per service point in the capital, and 1.7 in the country. There is no differentiation in the payroll of children's librarians, and in 9 counties there is no university graduate working in children's services. So far as special training is concerned: the rate of professional children's librarians is 20%. The number of those participating in further training is relatively high in spite of the fact that these forms of training usually have to be paid for. The Children's Librarians' Section of the Association of Hungarian Librarians makes efforts for supporting the participation of children's librarians in further training. Children's librarians are in a handicapped position as compared to those working in adult services, too. Children's librarians have to brake out from their local isolation and should stand for their interests more categorically. (pp. 430-438)

The way of development in Csongrád county

MAJTÉNYINÉ TÚRI Katalin

There has been a good working relationship between town libraries and Somogyi Library. They have formed a professional community in the shaping of regional perspective, professional information exchange, and they struggle for material and moral advantages together. Some concrete forms of co-operation: common applications, organisation of study tours, presentations, participation in making tenders, etc. (pp. 439-441)

Abroad

VIRÁGOS Márta: French university libraries in the development of higher education
(pp. 443-457)

KISS Jenő: Centenary and summit. The New York Public Library is a hundred years old
(pp. 458-461)

KOVÁCS (D.) Katalin - VÁLYI Gábor - FOGARASSY Miklós: Dialogue of partners. An account of the conference „Dialogue of East European Partners". (6-8. November 1995, Budapest)
(pp. 462-465)

KOLTAY Tibor: From online databases to Internet. Subjective review based on papers from the Online 95 conference
(pp. 466-468)

TRANIELLO, Paolo: Library legislation reform in Central Europe: needs and expectations. An overview of library legislation in Western Europe
(Abstr.: Orbán Éva)(pp. 469-474)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Questionnaire on management styles
(Transl.: Mikulás Gábor) (pp. 475-478)

Book reviews

125 years of service for legislation and not only for legislation
JÓNÁS Károly - VEREDY Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár története 1870-1995
(Rev.: Futala Tibor)(pp. 479-481)

Cultural heritage and information society
RÓZSA György: Kulturális örökség és információs társadalom
(Rev.: M. Fülöp Géza)(pp. 482-483)

Staff is the main strength of libraries...
Strategic planning, marketing, TQM. (Ed. by the Chamber of Libraries and Information Centres)
(Rev.: M. Fülöp Géza) (pp. 484-485)

Quality and performance
Quality issues in the library and information services...
(Rev. M. Fülöp Géza) (pp. 485-486)

Selected accession list of the Library Science Library
(pp. 487-492)

From foreign journals (Abstracts)

(pp. 493-571)

INHALTSANGABEN

Fünfzig Jahre der laufenden Ungarischen Nationalbibliographie

BÉNYEI Miklós

Vor 50 Jahren, 1946 hat die Széchényi Nationalbibliothek (OSZK) die erste Nummer der laufenden Ungarischen Nationalbibliographie (MNB) und etwas später das Repertorium der Ungarischen Zeitschriften (MFR)herausgegeben. Das erste Heft hat die Angaben von in Ungarn gedruckten, als Pflichtexemplare eingekommenen Büchern, Musikalien und Karten registriert, in auf UDK-Zahlen basierten Gruppen. Das Repertorium erschien als Beilage der MNB, in einem ähnlichen UDK-System. Es war die Würde des Unternehmens der OSZK, dass sie laufend und rasch inhaltliche Auskunft über die neuen Dokumente angeboten hat. Auf der bibliothekspolitischen Ebene wurde es bei der Vorbereitung des Bibliotheksgesetzes (1956) formuliert, dass die Nationalbibliographie zur Aufgaben der Nationalbibliothek gehört. An der bibliographischen Sitzung von 1961 wurde es aber eindeutig, dass die verschiedenen Teile der Nationalbibliographie ein System bilden. Die Hefte mit Lehrbüchern, Musikalien, Hungarika-Materialien folgten aufeinander, die Erwerbungshilfe Neue Bücher (Új Könyvek) begann zu erscheinen, und auch die jährlichen Kumulationen wurden vorbereitet. Die Redaktionen haben sich den Standardisierungsprogrammen angeschlossen, und in den 70-er Jahren wurde es mit der Vorbereitung der EDV-Anwendung im bibliographischen System begonnen. Die Knappheit der finanziellen Mittel hat schon damals und auch seitdem die Arbeiten und die Entwicklungen erschwert. Bei der Computerisierung sollte das System inhaltlich, strukturell und seine Form betreffend erneut, und die Arbeitsteilung zwischen Bibliotheken, ihre Zusammenarbeit durchgedacht werden, um die Vollständigkeit der nationalen Registration sichern zu können. (S. 391-402)

Gedanken zur Erneuerung der Ausbildung von Bibliothekaren und Informationsfachleuten

KOKAS Károly

Die Bibliotheksarbeit und infolgedessen auch die Bibliothekarausbildung hat sich den Erwartungen der Informationsgesellschaft entsprechend geändert. Es ist zweckmässig, die neuen Kenntnisse auf die traditionellen Elemente basierend in die Ausbildung einzubauen, obwohl auch die traditionellen Elemente der Ausbildung umgestaltet werden sollen. Es ist eine Grundfrage, in welcher Tiefe und Weise Rechentechnik unterrichtet werden sollte. Das Ziel ist es, gute praktische Fachleute auszubilden, dazu ist aber mehr Praxisorientierung notwendig. Die vier wichtigste Gebiete, die in die Ausbildung eingeschlossen werden sollen, sind die folgenden: Informationswissenschaft, Informationssysteme, Informationsverarbeitung und Informationsmanagement. Im weiteren wird der Inhalt der wichtigsten Themenkreise beschrieben. (S. 403-413)

Die Gewohnheiten der Informationsbeschaffung von Parlamentsabgeordneten, 1990-1994.

HARASZTI Pálné

Im Frühling 1994 hat die Abteilung Information für Parlamentsabgeordneten der Parlamentsbibliothek eine Reihe von Interviews gemacht, über den Empfang ihrer Informationsdienstleistungen, die seit 1991 zur Verfügung stehen. Von den 80 Befragten waren 21 bereit, an den Interviews teilzunehmen. Die Fragen bezogen sich auf a) den Typ und Quellen der von den Abgeordneten benutzten Informationen, b) die Rolle der Parlamentsbibliothek, c) die auf die Dienstleistungen gesetzten Erwartungen. Aus der Analyse der Antworten hat es sich herausgestellt, dass das grösste Bedürfnis für die Expertenmaterialien für Entscheidungsvorbereitung besteht, während die laufenden und retrospektiven Parlamentsmaterialien weniger benutzt werden, und noch niedriger war das Interesse für die ausländischen Parlamentsmaterialien. Das geschriebene ungarische Rechtsmaterial war selten benutzt, die ausländischen Rechtsquellen waren aber

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

von der Hälfte der Antwortenden erwähnt. Alle lesen laufend die nationale Presse, und auch die elektronischen Massenmedien sind populär. Als Negatives war die Langsamkeit der Erfüllung der Fernleihwünsche, als Positives die gut benutzbaren Online-Datenbanken und das Auskuntsservice erwähnt. Die Benutzer waren auch mit der Sammlung der Bibliothek zufrieden; neben den Online-Recherchen hielten sie die Bereitstellung von Kopien für wichtig. Nach ihrer Meinung kann die Bibliothek auch im internationalen Vergleich standhalten. Die Bibliothekare werden die Meinung von Abgeordneten im nächsten Parlamentszyklus berücksichtigen. (S. 414-426)

Analytische Erschliessung von literarischen Übersetzungen in der Zentralbibliothek für Fremdsprachige Literatur

KOMÁROMI Sándor

Die Erschliessung, in der Bibliothek bereits in den 70-er Jahren eingeführt, erfährt jetzt ihre Erneuerung auf EDV-Grundlage. Die ab 1992 eingeleitetete Verarbeitung basiert sich auf ca. 50 periodischen Hauptquellen von literarischem Material, und umfasst etwa 700 gattungsspezifische Erschliessungseinheiten von neuen Übersetzungen. Als spezifische Elemente der Titelaufnahmen gelten: die genaue Gattungsbezeichnung, nach Möglichkeit die Angabe der Originalquelle und des Originaltitels bzw. die Angaben des Werkganzen von Textfragmenten. Die besondere Form der zusammenfassenden Titelaufnahme fällt einander angeschlossenen, zyklischen (vor allem lyrischen) Texten zu. Die Hauptlinie der Sacherschliessung geht, durch eine entsprechende sprachgeographische Schlagwortsequenz, nach den Originalsprachen und den geographischen Orten (Land, Region) der Übersetzungstexten. Sacherschliessung und Inhalt der Titelaufnahmen ermöglichen somit die Suche unmittelbar nach Autor, Übersetzungs- und Originaltitel, Übersetzer, Textgattung, Originalsprache und Sprachort. Als aktive Dienstleistung (in Vorbereitung) kommen verschiedene, gedruckte und andere Formen ins Wort. (S. 427-429)

Die Versorgung mit Fachleuten in ungarischen Kinderbibliotheken in der Mitte der 90-er Jahre

SUPPNÉ TARNAY Györgyi

1995 wurde eine Fragebogenerhebung über die Lage der Kinderbibliotheken der Komitats- und Stadtbibliotheken durchgeführt. Damals arbeiteten insgesamt 273 solche Dienststellen in Ungarn, aber nur in 7,3% von ihnen gab es eine Kinderbibliothek. 451 hauptamtliche Stellen standen für Kinderdienst zur Verfügung, d.h. 1,2 Stellen per Dienststelle in der Hauptstadt und 1,7 Stellen auf dem Lande. Zur Einstufung von Kinderbibliothekaren gibt es keine differenzierte Anordnung; in 9 Komitaten gibt es gar keine Diplom-Bibliothekare mit Universitätsabschluss im Kinderdienst. Der Anteil von Bibliothekaren, die speziell für die Kinderbibliotheksarbeit ausgebildet waren, war 20%. Verhältnissmässig viele Kinderbibliothekare nehmen an beruflicher Weiterbildung teil, obwohl man für die meisten Formen der Ausbildung schon die Selbstkosten bezahlen muss. Die Sektion Kinderbibliothekare des Vereins Ungarischer Bibliothekare bestrebt sich, die Teilnahme von Kinderbibliothekaren an Weiterbildung zu unterstützen. Kinderbibliothekare sind benachteiligt auch im Vergleich zu ihren Kollegen, die mit Erwachsenen arbeiten. Um diese Lage zu verändern, sollen die Kinderbibliothekare aus ihrer Isoliertheit heraustreten und ihr Interesse mehr nachdrücklich vertreten. (S. 430-438)

Der Weg der Entwicklung in Komitat Csongrád

MAJTÉNYINÉ TÚRI Katalin

Die Stadtbibliotheken und die Somogyi-Bibliothek (eine Komitatsbibliothek) in Komitat Csongrád haben schon lange gute Arbeitsbeziehungen. Sie formen eine gemeinsame berufliche Allianz, um die regionale Anschauung , den beruflichen Informationsaustausch zu gestalten, und für finanzielle und geistige Vorteile gemeinsam aufzutreten. Einige konkrete Formen ihrer Zusammenarbeit: gemeinsame Bewerbung auf Ausschreibungen, Organisation von Studienreisen, Demonstrationen, Teilnahme an Wettbewerben usw. (S. 439-441)

Ausblick

VIRÁGOS Márta: Die Rolle der französischen Universitätsbibliotheken in der Entwicklung der Hochschulausbildung
(S. 443-457)

KISS Jenő: Hundertjahrfeier und Gipfeltreffen. Hundert Jahre der New York Public Library
(S. 458-461)

KOVÁCS (D.) Katalin - VÁLYI Gábor - FOGARASSY Miklós: Dialog von Partnern. Bericht über die Konferenz „Dialogue of East European Partners" (Budapest, 6-8. November 1995)
(S. 462-465)

KOLTAY Tibor: Von Online-Datenbanken zum Internet. Subjektive Rundschau aufgrund der Materialien der Online '95 Konferenz
(S: 466-468)

TRANIELLO, Paolo: Reforming library legislations in Central Europe: needs and expectations. Review of library legislations in Western European countries.
Reform der bibliothekarischen Gesetzgebung in Mittel-Europa: Bedürfnisse und Erwartungen. Überblick der bibliothekarischen Gesetzgebung in West-Europa.
(Zusammenf.: Orbán Éva) (S. 469-474)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Fragebogen über Management-Stile
(Übers.: Mikulás Gábor) (S. 475-478)

Buchbesprechungen

125 Jahre im Dienst der Gesetzgebung. Geschichte der Parlamentsbibliothek, 1870-1995
JÓNÁS Károly - VEREDY Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár története 1870-1995.
(Rez.: Futala Tibor) (S. 479-481)

Kulturelle Erbe und Informationsgesellschaft
RÓZSA György: Kulturális örökség és információs társadalom
(Rez.: M. Fülöp Géza) (S. 482-483)

Die wichtigste Stärke der Bibliotheken sind ihre Mitarbeiter. Strategische Planung, Marketing, TQM
Stratégiai tervezés, marketing, TQM. (Kiad. a Könyvtári és Informatikai Kamara).
(Rez.: M. Fülöp Géza) (S. 484-485)

Qualität und Leistung
Quality issues in the library and information services.
(Rez.: M. Fülöp Géza) (S. 485-486)

Auswahl aus den Neuerwerbungen der Fachbibliothek für Bibliothekswissenschaft
(S. 487-492)

Aus ausländischen Zeitschriften (Referate)
(S. 493-571)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kurrens magyar nemzeti bibliográfia ötven éve

Bényei Miklós

„A magyar tudományos világnak, könyvtárainknak s nem utolsósorban a könyvszakmának – kiadóknak és kereskedőknek – egyik régi kívánsága válik valóra" – ezekkel a találó szavakkal indította útjára 1946 tavaszán az Országos Széchényi Könyvtár a kurrens *Magyar Nemzeti Bibliográfia* első számát.[1] Pár hónappal később napvilágot látott a *Magyar Folyóiratok Repertóriuma* is. Azóta eltelt ötven esztendő: a magyar történelem rendkívül mozgalmas időszaka, miközben két nagy politikai-gazdasági-társadalmi fordulat (divatos kifejezéssel: rendszerváltás) is végbement. A nemzeti bibliográfia azonban a változó körülmények közepette mindig talpon tudott maradni. S most a kerek évforduló alkalmat szolgáltat arra, hogy röviden, egy folyóiratcikk szűkre szabott keretei között szükségszerűen vázlatosan áttekintsük e bibliográfiai vállalkozás eseményekben és elvi-módszertani tanulságokban gazdag fejlődéstörténetét. Egyébként a téma rég megérett már a monografikus feldolgozásra is, és talán e közlemény is biztatást adhat a fiatal kutatóknak, szakdolgozó hallgatóknak a részletekig hatoló vizsgálódásra, egyebek között a levél- és irattári források tanulmányozására.

Ma már meghökkentően rövidnek tűnik a második világháború befejezése, a főváros sok-sok pusztulással járó ostroma és a kurrens magyar nemzeti könyvészet újjászületése közötti idő. A gyorsaság több tényező együtthatásának köszönhető. A gondolat már régóta érlelődött és a múlt század hetvenes éveiig visszanyúló előzmények után a harmincas évek közepétől az OSZK betűrendes éves könyvészetei, majd a pécsi Magyar Szociográfiai Intézet gondozásában kiadott, címében és szerkezetében azonos bibliográfia bizonyították a megvalósítás lehetőségét is.[2] Közrejátszott a fiatalon elhunyt új főigazgató, *Györke József* (1906-1946) lendületes igyekezete és a szerkesztő, a korábbi munkálatokban is részt vett *Goriupp Alisz* (1894-1979) tapasztalata,[3] ám valószínűleg a könyvtár egész kollektívája kötelességének érezte ennek a feladatnak a vállalását. A világégést követően fontos motívum lehetett a magyarság szellemi jelenlétének demonstrálása, a híradás szándéka. Eleinte az éves könyvészetek folytatását tervezték,[4] de végül a havi, vagyis az igazi kurrens megjelenés mellett döntöttek. Szerencsés volt a címválasztás: miként a későbbi évtizedek igazolták, lehetővé tette, hogy ezen a címen a vállalkozás számos irányban bővüljön, hogy rendszer épüljön rá,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy elvileg a hazai dokumentumtermés egészét és a külföldi hungarikumok mindegyikét felölelje.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia első füzete az 1946. január-február-március hónapokban Magyarországon kinyomtatott, kötelespéldányként beszolgáltatott könyvek, zeneművek (kották) és térképek (mintegy 620 mű, köztük sok füzetes kiadvány) adatait közölte, a téma szerinti visszakeresésre is alkalmas, az ETO alapján kialakított kb. 50 szakcsoportban. A tételeket nem számozták, de minden füzethez összevont betűrendes szerzői és névmutató járult, amelyet évente kumuláltak. A nyomás egyoldalas, azaz a könyvtárak felvágás után a leírásokból kartotékkatalógust készíthettek.

Az úttörő jellegű, a szakemberek gyors tájékozódását szolgáló cikkbibliográfia kezdeményezője, majd 1948-tól felelős, 1960-tól főszerkesztője az OSZK Hírlaptárának vezetője, *Dezsényi Béla* (1907-1972), összeállítója *Szekeres Margit* (1911-1961) volt.[5] A Magyar Folyóiratok Repertóriumának anyaggyűjtése a könyvészetével egy időben kezdődött és negyedéves füzetei annak mellékleteként jelentek meg, ugyanabban a decimális rendszerben és szintén felvágható nyomással. Az első, még összevont szám az 1946. januártól júniusig terjedő fél év hazai folyóiratainak válogatott cikkanyagát tartalmazta (32 lapból kb. 560 tételt), a feldolgozott lapok listájával. Füzetenként és évente is készült betűrendes mutató. Dezsényi Béla bevezetője egyértelműen utalt a bővítés szükségességére, egyrészt a feltárandó lapok, másrészt a cikkek körét illetően. *„A hír- és ismertetési rovatok tartalmát, valamint a tiszta szépirodalmat egyelőre kihagytuk"* – írta egyebek között.[6] Nemigen sejtette, hogy ezek a hiányok ötven év alatt sem igazán szűnnek meg...

Az MNB és az MFR közzététele az adott időpontban a nemzeti könyvtár akkori vezetőinek és munkatársainak felelősségérzetét tanúsító, történetileg is magasra értékelhető szakmai teljesítmény. Fordulatot hozott a hazai bibliográfiai tevékenység fejlődésében: előtérbe állította az új dokumentumokról való folyamatos, gyors és tartalmi tájékoztatást.[7] A két bibliográfia ezután folyamatosan megjelent, csak ritkán kényszerültek számösszevonásokra. Két év múlva (1948 májusával bezárólag) megszűnt az egyoldalas nyomás. Fokozatosan – a könyv-, illetve folyóirattermés függvényében – emelkedett a leírt könyvek, illetve a feldolgozott lapok, cikkek száma. Az MNB 1947. évi 10. (novemberi) füzetén szerepelt először *Goriupp Alisz* felelős szerkesztő neve; 1955-től *Veredy Gyula* látta el ezt a feladatot. Az MFR 1950 januárjától gyakrabban, havonta jelent meg. Az MNB az 1953. évi 3. számtól áttért a tételszámozásra, de a mutató csak 1955-től utalt ezekre; 1955-től feltüntette a rejtett bibliográfiákat is. Az éves index 1958-tól kiegészült a sorozatok mutatójával.

A kurrens nemzeti bibliográfia kezdeti évtizedét, első tizenkét-tizenhárom esztendejét szokás a stagnálás szakaszának minősíteni. Tagadhatatlan: ez idő tájt valóban kevés érdemi változás történt, túlságosan nagy volt a füzetek késése, nem bővült a feldolgozott dokumentumok köre és nem törekedtek a külföldi hungarikumok bevonására sem.[8] Közel fél évszázad távlatából azonban árnyaltabb, méltányosabb lehet ennek az időszaknak a megítélése. A korabeli történelmi körülmények, az ún. ötvenes évek művelődéspolitikai irányvonalának, az OSZK akkori nehéz helyzetének[9] ismeretében már önmagában az a tény is elismerésre méltó, hogy az MNB és melléklete, az MFR rendszeresen megjelenhetett és sikerült az összeállításuk bázisát képező kötelespéldány-szolgáltatást biztosítani. Jellemző a kor szemléletére, hogy az első országos könyvtáros-konferencia határozatában szó sincs a magyar nemzeti bibliográfiáról és az ugyancsak 1952-ben keletkezett, a könyvtárügy fejlesztéséről szóló miniszteri határozat az OSZK teendői között nem említi a nemzeti bibliográfia kiadását.[10] Csak a könyvtári törvény előkészítésének periódusában kezdett tudatosulni könyvtárpolitikai szinten is, hogy a nemzeti könyvtár országos feladata a nemzeti bibliográfia és a folyóirat-repertórium szerkesztése.[11]

Amikor az ötvenes évek végén a művelődés- és könyvtárpolitikai nyitás lehetővé tette a kissé szabadabb mozgást és valamelyest az OSZK helyzete is stabilizálódott, az 1958-ban kinevezett új főigazgató-helyettes, *Sebestyén Géza* (1912-1976) irányításával szinte azonnal megindultak a kurrens nemzeti bibliográfia reformmunkálatai. A külföldi tapasztalatok és a szakirodalom tanulmányozása, a tervezetek és megbeszélések sokasága jelentékeny mértékben hozzájárult a korszerűsítés elveinek és módszereinek kikristályosodásához, az elengedhetetlen szervezeti változtatásokhoz, a könyvtárak igényeihez való közelítéshez. A továbbfejlesztésnek két fő irányát jelölték ki: a dokumentumtermés mind

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nagyobb hányadának bibliográfiai számbavétele, szükség szerint párhuzamos sorozatokban és a technikai feltételek javításával a kurrens jegyzékek átfutási idejének csökkentése.[12] A tartalmi újítások először az MNB-ben mutatkoztak: 1959-re pontosan tisztázták a gyűjtőkörét (ekkor maradtak ki a sokszorosított egyetemi és főiskolai jegyzetek, a használati és a kisnyomtatványok, a különnyomatok), megkezdték az ún. tudományos gyűjtőkötetek analitikus leírását, a többkötetes művekről részletező felvételeket közöltek, lényegesen emelték a szakcsoportok számát (kb. 300-ra), a többszöri besorolást szakutalókkal oldották meg.[13] Ez évben *Durzsa Sándor* volt az MNB felelős szerkesztője, ám 1960-tól ismét Veredy Gyula – mint főszerkesztő – „jegyezte" a könyvbibliográfiát. Mivel tervezték az éves kumulálást, 1960-ban már nem volt tételszámozás, a bő betűrendes mutató a szakcsoportokra utalt. A felhasználó könyvtárosoknak kívántak segíteni a kereskedelmi forgalomba került könyvek Cutter-jelzetének feltüntetésével. Kísérleteztek a kiadványok előzetes, a műszaki példányokon alapuló bibliografizálásával is, de kevés sikerrel.[14] A technikai fejlesztés nyomán az MNB 1961 áprilisától (a 7. füzettől) kéthetente jelent meg és rövidült a közlési, valamint az átfutási idő is, bár az utóbbi nem az óhajtott mértékben. A fotó-ofszet (vagy xerox-ofszet) eljárás alkalmazása és a házi nyomás megteremtette az esélyét a cédulák egyéb irányú felhasználásának is.[15] Még 1960-ban megjelent *A magyar bibliográfiák bibliográfiája* c. kiadvány első kötete az 1956-57-ben regisztrált önálló és rejtett jegyzékekről. A gondosan szerkesztett, igen hasznos összeállítás ezután két-három (egyszer négy) év anyagával mintegy húsz esztendeig (utoljára az 1974-76-os kötet 1979-ben) megjelent. A másodfokú bibliográfiát a közfelfogás a nemzeti bibliográfiai rendszer részének tekintette,[16] az 1980-as évek elejétől azonban munkaerő és anyagi eszközök híján szüneteltették[17], majd teljesen megszüntették és az OSZK ma már nem tartja a rendszer elemének.

Részben összegezte az addigi eredményeket, részben új ajánlásokkal lendítette előre a tartalmi és technikai reformokat az 1961 szeptemberében Gödöllőn rendezett, korszakos jelentőségű, első országos bibliográfiai értekezlet. Szorgalmazta „a nemzeti bibliográfia rendszerének" teljes kiépítését, a dokumentumok minél szélesebb körének – köztük a periodikumok, a hírlapi cikkek, a recenziók, az egyetemi és főiskolai jegyzetek, a hivatalos kiadványok, a szekunder jellegű nyomtatványok, a filmek stb. – kurrens számbavételét; leszögezte, hogy a rendszer létrehozása és működtetése az OSZK (mint nemzeti könyvtár) feladata, de hangsúlyozta a kooperációs lehetőségeket is; felhívta a figyelmet a külföldi hungarikumok nyilvántartásának szükségességére; javasolta a nemzeti bibliográfiai problémák beható elemzését.[18] A tanácskozás talán legmaradandóbb, máig érezhető hatása annak tudatosítása, hogy a nemzeti bibliográfia *rendszer*. Közvetlenül utána megtörtént jó néhány részletkérdés elméleti megvitatása (elsősorban az OKDT* nemzeti bibliográfiai munkabizottságának üléseiin[19]), az OSZK pedig hozzálátott a gyakorlati tennivalók megvalósításához.

Az MNB 1962-től – amikor *Fügedi Péterné* lett a felelős szerkesztő – regisztrálta a zenei és szöveges hanglemezeket, egyúttal módosították a szakcsoportok beosztását. 1963-ban napvilágot látott az első kumuláció, az 1961-62-es anyagot újabb szelekcióval tartalmazó *Magyar könyvészet* c. kötet[20], amelyet aztán kisebb finomításokkal, a mutatók gazdagításával minden esztendőről közzétettek – 1991-gyel bezárólag. Ígéretes és szakmailag igen sikeres próbálkozás volt a grafikai plakátok és metszetek *Munkácsi Piroska* által összeállított bibliográfiája; ebből az 1961-62. (1965-ben), 1963-64. (1967) és 1965-66. (1969) évi kötet jelent meg az OSZK kisnyomtatványtárába beérkezett köteles példányok teljességre törekvő feldolgozásával, aztán sajnálatos módon abbamaradt.[21] Hasonló sorsra jutott az MNB-ből kihagyott tankönyvek, egyetemi és főiskolai jegyzetek 1968-ban indult, kétéves periodicitású (1965-66, 1967-68, 1969-70, 1971-72) bibliográfiája, amely *Magyar könyvészet. Tankönyvek* címmel és az alapbibliográfiához igazodó szakrendben sorolta fel a gyűjtőkörébe tartozó kiadványokat. Az MNB életében a hatvanas évek második fele a stabilizálódás, a lassú előrelépés időszaka. 1969-től új felelős szerkesztő, *Szűcs Jenőné* irányította a munkát. Ez évben, a 9. füzettől kezdve a könyvbibliográfia formailag megújult, áttekinthetőbb lett. Két évvel később a tudományos-technikai fejlődésre reagálva átdolgozták a szakcsoportokat. Még 1969-ben született az a döntés is, amelynek értelmében 1970-től elkülönült a *Magyar Zeneművek Bibliográfiája*[22], *Vavri-*

* OKDT = Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

necz Veronika szerkesztésében. A negyedévente közzétett jegyzék 1971-től tételszámozott, 1972-től pedig a komolyzenei kiadványok analitikus leírását is hozza; mutatói szintén bővültek az évek során.

Az MFR szerkesztősége azzal válaszolt a gödöllői ajánlásokra, hogy 1962 októberétől a három budapesti, ún. központi napilap cikkeinek egy részét is feltárta.[23] Majd amikor 1964 végén létrejött az egységes bibliográfiai osztály, e kiadvány szorosabb összeköttetésbe került az MNB-vel[24]: 1965-től ezen az osztályon szerkesztették, az új felelős szerkesztő *Takács Menyhért*; ez évtől a cikkbibliográfiát is xerox-ofszet eljárással állították elő és áttértek a kéthetenkénti megjelenésre; ugyancsak az MNB-hez hasonulva alkalmazni kezdték a szakutalókat. Ezután – 1967-re – rögzült az MFR addig kissé bizonytalan gyűjtőköre: nem figyelik a szórakoztató, üzemi, képes-, élc-, divat- és hivatalos lapokat, a nem nyomdai úton sokszorosított sajtótermékeket; a közlemények közül kihagyják a szépirodalmi szövegeket, a recenziókat, a kiállítási, színházi és zenei bírálatokat, a kisebb jelentőségű hírközlő cikkeket, a riportokat és az interjúkat, a rövidebb nekrológokat, a tanulmányúti beszámolókat, a kazuisztikai anyagot.[25] A cikkek válogatási szempontjai a későbbiekben alig módosultak, a feltárandó dokumentumok köre azonban szélesedett. Leginkább 1971-ben, amikor megpróbálkoztak a folyóiratcikkek kooperációs feldolgozásával: a kb. 400 lap felét az OSZK-ban, a többit – megosztva – az együttműködő partnerek (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár) figyelték; ezáltal csökkent a leírás addigi féléves lemaradása is.[26] 1972-től használták a tágabb értelmű „periodikum" kifejezést. A cikkbibliográfiát 1976-tól *Zöldi Péter* szerkesztette.

Közvetve érintette a magyar nemzeti bibliográfia ügyét, hogy 1964 októberében az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ és az Állami Könyvterjesztő Vállalat megindította a közművelődési könyvtárak kéthetente közzétett állománygyarapítási tanácsadó bibliográfiáját, az *Új Könyvek*et. Ezt – és a jóval későbbi társlapjait – a korabeli felfogás a nemzeti bibliográfia „kereskedelmi sorozatának" tartotta és így is tanították.[27] Később ez a megközelítés módosult, de egészen a legutóbbi időkig szoros kapcsolat maradt az MNB és az Új Könyvek között.[28]

A hatvanas évek végén kezdődött gazdasági reformtól sokat reméltek a magyarországi könyvtárak is. Ez az optimizmus tükröződött az 1970 decemberében lezajlott III. országos könyvtárügyi konferencia dokumentumaiban és felszólalásaiban is. A tanácskozás kiemelt feladatként határozta meg a nemzeti bibliográfiai rendszer tartalmi-metodikai továbbfejlesztését, mindenekelőtt a kurrens jegyzékek hézagainak eltüntetését és a külföldi hungarika-irodalom regisztrálását, továbbá az automatizálás felgyorsítását. A tézisekben e munka „nemzeti jelentőségé"-t hangsúlyozták, jócskán megemelve annak rangját.[29] Noha a gazdasági reform hamarosan megtorpant és az anyagi támogatás is kisebb volt a vártnál, a hetvenes években a kurrens magyar nemzeti bibliográfia dinamikusan fejlődött, fokozatosan kibontakoztak egy differenciált rendszer körvonalai.

Amikor a könyvtárügyi konferencia ajánlásait elfogadták, már csaknem kész tény volt a hungarika bibliográfia megindítása. A korábbi kezdeményezések[30] után a negyvenes évek második és az ötvenes évek első felében az akkori nemzetközi feszültség, a dogmatikus politikai légkör és az anyagi szűkösség miatt szóba sem jöhetett a külföldi magyar nyelvű és magyar vonatkozású művek számbavétele.[31] Először a debreceni *Hankiss János* 1956-ban megjelent tanulmánya, majd az európai szocialista országok 1957-ben tartott varsói bibliográfiai konferenciája irányította rá a figyelmet erre a kérdésre. *Szentmihályi János* 1958-ban egy alaposan végiggondolt, közvetlenül is megvalósítható koncepcióval jelentkezett. Aztán egyre többen és egyre többször – mint láttuk, a gödöllői értekezlet hozzászólói is – emlegették ezt a feladatot s felélénkült a külföldi hungarikumok könyvtári gyűjtése is.[32] A hatvanas évek vége felé a nemzeti tudományosság igényei és a külföldön élő magyarság iránti megnövekedett közérdeklődés sürgették az előkészítő munkálatok felgyorsítását, a felvetődő problémák elvi tisztázását.[33] 1970-ben egy próbaszám is elkészült, majd az esztendő legvégén – immár a könyvtárügyi konferencia pozitív állásfoglalását is mérlegelve – az OSZK főigazgatója létrehozta az intézményen belül a *Hungarika Koordinációs Bizottság*ot *Haraszthy Gyula* (1910-1990) vezetésével (ez 1974 végéig működött).[34] Egyúttal jóváhagyta, hogy 1971-től negyedévente megjelenjen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a *Hungarica. Külföldi Folyóiratszemle*, mint az MFR melléklete. A címe is jelzi, hogy a bibliográfia a külföldön kiadott folyóiratok magyar vonatkozású közleményeiről tájékoztat, válogató jelleggel. Anyaggyűjtése – kb. 400 lapból – könyvtárak és kutatóintézetek, közelebbről könyvtárosok és bibliográfusok összefogásával folyt; szerkesztője – haláláig – az egész ügy talán leglelkesebb mozgatója, *Szentmihályi János* (1908-1981) volt. A sorszámozott tételeket szakcsoportokra tagolva, azokon belül hármas bontásban (magyar vonatkozású cikkek, magyar szerzők külföldi közleményei, magyar szerzők munkáinak ismertetései) közölte, rövidebb-hosszabb annotációkkal.[35] A következő évben, 1972-ben megindult e bibliográfia párja, a *Külföldi Magyar Nyelvű Folyóiratok Repertóriuma* is, amelynek mindvégig *S. Orvos Mária* volt a felelős szerkesztője. Szintén az MFR negyedéves melléklete; a tanulmányok, cikkek és a magyar művekről írt ismertetések válogatott, szakcsoportokra tagolt, tételszámozott annotált jegyzéke, az OSZK-ba járó lapokból merítve.[36] A külföldi hungarikumokat feltáró cikkbibliográfiák fogadtatása hiányaik ellenére is igen kedvező volt. Közzétételük valóban a kurrens magyar nemzeti bibliográfia második világháború utáni történetének egyik legjelenősebb eseménye. Kitágították e rendszer földrajzi határait, hozzájárultak az anyaországi, a kisebbségi sorban és a szétszórtan élő magyarság összetartozásának és a nemzeti kultúra egységének tudatosításához, továbbá a magyarországi tudományosság, irodalom, művészet külföldi visszhangjának feltérképezéséhez. Sokan javasolták a könyvanyag regisztrálását is, és miután a nemzeti könyvtárnak ezt a törekvését az 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet megerősítette[37], ez az óhaj is teljesült. 1977-től a szerkezetileg változatlan két bibliográfia gyűjtőköre kiegészült a magyarországi könyvtárak által beszerzett (pontosabban: a Könyvek Központi Katalógusának bejelentett és az OSZK saját feldolgozású) könyvek adataival, beleértve a lelőhelyek jelölését is. Ennek megfelelően módosult a címük: *Hungarika Irodalmi Szemle. Külföldön, idegen nyelven megjelent magyar vonatkozású könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája*, illetve *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok. Külföldön magyar nyelven megjelent könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája.*[38]

A kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszerének formálódásában fontos állomás 1977. Látszólag formális lépés volt, hogy ez évtől az addig külön címet viselő sorozatok azonos főcímmel – *Magyar Nemzeti Bibliográfia* – jelentek meg, a feldolgozott dokumentumtípusra pedig az alcím utalt: *MNB. Könyvek bibliográfiája* – az 1977. 16. füzettől (negyedévenként továbbra is hozta a térképek címét); *MNB. Magyar zeneművek bibliográfiája* – 1977. 3. füzettől; *MNB. Időszaki kiadványok repertóriuma* – 1977. 15. füzettől (ettől kezdve *Sándor Ernő* a felelős szerkesztő). A címváltozás azonban tartalmi módosulást is takart: egyrészt demonstrálta a rendszer egységét, másrészt az MNB-KB és az MFR, azaz most már MNB-IKR esetében gyűjtőköri átcsoportosítással járt. Ezután ugyanis az IKR tárta fel a tudományos igényű évkönyvek és egyéb időszaki kiadványok tanulmányait. A cikkbibliográfia egyúttal visszatért a havi periodicitásra; megemelték a szakcsoportok számát (kb. 400-ra) és lemondtak a teljes szakszámról. Ez évben oldották fel az MFR 1976 végéig érvényben lévő terjedelmi korlátozását is; az emiatt összegyűlt leírásokat egy vaskos különszámban (Supplementum) adták közre 1978-ban. Az MNB-IKR akkori újdonsága az új indulású és az új címen kiadott periodikumok felvétele.

Súlyos adósságot törlesztett az OSZK, amikor ugyancsak 1977-ben kiadta a *Kurrens időszaki kiadványok 1976* c. bibliográfia első részét, *Nagy Zsoltné* szerkesztésében (a második rész egy év múlva követte). A múlt századi, Szinnyei József-féle sikeres kezdeményezések és az éves magyar könyvészetekbe szorult jegyzékek[39] után hosszú ideig nem volt kurrens sajtóbibliográfia. Az OSZK 1958-as és 1965-ös jegyzéke[40] nem pótolhatta ezt az űrt. A kései születés viszont tartalmi-módszertani szempontból előnyösnek bizonyult: már induláskor a korszerű nemzetközi gyakorlatot követve, kijegecesedett elvek alapján készülhetett az összeállítás. Az évente közreadott bibliográfia az időszaki kiadványok ekkortájt elterjedő, az ISSN szabvány szerinti tágabb felfogásában tárja fel a periodikumokat, tehát a korábban könyvként kezelteket is (kivéve: sorozatok, rendezvény-típusú kiadványok), az ISBD/S első, akkor még nem végleges változatának előírásai szerint, az OSZK-ba érkezett köteles példányok alapján. A tárgyévben, vagyis 1976-ban élő magyarországi periodikumok mindegyikéről tájékoztat: a korábban indultakról monografikus, az akkor indulókról összefoglaló szintű, nyitott leírással.[41]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az 1977-es esztendő még egy vonatkozásban feltétlenül megemlítendő: az ekkor tartott párizsi nemzeti bibliográfiai konferencia nálunk is nagy lendületet adott a fejlődésnek. Az egyetemes bibliográfiai számbavétel programja – amelynek megvalósításáról tanácskoztak – más dimenziókba emelte a magyar nemzeti bibliográfia egész rendszerét. Részvételünk ebben az IFLA-programban megkövetelte, hogy hazánk, közelebbről a nemzeti könyvtár egyrészt felelősséget vállaljon az országban megjelent dokumentumok rendszeres bibliográfiai regisztrálásáért, másrészt átvegye, alkalmazza azokat a nemzetközi szabványokat, módszereket, amelyek lehetővé teszik a nemzetközi együttműködésbe való bekapcsolódást, a nemzeti bibliográfiai adatok (leírások, rekordok) tartalmi és formai kompatibilitását. Vagyis – némileg leegyszerűsítve a dolgot – a nemzeti bibliográfiai rendszer elemeit számítógépes adatbázis formájában célszerű továbbépíteni, ami végső soron elvezethet ezen elemek (ágazatok), adatbázisok hazai integrálásához is. Az adatbázisokból egyéb szolgáltatások is szervezhetők, vagyis a gyakorlatban érvényesíthető az „egyszeri feldolgozás – többszöri felhasználás" sokat hangoztatott elve.[42] Egyébként az OSZK már korábban is komoly erőfeszítéseket tett arra, hogy igazodjon a nemzetközi trendekhez. Bekapcsolódott a szabványosítási programokba (ISBD, ISO), csatlakozott a nemzetközi azonosító számok (ISBN, ISSN) használatát biztosító egyezményhez, követte az ETO módosításait.[43] Az ISBN számokat az 1974. évi 10. füzettől közölték az MNB-ben.

Viszonylag korán, még a hatvanas-hetvenes évtizedek fordulóján elkezdődtek a számítógépesítés előkészületei, kíséretei is – először a kétségkívül legfontosabb ágazatnál, a könyvek bibliográfiájánál.[44] 1974-75-ben a Számítástechnikai Koordinációs Intézet (SZKI) kidolgozott egy rendszertervet, az MNB szerkesztőségében pedig létrehozták a gépesített feldolgozás személyi kereteit.[45] Az első hat próbafüzet és kumulációjuk 1977 júniusában készültek el, majd kísérleti üzemeltetés következett. Végül 1978-ban elérkezett a várva várt nap: a 8. füzettől az MNB-KB számait komputerrel állították elő, a bibliográfiai leírás és besorolás, valamint az átírás nemzetközi szabványainak alkalmazásával. A technikai reform és a nemzetközi elvárások figyelembe vétele tartalmi és metodikai megújulást is hozott: az MNB-KB ettől kezdve tájékoztat az élő sorozatokról és a szépirodalmi gyűjteményekről is analitikus leírásokat közöl (a szerzői nevek felsorolásával); a tanulmánykötetek cikkei mellett pedig a terjedelmi adatokat is feltünteti. A gépi feldolgozással ismét lehetővé vált a tételek számozása és szótárrendszerű, árnyaltabb keresést biztosító mutatót készíthettek.[46] Mindezen előnyök ellensúlyozták a külalak erősen kifogásolható voltát, a nehezen olvasható, egyenetlen írásképet. Nem sokkal később, az 1980. évi 18. füzettől ez a probléma is megoldódott: a fényszedéssel világos, jól áttekinthető tipográfia jött létre.[47] Az 1976-os tárgyévtől az MNB-KB kumulációit, a Magyar könyvészet köteteit is gépi technikával állították elő.[48]

A nyolcvanas évek elejére kialakult a kurrens magyar nemzeti bibliográfia ágazatokra tagolt, bár korántsem teljes és egységes rendszere. Mivel az általános társadalmi-gazdasági stagnálás közepette a szervezeti-szerkezeti keretek további bővítése – vagyis a mennyiségi fejlesztés – csaknem leküzdhetetlen pénzügyi korlátokba ütközött, egyre inkább a minőségi mozzanatok, a tartalmi-módszertani előrelépés, a könyvtárak közötti együttműködés és a számítógépesítés továbbvitele kerültek előtérbe. Ebbe az irányba mutattak az 1981 júniusában rendezett IV. országos könyvtárügyi konferencia megnyilatkozásai is.[49] Persze az automatizáláshoz is pénz, sok pénz kellett volna és bizony ennek hiánya igencsak lelassította az OSZK gépparkjának a nemzetközi normákat követő kiépítését. Az anyagi megszorítások olykor más területen is megtorpanáshoz vezettek.[50] Mindazonáltal ha apró lépésekkel is, de a magyar nemzeti bibliográfia ebben az évtizedben is előre haladt.

1981-ben két jelentős változás történt, az egyik a periodikumok, a másik a cikkek regisztrációját érintette. A Kurrens időszaki kiadványok c. összeállítás módosította a címét – *MNB. Időszaki kiadványok bibliográfiája (IKB)* –, ezzel is jelezve betagolódását a rendszerbe.[51] Három évvel később közzétették az 1976-80 közötti anyag kétkötetes indexét; ezt 1988-ban a hasonló méretű 1981-85-ös index követte. Gyökeres fordulat következett be az MNB-IKR összeállításában és kiadásában. A folyóiratok és ezzel együtt a közlemények számának emelkedése fokozatosan, a kritikus határig növelte a feldolgozott cikkek mennyiségét és ennélfogva a bibliográfia terjedelmét. A korábbi kooperációs kísérlet tapasztalatai és a nemzeti szakbibliográfiák lendületes fejlődése a hetvenes évek végén felvetettte a munkameg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

osztás gondolatát a repertorizálásban. Kétéves, széles körű szakmai előkészítés és a feladatot vállaló partnerekkel (OMKDK, MÉM Információs Központ, Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár) folytatott tárgyalássorozat előzte meg az együttműködési megállapodást.[52] Eszerint 1981-től az MNB-IKR csak a társadalom- és természettudományok körébe tartozó, valamint az ún. általános tartalmú cikkeket regisztrálja – a korábbinál valamivel mélyebbre hatolva és a társadalomtudományi tételeket tárgyszavazva – és ez a tény az alcímében (Társadalomtudományok, Természettudományok) is tükröződik. Az ETO 6-os főosztályába sorolt ún. alkalmazott tudományok címanyagát három szakbibliográfia veszi számba, úgymint a *Magyar mezőgazdasági bibliográfia,* a *Magyar orvosi bibliográfia*, a *Műszaki lapszemle* (1985-től: *Műszaki cikkek a magyar időszaki kiadványokban* és – 1991-ig – *Építésügyi cikkek a magyar időszaki kiadványokban*). E megoldás vitathatatlan előnye, hogy összességében több periodikumot és jóval több cikket tárnak fel, továbbá az információk közelebb jutottak a tényleges felhasználókhoz és elvárásaikhoz. Noha a kooperáció mindmáig működik és magában hordozza a továbblépés, bővítés lehetőségét, a döntés akkor is, azóta is sok ellenérzést váltott ki. A repertórium megosztottsága ugyanis valójában széttagoltság s ez ellentmond a nemzeti bibliográfia teljes áttekintést nyújtó funkciójának, vagyis az integráció, az egység hiánya éppen a cikkbibliográfia „nemzeti" jellegét kérdőjelezi meg. Nem sikerült kiküszöbölni a párhuzamos figyelést sem és változatlanul vannak hézagok a feltárásban. Másfajta gondot okoznak a metodikai eltérések.[53]

Közel fél évtizedes szervezeti-tartalmi előkészítés[54] után 1985-ben mutatkozott be egy új szolgáltatás, a *Hungarika információ* c. index. Elsősorban az OSZK – és kiegészítésként néhány szakkönyvtár – állományában fellelhető külföldi periodikumokból merítve, a magyar vonatkozású cikkek és ismertetések adatait sorszámmal ellátva és annotálva cédulán rögzítik és ezekhez tárgyszavas index készült. Ez utóbbit közzé is tették, először az 1984-1985. I. félév anyagával, *Kovács Ilona* és *Rácz Aranka* összeállításában. (Egyébként a cédulák is megrendelhetők.)[55] Közben tovább élt a két hungarika bibliográfia is; a *Hungarika Irodalmi Szemle* gyűjtőköre 1984-ben némileg változott (az 1982. évi 2. füzettől *Szerb Judit* a felelős szerkesztője).

Az OSZK 1985 tavaszán költözött be a Budavári Palotába, és ezután újra nagyobb figyelem irányult a számítástechnikai fejlesztésre, az integrált feldolgozásra. Amikor a kormányzati támogatás és a világbanki kölcsön révén elérhető közelségbe került a nemzeti könyvtár saját számítóközpontjának felállítása, jelentékeny erőket mozgósítottak a kisszámítógépre kifejlesztett programokkal (Micro-ISIS alapon) működő adatbázisok létrehozására és ezáltal a nagygépes tevékenységre való felkészülésre.[56] Az MNB-IKR indextételeinek (név- és tárgymutatójának) és forrásnyilvántartásának adatbázisa 1987-ben lett kész.[57] Az IKB-Magyar periodika adatbázist 1988-89-ben alakították ki, az 1986-tól feldolgozott tételekből. Ebből állították elő – immár automatikusan – az IKB éves, majd 1987-88-tól kétéves nyomtatott köteteit (meglehetős késéssel), továbbá 1989. január 1-jétől az *Új periodikumok* c. negyedéves és az MNB-KB függelékeként 1991-től havonta közreadott *MNB. Új periodikumok* c. jegyzéket.[58] Ugyancsak 1988-ban született meg a *Kiadói adatbázis*.[59] Az 1988 júliusában megszervezett Hungarika dokumentációs osztály három területen folytat feltáró munkát és ennek megfelelően három adattárat épít: hungarika bibliográfiai adatbázis, hungarika névkataszter, hungarika anyagot őrző külföldi könyvtárak címjegyzéke. Az első, a *Hungarika információs adatbázis (HUN)* programja 1989-en készült el és 1990-ben kezdték el a feltöltést. Ugyanakkor, 1989 végén a *Hungarika Irodalmi Szemle* és a *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok* c. bibliográfiák kiadása befejeződött. Az elsősorban periodikum-cikkeket és kisebb hányadban önálló kiadványokat leíró, a nyelvi, szerzői/intézményi és tárgyi hungarikumokat egyaránt számbavevő számítógépes adatbázis terméke a negyedéves Hungarika információ (cédulán és indexfüzetben). Kellő fejlesztéssel lehetőség nyílik arra is, hogy újabb bibliográfiák induljanak, a tervek szerint az MNB ágazati felosztásához hasonló tartalommal, éves periodicitással: *MNB. Külföldön megjelenő hungarikumok. Könyvek*, illetve *MNB. Külföldön megjelenő hungarikumok. Cikkek*.[60]

Az MNB. Könyvek bibliográfiája továbbra is külső számítógépen, az SZKI-ben készült; az 1982. évi 8. számtól *Sipos Márta*, az 1989. évi 15. füzettől *Patayné Balogh Éva* volt a felelős szerkesztője. Sikerült elérni, hogy az 1987-től megjelent, köteles példányként beérkezett könyvek bibliográfiai és katalógus célú feldolgozását össze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vonják.[61] 1988-tól a térképek leírásai függelékbe kerültek. Ezen időszak fejleménye az is, hogy az *MNB. Magyar zeneművek bibliográfiája* 1988-tól közölte a zenei kazetták címadatait is.

Leginkább a könyvek, kisebb részben a periodikumok bibliográfiáját sújtotta az a politikai-ideológiai indíttatású szabályozás, amely megtiltotta bizonyos hazai kiadványok regisztrálását. Nevezetesen az OSZK Zárolt Kiadványok Tárában őrzött, a hetvenes évek végétől megjelent ellenzéki szamizdatokról és – bármennyire furcsa – a Kossuth Kiadó ún. belső, számozott sorozatáról van szó.[62] Mennyiségileg nem nagy csoport ez, de fontos kortörténeti dokumentumok és az adminisztratív beavatkozás mindenképpen sértette a nemzeti és egyetemes bibliográfiai számbavétel elvét.

Az 1990 nyarán lezajlott második, debreceni országos bibliográfiai értekezlet egyik központi témája a kurrens nemzeti bibliográfia helyzete és jövője volt. A konferencia résztvevői és ajánlásai a továbbfejlesztés érdekében szükségesnek ítélték a kötelespéldány-szolgáltatás újbóli szabályozását, mégpedig oly módon, hogy a bibliográfiai számbavétel alapját képező minden dokumentumtípusra kiterjedjen; megoldandónak tartották az eddigi bibliográfiai nyilvántartásokban nem szereplő, ám a kutatás számára fontos dokumentumfajták – köztük a hírlapcikkek, kutatási jelentések, akadémiai disszertációk – országos regisztrációját; sürgették a másodfokú nemzeti bibliográfia folytatását és korszerűsítését, aztán a szépirodalom kurrens repertorizálását.[63]

Merő véletlen, hogy a debreceni bibliográfiai értekezlet és az OSZK számítógépesítésének döntő fordulata csaknem egybeesett. A Nemzeti Könyvtári Átfogó Információs Rendszer (NEKTÁR) létrejötte 1990-ben és a DOBIS/LIBIS integrált könyvtári szoftver használata[64] lényeges változásokat idézett elő a kurrens nemzeti bibliográfia rendszerében is. A legismertebb ezek közül az MNB-KB „hazatelepítése". Az SZKI számítóközpontjában 1991. november közepén (az 1991. évi 24. füzettel) fejezték be az adatbázis építését. A NEKTÁR adatbázis online feltöltését 1992. április 6-án kezdték el. A DOBIS/LIBIS viszont nem tartalmazott a bibliográfiai kiadvány megjelenítésére alkalmas formátum-programot, ezért a gyarapodásijegyzék-formátumot fejlesztették tovább e célra. Ehhez idő kellett, így az MNB-KB 1992. évi első 16 száma (kettesével összevonva) nem hozott a könyvekről leírásokat, csak az Új periodikumok c. és negyedévenként a Térképek c. függeléket tartalmazta. A jelzett megoldás a könyvek adatainak közzétételénél súlyos kompromisszumokra kényszerítette a szerkesztőket: szakítaniuk kellett a jól bevált szakrendi csoportosítással és ehelyett betűrendben, egyhasábos (később ismét kéthasábos) szedéssel, sorszámozás nélkül közölték a tételeket, elmaradtak a sorozati tételek, a mutatók és a gyűjteményes kötetek analitikus feltárása is. Akkor azt hitték, a zavar átmeneti; kb. fél évre becsülték az elhárításhoz szükséges időt.[65] Közben kiderült, hogy a feladat összetettebb, egyelőre csupán a tételszámozást (1994-ben) sikerült helyreállítani. Ugyanakkor a DOBIS/LIBIS-be bekerültek az 1987-től megjelent tankönyvek, jegyzetek és az OSZK gyűjteményében őrzött, de az MNB-KB-be fel nem vett könyvek rekordjai; a rendszer nagy előnyöket kínál az online keresésben; s van remény a Magyar könyvészet megszakadt sorozatának folytatására (nyomtatott, esetleg CD-ROM-formában).[66] 1996 elejétől az MNB-KB füzetei floppyn is megjelennek – a nyomtatott változattal egy időben –, HUNMARC adatcsere formátumban.[67] A másik idei változás az, hogy az MNB-KB mellékletként hozza az Új periodikumok c. jegyzéket. A teljesség kedvéért megemlítendő, hogy 1995-től új felelős szerkesztője – *Kelemen Éva* – van az MNB Magyar zeneművek bibliográfiájának.

Alighogy a NEKTÁR működni kezdett, a nemzeti könyvtárnak egy újabb, váratlan problémával kellett szembenéznie: a kötelespéldány-szolgáltatás lazaságával. Korábban, a centralizált állami könyv- és lapkiadási struktúrában csak elvétve fordult elő, hogy valamelyik dokumentumot nem küldték el az OSZK-ba, azaz a nemzeti bibliográfiai számbavétel bátran támaszkodhatott erre a forrásra. A kilencvenes években viszont a privatizált könyvkiadók és nyomdák jó része nem teljesíti kötelezettségét, egyre több könyv, periodikum, kotta, térkép, aprónyomtatvány, hanglemez, kazetta stb. hiányzik az OSZK gyűjteményéből, ugyanakkor az intézmény gyarapítási kerete fokozatosan csökken, így a pótlás esélyei is csekélyek. A hiány már-már aggasztó méretű, ezért is szükséges a kötelespéldány-szolgáltatás mielőbbi, törvény általi újraszabályozása.[68] Addig is és talán azután is célszerű lenne – mint ahogy *Poprády Géza*, a mostani főigazgató felvetette – kiterjeszteni a kurrens nemzeti bibliográfia gyűjtőkörét az OSZK állományán kívüli dokumentu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mokra, mindenekelőtt a máshol fellelhető könyvekre.[69]

Más természetű gond, hogy az időszaki kiadványok közleményeinek munkamegosztáson alapuló feltárása az információs cégek megszűnése, átalakulása, illetve az OMIKK problémái miatt akadozik. Az OSZK továbbra is elvégzi a társadalom- és természettudományi terület feldolgozását, de egyre sürgetőbb egy szélesebb körű, a számítógépes összeköttetésre alapozott kooperáció. Amint az *Vajda Erik* megvalósíthatósági tanulmányában olvasható, egy általános tájékozódásra alkalmas, az OSZK számítógépes rendszerébe illeszkedő, egységes cikkbibliográfiai online adatbázist kellene létrehozni, mégpedig az érintett és érdekelt szak-, felsőoktatási és megyei könyvtárak együttműködésével. Ebbe az adatbázisba beépíthetők a hírlapok – köztük a helyi újságok – válogatott cikkanyaga, és ezáltal realizálható – ráadásul az egységes cikkbibliográfia, tágabban a nemzeti bibliográfiai rendszer szerves részeként – az évtizedek óta szorgalmazott hírlaprepertórium ötlete is. A kooperáció és a számítógépes feltárás, hálózat megteremtheti a feltételeit a szépirodalmi közlemények kurrens feldolgozásának is. Sőt, még a vitatott recenziók is bekerülhetnének az adatbázisba. A jól átgondolt együttműködéssel kiküszöbölhetők a duplicitások és nagyrészt a hiányok is, továbbá megszüntethető a periodikumok többszöri, pazarló feldolgozása.[70] Az IKR korszerűsítésére más szempontból is szükség volna. Feltűnően hosszú az átfutási idő; az 1996. márciusi számban például 1993-ban megjelent cikkek is vannak, a folyóiratközlemények többsége pedig 1994-es; csupán a napilapcikkek származnak 1995 végéről, ami már-már elfogadható lenne. (A bibliográfia felelős szerkesztője 1993 elejétől *Dömötör Lajosné*.) Biztató jel, hogy az IKR adatbázis az utóbbi években bővült: 1993 óta rögzítik a füzetek címanyagát is, nemrég pedig ezt, valamint a régebben meglévő indexfájlt egyesítették, s 1996 márciusától ezen keresztül – igaz, csak az OSZK-n belül – most már hozzáférhetők a cikkek bibliográfiai hivatkozásai is, nem csak a tételszámaik.[71]

A nemzeti könyvtár foglalkozik a nem hagyományos hordozón megjelenő dokumentumok – mágnes- és kompakt lemezek, elektronikus újságok, multimédiák stb. – bibliográfiai leírásának kérdéseivel is, és erőfeszítéseket tesz ezen dokumentumok beszerzésére. A nemzeti bibliográfiai számbavételt ezek esetében is a kötelespéldány-szolgáltatás biztosítaná, tehát indokolt a készülő törvényben a nem hagyományos információhordozókat is felsorolni.[72]

A kurrens magyar nemzeti bibliográfiai rendszer fejlődését szinte állandóan beárnyékolták az anyagi gondok felhői. A politikai-gazdasági fordulat után sem bővültek a financiális források, sőt az utóbbi időben az OSZK vezetősége mind gyakrabban kényszerül a nehezedő pénzügyi helyzetre hivatkozva, nemleges vagy halogató döntést hozni. A nyomtatási költségek nagyarányú emelkedése miatt le kellett mondani a számítógépes adatbázisokban tárolt információk egy részének publikálásáról: a tankönyvek és jegyzetek bibliográfiájáról, az IKB kétéves köteteinek közreadásáról, az IKR indexeinek megjelentetéséről. Lelassult a hungarika adatbázisok fejlesztése is.[73] Természetesen felvethető a kérdés: vajon nem szervezhető-e ez a munka üzleti alapon? Meg lehet próbálni, de az eddigi tapasztalatok óvatosságra intenek. Alighanem igaza van *Lisztes László*nak, aki úgy vélte, hogy a nemzeti bibliográfia – mint szellemi termék – előállításához nem fűződik anyagi érdek. *Berke Barnabásné* még határozottabban állítja – valószínűleg jogosan –, hogy a nemzeti bibliográfia közreadása nem kifizetődő vállalkozás. Márpedig ha így van, akkor a nemzeti impresszum bibliográfiai számbavételét – amely minden ország számára művelődéspolitikai kötelezettség, az emberiség egészével szembeni etikai felelősség – elsődlegesen az állami költségvetésnek kell finanszíroznia.[74]

Bár a kurrens magyar nemzeti bibliográfia ötvenéves története elválaszthatatlan része a magyarországi könyvtárügy második világháború utáni fejlődésének, meglepő, hogy a kritikai visszhang – néhány kumulatív kötet és a hungarika első évfolyamának kivételével – feltűnően csekély és a tudományos igényű történeti vizsgálódások is hiányoznak. Mostani, igen-igen vázlatos áttekintésünkből is kiolvasható azonban néhány tendencia.

- A magyar nemzeti bibliográfia fejlődését kisebb vagy nagyobb mértékben, de mindig meghatározták, befolyásolták a mindenkori történelmi körülmények.
- A kurrens magyar nemzeti bibliográfia folytonosan bővült és a mostani anyagi szorítások ellenére is megvan rá az esély, hogy ez a folyamat ne szakadjon meg, vagyis a számbavétel teljes, hézagmentes, valamennyi hazai dokumentumtípus-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ra kiterjedő legyen. Ennek alapvető feltétele a kötelespéldány-szolgáltatás megfelelő, törvényes rendezése, valamint az OSZK és a különféle, speciális dokumentumok őrzésére hivatott intézmények szoros együttműködése.

- A kiadót és a szerkesztőket általában jellemezte a nyitottság, nyitottság az új módszerek, technikák irányában; jól példázza ezt a számítógép egyre intenzívebb alkalmazása. Amikor lehetett, igyekeztek lépést tartani a nemzetközi fejlődéssel is.
- Ez az ötven esztendő is felmutat kiemelkedő bibliográfusi, szervezői teljesítményeket, de időben előrehaladva egyre inkább a műhely-jelleg vált meghatározóvá.
- A kurrens magyar nemzeti bibliográfia történetében megfigyelhető az időnkénti fogékonyság a könyvtárak közötti együttműködésre (hungarika bibliográfia, IKR). Ez ad reményt arra, hogy a rendszer teljessé és az egyes ágazatok hézagtalanná tétele érdekében hamarosan létrejöhet a kooperáció, az összefogás mindazokkal a tudományos és szakkönyvtárakkal, megyei könyvtárakkal, amelyekben megvannak a személyi és technikai feltételek, valamint vállalják is ezt a feladatot.

Mert talán ma is helytálló – talán még inkább, mint az idézett sorok születésének idején – *Bóday Pál* 1978-ban írt gondolata: *„Mert a nemzeti bibliográfia igaz, hogy első megközelítésben tájékoztatási, kutatási, gyarapítási vagy egyéb praktikus eszköz. A magyar nemzeti bibliográfia ügye azonban elsősorban a magyar könyvtárosok ügye. Legtöbbünknek szívügye. Vagy legalábbis azzá kell lennie."*[75]

Jegyzetek

1. GYÖRKE József: Előszó. In: Magyar Nemzeti Bibliográfia, 1946. 1. sz. 1. p
2. Az előzményekről: SZABÓ Sándor: Általános tájékoztatás. II. A nemzeti bibliográfia. (Egységes jegyzet.) Bp. 1989. 52-58.p. (a továbbiakban: Szabó S., 1989); BÓDAY Pál: A magyar nemzeti bibliográfia. Bp. 1963. 66-77., 87-95. p. (a továbbiakban: Bóday, 1963).
3. TOLNAI Gábor: Györke József (1906-1946). In: Magyar Könyvszemle, 1946. 1-4. p.; FÜGEDI Péterné: Goriupp Alisz (1894-1979). In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1978. Bp. 1980. 11. p.
4. Nemzeti Múzeumi terveink. In: Magyar Könyvszemle, 1945. 145. p.; BISZTRAY Gyula: Az 1941. évi magyar könyvészet. In: Magyar Könyvszemle, 1946. 128. p.
5. MEZEY László: Dezsényi Béla emlékezete. In: Magyar Könyvszemle, 1973. 1. sz. 1-3. p.; KOZOCSA Sándor: Dr. Szekeres Margit (1911-1961). In: Magyar Könyvszemle, 1962. 1. sz. 98. p.
6. DEZSÉNYI Béla: Bevezető. In: Magyar Folyóiratok Repertóriuma, 1946. 1. sz. I. p.
7. Vö. FÜGEDI Péterné: A Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszere és az egyetemes bibliográfiai számbavétel programja. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. Bp. 1979. 20. p. (a továbbiakban: Fügediné, 1978).
8. Szabó S., 1989. 59. p.; BÓDAY Pál: A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer problémái, fejlődési irányai és lehetőségei. In: Bibliográfiai tanulmányok. Bp. 1978. 96-97. p. (a továbbiakban: Bóday, 1978).
9. Az utóbbiról: V. WALDAPFEL Eszter: Az Országos Széchényi Könyvtár a felszabadulás óta. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1957. Bp. 1958. 10-45. p.; NÉMETH Mária: Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos tevékenysége 1945-1974. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1979. Bp. 1981. 146-173. p. (a továbbiakban: Németh M., 1981).
10. Könyvbarát, 1952. 12. sz. 24. p. és 6. sz. 21-22. p.
11. KOVÁCS Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. In: Magyar Könyvszemle, 1956. 3. sz. 193. p.
12. A reformokról átfogóan, elvi megközelítéssel ír FÜGEDI Péterné: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia időszerű kérdései. In: Magyar Könyvszemle, 1962. 2-3. sz. 282-289. p.; ld. még: Bóday, 1978. 96-98. p., Németh M., 1981. 181., 185. p. Az Országos Széchényi Könyvtár 1958., 1959. és 1960. évi beszámolója. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1958. Bp. 1959. 20., 26. p., 1959. Bp. 1961. 21-22. p., 1960. Bp. 1962. 19. p., FÜGEDI Péterné: Sebestyén Géza és a nemzeti könyvtári szolgáltatások. In: Könyvtáros, 1986. 9. sz. 520-521. p.
13. Útmutató a MNB és a MFR használatához. Bp. 1959. II. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár 1959. évi beszámolója. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1959. Bp. 1961. 22. p.
14. Bóday, 1963. 10-13. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1960-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1960. Bp. 1962. 18. p.
15. ISZLAI Zoltán: A Magyar Nemzeti Bibliográfia új előállítási módjáról. In: A Könyvtáros, 1961. 6. sz. 334-335. p.; BARABÁSI Rezső: Törekvések a könyvtári és dokumentációs munka technikájának továbbfejlesztésére. In: Könyvtári Figyelő, 1964. 3-4. sz. 127-128. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1961-1962-ben,. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1961-1962. Bp. 1963. 13. p.; Bóday, 1963. 13., 20. p.
16. KŐHALMI Béla: A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban 1945-1965. Bp. 1967. 47-49. p. (a továbbiakban: Kőhalmi, 1967); SZENTMIHÁLYI János: A magyar bibliográfiák bibliográfiája. In: Könyvtári Figyelő, 1980. 6. sz. 637. p.; SZABÓ Sándor: A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1974-1976. In: Magyar Könyvszemle, 1981. 4. sz. 365. p.; Szabó S., 1989. 66. p.
17. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1981-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1983. 69. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

18. Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet. Gödöllő, 1961. szeptember 18-20. Bp. 1962. 270-271. p., 33-34., 54., 66-67., 74. p.; HARASZTHY Gyula: A magyar nemzeti bibliográfia fejlődése a gödöllői bibliográfia konferencia után. In: Magyar Könyvszemle, 1966. 1. sz. 83-84. p. (a továbbiakban: Haraszthy, 1966); Kőhalmi, 1967. 90-92. p.
19. Haraszthy, 1966. 87-88. p.; HARASZTHY Gyula: Bibliográfiai problémák a gödöllői értekezlet után. In: Könyvtári Figyelő, 1963. 1. sz. 3-6. p.; HARASZTHY Gyula: A magyar nemzeti bibliográfia néhány problémája... In: Magyar Könyvszemle, 1963. 269-271. p.; FÜGEDI Péterné: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia időszerű kérdései. In: Magyar Könyvszemle, 1962. 2-3. sz. 282-284. p.
20. Erényeiről, problémáiról: Kőhalmi, 1967. 93-96. p.
21. Kőhalmi, 1967. 105. p.; SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1972. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1972. Bp. 1975. 14. p.
22. Az Országos Széchényi Könyvtár 1968-1969. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1968-1969. Bp. 1971. 17-18. p.
23. Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1961-1962-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1961-1962. Bp. 1963. 13. p.
24. HARASZTHY Gyula: A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer. In: Könyvtáros, 1966. 5. sz. 287. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár működése az 1965-1966. években. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1965-1966. Bp. 1967. 26. p.
25. Útmutató a MNB és a MFR használatához 1967. III-IV. p.
26. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1970-1971. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1970-1970. Bp. 1973. 42-43. p.
27. SZILÁGYI Tibor: Új Könyvek. In: Magyar Könyvszemle, 1965. 4. sz. 370 p.; Szabó S., 1989. 68-70. p.; Kőhalmi, 1967. 134. p.; BERECZKY László: Az Új Könyvek a magyar nemzeti bibliográfia rendszerében. In: Bibliográfiai tanulmányok. Bp. 1978. 124. p.; Bóday, 1978. 89. p.
28. BERECZKY László: Az Új Könyvek – jelen és jövő. In: Könyvtári Figyelő, 1981. 6. sz. 414-419. p.; SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1981-ben. In: Az Országos Szécényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1983. 53-54., 68. p.
29. III. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Szekcióülések referátumai. Tömörített kiadás. Bp. 1970. 154-155., 163. p.; Tézisek. Bp. 1970. 23. p.
30. Bóday, 1963. 92. p.
31. Vö. HARASZTHY Gyula: „Hajszálgyökerek" és a hungarika bibliográfia. Bp. 1974. 4. sz. (a továbbiakban: Haraszthy, 1974); Németh M., 1981. 185. p., MOHOR Jenő: Kérdőjelek a külföldi hungarika-irodalom kurrens bibliográfiai feltárása körül. In: Könyvtári Figyelő, 1981. 2. sz. 101. p. (a továbbiakban: Mohor, 1981).
32. Minderről: SZENTMIHÁLYI János: A hungarica-bibliográfia néhány problémája. In: Magyar Könyvszemle, 1958. 2. sz. 109-117. p.; SZERB Judit: A külföldi megjelenésű hungaricumok feltárásának jelene és perspektívái. In: Magyarság és Európa az Apponyi-gyűjtemény tükrében. Bp. 1995. 93. p. (a továbbiakban: Szerb, 1995); FERENCZY Endréné: A hungarikakutatás alakulása a nemzeti könyvtár tevékenységében. In: Könyvtáros, 1991. 2. sz. 73-74. p.; Mohor, 1981. 101-102. p.
33. Németh M., 1981. 186-188. p.; Haraszthy, 1974. 6-7., 14. p.
34. Németh M., 1981. 188., 191. p.; Haraszthy, 1974. 5., 12., 16-19. p.
35. SZENTMIHÁLYI János: Előszó: In: Hungarica. Külföldi Folyóiratszemle, 1971. 1. sz. III-IV. p.; BÓDAY Pál: Szentmihályi János 1908-1981. In: Könyvtári Figyelő, 1982. 1. sz. 7. p.; SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1970-1971. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1970-1970. Bp. 1973. 44. p.
36. Előszó. In: Külföldi Magyar Nyelvű Folyóiratok repertóriuma, 1972. 1-2. füz. 3-4. p.; Szerb, 1995. 94 p.
37. Könyvtáros, 1976. 7. sz. 405. p.
38. Vö. Szerb, 1995. 95. p.
39. Bóday, 1963. 58., 78-79., 93. p.; Szabó S., 1989. 76., 57. p.
40. Bóday, 1978. 121. p.; Kőhalmi, 1967. 119. p.
41. Minderről: NAGY Zsoltné: Az automatizált kurrens sajtóbibliográfia és szolgáltatása. In: Könyvtári Figyelő, 1994. 3. sz. 361-362. p. (a továbbiakban: Nagyné, 1994); Bóday, 1978. 122. p.
42. FÜGEDI Péterné – SIPOS Márta: A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállítása. In: Könyvtáros. 1979. 3. sz. 128-132. p.
43. SZILVÁSSY Zoltánné: A könyvtári dokumentumtípusok bibliográfiai leírására szolgáló egységes keretszerkezet: az ISBD/G. In: Könyvtári Figyelő, 1976. 3. sz. 240-245. p.; FÜGEDI Péterné: A bibliográfiai leírás nemzetközi szabványosítása és az új magyar szabvány. In: Könyvtári Figyelő, 1978. 2. sz. 117-125. p.; FÜGEDI Péterné: A címleírás új szabályozása. In: Könyvtáros, 1978. 4. sz. 190-195. p.; SZILVÁSSY Zoltánné: Részvételünk a nemzetközi regisztrációs rendszerekben. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. Bp. 1979. 27-30. p.; NAGY Zsoltné: Az időszaki kiadványok bibliográfiai leírásának szabványosítása. In: Könyvtári Figyelő, 1983. 1. sz. 25-29. p.; FÜGEDI Péterné: A nemzetközi azonosító számok alkalmazása Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő, 1983. 3. sz. 229-237. p.; BERKE Barnabásné: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszere. Helyzetkép, célkitűzések. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 422., 427-428., 444-445. p. (a továbbiakban: Berkéné, 1990).
44. Az Országos Széchényi Könyvtár 1968-1969. és 1970-1971. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1968-1969. Bp. 1971. 18. p., 1970-1971. Bp. 1973. 42-43. p.
45. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1974-1975. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1974-1975. Bp. 1978. 34-35. p.
46. FÜGEDI Péterné – SIPOS Márta: A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállítása. In: Könyvtáros, 1979. 3. sz. 128-130. p.; Berkéné, 1990. 423, 425. p.; FÜGEDI Péterné: A Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszere és az egyetemes bibliográfiai számbavétel programja. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. Bp. 1979. 23. p.
47. SZŰCS Jenőné: A nemzeti bibliográfia számítógépes előállítása és az erre építhető új szolgáltatások. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. Bp. 1979. 25. p.; SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1980-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1980. Bp. 1982. 30-31. p.
48. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1981-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1983. 69. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

49. LISZTES László: Áttekintés a hazai bibliográfiai tevékenység harminc esztendejéről. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 413. p. (a továbbiakban: Lisztes, 1990); Berkéné, 1990. 421., 427. p.; A IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Dokumentumgyűjtemény. Bp. 1982. 32., 36., 229. p.; ZIRCZ Péter: Az Országos Széchényi Könyvtár központi szolgáltatásai. Helyzetkép és teendők a kilencvenes évekig. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1982. 189-191. p. (a továbbiakban: Zircz, 1982).
50. Berkéné, 1990. 425-427. p.; Zircz, 1982. 205-206. p.
51. Nagyné, 1994. 362. p.
52. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1979-ben és 1980-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1979. Bp. 1981. 9., 25. p., 1980. Bp. 1982. 31. p.; SONNEVEND Péter: Válaszúton a kurrens magyar cikkbibliográfia. In: Könyvtári Figyelő, 1980. 6. sz. 601-603. p. (a továbbiakban: Sonnevend, 1980).
53. Sonnevend, 1980. 607. p.; VAJDA Erik: Gondolatok az országos központi szolgáltatások távlati fejlesztési tervéhez (kb. 1990-ig). In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1982. 245-246. p.; FUTALA Tibor: Néhány javaslat a magyar nemzeti bibliográfia és a központi katalógusok rendszerének 1990-ig szóló továbbfejlesztésére. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1982. 217. p.; MEZEY László Miklós: Megújulás? A régi és az új MNB IKR. In: Könyvtári Figyelő, 1982. 2. sz. 133-142. p.
54. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1980-ban és 1980-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1980. Bp. 1982. 32. p., 1981. Bp. 1983. 69. p.; Mohor, 1981. 103-108. p.; SZENTMIHÁLYI János: Felkiáltójelek a külföldi hungarika irodalom kurrens bibliográfiai feltárása kapcsán. In: Könyvtári Figyelő, 1981. 5. sz. 356-365. p.; Berkéné, 1990. 429. p.
55. KOVÁCS Ilona: Új hungarika szolgáltatások. Folyamatban lévő munkák és tervek. In: Könyvtáros, 1989. 1. sz. 48. p.
56. Berkéné, 1990. 429-434. p.
57. Berkéné, 1990. 434. p.; BERKE Barnabásné: Az Országos Széchényi Könyvtár adatbázisai. In: Könyvtári Figyelő, 1994. 4. sz. 520. p. (a továbbiakban: Berkéné, 1994).
58. NAGY Zsoltné: A kurrens nemzeti sajtóbibliográfia és az IKB adatbázis. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 446-448. p.; Berkéné, 1990. 433-434. p.; Nagyné, 1994. 362-35. p.
59. Berkéné, 1990. 434. p.
60. KOVÁCS Ilona: A hungarika bibliográfiák jövője. In: Könyvtáros, 1991. 2. sz. 80-82. p.; Berkéné, 1994. 519 p.; Szerb, 1995. 96-97. p.
61. Berkéné, 1990. 428. p.
62. LŐRINCZ Judit: A cenzúra és a titkos kiadványok a nyolcvanas évek Magyarországán. In: Könyvtári Figyelő, 1993. 4. sz. 582-583. p.
63. A II. Országos Bibliográfiai Értekezlet ajánlásai. Debrecen - 1990. augusztus 21-23. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 407. p.
64. BERKE Barnabásné: NEKTÁR. In: Könyvtáros, 1990. 9. sz. 527-535. p.; HEGEDŰS Péter – JESZENSZKY Edit – SZŰCS Erzsébet: Az Országos Széchényi Könyvtár számítógépesítése. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 3-4. sz. 185-193. p.
65. Minderről: BERKE Barnabásné: A Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiája a NEKTÁR-ban. In: Könyvtári Levelező/lap, 1991. 10. sz. 2. p.; Berkéné, 1994. 513., 517. p.
66. Berkéné, 1994. 513-518. p.
67. BERKE Barnabásné: A kurrens Magyar Nemzeti Bibliográfiai rendszer problémái. In: Könyvtári Figyelő, 1995. 4. sz. 589. p. (a továbbiakban: Berkéné, 1995).
68. POPRÁDY Géza: Az Országos Széchényi Könyvtár és a kötelespéldány kérdése. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1994. május. 8-11. p.; RÁDY Ferenc: A bomlás kezdete? In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1995. június. 55-56. p.; Berkéné, 1995. 586-587. p.; KERESZTES Ágnes: Nincs pénze könyvre a könyvtárnak. In: Népszabadság, 1966. jún. 18. 15. p.
69. POPRÁDY Géza: Az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói állásának elnyerése esetén megvalósítható szakmai koncepció. In: Könyvtári Figyelő, 1994. 3. sz. 354. p.
70. VAJDA Erik: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével. Bp. 1994. 7-40. p.; Ld. még: KÉGLI Ferenc: A kurrens, országos hírlaprepertórium esélyei. In: Könyvtári Figyelő, 1992. 3. sz. 421-427. p.; LISZTES László: A szépirodalom bibliográfiai számbavétele. In: Könyvtári Figyelő, 1993. 3. sz. 418-424. p.
71. WOLF Magda személyes közlése; segítségét ezúton is köszönöm.
72. Berkéné, 1995. 587-588. p.
73. Berkéné, 1995. 589-590. p.
74. Lisztes, 1990. 418-419. p.; Berkéné, 1995. 590. p.
75. Bóday, 1978. 104. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gondolatok a könyvtári-informatikai szakképzés megújításáról

A hálózatok, az automatizálás és az elektronizáció kihívása és szakmánk jövője

Kokas Károly

1. Kiindulópont és helyzetkép

Írásomban a hazai könyvtárosképzés, illetve át- és továbbképzés helyzetét vizsgálom, mégpedig egyetlen – ám a modernizáció szempontjából kulcsfontosságúnak tűnő – kérdéskört fókuszba állítva. Ez a kiemelt szempont pedig a könyvtárosi munka teljes körű átalakulása az információ korának, az információs társadalom elvárásainak megfelelően.

A továbbiakban magától értetődőnek tekintem, hogy az új ismereteket nem a hagyományos képzés kárára, vagyis nem a régiek helyett kell beépíteni, hanem a tradicionális elemekre építve célszerű integrálni az oktatásba. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a korszerűsítés folyamán a képzés hagyományos elemeit úgy kell átalakítani, hogy a képzésben résztvevők leterheltsége mennyiségileg ne változzon meg jelentősen.

Az ország szinte valamennyi felsőoktatási intézménye a képzés átalakításának korszakát éli, ami megítélésem szerint kedvező terep a könyvtárosképzés tartalmi megújítására, illetve az új formák és módszerek meghonosítására.

2. Az új helyzet kihívásai, a munkaerőpiac elvárásai

Mivel a könyvtárosi szerep teljes egészében átalakul, ezért ezen a hagyományos kifejezésen a továbbiakban – a tárgyaltak jellegétől függően – információs szakembert, információ-menedzsert (is) értek. Ez azt is jelenti, jelentheti, hogy miközben a hagyományos képzés formai-tartalmi megújulásáról beszélünk, talán meg is szüntetjük magát a szakmát is hagyományos megjelenésében. Megszüntetjük, vagy teljesen átalakítjuk, de mindezt abból a több ezer éves attitűdből kiindulva, hogy a könyvtáros (vagy nevezzük bárminek) feladata az információk professzionális nyomon követése, szelektálása, begyűjtése és e tevékenységek nyomán létrejött információs vagyon hatékony szervezése és feldolgozása, s nem utolsósorban szakszerű terítése. Itt most azért nem „csupán" arról van szó, hogy a könyvtáros

* Az írás a Művelődési és Közoktatási Minisztérium megbízásából készült tanulmány rövidített, lapunk számára átdolgozott változata. (*A szerk.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lényegében változatlan feladatokat, teljesen más eszközökkel és módszerekkel lásson el ezután, hanem arról is, tudunk-e egy, az információt központi szervező elvévé emelő korszak számára megfelelő szakembereket képezni.

Gyakorlati szempontból is szükséges, hogy a „könyvtáros" kifejezést igen széles értelemben használjuk, hiszen a hagyományos hazai könyvtári struktúra (közművelődési hálózat, felsőoktatási hálózat) mellett igen nagy számban érdekeltek a programban a kisebb, de specializált igényű kutatóintézeti, múzeumi, kórházi, egyházi, vállalati stb. könyvtárak, gyűjtemények szakemberei is. Különösebb magyarázat nélkül is látszik, akár a példálózó felsorolásból is, hogy már ma is messze tágabb a lehetséges gyűjteményi jelleg az egyszerű könyv-folyóirat képletnél, hiszen részét képezi a képfeldolgozáson keresztül az elektronikus információkeresés, a rendszerszervezés vagy akár az információ menedzsment is.

3. Az oktatás feltételei: kik, mit, kiknek és hogyan?

Míg általánosságban mindenki egyetért abban, hogy a fentebb jelzett változások következtében a könyvtárosképzésnek alapos tartalmi és metodikai változáson kell átesnie, addig szinte semmit sem tudunk arról, hogy valójában milyenek az igények, a könyvtáros társadalom mely rétegei várják el az új típusú továbbképzést, s a különböző szakmai rétegekben mennyire tudatosult a változás felismerése. Vagyis nem, vagy csak becslésszerűen tudjuk, hogy a megújítandó és esetleg létrehozandó új struktúrákban nagyságrendileg hány hallgatóval kell számolnunk, azok honnan, milyen előzetes ismeretekkel érkeznének a képzés/továbbképzés számára, munkahelyi érdekből valójában milyen jelleggel, milyen súlypontokkal és főleg milyen mélységben van szükségük az új technikák, módszerek ismeretére.

Ezek a kérdések főként a posztgraduális irányt terhelik, hiszen a nappali képzésben a meglévő fokozatok (főiskolai, egyetemi) lehetővé tesznek már bizonyos szelekciót, másrészről itt idő is bőségesebben áll rendelkezésre, hogy az új ismeretkörök általánosságban és teljes körűen beépüljenek a tananyagba.

Szükséges tehát, hogy a 70-es évekbeli Csűry-féle felmérések után újólag készüljenek ilyenek, amelyek világosan választ adnának egy csomó statisztikai alapkérdésre, másrészről megállapítandó lenne, hogy az intézmények saját elhatározásából hány embert, milyen mélységben képeztetnének tovább, valamint, hogy maguk az illetők és intézményeik milyen képzési formát akceptálnának leginkább. Hasonlóképpen hiányoznak a könyvtári munkakörökre lebontott normatívák, amelyek megszabnák a gondozandó állomány, a kiszolgált felhasználói kör méretétől függően az egyes munkakörök számát, az elvégzendő munkák pontos körét. Nyilvánvaló, hogy a lehetséges új munkakörök, új tevékenységek ilyen körülmények között még szinte egyáltalán nem „legalizálódhattak".

4. Az oktatás tartalmi kérdései

A fentebb megfogalmazott átalakulási igény természetesen már nálunk is jelentkezett, az ELTE, a KLTE egyetemi, vagy Nyíregyháza, Szombathely és Szeged főiskolai (és újabban) egyetemi képzésébe így-úgy beépült. Meg kell azonban jegyezni, hogy sokszor az új ismeretek még nem szerves részei a tananyagnak, s a célok meghatározása is pontatlan (pl. emiatt a sok felesleges és bőbeszédű matematika-tanítás vagy számítógépes rendszerismeretek helyett a programozási tanfolyam stb.). Emiatt tapasztalható az a jelenség, hogy az elképzelt „kimenet" szempontjából a szükséges vagy annak vélt ismereteket nem alkalmazottan, hanem elméleti különváltságukban szerkesztik egymás mellé a tantervkészítők, így a képzés integráltsága nem biztosított, a tananyag kohéziója hiányzik.

Fontos röviden kitérni az egyik alapproblémára itt is: mennyit és mi módon kell tanítani a számítástechnikát? Programozni tudó könyvtáros kell? a könyvtáros adaptálja-e pl. operációs rendszer szintjén az új integrált rendszert? stb. stb. Nagyon fontos itt felismerni, hogy nem erre van szükség. A számítástechnikai szakemberekkel kommunikálni képes könyvtárosokról van szó. Olyan könyvtári informatikusokról, akik ismerik annyira egy másik szakma felépítését, lehetőségeit és korlátait, sőt beszédmódját, hogy kooperatív munkában a programtervező matematikusokkal, rendszerszervezőkkel stb. képesek le-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyenek az általános számítógépes lehetőségekből speciális alkalmazások közös létrehozására.

Világos, hogy a korszerű ismereteket a szakmába integráló és az oktatásban is részt venni tudó szakember meglehetősen kevés, ezért is nagy a szerepe a külföldi, már régebben sikeresen futó programok adaptációjának. Az ilyen típusú együttműködések részben a TEMPUS, részben a FEFA keretében már meg is indultak, s remélhetőleg több most folyó programból is hasznosulni fognak.

4.1 Gyakorlat és elmélet

A könyvtáraknak – minden ellenkező híreszteléssel szemben – nem könyvtártudósokra (ilyenek úgyis kitermelődnek), hanem jó gyakorlati szakemberekre van szüksége.

A gyakorlati szó itt konkrétan értendő: a végzett, át- és továbbképzett szakembereknek gyorsan és rugalmasan be kell illeszkedni egy szolgáltató típusú munkahely struktúrájába, mégpedig oly módon, hogy – egy hasonlattal élve – egyszerre legyenek jelen benne egy áruira büszke zöldségárus attitűdjei a széles műveltségű kutatói asszisztens képességeivel. Mindez csak úgy képzelhető el, ha a szakemberképzés színterei sem a tanárok, sem a gyakorló helyek szempontjából nem válnak el magától a könyvtártól, a könyvtárosoktól. Magyarán, az eddigieknél is jobban kell érvényesíteni a gyakorlat-központúságot. Jól mutatja ezen tendenciát többek között az is, hogy az USA-ban kiadott „The College Blue Box" programjai között a stúdiumok 20%-a információtudományi, míg információs rendszerekkel már több, mint 61% foglalkozik.

4.2 Az elektronizációs ismeretek beépülése általában a képzésbe

Az alábbiakban általánosságban próbálom áttekinteni azokat az ismeretköröket, amelyek az ismert változások miatt be kell, hogy épüljenek a könyvtárosképzésbe. Természetes, hogy az említésre kerülő anyagok más mennyiségben és más súlyponttal kerülnek be, mondjuk a posztgraduális „hálózati navigátor" képzésbe, s másfelé a közművelődési könyvtárosok továbbképzésébe. De világos, hogy az alábbi ismeretköröknek az új típusú képzésben helye kell hogy legyen:

- információtudomány;
- információs rendszerek;
- információfeldolgozás;
- információ menedzsment.

Ezen nagy területek közül is érdemes talán néhányat tételesen is megvizsgálni, főként a hazai programokból több esetben való hiányzásuk okán, másrészt figyelemmel arra a körülményre, hogy a könyvtárgépesítés mennyire központi problémája ma és még jónéhány évig a magyar könyvtárügynek. A legfontosabbak ezek közül: *a rendszerelméleti és rendszerszervezési alapismeretek; az információs szervezet és működése; a munkaszervezési mozzanatok; a pályázati projekt előkészítése és megírása, a tender; az adatbáziskezelés alapjai; a könyvtári integrált rendszer; a CD-ROM technika és az arra alapuló szolgáltatások; a multimédia a könyvtárban; a hálózati alapismeretek; a világhálózat információforrásai és a nyilvános könyvtár; az informatikai oktatás és önképzés; a public relations; az információ menedzsment*.

Talán felmerülhetne, hogy a képzési tervet a fenti négy főtéma mentén kellene szervezni, s így nagyon könnyen áttekinthetővé válna az anyag. Azonban azt is könnyű belátni, hogy az egyes gyakorlati területeken ezek rendkívüli módon egymásba fonódnak, így mind a könyvtári-informatikai, mind a rendszergazda-típus képzési tervénél inkább ezeket a gyakorlati megfontolásokat részesítettem előnyben. Természetesen az egyes altémákon belül, de a képzés egészében is azért ezek érvényesítendő szempontok, „a menetrend" sarokpillérei maradnak.

4.3 Az Internet kihívása

Az előzőekben említett és általánosságban jelentkező társadalmi elvárásokon túl a szakképzés tartalmi megújításának van egy kulcsterülete is: az Internet.

Nyilván nem e tanulmány feladata, hogy ezt a rendkívül komplex kérdést számtalan ága-bogával együtt elemezze, de hogy világos legyen a későbbiek szakmai orientációja, röviden érinteni

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kell a témakört, mivel a világhálózat szakmai megítélése alapvető jelentőségű nem csupán a tananyag tartalmi kialakításának szempontjából, de a könyvtáros-informatikus pálya egész orientációját illetően is.

Ma az Internet-kérdéskörnek a következő aspektusai tűnnek fontosnak a fenti szempontból:

- a világhálózat hatalmas információs tömegével olyan virtuális „világkönyvtárat" alkot, amelyben igazából csak hivatásos, arra felkészített „információkereső" tud hatékonyan navigálni, keresni, a széles értelemben vett klientúrának információt szállítani és azt tálalni;
- a „kezdetek óta" hagyománya van annak, hogy a világhálózat információs tömegében a könyvtárosok próbálnak „rendet csinálni", akár gyűjtemények kialakításával, akár tematikus link-összeállítások készítésével, de néha egyszerű listák terjesztésével is;
- az Internetben nekünk magunknak is meg kell jelenni szolgáltatásainkkal, bemutatkozó lapjainkkal és más információs anyagainkkal, ezeket el kell készíteni és színvonalasan meg kell jeleníteni;
- a könyvtárlátogatók számára egyre inkább biztosítani kell az Internet nyilvános hozzáférését is, amelyhez nemcsak technikai ismereteket kell mozgosítnunk, hanem ezt a tevékenységet segédletekkel, szóbeli tanácsadással stb. is kell támogatnunk;
- az Internet-kultúra szakmailag megalapozott terjesztéséért is felelősséget kell vállalnia hivatásunknak (mint azt részben már ma is teszi), amely tevékenység a sajtótól a felsőoktatásig terjedő skálán képzelhető el.

Mindezen feladatok ellátására az oktatásnak általában is fel kell készítenie a hallgatókat, s ebben az Internet-kérdéskörnek kiemelt szerep kell hogy jusson.

4.4 A „hálózati navigátorok"

Az utóbbi időben mind a külföldi, mind a hazai szakmai lapok érdeklődésének középpontjában áll egy ma még alig létező könyvtáros-információs szakember típus, a hálózati referenszkönyvtáros. A hálózatok, főként az Internet-típusú hálózatok mérhetetlen felduzzadása, a fellelhető szolgáltatások több ezres nagyságrendje ma már problematikussá teszi a releváns információkeresést, még a hálózatot napi rendszereséggel használó „networkerek" számára is.

Szükség van tehát a gyakorlati képzésben arra, hogy a végzett információs szakemberek, illetve a továbbképzésben résztvevők ilyen típusú ismereteket is kapjanak. Ugyanakkor világosan látszik, hogy ezen túlmenően igényel a munkaerőpiac (az akadémiai, kutatói és ipari szféra feltétlenül és mihamarabb) olyan könyvtáros specialistát is, akinek fő munkaterülete az információs dzsungelben való eligazodás, az új információforrások „kibányászása", az azokról való tájékoztatás és az ilyen eszközök és lehetőségek népszerűsítése, tanítása. Ez a képzettség jó esetben egy másik speciális, már korábban vagy éppen párhuzamosan megszerzett szakismerettel párosul, így beszélhetünk biológus-informatikusról, közgazdász-informatikusról stb. Ezek a szakemberek az új és régi információs technikák és hálózati szolgáltatások általános ismeretét együttesen tudják mozgósítani a saját szakterületen való szakirodalmi, metodikai stb. eligazodás képességével, így egészen új referensz könyvtárosi minőséget jelentenek/jelentenének.

Képzésük tartalmi kérdései is ehhez képest alakulnának, tehát a hagyományos ismeretek, általános könyvtári informatika mellett a megismerendő szakterületek központjában az alábbiak állhatnának:

Hálózati ismeretek

A szolgáltatások technikai alapjai és összehangolásuk a hálózaton. Az integrált rendszer kimenetei a lokális hálózaton és távoli eléréskor és azok összehangolása más könyvtári-informatikai hálózati alkalmazásokkal.

➢ ***Tipikus lokális hálózatok***

Technológiai alapok: Ethernet, ARCnet, Token-Ring, FDDI és ATM. Hálózati elemek: bridge, repeater, router stb. A hálózati szolgáltató szoftver alapjai: Novell, DECnet, TCP/IP. A Microsoft hálózatos termékei (Worksgroup, NT és a Windows'95).

➢ ***Nyilvános adathálózatok és technikájuk***

X.25-ös hálózati alapismeretek: felépítés, szerkezet, fizikai szint; csomagkapcsolt technika; a PAD. A TCP/IP alapú hálózat felépítése: az Internet fizikai alapjai és protokolljai.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

➢ ***Hálózati alkalmazások (X.25 és Internet)***

Fájltranszfer és feltételei (kódolás, sebesség, segédprogramok). Kommerciális és könyvtári adatbázisok. Navigációs eszközök (Gopher, WAIS, WWW). Elektronikus információforrások (guide-ok, bbs-ek, hipertextek). Levelezőlisták, newsgroupok.

➢ ***Integrált információs felület, a WWW***

A World Wide Web technológia, az URL fogalma, a HTML „nyelvjárásai" és a WWW megjelenítők; a WWW új korszaka a „virtuális" terek megjelenítése: JAVA és VRML; a WWW és a könyvtár, a WWW és az OPAC;

➢ ***Az IIF, illetve NIIF „hálózata" és szolgáltatásai***

Az X.25-ös technológia és TCP/IP illetve átjáróik egymás között, illetve más hálózatokba. ELLA, PETRA, ELF illetve TRILLA, 3270-es emuláció. Adatbázisok és OPAC-ok.

➢ ***Könyvtári információforrások a hálózaton***

Online adatbázisok az X.25-ön és az Interneten (STN, Dialog/DataStar stb.). Európai és tengerentúli OPAC-ok és keresőnyelveik (CCL illetve Z39.50 stb.). Adatletöltés és könyvtári adatszolgáltatók (OCLC, British Library stb.); WWW és Z39.50;

➢ ***Szolgáltatás menedzsment a lokális és a nagyterületű hálózatokon***

Információkeresés a hálózaton

➢ ***az információkeresés elvi-technikai alapjai***

Halmazok kezelése, információkereső nyelvek, klaszterálás, automatikus osztályozás;

➢ ***a gyakorlati információs munka lépései***

„Navigációs" stratégiák; indexelő rendszerek és kereső robotok a hálózaton (a Veronicatól az AltaVistáig); komplex, több rendszerben lefolytatott keresések összehangolása; találati halmazok kiértékelése;

Elektronikus információk kezelése

➢ ***Nem hagyományos tételek feldolgozása***

Az elektronikus újságok, hírlevelek, elektronikus könyvek feldolgozása, katalogizálása és szolgáltatása; CD-ROM és floppy-katalógus, az elektronikus formában föllelt információs anyagok további feldolgozása (szövegszerkesztés, DTP, formátum- és karakterkonverziók), a szkenner kezelése és a képek feldolgozása;

➢ ***Elektronikus hirdetőtábla, menürendszerek, felhasználói csatolók***

Elektronikus faliújság (WWW és utódai) menedzsmentje (a HTML különféle verziói, alapszinten: VRML és JAVA), azok megvalósítása különféle platformokon; integrált menürendszerek, (vég)felhasználói interfészek a komplett könyvtári információhoz (OPAC, GOPHER, WWW);

Oktatás és önképzés

Oktatási anyagok készítése, állandó speciális és általános tanfolyamok (felhasználói szintűek és munkahelyi továbbképzések) technikái. Hipertext oktató-rendszerek és szórólapok. Help desk. Szakmai lapok és szakirodalmi ismeretek könyvtári informatikusoknak. Referáló lapok, CD-bibliográfiák, LISA. Könyvtári listservek, USENET, e-folyóiratok és hírlevelek. Hálózati navigáció, mint referáló funkció (Veronica, WWW-indexek stb.), szakmai anyagok WWW-vel.

Public relations

A szolgáltatások „eladása" és népszerűsítése. Bemutatók és reklámtevékenység. Tájékoztató anyagok hagyományos és elektronikus környezetben.

Információ menedzsment

Az információ előállítása, beszerzése, feldolgozása a leghatékonyabb felhasználás érdekében. A könyvtárnak mint komplex információs erőforrásnak célirányos szervezése, integrálása.

4.4 Az elektronizált területeken működő speciális szakemberek képzése

---

Nyilvánvaló tény, hogy a ma és még inkább a holnap könyvtáraiban gyakorlatilag minden lehetséges munkaterületen szükség van a könyvtári aspektusú számítástechnikai szakismeretekre. Az is világos ugyanakkor, hogy az elektronizáció egészét, a könyvtári integrált rendszer teljességét nem minden könyvtárosnak kell átlátnia teljes mélységében.

Szükség van tehát olyan specialistákra, akik alkalmasak arra, hogy irányítani tudják egy könyvtár automatizálását, képesek legyenek a kialakított rendszert üzemeltetni és annak fejlesztéséről gondoskodni. Ennek a funkciónak a világos körülírása, a megfelelő emberek megtalálása, a képzési terv alapos kidolgozása – véleményem szerint – a hazai könyvtárgépesítés hosszú távú sikeres működtetésének egyik legfontosabb

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

előfeltétele, ezért az alábbiakban – egy korábban általam készített részletesebb képzési terv anyagát is felhasználva – ennek a területnek a főbb mozzanatait emelném ki.

Szükséges tehát a rendszergazda könyvtárosok képzésének részletes kidolgozása. Az alábbiakban a hazai könyvtári rendszergazdák át- és továbbképzéséhez szükséges tartalmi kérdések legfontosabb elemeit említeném csupán.

A képzési modul konkrét előkészítéseként föltétlenül szükséges lesz a jelentkezők előismereteinek, elvárásainak alapos felmérésére. Ennek eredményeképpen valószínűleg a jelentkezőket praktikusan több szintbe kell sorolni, egyrészt a már megszerzett előismeretek, másrészt a munkahelyük tényleges elvárása szerint.

Mindenféle oktatás elemi kiindulópontja, hogy milyen igényeket és szükségleteket akar kielégíteni, illetve hogy milyen „output"-ot kíván produkálni. A rendszergazdákkal szembeni követelményeknek igen tág paradigmáját ismeri a gyakorlati élet és a szakirodalom is, ezért szükséges, hogy röviden meghatározzuk, hogy mi tartozik, illetve tartozhat munka- és érdeklődési körükbe és milyen elvárásoknak kell megfelelniük. Természetesen az alábbiakban keverednek a rendszergazdáktól *általában* elvárható ismeretek a könyvtári rendszergazda *speciális* ismeretanyagával.

A nyugati szakirodalomban „system's librarian"-nek nevezett munkakör nem azonos az általános számítógéprendszer üzemeltető (supervisor) fogalmával. A hazai könyvtári gyakorlatban inkább úgy képzelhető el, mint az intézményvezető (igazgató) könyvtárautomatizálási ügyekben felelős helyettese. Vagyis a rendszergazda (system's librarian) az a könyvtáros szakember, aki egy nagyobb volumenű könyvtárgépesítési program előkészítésére, bevezetésére és üzemeltetésére alkalmas, tehát rendelkezik az ehhez szükséges könyvtári, rendszerszervezési, számítógépes és hálózati ismeretekkel. Ha tehát a rendszergazda nem is azonos egy rendszert technikailag üzemeltető supervisor-ral, annak munkáját elméleti szinten át tudja tekinteni és az együttműködés megkívánt szintjén ismeri. Munkája (és általában kinevezése, illetve alkalmazása) nem egy rendszer, illetve gép megvásárlásával kezdődik, hanem a hagyományos könyvtári modell átgondolásával és annak gépesítésre való előkészítésével. Ez a szakasz és a későbbi egész munkafolyamat irányítási, szervezői és vezetői ismereteket is megkövetel. Mivel egy integrált rendszer bevezetésének előkészítése és majd üzemeltetése az egész könyvtári szervezetet, annak minden funkcióját érinti, a gyakorlatban meghatározza a könyvtár külső (hagyományos és elektronikus) arculatát is, ezért a jövendő könyvtárosi hierarchiában alapvető pozíciónak számít majd. Mivel a rendszergazda egy szélesebb értelmezésben valamennyi információ-technológiai vonatkozású „kimenetért" felel, ezért az integrált rendszerhez szorosan nem tartozó számítógépes szolgáltatások (CD-ROM-torony, elektronikus információs rendszer stb.) technikai fölötti szintje (ha nem is a közvetlen a szolgáltatások) is hozzá tartoznak.

A rendszergazdaképzés és -átképzés által érintett szakterületeket és vonatkozó ismeretanyagokat egy korábban az MKM számára készített, a könyvtári-informatikai képzés világbanki segítséggel való megújítását célzó szakértői tanulmányban részletesen kidolgoztam már, így ennek itt most csak vázlatát adom.*

Rendszerelméleti és rendszerszervezési alapismeretek

➢ ***Az információs szervezet és működése***

A gépesítés könyvtári-szakmai előkészítése

A hagyományos eszközök (pl. információkereső nyelvek) koncepcionális átgondolása, illetve közelítése a gépi megoldáshoz. A katalógus és OPAC közös üzemeltetésének előkészítése. A retrospektív feldolgozás problémái. Együttműködés a hagyományos részlegekkel.

Adatcsere formátumok és szabványok

A gépi feldolgozás ismert rekordformátumai, adatcsereformátumai és a vonatkozó szabványok megismertetése, illetve kapcsolataik rendszere. A könyvtárak közötti adatforgalom gyakorlati kérdései.

➢ ***Logikai és fizikai adatmodellek***

Az adatbázis tervezés elmélete. Adatmodell tervezése és karbantartása logikai és fizikai szinten.

* Az alább röviden felsorolandó ismeretek részben a hagyományos könyvtárosi, részben pedig a dolgozat első felében tárgyalt általános könyvtári-informatikai ismeretekre épülnek. Az ismétlések elkerülése végett a korábban már említett tananyagrészekre egyes helyeken itt már csak utalok, de az áttekinthetőség miatt minden lényeges pontot megemlítek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

➢ ***Adatbázis fájl-struktúrák***

A könyvtári gyakorlatban ismert fájl-szerkezetek típusai. Indexállományok, pointerek. Járulékos fájlformák: mentett állományok, statisztikai adatok stb.

➢ ***Relációs és teljes szövegű adatbáziskezelők***

A legismertebb és könyvtári rendszerekben is föllelhető adatbáziskezelők alapjai: pl. Oracle és Ingres, és hardverkörnyezetük. Az SQL alapjai. A teljes szövegű adatbáziskezelők elterjedt típusai, pl. BASIS illetve BRS. Image szerver: képi adatbázisok szervezése. OPAC és egyéb adatbázisok közös menedzsmentje.

➢ ***MARC és HUNMARC***

A MARC formátum kialakulása, változatai. Szerkesztése és viszonya más csereformákhoz. MARC-ba/ból történő konverziók kérdései.

➢ ***Egyéb adatcsereformátumok (ISO 2709, US-MARC, RLIN, OCLC stb.)***

Az elterjedt szöveges adatbáziskezelők és dBase alapú rekordok konverziója. A leggyakoribb külföldi könyvtári adatcsere formátumok és felhasználhatóságuk.

➢ ***Nemzeti és más speciális karakterkészletek***

A magyar, illetve kelet-európai kódkészletek megjelenítési és rendezési problémái. Az ASCII és Latin 2 stb. formátumok. Keleti nyelvek kódolása és megjelenítése.

Könyvtárgépesítési program gyakorlati előkészítése

A könyvtárgépesítés elemi feltételeinek előkészítése és ennek problematikái. A hagyományos könyvtári munkarend ésszerűsítése.

➢ ***Pályázati program előkészítése és megírása, a tender***

Pályázati információk felderítése és nyomonkövetése. Pályázati anyag előkészítése, megírása. Az elnyert pályázati eszközök felhasználása: versenykiírás stb.

➢ ***Munkaszervezési mozzanatok***

A hagyományos könyvtári szervezeti tagolódás felülvizsgálata, átcsoportosítások előkészítése és lebonyolítása. Hatékonyság-vizsgálatok, szociálpszichológiai megfontolások. A számítógépes munkahely ergonómiailag helyes kialakítása.

➢ ***Rögzített anyagok feldolgozása és konverziós előkészületek***

A mágneses adathordozókon rögzített anyagok karbantartása. Könyvtári adatvédelem. Revíziós szempontok kialakítása és a javítás lebonyolítása. Egységes vagy konvertálható szintrehozás.

➢ ***A minőségi szolgáltatás feltételei***

Non-stop szolgáltatások megszervezése, adatfrissítési kötelezettségek, az állandó és egységes minőségellenőrzési rendszer kialakítása (TQM).

„Nagygépes" hardver és szoftver alapismeretek

A könyvtári gépesítés itthon föllelhető leggyakoribb, illetve tipikus hardver-környezete, teljesítménymutatóinak mérőszámai, illetve azok összehasonlítása. Könyvtári rendszerek erőforrásigénye. Adatbiztonság-technikák.

➢ ***Könyvtári rendszerek tipikus gépcsaládjai***

Az IBM nagygép és környezeti igényei. A VAX gépcsalád. Unix-platform és „családfája" (SUN, IBM RISC, HP, SG, Intel: Linux, SCO stb.). Ismertebb hardver-gyártók. Hardver-kiválasztás szempontjai, üzemköltség, ár-teljesítmény, maintenance, support stb.

➢ ***Operációs rendszerek: VM/SP, VMS, Unix-változatok, DOS, Windows, OS/2***

A gépcsaládok és operációs rendszerek összefüggései. A „természetes környezet". A szóba jöhető operációs rendszerek szükséges ismerete.

➢ ***A felhasználói interfész: a line módtól a grafikus X-Window-ig***

A felhasználói interfészek hardver és szoftver-igénye. Nagy teljesítményű és egyszerű megoldások párhuzamos alkalmazása. Interfészmegoldások és OPAC stb. tervezés.

A könyvtári integrált rendszer

➢ ***A könyvtári rendszerek feladatai és funkciói***

A könyvtári funkciók számítógépes lefedettsége: elkülönült modulok és integrációjuk. Sajátos funkciók adaptációja. Az egyes modulok részletes problematikája (beszerzés, katalogizálás, OPAC, periodikák, kölcsönzés).

➢ ***Piaci helyzetkép itthon és a világban***

A könyvtári integrált rendszerek piaca külföldön (Európában és az USA-ban, külön-külön!), az eladások megoszlásai különféle szempontok szerint. A szoftverkiválasztás előzetes megfontolásai. Az egyes gyártók helyezete és lehetőségei. Elérhető referenciák. Alapárak és járulékos szolgáltatások. Hazai terjesztők és képviseletek. Itthoni bevezetettség és esetleges alkalmazások. Elérhető üzleti kedvezmények.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

➢ ***Rendszerek összehasonlítása és kiválasztása***

Integrált rendszerek lehetséges kiválasztási szempontjai egy adott feladatra. Pontozásos rendszer kialakítása. Szakértői vélemények értékelése. Tenderkiértékelés.

➢ ***Áttérés másik rendszerre.***

Meglévő integrált rendszer lecserélésének kérdései. A csere anyagi vonzata és előnyei.

➢ ***Maintenance és support***

A valós ár és a járulékos költségek. Az árat meghatározó szempontok (terminálszám, rekordszám, olvasószám stb.). Növekedési feltételek anyagi keretei. Szolgáltatási biztonság (hot line stb.). Betanítás és egyéb oktatás. Szoftver-nyomkövetés, verzióváltás, garanciakérdések.

➢ ***A választott könyvtári integrált rendszer***

Egy már kiválasztott, vagy meglévő integrált rendszer teljes alkalmazási problematikája, az eddig tanultak gyakorlati megfigyelése stb. Ez a rész csak tényleges napi gyakorlattal összekötve képzelhető el. Kívánatos a forgalmazók bevonása.

Hálózati ismeretek

A szolgáltatások technikai alapjai és összehangolásuk a hálózaton. Az integrált rendszer kimenetei a lokális hálózaton és távoli eléréskor és azok összehangolása más könyvtári-informatikai hálózati alkalmazásokkal.

➢ ***Tipikus lokális hálózatok***

Technológiai alapok: Ethernet, ARCnet, Token-Ring, FDDI. Hálózati elemek: bridge, repeater, router. A hálózati szervíz szoftver alapjai: Novell, DECnet, TCP/IP, a Microsoft megoldásai.

➢ ***Nyilvános adathálózatok és technikájuk***

X.25-ös hálózati alapismeretek: felépítés, szerkezet, fizikai szint; csomagkapcsolt technika; a PAD. A TCP/IP alapú hálózat felépítése: az Internet fizikai alapjai és protokolljai.

➢ ***Hálózati alkalmazások (X.25 és Internet)***

➢ ***Integrált információs felület, a WWW***

➢ ***Az IIF/NIIF hálózat és szolgáltatásai***

➢ ***Könyvtári információforrások a hálózaton***

➢ ***Szolgáltatás menedzsment a lokális és a nagyterületű hálózatokon***

Könyvtári nyilvános katalógus (OPAC) megjelenítése a lokális hálózaton és interaktív funkciói (előjegyzés stb.) A vt100 és vt320 közötti tartományba eső távoli megjelenítés, karakterkimenet, integráció gopher alatt és grafikus megjelenítés WWW-vel. Help és kiegészítő információs funkciók. Hálózati felügyelet, aktualizálás. Külső információforrások (adatbázis, hirdető tábla stb.) integrálása (a WWW).

Elektronikus információk kezelése

➢ ***Nem hagyományos tételek feldolgozása***

Az elektronikus újságok, hírlevelek, elektronikus könyvek feldolgozása, katalogizálása és szolgáltatása. CD-ROM katalógus.

➢ ***Elektronikus hirdetőtábla, menürendszerek, felhasználói csatolók***

Elektronikus faliújság menedzsmentje, megvalósítása különféle platformokon. Integrált menürendszerek, végfelhasználói interfészek a komplett könyvtári információhoz (OPAC, Gopher, WWW).

Oktatás és önképzés

Az általános tantervi részben elmondottakhoz itt még a felhasználók rendszer-alapismereteinek biztosítása, a másik oldalról pedig a speciális továbbképzések tartoznak ide.

Public relations

A szolgáltatások „eladása" és népszerűsítése, illetve a bemutatók szervezésében szerepe hasonló a könyvtáros-informatikuséhoz, de ha lehet mondani még fontosabb, hiszen az „alapokért" felel.

5. Képzési formák

A szakemberképzés alapvetően ráépülhet a ma meglévő egyetemi-főiskolai struktúrára, annak alapos tartalmi átdolgozása mellett. A változásnak inkább ott kell bekövetkezni, hogy a munkaerőpiacon megjelent rendkívül differenciált igényeknek megfelelően sokféle, alternatív és egymással is kombinálható képzési forma alakuljon ki.

5.1 Posztgraduális képzés

Éppen a 4.1-es pontban megfogalmazott gyakorlatközpontúság miatt is növekedhet a jövőben az összes ún. off-campus módszerű képzés szerepe, vagyis az a tendencia, hogy az információs-könyvtáros szakember nem az alapképzésben lesz „kész", hanem választott munka-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

helye, a szakma változásai függvényében „rátanul" alapképzettségére. Itt jegyzem meg még, hogy a vonatkozó szakirodalom egy része már igazából „permanens" tanulásról, továbbképzésről beszél, megítélésem szerint igen alapos okkal (Vö. IFLA középtávú programja könyvtárosok folyamatos tanulásáról).

Miután az általános célú információkezelési technológiák ismeretén túl, ma már egyre fontosabb a szakirányú informatika is, ezért alapvető, hogy a képzés lehetőleg valamilyen más, felsőfokú végzettségre épüljön. Teljesen világos, hogy a piacnak – talán csak a közművelődési terület egy részét kivéve – olyan információs szakemberekre van szüksége, akik valamilyen szakterület belső struktúrájának ismeretében (is) tudják a vonatkozó információt feltárni, csoportosítani, arról informálni stb. Ez a beszerző, feldolgozó könyvtárosnál éppen olyan követelmény, mint a szaktájékoztatásban. A nálunk is tendencia értékű amerikai felmérések figyelmeztetnek, hogy a könyvtári-informatikai friss szakemberek egy jelentős része szakkönyvtárakban, sőt ipari-kutató bázisok információs részlegeiben helyezkedik el. Hasonlóra figyelmeztetett már a *Library Journal* 1987-es (!) felmérése, miszerint az álláshirdetések 64%-a már nem vagy nem csak hagyományos eszközpark és médiatár mellé keresett munkatársakat. De ha figyelembe vesszük – akár már itt Magyarországon is – a CD-ROM technika árát, az új lemezek költségét, a floppy-alapú hazai információs eszközök terjedését, a hálózat nyújtotta szolgáltatások kisvárosi szintű „lehatolását" stb. stb., akkor nyilvánvaló, hogy az új ismeretanyagnak létjogosultsága lesz a könyvtárosképzés bármely szintjén. Természetesen meg kell találni a különféle szintekhez illeszkedő formákat.

Ily módon a posztgraduális képzés a tipikus terepe az elektronizációs területen belül maradva az említett „hálózati navigációs" szakembereknek, a „rendszergazda" könyvtárosoknak és az általánosabb információ menedzsereknek.

5.2 A tanfolyami rendszer

Már a mai hazai gyakorlat is világosan mutatja, a külföldi pedig megerősíti, hogy a hagyományos felsőoktatási formákon túlmenően szükség van egyfajta „tanfolyami rendszer" mobilizálására is. Ezeknek tartalmi vonatkozásai az igen gyors informatikai változással szinte maguktól adódnak, s az is helyes, ha a szakértelem okán az oktatás színterei „spontánul" jelentkeznek, de mégis fontosnak látszik egy szakterületek szerinti koordináció. Ez biztosíthatja a hagyományos felsőoktatási formákhoz való kapcsolatot, a tanfolyamok rendszerességét, valamint azt, hogy a profit-orientált szféra ne tudja valamelyik területet kisajátítani.

Ilyen csírák már ma is vannak hazánkban, pl. a magyar kutatói-egyetemi hálózatot koordináló program (IIF, illetve NIIF) szervezésében már több száz könyvtáros tanulta meg 1-2 hetes tanfolyam keretében a „networking" alapjait.

Ezen tanfolyamok szakanyagai és szakembergárdája persze nem független a felsőoktatástól, sőt a később említendő távoktatási formáknak is kiegészítője lehet.

5.3 A távoktatási formák szerepe

A távoktatásnak vagy nyitott, illetve rugalmas tanulásnak a könyvtári-informatikai szakképzésben világszerte egyre jelentősebb szerepe lesz, természetesen nem függetlenül a fentebb már részletezett gyakorlati jellegétől és a továbbképzési „kényszertől".

Az átfogó, gondosan megtervezett tananyagra épülő, megfelelő módszerű visszacsatolással rendelkező távoktatási metódus kényelmes, alternatív tanulási környezetet biztosít, és a munka melletti tanulás megadja a közvetlen hasznosíthatóság élményét is. Nemzetközi tapasztalatok már ma is jelentős mennyiségben rendelkezésre állnak, így pl. a metodikát illetően a brit Open University hatalmas tapasztalatmennyisége, tartalmi vonatkozásokban pedig pl. a FID International Clearinghouse for Information Education and Training eredményei és anyagai, vagy a National Distance Learning Database Center (UK) programjai stb. stb.

Azt is mondhatnánk, hogy az információs paradigmaváltás iskolapéldája annak a szituációnak, amikor helye van a távoktatásnak. Távoktatási kézikönyvek tucatjai határozzák meg úgy a távoktatás bevezetésének egyik fő okát, hogy akkor célszerű távoktatási formában gondolkodni, *„ha új technológiák gyors megjelenése, és a nyomában hirtelen megnőtt kereslet specializált is-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mereteket kíván". Kritérium még, ha az új ismeret továbbképzési jellegű és főként ha a technológiai fejlődés új eszközöket is biztosít.

Nyilvánvaló, hogy a könyvtári elektronizációs program, az elektronikus hálózat megjelenése mind a kihívás, mind a lehetséges eszközök terén kitűnő terepet adna a távoktatási formák adaptációjának mind az átképzés, mind a továbbképzés terén.

Persze a megvalósítás nem minden szinten gond nélküli, de vannak kedvező feltételek. Így a felsőoktatási, kutatási, sőt az ipari szféra kutatóhelyeinek jelentős része is eléri a hazai IP gerinchálózatot (a közintézmény szféra Internet-csomópontjait). Ezt a hálózatot már ma is meg tudják közelíteni a jelentősebb vidéki közgyűjtemények dolgozói is.

Ez azt jelenti, hogy a mai eszközparkkal is megkezdhető volna – optimális esetben – egy online, vagy online elemekkel kiegészített távoktatás, de egy elektronikus konferencia formára és/vagy elektronikus levelezésre épített program mindenképpen elindításra kerülhetne. Ha a különösebb szervezés nélkül, pusztán magánkezdeményezésre beindított KATALIST hazai levelezőcsoport tényleges „távoktatási" eredményeit számbavesszük a szakmában, világossá válik a módszer előnye. Ezeken a lehetőségeken túlmutat valamelyest az interaktív módszerek bevezetése, mint pl. a WWW technikával kidolgozott interaktív hypertext anyagok bevonása az oktatásba. A jelenlegi magyar IP hálózat szűkös sávszélességét áthidalandó szó lehetne akár regionális szerverek használatáról is. Mindez épülhetne az NIIF regionális számítógépes szolgáltatóira.

A hálózat másik nagy előnye, a közös archívum használata, akár oktatási anyagok, programok letöltésére, akár az eredmények közzétételére.

Nyilvánvaló annak előnye, ha az ismereteket szerezni kívánó saját munkaeszközével dolgozza fel a tanultakat, úgy, hogy részben a tanulás eszközei és a tananyag egybeesnek.

Természetesen egy ilyen vállalkozás sem nélkülözhetné (a más formákban is hasznosítható) oktatócsomagok és tanulási kalauzok meglétét.

Ott egyébként, ahol a hálózati sávszélesség ezt megengedi (pl. ha egyes városokban használható ATM alapú gerinchálózat lesz) meg lehetne próbálkozni videókonferenciával is, így az egyes konzultációk, illetve tanfolyamok igen széles hallgatói réteget érinthetnének. Ezen módszer kipróbálása túlmutat egyébként a dolog puszta kísérleti jellegén, hiszen a hálózati szakemberek szerint a „networking" témában pár év múlva már nem a sávszélesség, hanem a kezelési ismeret hiánya fogja a legszűkebb keresztmetszetet jelenteni.

Az ismert távoktatási metódusok (levelezés, telekonferencia, konzultáció, e-konferencia, videókonferencia, tv, videó, e-osztály, központi szolgáltatógép stb.) természetesen mind alkalmazhatók és a fent röviden jelzett módszerekkel kombinálhatók is. (Az új technológiák szakterületünkön való alkalmazásával foglalkozott – többek között – a LISDEC /Library and Information Science Distance Education Consortium/ is 1990-ben).

6. Egységesség, minőség, ellenőrzés

A hagyományos, de főként a civil szféra számára kevéssé megfogható „elektronizált távoktatás" alapkérdése még a szakmai elfogadtatása, az akkreditáció. Érdemes lesz majd itt hasznosítani – többek között – az ALA 1990-es akkreditációs elveit, melyek kellő részletességgel és folyamatosan aktualizálva tárgyalják a kérdést.

A többi oktatási formánál is döntő kérdés, hogy a szakmai közvélemény akceptálja-e az új módszerek segítségével szerzett szaktudást? A posztgraduális formák, a továbbképzések, tanfolyamok részben egyenrangú tudást adnak-e az aktuális nappali képzéssel, illetve fordítva is: az egyes kitűnő gyakorlati munkát végző műhelyek, könyvtárak intenzív tanfolyamainak tudásanyagát tudják-e követni a gyakorlattól esetleg elszakadt tanszékek? stb.

Anélkül, hogy túlszabályozottságra törekednénk – amely a szakterület mobil és képlékeny jellegéből adódóan nem is lehetséges –, a fenti célok, tehát a különféle szakképzettségek összehasonlíthatósága, a színvonal garanciái, a szakmai elismertetés miatt szükséges a központi elemek bevitele.

Ennek ismert gyakorlati módja, a közösen kialakított követelményrendszernek való megfelelés igénye, amely a pontozásos központi tesztektől a kölcsönösen delegált vizsgabizottságokig terjedhet.

A legfontosabb elem mégis azonban, hogy az oktatásért felelős egységek az egyetemi tanszé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kektől a tanfolyamok tartására vállalkozó intézményekig a hazai könyvtári társadalom megfelelő fórumai segítségével (KMK, Könyvtári és Informatikai Kamara, HUNGARNET Könyvtári Szakosztály stb.) vagy ha szükséges, új szervezetet létrehozva koordinálják a munkát.

Ez azt jelenti, hogy az oktatásban résztvevő szintek tudnak egymásról, építenek egymás munkájára, használják egymás tananyagait és eszközeit, és kölcsönösen elismerik az általuk adott végzettséget.

A koordinációs szervezet mellett mindennek fontos eszköze a távoktatásnál már említett akkreditáció, amelyik a szakmai minősítésen túl egyes központi szolgáltatások, pénzeszközök, pályázati programokban való részvételnek is feltétele lehetne. Mindez a szükséges mértékben egységesített programok és legfőképpen a minőségellenőrzés legfőbb eszköze is lenne. Az akkreditációs bizottságok alkalmazásának mind az USA-ban, mind pl. Kanadában nagy múltja van a szakterületen (az ALA akkreditációs bizottsága a COA), működésének irányelvei nagyrészt alkalmazhatók lennének.

Vagyis, az akkreditációs bizottság konstruktív szellemben segítené az oktatási programokat, együttműködne az egyetemi tudományos fokozatok kiadását ellenőrző, most kiépülő akkreditációs rendszerrel, rendszeresen értékelné a benyújtott képzési programokat, ahol lehetséges, követelményszintet állapít meg, ellenőrzi a normatívákat, de egyben támogatja is a kísérleti programokat.

Maga az ellenőrzési rendszer, a színvonaltartás nem szükségképpen egyenlő valamiféle rendőri munkával, hiszen az akkreditációs bizottságokban részt venni, a közös tananyagok, ellenőrző tesztek kidolgozásában együttműködni szakmai megtiszteltetés, amely korántsem örökletes, így az egyes szakmai műhelyek alkalmanként való megmérettetésének is színtere lehet.

7. Záró gondolatok

Az elmúlt két-három évben a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, majd a József Attila Tudományegyetem könyvtári-informatikai képzése keretében az ott tanító gyakorló könyvtári szakemberek a fenti képzési terv egyre több elemét építették be a tananyagba. Eredményeiket, eredményeinket nyilván nem magunk fogjuk minősíteni, de már ma is megfogalmazható néhány halk észrevétel. Úgy tűnik, az elméleti alapozás (matematika, logika stb.) és a doktriner számítástechnika (programozás, algoritmusok stb.) részbeni elhagyásával sikerült a könyvtári szempontú, az alkalmazásokra kacsintó elméleti ismeretek és a gyakorlatok erőteljes hangsúlyozása felé terelni az oktatást. A hallgatók már másodévben természetesnek tartják, hogy a feladatokat e-mailben kapják, hogy a „kötelező" egy részét sohasem látják papíron és hogy azt a hálózatról kell letölteni. S azt hiszem, az is hasznos, ha a vizsgák egy része terminál előtt zajlik, ahol installálni kell egy CD-t, letölteni lemezre valamit, megkeresni a hálózaton egy intézmény „homepage"-ét, vagy éppen HTML oldalt kell szerkeszteni...

Tudom, hogy a vázolt elemek egy része máshol is apródonként „be-beszivárog" az oktatásba. De sajnos ez kevés. Az olcsó számítástechnikai háttértárolók, a CD-k burjánzása, a könyvtári automatizáció kihívásai, s talán mindennél inkább az, hogy a hatalmas világhálózat kezeléséhez és bizony fejlesztéshez is értő szakembereket tudjunk képezni, szóval mindehhez a hazai képzés egész spektrumában paradigmaváltás mélységű változásokra van szükség. Ha nem leszünk elég gyorsak és hatékonyak, előfordulhat, hogy pár év múlva a részben automatizált, lokális hálózatokkal és Internet-kapcsolattal felszerelt könyvtáraink nem tudnak majd mit kezdeni a hetvenes évek modorában képzett „friss" szakembereinkkel. Mindez nem csupán azzal járhat, hogy a gyakorlati munka a megszerezhető „hivatalos" tudáselosztástól iszonyú távolra kerül, hanem azzal is, hogy másokra kell várnunk, hogy elvégezzék a mi dolgunkat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A „Magyar Törvénygyár" 1990-1994 között

Az országgyűlési képviselők informálódási szokásai

Haraszti Pálné

Az 1990-ben demokratikusan választott parlamentre számos jelzőt aggattak működése alatt is: a rendszerváltás parlamentje is sokak által ismert, de a 219 új és a 213 módosított törvény okán – nem említve a határozatok számát – ragadványnevet is kapott, méghozzá a „Magyar Törvénygyár" formájában. A törvényhozó testület 379 ülésnapot tartott 1990-1994 között.

Szakmai igényesség, a következő országgyűlési időszakra történő tervszerű felkészülés motiválta az Országgyűlési Könyvtár Képviselőtájékoztatási osztályát, hogy törvényhozóink informálódási szokásait felmérje. Ezért 1994 tavaszán, a ciklus lezárása előtt interjúsorozatot készítettünk. 1990-ben még sem a képviselők, sem az akkor még csak nevében „Országgyűlési" Könyvtár nem ismerhették e speciális információs szükségleteket, így visszatekintőleg kíséreltük meg e fejlődési folyamat feltérképezését.

A felmérés, illetve elemzés célja volt, hogy tisztábban láthassuk az Országgyűlési Könyvtár – hivatalos jegyzés szerint csak 1991-ben megindított – képviselőtájékoztatási szolgáltatásaira vonatkozó tényleges igényeket, a Könyvtár egészéről kialakult képet, hogy feltérképezzük a képviselőknek a következő ciklusra is kivetíthető elképzeléseit, valamint, hogy meghatározhassuk azon további információs intézmények, külső szolgáltatók körét, amelyek speciális szolgáltatásaira szükség lehet. A kitűzött célt majdnem teljes egészében sikerült elérni.

Bár felmérésünket reprezentatív mintára alapoztuk, az interjúra vállalkozó képviselők arányát nem tekinthetjük statisztikai értelemben reprezentatívnak. A pártok számarányának megfelelően kiválasztott és levélben felkért 80 képviselő közül huszonegyen vállalkoztak a beszélgetésre. A kérdezettek mindegyike még egy további kritériumnak is megfelelt: valamennyiük indult a soron következő választáson. A válaszokat tehát aktív képviselőktől, illetve további ezirányú tevékenységre vállalkozó politikustól kaptuk.*

Az interjút adó képviselők pártok-pártcsoportok szerinti összetétele az alábbiak szerint alakult:

8 fő a kormánykoalíció pártjaiból
11 fő az ellenzéki pártokból
2 fő a független képviselőcsoportból.

---

* A felmérés kiértékelésekor már tény, hogy a válaszadók 50%-a tagja az új parlamentnek is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A honvédelem, a költségvetés, az adó- és pénzügyek, az oktatás és a tömegtájékoztatás kérdésköröket kivéve minden egyéb törvényhozási területtel foglalkozó képviselővel sikerült interjút készíteni.

A megkérdezettek egyharmada viselt tisztséget frakciójában (pl. a frakcióelnök, munkabizottság szóvivője, szakbizottsági tag).

Az interjú főbb kérdéscsoportjai a következők voltak:

- a felhasznált információk típus és forrás, illetve használati gyakoriság szerint,
- a könyvtárak, mint információs források értékelése, ezen belül,
- az Országgyűlési Könyvtár és más parlamenti könyvtárak szerepének értékelése,
- a következő parlamenti ciklusra vonatkozó tervek, igények.

I. A felmérés részletes elemzése

Milyen információkra építették döntéseiket képviselőink?

- **A.** A közvetlen *törvényhozói munkához* felhasznált információk körével kapcsolatos kérdésünkre a válaszok széles skáláját kaptuk:

1. A *saját szakismeret* jelentőségét és szerepét szinte kivétel nélkül említették. (Engedtessék meg az a megjegyzés, hogy az 1990-ben megválasztott parlamentről a közvélemény sok negatívumot megtudhatott. Elég kevéssé értesülhetett viszont arról, hogy összetételében valóban „fejnehéz" parlament jött létre, ahol a nemzetgazdaság, a tudomány, az oktatás, a kultúra számos jeles művelője vállalt átmeneti politikai szerepet.)

2. Fontossági sorrendben ezt követi a *szakértők* révén szerzett *döntéselőkészítő információk* köre. Ezt kiegészítik a szakintézményektől (minisztériumok, MNB, KSH stb.) származó információk. – Színezi a képet, hogy a koalíciós pártokhoz tartozó képviselők adott kérdésekben azért nem kértek fel szakértőt, mert a kormányszervektől kapott szakértői háttéranyagot vették figyelembe döntéseiknél. – A szakértők „függetlenségében" a képviselők kételkednek. – Ehhez a válaszcsoporthoz tartozik az a vélemény is, miszerint a jogalkotók és a jogalkalmazók (bírákkal, ügyészekkel, ügyvédekkel stb.) közötti folyamatos konzultáció alapkövetelmény kellene, hogy legyen a törvényhozásnál.

Arra a kérdésre, hogy tájékozottak-e arról, hogy a szakértőik milyen információforrásokra támaszkodnak, a többség igennel válaszolt. Kiegészítő válaszaik közül figyelemre méltóak: a szakértőt meghallgatva „a döntés a politikus felelőssége marad", a szakértők megválasztásánál „a nyelvtudásbeli sokszínűségre törekszenek", az állandó megbízású szakértők „az Országgyűlési Könyvtárból szerzik be alapinformációikat".

3. A szakirodalom magától értetődő felhasználását a megkérdezettek fele jelezte.

4. A kurrens ciklusban „termelődött" és a két évszázadra viszatekintő, történeti értékű *hazai parlamenti dokumentumok** rendszeres használatát a megkérdezetteknek csak az egyharmada jelezte.

5. Az Országgyűlési Könyvtár másik különgyűjteményeként kezelt *külföldi parlamenti dokumentumtár*ának anyagát, amelynek konzultatív értéke felbecsülhetetlen (Európa számos, és a tengerentúl egyes parlamentjeitől csereként érkező dokumentumok), még az országgyűlési dokumentumoknál tapasztaltnál is kevesebben használták.

6. A jogforrásként szolgáló *tételes hazai joganyag* (törvények, rendeletek, határozatok, irányelvek stb.) használata iránt meglepően alacsony érdeklődés mutatkozott a megkérdezettek körében.

A *külföldi jogforrásokat* már a válaszadók fele jelölte meg törvényhozói munkája információs háttereként. – Kiemelendő az az észrevétel, hogy a felelős és elfogulatlan döntésekhez a képviselőknek a kormányzati szervek által háttérinformációként szolgáltatott, magyarra fordított külföldi joganyag helyett pro és kontra érveket tartalmazó, szélesebb körből válogatott külföldi jogszabályanyagra lenne inkább szüksége.

7. A *választópolgároktól érkező impulzusokat* csak 2 fő értékelte információforrásként.

* Magyar parlamenti dokumentumok = törvényelőterjesztések, indítványok: az ún. „irományok", a plenáris ülések jegyzőkönyvei: az ún. „naplók", bizottsági jegyzőkönyvek, almanachok és itt mind fel nem sorolható értékes kiegészítő dokumentumok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A törvényhozói munkához szükséges információk „beszerzési/hozzáférési helyeként" a szakértőket említették első helyen, a könyvtárakat (ezen belül konkrétan megnevezve az Országgyűlési Könyvtárat, illetve a KTK-t* a második helyen, a minisztériumokat pedig a harmadik helyen.

- **B.** *A folyamatos politikai tájékozottság megszerzéséhez szinte kivétel nélkül olvassák az országos sajtót.*

A kedveltségi sorrendben megnevezett *országos napi- és hetilapok:*

- a koalíciós pártokhoz tartozó képviselők a *„Magyar Nemzet – Pesti Hírlap – Új Magyarország – Magyar Hírlap – Népszabadság – HVG – Heti Magyarország"* c. lapokat olvassák rendszeresen,
- a liberális pártokhoz tartozó képviselőktől a *„Magyar Hírlap – Népszabadság – Népszava – Magyar Nemzet – Új Magyarország"* felsorolást kaptuk, míg
- a szocialista párti képviselők a *„Népszabadság – Magyar Hírlap – Világgazdaság – Napi Gazdaság – HVG – Figyelő"* sorrendjében adták meg a választ.

A vidéken mandátumhoz jutott képviselők rendszeres olvasói a *helyi sajtónak*.

A rendszeres politikai tájékozódáshoz szükséges forrásokhoz – azok fajtájától függően – előfizetés/utcai vásárlás révén jutott hozzá a megkérdezettek egyharmada, az Országgyűlési Könyvtárban vagy a Képviselői Tájékoztató Központban olvasott a második harmad, a harmadik csoport erősen megoszlott; kormányzati munkahelyükön, a frakcióban, illetve a pártközpont napi sajtófigyeléséből kaptak információt.

Az elektronikus tömegkommunikációs eszközök közül a *televíziót* egyharmad, a *rádiót* 50% jelölte meg tájékozódási forrásul. A *helyi adók* híranyagának fontosságát is említették.

A komplex, az írott és elektronikus ajtót szemléző frakció-szolgáltatásokat, a *napi sajtószemlét* a megkérdezettek fele hasznosnak tartotta és szívesen használta. (Megjegyzésként ide kell fűzni, hogy saját sajtóirodát csak az ún. nagy pártok képesek fenntartani. A „kis" pártokhoz tartozó képviselők a kapcsolatok függvényében igénybe vehetik a „nagy" párt sajtószemléjét. Ez a gyakorlat azt is jelenti, hogy a szemlét összeállító természetesen az őt megbízó frakció elvárásainak megfelelő szempontok szerint válogat).

Az Országgyűlésben 1991-1994 között – ismereteink szerint – 3 szinten folyt sajtófigyelés.*

A napi politikai tájékozódás más tipusú, de fontos forrásaként említették a képviselők azokat az *informális csatornákat*, amelybe a választópol-

* Az 1991-ben létrehozott irodaházi Képviselői Tájékoztató Központ nevének rövidítése.

* 1. Az *Országgyűlés Sajtóirodája* az összes országos és vidéki napilapot, valamint a hetilapok válogatott kisebb körét naponta szemlézte, az új parlament megalakulása óta. Ez kiegészült az elektronikus sajtóról külső cégtől megrendelt figyeléssel.
Szempontjaik: események, hírek, interjúk stb. az Országgyűléssel, frakciókkal, bizottságokkal, parlamenti képviselőkkel, tisztségviselőkkel stb. kapcsolatban. A szemlézett cikkekről vágat készült, majd másolatban továbbították az Országgyűlés szinte valamennyi szervezetéhez.
A szolgáltatás erénye a gyorsaság és a forrásokhoz viszonyított teljeskörűség. Kár, hogy a szemlézett anyagról nem készült nyilvántartás, és így az információtartalom rövid időn belül visszakereshetetlenné vált.
2. Az *Országgyűlési Könyvtár* mintegy 150 lapból (országos napilapok, hetilapok, havonta, illetve ennél ritkábban megjelenő folyóiratok) forrástájékoztató nyilvántartást épít, 1989 óta. A PRESSDOK számítógépes adatbázist a könyvtári hálózaton, illetve a parlamenti hálózaton keresztül lehet elérni.
Szempontok: A szolgáltatás alaptárgyköreinek megválasztásakor a Könyvtár gyűjtőköréhez igazodtunk – ezekben teljeskörűségre törekszünk. Minden, a joggal, politikával és az ehhez csatlakozó gazdasági kérdéssel foglalkozó cikket nyilvántartásba veszünk és kereshetővé teszünk. Ebbe a körbe természetesen beleértendő, de különös figyelemmel kezelt téma maga az Országgyűlés (minden, a Sajtóirodánál már említett vonatkozásában).
A szolgáltatás erénye a források és a feldolgozás lehető teljeskörűsége, az információk könnyű és gyors kereshetősége, valamint az eredeti dokumentumok azonnali szolgáltatása, eredetiben vagy másolatban. A Sajtóiroda szemlézésével szembeni hátrány az, hogy a napilapok anyaga kb. 2-3 napos, 1 hetes késéssel válik kereshetővé. Az Országgyűlési Könyvtár adottságai jelenleg nem teszik lehetővé az aznapi (sőt, aznap délelőtti) kereshetővé tételt.
3. Ismereteink szerint több frakciónál, így az *MDF-, az SzDSz, az FKgP- és az MSZP-*, valamint a *Monopoly képviselőcsoportnál* folytattak sajtófigyelést. Tudomásunk szerint az Országgyűlés Sajtóirodájához hasonló forrásokból dolgoztak, aznapi aktualitással.
(Valószínűsíthető) szempontjaik: az adott frakció/képviselőcsoport sajtótükre, és ez kiegészülhetett egyéb speciális szempontokkal. A szolgáltatás erénye a gyorsaság és az információk „testreszabott" volta. Nincs tudomásunk arról, hogy a szemlézett anyagról nyilvántartás készült volna, csak belső célokat szolgált.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gárokkal való személyes találkozástól kezdve a kormányzati szervektől kapott információk és a saját párt híráramlása is beletartozik.

- C. *A képviselői tevékenység visszhangjának* elsődleges forrásaként a törvényhozók a választópolgároktól érkező visszajelzéseket, valamint a sajtót jelölték meg. A második jellegzetes csoportba a frakcióvezetés értékelését, a frakció saját sajtófigyelő szolgáltatását, a tv és a rádió híradásait sorolták. Ezeket követik fontossági sorrendben az informális úton vagy közvéleménykutatásból származó információk.

Tevékenysége visszhangjával csak 2 képviselő volt elégedett, illetve további kettő tartja reálisnak az említett információs források értékítéletét.

Az „elégedetlenek" legjellegzetesebb érvei; *„a sajtó nem reális", „a sajtó elfogult a párttal szemben", „vidéki képviselőkről az országos sajtó alig tesz említést", „a sajtó pozicióközpontú", a „nemzeti érzelmű képviselők rendszeres támadásnak vannak kitéve a liberális sajtó részéről".* – Az ellenzéki képviselők közül egyesek természetesnek tartották az őket ért bírálatot, hiszen elképzeléseiket, javaslataikat csak korlátozottan volt módjuk megvalósítani.

A legelfogulatlanabb visszajelzésként a közvéleménykutatást jelölték meg, annak tudatában, hogy ez igen költséges. A frakcióértékelés az elvárások átláthatósága miatt szintén objektívabb, mint a többi felsorolt tájékozódási forrás.

A könyvtár mint információs forrás

A könyvtárak szerepének értékeltetéséhez felhasználtuk azt az információt, hogy az Antall-kormány az 1990-1994 közötti törvényhozási ciklusban a parlament elé terjesztett jogalkotási tervében szerepeltette az új levéltári és a könyvtári törvényt is. Míg a levéltári tevékenységet 1991 decembere óta új törvényi keretek szabályozzák, a könyvtári törvény tervezet-stádiumig, ha eljutott. Szakbizottsági tárgyalásra mindenesetre már nem került.

A képviselők véleménye szerint az új könyvtári törvényre szükség lenne, mert: *„az információs technika fejlődése, az adatbázisok nemzetközi hozzáférhetősége" is indokolja ezt, „egy jogállamban minden területet a legmagasabb szintű jogszabállyal kell rendezni", „a jelenlegi könyvtári törvényben ... sok fék és hiányosság van", a „levéltári törvénnyel együtt módosítani kell".* A válaszadók természetesnek tartották, hogy az új törvénybe a szakemberek észrevételeit is be kell építeni.

A vélemények között meg kell említeni azokat is, amelyek nem új törvény megalkotását, hanem az operatív kormányzati megoldásokat szorgalmazzák. Konkrétan: a költségvetésből többet juttatnának könyvtári célokra.

A szakmánk iránti érzékenységre utal az a megállapítás, hogy *„a felszámolt vállalatok szakkönyvtári gyűjteményeinek elherdálása igazi kár – új könyvtári törvényre azért is szükség lenne, hogy az értékes gyűjtemények védelmét szolgálja".*

A *hazai könyvtárak* közül elsősorban az Országgyűlési Könyvtárat, illetve ennek a Képviselői Tájékoztató Központban működő részlegét, majd az Országos Széchényi Könyvtárat, a lakóhelyi könyvtárakat (ezen belül a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat), az Országos Műszaki Könyvtár és Információs Központot, és további jelentős vidéki és fővárosi egyetemi és szakkönyvtárakat keresték fel 1990-1994 között. Kizárólag saját könyvgyűjteményére 2 képviselő támaszkodott. – A *külföldön* többször is felkeresett könyvtárak között a Library of Congress-t, illetve az Európa Tanács strasbourgi gyűjteményét említették.

Más parlamenteknél tett látogatásai során 12 képviselő kereste fel a törvényhozási testület könyvtárát, illetve az adott parlament mellett működő szakértői intézetet. Az alaposabb tapasztalatokat elsősorban az angolszász országok (USA, Anglia és részben Kanada) és a német parlament példái nyújtották.*

* Itt kell megemlítsük, hogy az USA Kongresszusának *Martin Frost* képviselőről elnevezett különbizottsága – amely a kelet-európai parlamentek információs rendszereinek fejlesztését tűzte ki célul – hatékony támogatást adott a helyszíni ismeretszerzésre is, többhetes oktatás formájában. E támogatás keretében jelentős számú képviselő, könyvtáros és információs szakember, szakértő vett részt a Kongresszusi Kutatószolgálat által szervezett tanulmányúton. A Frost Program egyébként kiterjedt számítástechnikai, fénymásolási stb. eszközfejlesztésre, valamint állománygyarapításra is, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az európai parlamentektől ilyen szervezett támogatás nem érkezett. Képviselők, parlamenti tisztségviselők esetében természetesen sor került kétoldalú kapcsolatok keretében, valamint az IPU (International Parliamentary Union) révén külföldi tapasztalatszerzésre. Az Országgyűlési Könyvtár munkatársai az ECPRD (Európai Parlamentek Dokumentációs és Kutató Központja) szervezésében több parlamenti könyvtár szolgáltatásaival 2-3 napos rendezvényeken ismerkedhettek meg.

Azoktól a képviselőktől, akik ilyen tapasztalatokat nem szerezhettek, a következő indoklásokat kaptuk:

- a külföldi parlamenti látogatásoknál ilyen programot nem ajánlottak fel,
- az ilyen látogatásoknál adott ismertetések amúgy is felszínesek,
- könyvtárlátogatásra ott is hiányzik az idő.

Könyvtárhasználati szokások

Az önmagukat könyvtárhasználóként meghatározó képviselők a könyvtárhasználat során **pozitív tapasztalatként** említették *az új beszerzések szabadpolcos hozzáférhetőségét, az eredeti dokumentumok kézbevehetőségének* jelentőségét, a lakóhelyi könyvtárakon keresztül lebonyolítható *könyvtárközi kölcsönzés* lehetőségét, *a számítástechnika könyvtári eredményességét*.

Negatív tapasztalataik között szerepel a könyvtári folyamatokon érezhető *pénzhiány* (az egyetemi könyvtárak dokumentumállományának hiányosságai, a másolatszolgáltatás nehézkessége stb.), *a könyvtárközi kérések teljesítésének lassúsága*, és jellegzetesen egybehangzó a mikrofilmes hordozók iránti elutasítás.

A könyvtárat ritkán használó képviselők – a kérdezettek egyharmada – válasza szinte egybehangzóan az időhiányra utal. Ebbe a válaszadó csoportba tartozók közül néhányan saját könyvgyűjteményüket fejlesztik, elsősorban erre támaszkodtak.

AZ Országgyűlési Könyvtár avagy milyennek látták, hogyan (mennyire) ismerték könyvtárukat az országgyűlési képviselők?

Az intézmény és státusza

Az Országgyűlési Könyvtár életében jelentős változást hozott az 1991-es esztendő, amikor ismét visszakerült az Országgyűlés szervezetébe. 1952-1990 között a könyvtár csak nevében és elhelyezésében maradt parlamenti könyvtár – ténylegesen a kulturális kormányzat közvetlen felügyelete alatt működött, mint az állam- és jogtudomány, a legújabbkori egyetemes történelem és a politika országos feladatkörű, nyilvános szakkönyvtára. A könyvtár 1990. május 2-tól gyakorlatilag a parlament rendelkezésére állt összes szolgáltatásával, 1991 januárja óta újra az Országgyűlés része, fenntartva nyilvános szakkönyvtári státuszát is a kapott új feladatok ellátása mellett.

A könyvtár 1991-ben saját szervezeti keretein belül létrehozta Képviselőtájékoztatási osztályát, és az Országgyűlés főtitkári szervezetével közösen a Képviselői Tájékoztató Központot (KTK-t).

Az Országgyűlési Könyvtár és a KTK szolgáltatásainak ismertségéről a következő tükörképet kaptuk:

1. Formális tájékozottságot mindössze 5 fő jelzett, ilyenként említették a képviselők a KTK tevékenységéről készülő éves jelentéseket, valamint az Országgyűlés Főtitkárának a KTK megnyitásakor közreadott tájékoztatóját, továbbá a parlament elnöke mellett működő Elnöki Tanácsadó Testület informatikai csoportjában a Könyvtár feladatairól, helyzetéről és működéséről kapott ismereteket;

2. Közvetlen és közvetett gyakorlati tapasztalatokkal a megkérdezettek szinte mindegyike rendelkezett. Ilyenek pl. a személyes könyvtárhasználat, témafigyelő szolgáltatás használata, szakértői visszajelzések, a KTK-ban szervezett bemutatók stb. Az Országgyűlési Könyvtár szolgáltatásait ritkán használók indokai közül figyelemre méltó a már említett időhiány-megjelölés. Az interjúknak ennél a szakaszánál finomodtak az érvek, így pl. kitűnt a vidéken, különösen egyéni választókörzetben megválasztott képviselőknek a fővárosiaktól eltérő igénye a nyitvatartási-szolgáltatási idő tekintetében. Az időhiányt megjelölők közül többen azt válaszolták, hogy a Könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyújtotta lehetőségekkel valójában a szakértőiken keresztül élnek.

A megkérdezettek egyharmada szervezeti neve szerint is ismerte a Képviselőtájékoztatási osztályt és a KTK-t, ketten egyáltalán nem tudtak a Könyvtár e célból létesített szervezeti egységéről (szolgáltatásait egyébként igénybevették), a válaszolók fele pedig felületesen ismerte e szervezetek hovatartozását, nevét.

A képviselőket arról is kérdeztük, hogy mi a véleményük az immáron nemcsak nevében Országgyűlési Könyvtár státuszáról, mert a *reintegrálódás*nak a felmérés időszakáig ugyanis sem a *Házszabályban*, sem más jogforrásban (pl. elnöki rendeletben) nincs nyoma. A de jure „rendezetlen" helyzetről a képviselők sajnálattal hallottak: nevetségesnek és jogállamban megengedhetetlennek tartják, mielőbb rendezendőnek ítélik. Idézet egy véleményből: *„Az Országgyűlési Könyvtár szerepének jogi körvonalazása megérdemelt volna annyi figyelmet, mint a főtitkárság, vagy a gazdasági hivatal."**

Csupán a követendő módszerről oszlottak meg a vélemények. Egyesek a Házszabályban rendezendő kérdésnek, mások országgyűlési határozattal rendezendő ügynek, vagy a képviselők jogállásáról szóló törvény részének – és ott szabályozandó kérdésnek – tekintik. Néhány válaszadó jelezte csak, hogy a kérdésről nincs véleménye, illetve nem tud arról, hogy a jogi rendezetlenség működési zavart okozott volna.

Általános volt az a vélemény, hogy a nyilvános könyvtári státusz megtartása helyes, mert *„kár lenne néhány száz kiváltságosra korlátozni a gyűjtemény használatát", „az ország egyik legfontosabb gyűjteménye ... háromszáz főnél többet szolgáljon ki", „nem szabad elzárni a nyilvánosság elől", „egyetemista generációk nőnek fel itt", „a demokrácia egyik alapelve a nyilvánosság".* Az Országgyűlési Könyvtár státuszának törvényi vagy egyéb jogszabályi rendezését tartaná helyesnek az a képviselő is, aki hangsúlyozta, hogy *„a Könyvtár használhatósága állampolgári jogokat érint"*. A legtöbb megkérdezett tisztában volt vele, hogy a nyilvános könyvtári szolgáltatásokat elsősorban tudományos kutatók, egyetemi oktatók, újságírók és egyetemi hallgatók veszik igénybe. Egyetlen képviselő hangoztatta csak, hogy helyesebbnek tartaná, ha az Országgyűlési Könyvtár zárt képviselői könyvtár lenne. Külső kutatók engedéllyel használhatnák, illetve *„ha mégis nyilvános marad, ez ne menjen a képviselői szolgáltatások rovására".**

* Az 1994 szeptemberétől hatályos új Házszabály 147. paragrafusa rendelkezik a könyvtárról.

A gyűjtemény

Az Országgyűlési Könyvtár **fő gyűjtőkörébe** az állam- és jogtudomány, a 20. század egyetemes és magyar történelmének, és a politikának a szakirodalma tartozik, míg **mellékgyűjtőkörébe** a magyar történelem és az újkori egyetemes történelem, a közgazdaság, a szociológia, a statisztika szakirodalma. A könyvtár a felsorolt szakterületek magyar irodalmának teljeskörű, idegen nyelvű szakirodalmának válogatott gyűjtésére törekszik.

A Könyvtár **különgyűjteményei**: a magyar és a külföldi parlamentek hivatalos dokumentumai, az ENSZ és egyes szakosított szervezeteinek (GATT, ILO, UNESCO) kiadványai.

Tudni szerettük volna, hogy a gyűjtemény összetétele mennyire közismert, illetve hogy a képviselők milyen egyéb témájú irodalmat vélnak-igényelnének idetartozónak?

A válaszadók a főgyűjtőkörök megnevezése között a jogot 1 fő kivételével valamennyien, a kortárs történelem és a politika szakirodalmát tizenheten „igazolták vissza". A közgazdasági szakirodalom gyűjtését egyharmad tekintette természetesnek, itt azonban felmerült két szélsőséges vélemény: a főgyűjtőkörök mellett „hiányosan gyűjtik a közgazdaság szakirodalmát" versus „közgazdaság - ezt szinte minden igényt kielégítően gyűjtik". (Az első értékelés közgazdásztól, a második orvostól származik.) Többen is említették a mezőgazdaságot és az egészségügyet, és csupán egy-egy fő a nyelvtudományt, illetve a műszaki tudományokat. Egy képviselő csak a mezőgazdasági és közgazdasági irodalmat tekintette az Országgyűlési Könyvtár gyűjteményépítése alapjaként. Egyetlen képviselő jelezte ennél a kérdéscsoportnál, hogy ismeri az egyik különgyűjteményt, nevezetesen az ENSZ letéti gyűjteményt.

Gyűjteményépítési és szolgáltatásfejlesztési szempontból is rendkívül fontos volt megtudnunk, hogy a más könyvtárak, információs intézmények használatát előnyben részesítőknek mi erre az indokuk? Az erre a kérdéscsoportra adott vála-

* A parlamentek könyvtárai többnyire zárt, vagy korlátozottan nyilvános, tudományos-kutatási célokat szolgáló könyvtárak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szok – számunkra – megnyugtatóak, hiszen az Országgyűlési Könyvtár valójában nem készülhet fel műszaki, egészségügyi, nyelvészeti tárgyú dokumentumok rendszeres gyűjtésére, az ilyen típusú igényeket más hazai (fővárosi) nagy- és szakkönyvtárak képesek magas színvonalon kielégíteni.

Az Országgyűlési Könytár, illetve a KTK *gyűjteményére vonatkozó elégedettséget/elégedetlenséget* más megközelítésben is vizsgáltuk.

Nem hiányolt semmit e két említett gyűjteményből a válaszadók egyharmada, míg mások konkrét művekre, dokumentumtípusokra vonatkozó igényeket is jeleztek. Adott művek beszerzése eseti megoldást igényel, utóbbiak a gyűjteményépítés szempontjait gazdagítják.

- A magyar parlamenti dokumentumok forráskénti használatáról a törvényhozói munka információs háttere tárgyában feltett kérdéseinknél már képet kaptunk. A külföldi parlamenti dokumentumok is igen jelentős szerepet tölthet(né)nek be egy-egy törvényjavaslat, országgyűlési határozat stb. tárgyalásakor. A megkérdezettek egynegyede használta a Könyvtár külföldi parlamenti gyűjteményét, a válaszadói csoport fele más forrásokból jut hozzá a szükségesnek ítélt dokumentumokhoz, közülük négyen nem ismerték e könyvtári különgyűjteményt.
- Az ENSZ dokumentumok könyvtárbeli használati lehetőségéről sokkal pozitívabb visszajelzéseket regisztrálhattunk. Csak ketten nem ismerték, míg kilencen rendszeresen az Országgyűlési Könyvtárban tanulmányozták a szükséges dokumentumokat. Többen is jelezték, hogy más bel- és külföldi ENSZ-intézmény ektől kapták, illetve kérik meg a dokumentumokat. További 5 képviselő biztosított bennünket arról, hogy ha ilyen információra lenne szüksége, a Könyvtárhoz fordulna.
- A Könyvtárban és a KTK-ban a hazai hivatalos lapok teljeskörű gyűjteménye megtalálható, a KTK-ban az 1992-es évfolyamtól kezdve. Erről a központilag biztosított lehetőségről általánosságban pozitívan nyilatkoztak, egyben néhányan jelezték, hogy frakciójuk is előfizeti a közlönyöket, értesítőket.
- Az Európai Közösségek – Európai Unió hivatalos lapjának angol nyelvű változata papírhordozón és CD-változatban is megtalálható az Országgyűlési Könyvtárban. A Társulási Szerződés életbelépésével tovább nőtt ezeknek az információs forrásoknak a jelentősége, különös tekintettel a jogharmonizáció követelményeire. A megkérdezett képviselők több mint fele nyilatkozott úgy, hogy munkájához szükséges ennek a jogforrásnak az ismerete, hárman-hárman pedig úgy ítélték meg, hogy még nem volt rá szükségük, illetve nincs rá szükségük. A válaszadók fele részesítette előnyben a papírhordozón megjelenő közlönyt, hárman a CD-lemezről olvashatót, bármelyik változatot használná egyikük – de magyarul.

Szolgáltatások

A megkérdezett felhasználói csoport szempontjából az Országgyűlési Könyvtár a KTK-beli részlegével együtt egyike az Országgyűlés szolgáltató részlegeinek.

A leghasznosabb könyvtári-információs szolgáltatások közötti preferencia felállításához a következő válaszokat kaptuk:

- tényszerű kérdések megválaszolása
- másolatszolgáltatás
- irodalomjegyzékek, bibliográfiák készítése
- könyvtári dokumentumok helybeni használati lehetősége.

Az indoklásokból kitűnt, hogy ezt a sorrendet a vizsgált időszakban a parlamenti munka üteme, a képviselők állandó sürgetettsége alakította ki.

Színvonalas könyvtári-információs szolgáltatások törvényhozói munkában játszott szerepének jelentőségéről – egy kivételével – pozitívan nyilatkoztak a képviselők. A válaszadók kétharmada nagyon fontosnak ítélte e háttérszolgáltatások szerepét, „hasznos" minősítést 6 képviselő adott, és 1 képviselő közvetlenül a jogalkalmazói visszajelzések után helyezte el a fontossági sorrendben az említett szolgáltatásokat.

Dokumentumok eredetiben

A Könyvtár és az országgyűlési képviselők kapcsolatát tovább vizsgálva megállapítottuk,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy a megkérdezett képviselők kétharmada már kölcsönzött egyes műveket, illetve az a véleménye, hogy a képviselői munkát a dokumentumok kölcsönzésével is elő kell segíteni, hiszen sokszor csak este, vagy hét végén jut ideje a képviselőnek a kérdéses dokumentum tanulmányozására. Ez evidenciának tűnik. Ugyanakkor néhányan helyeselték a prézens (tehát nem kölcsönző, de kivételesen mégis kölcsönző...) jelleg fenntartását. A válaszok között olyan is volt, amely a könyvtári dokumentumokhoz való hozzáférést példaszerűen gyorsnak, míg a más könyvtárból átkért művek „érkezési sebességét" igen lassúnak ítélte.

Az Országgyűlési Könyvtár ideiglenes képviselői olvasótermének (jelenleg a Deák-terem) és a KTK olvasótermének nyitvatartása: hétfőtől-csütörtökig 9-17 óra között, pénteken 9-15 óra között. Az Országgyűlési Könyvtár nyilvános szolgáltatásait reggel 9-től este 20 óráig, pénteken délután 14 óráig, szombaton délután 18 óráig lehet igénybe venni.

Megfelelőnek tartotta a jelenlegi szolgáltatási rendet a válaszadók egyharmada. Elhangzott olyan vélemény is, hogy a „lényeges események délután 5 óra előtt történnek a parlamentben..."

A megkérdezettek másik csoportja részleges változtatásokat javasolt. Ezek egyrészt a szolgáltatások fizikai, másrészt időbeli elérhetőségére vonatkoznak. Figyelemre méltó az az igény, miszerint *„a főemeleten, az ülésterem közelében jó lenne könyvtári tájékoztató szolgálatot létesíteni", „ezt a parlament épületében tartott bizottsági ülések alatt is használni lehetne", „gyorsan lehessen kérni és kapni az ülés alatt szükséges dokumentumokat"* – ezeket a gondolatokat többektől hallottuk. A Deák-terem megközelítése nehézkes – hangzott el. Jellegzetes a vidéken megválasztott képviselők speciális érdekeinek a hangsúlyozása: többen javasolták, hogy a plenáris ülésnapok estéjén a KTK 20 óráig tartson nyitva, így nagyobb esélyük lenne a könyvtár szolgáltatásainak igénybevételére. Ugyanakkor a fővárosiak is bővítési javaslatokkal álltak elő, elsősorban a KTK vonatkozásában: *„tartson nyitva reggel 8 órától", „esti nyitvatartása szinkronban kellene, hogy legyen az Országgyűlési Könyvtáréval, akár a délelőtti órák rovására". A nyitvatartás „nem alkalmazkodik a képviselők szabadidejéhez".*

Dokumentumok másolatban

A kölcsönzés bonyolultsága helyett, de sok esetben a célszerűséget is szem előtt tartva, a könyvrészletek, cikkek másolása a megoldás. Ezzel a szolgáltatással a megkérdezettek szinte mindegyike élt már.

Tájékoztató szolgáltatások

A Könyvtár a hetvenes évek óta dokumentációs tevékenységet is folytat. Idegen nyelvű jogi és politikai tárgyú folyóiratcikkek, tanulmánykötetek, ENSZ-dokumentumok, külföldi parlamenti dokumentumok tartalmi, feltárására alapozott információs szolgáltatásokat nyújt. A hazai jogi szakirodalomról kurrens szakbibliográfiát készít. 1989-ben a hazai sajtó feldolgozásával adatbázist hozott létre, a PRESSDOK-ot, majd 1991-től a külföldi sajtóban tükröződő magyarságkép dokumentálására a HUNDOK néven. Ezeket a szolgáltatásokat a hazai és külföldi információs piacon értékesítette. 1990-től mindezt az eredményt az Országgyűlés rendelkezésére bocsátotta.

A *könyvtári adatbázisok* mindegyikét ismerte a megkérdezett képviselők egyharmada, ugyanilyen arányban konkrétan meg is jelöltek néhány általuk ismert vagy használt adatbázist. Ezek közül a *PRESSDOK, a nemzetközi jogi szakirodalmi adatbázis, a világpolitikai adatbázis és a HUNDOK* kerültek az élre, a PRESSDOK-ot még ezen belül is kiemelkedően jónak tartották. (Ennél a kérdéscsoportnál értékelték a külső adatbázisforgalmazóktól átvett jogi adatbázisokat is: ezek közül a *KARTOTÉK*, illetve a teljes szövegű hatályos jogszabálygyűjtemény, a *TÖRVÉNYTÁR* CD-ROM változata voltak a legnépszerűbbek.) Az adatbázisokban általában nem közvetlenül, hanem szakértőik révén, vagy a tájékoztató könyvtárosok segítségével végeznek kereséseket. A közvetlen keresést preferálók megjegyezték, hogy nyomtatott keresési segédletekre lenne szükségük. A válaszadók egyharmada egyáltalán nem hallott még az adatbázisokról – más kérdés, hogy szakértőik révén közvetetten hasznosították.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Országgyűlési Könyvtár adatbázisai helyi hálózaton keresztül és 1994 tavasza óta távoli (otthoni) számítógépről is elérhetők. Az új típusú szolgáltatásról a KTK-ban több alkalommal tartottunk bemutatót, amiről minden frakciót és képviselőcsoportot értesítettünk. A reklámakció sikerének visszahangja szerény volt.

Jelentős igény mutatkozott *jegyzékek, bibliográfiák összeállítására* a Könyvtár már említett adatbázisaiból, de a létrehozásuk előtti időszakra vonatkozóan a hagyományosnak számító katalógusokból, valamint külső adatbázisokból is. A leggyakrabban használt adatbázis a hazai sajtó politikai, jogi és gazdasági cikkeit feltáró PRESSDOK volt, ezt követik a nemzetközi politikai és gazdasági szakirodalmat feltáró VPI adatbázis, a magyar jogi szakirodalom (MJB), illetve a nemzetközi jogi szakirodalom adatbázisai, a Magyarországra, a magyarságra, tágabban a közép-kelet-európai térségre vonatkozó nemzetközi sajtó adatbázisa: a HUNDOK.

A külső adatforrások közül a legnagyobb érdeklődés az *MTI Elektronikus sajtóadatbankjából* lehívható válaszok iránt nyilvánult meg. A vásárolt adatbázisok közül rendkívül értékes forrásnak bizonyultak a hatályos hazai joganyag forrásnyilvántartására szolgáló KARTOTÉK adatbázis, valamint az USA Kongresszusi Könyvtára támogatásával beszerzett adatbázisok; a *PAIS* (társadalomtudományok nemzetközi szakirodalmát tárja fel), a *Periodical Abstracts* (általános érdeklődésre számot tartó, főként angol nyelvterületen megjelenő folyóiratokat tár fel), az *Index to Legal Periodicals* adatbázis (az angolszász nyelvterület jogi szakirodalmát tárja fel).

A Könyvtár 1991 óta épített online katalógusai iránt is nagy az érdeklődés, de inkább eseti kérésekre adott válaszok alapjául szolgáltak.

Aktív tájékoztatási céllal 1992 őszétől a Képviselőtájékoztatási osztály témafigyelő-szolgáltatást indított az országgyűlési bizottsági tagokat megcélozva. A havonta kiküldött háromféle jegyzék a Könyvtár legújabb magyar és idegen nyelvű szakkönyveinek, a legfrissebben beérkezett külföldi parlamenti és ENSZ-dokumentumoknak a rövid leírását tartalmazta.

A válaszok azt tükrözték, hogy a jegyzékeket ismerik, de idő hiányában nem tudtak élni a felkínált lehetőséggel: a Könyvtár által kiemelkedően fontosnak ítélt eredeti dokumentumok használatával. Ez a szelektív információszolgáltatás – ismereteink szerint – bizonyos időkímélő faktort már eleve tartalmazott.

Az Országgyűlési Könyvtár nemzetközi összehasonlításban

Egyesek úgy ítélték meg helyzetünket, hogy a fejlettebb országokkal szembeni hátrány 1990 óta nem jelentős az Országgyűlési Könyvtár felkészültsége és felszereltsége tekintetében; sőt, olyan megfogalmazás is elhangzott, hogy az *„Országgyűlési Könyvtár állja a versenyt"*.

Volt olyan vélemény is, amely azt a realitást tükrözte, hogy a meglátogatott nyugat-európai és tengerentúli parlamentek gépesítettségi színvonala nagyobb fejlettséget mutat. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy: *„a magyar parlament időarányosan nagyobb utat tett meg, mint a szerencsésebb adottságú külföldi társintézmények"*.

Más azt jegyezte meg, hogy a meglátogatott parlamentekben az információra utaltság fokozottabban manifesztálódik, a képviselők nagyobb szakértői stábjuk révén *„jobban és többet használják a parlament könyvtárát"*. A kanadai parlamenti könyvtár pl. teljes értékű partnere a törvényhozó testületnek.

Pozitív és negatív tapasztalatok...

Mindezeket keretbe foglalja az Országgyűlési Könyvtárról és a Képviselői Tájékoztatási Központról a pozitív és a negatív tapasztalatok révén kialakult értékelés.

A jó tapasztalatok értéksorrendje:

- a szolgáltatások,
- nincs negatív tapasztalat,
- a tájékoztató munkatársak segítőkészsége,
- a KTK léte, felszereltsége és ellátottsága,
- a szolgáltatások megbízhatósága és teljessége,
- a képvselői tevékenységről kapott irodalomjegyzékek,
- nyugodt munkakörülmények,
- speciális adatok megszerzése.

A negatív tapasztalatok értéksorrendje (kevésbé általánosítható válaszokkal):

- egy alkalommal a *„Vasárnapi Kurír"* adott számához sem a Könyvtárban, sem az Országgyűlés Sajtóirodájánál nem lehetett hozzájutni,
- az adatbázisok használata nehézkes,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- konkrét közigazgatási tárgyú kérdésre nem kapott biztos választ.

Fejlesztési javaslatok

Gyűjteményfejlesztés

Az Országgyűlési Könyvtár törzsgyűjteménye vonatkozásában a gazdasági tárgyú folyóiratok teljes körű gyűjtését, az Európai Unióval kötött Társulási Szerződés kapcsán, a jogharmonizáció jelentőségére tekintettel az *EU irányelvei*nek *és* az ehhez *kapcsolódó dokumentumanyag*nak a teljes körű beszerzését javasolták a képviselők.

A *nemzetközi szerződések*, alapvető *nemzetközi jogi dokumentumok hiteles magyar fordítás*ainak rendelkezésre bocsátásában, esetleg a fordíttatás intézésében is a Könyvtártól várják a kezdeményező szerepet.

A KTK kézikönyvtárának és folyóiratállományának fejlesztését igénylik felhasználóink. Konkrétan megnevezve: a *„Magyar Közlöny"* különszámainak gyűjtését, a legfrissebb kiadású jogszabály-gyűjtemények beszerzését, a hatályon kívül helyezett törvények és jogszabályok hozzáférhetőségét, nemzetközi szerződések teljes szövegét, GATT-előírásokat, több szakbibliográfiát, általános és szaklexikonok további folyamatos gyarapítását, vidéki lapok előfizetését, az általános és népszerűsítő funkciójú és kulturális témájú periodikák választékának növelését, a kisebbségekre, nemzetpolitikára, kulturális kapcsolatokra vonatkozó idegen nyelvű szakirodalom fokozottabb gyűjtését javasolták.*

Szolgáltatásfejlesztés

Hasznos lenne a Legfelsőbb Bíróság és a Legfőbb Ügyészség valamennyi döntéséről adatbázis építése, ami tartalmazna jogi szakirodalmi tételeket is. A komplex visszakeresési lehetőség elősegíthetné, hogy a jogalkalmazók problémafelvetései, visszajelzései szervezett formában eljuthassanak a jogalkotókhoz. Ez fontos szerepet játszhatna a joghézagok eltüntetésében.

Szükség lenne olyan *nyelvészeti jellegű adatbázis*ra, amely a jogi szaknyelvi értelmezéseket megkönnyíti, és használatával könnyebb kiszűrni a szakszerűtlen, pontatlan megfogalmazásokat.

Az Országgyűlésben több szervezeti szinten is folytatott *sajtófigyelő tevékenységet* és így a szolgáltatások erényeit összegezni lehetne. Eredményeképpen olyan központi szolgáltatás jönne létre, amelyet a parlament valamennyi tagja és szervezete egyformán hasznosíthatna. Az információk visszamenőleges kereshetővé tétele szintén fontos szempont. A frakciók egyedi igényeinek kielégítése emellett már nem járna párhuzamos kiadásokkal, valamint egy-egy parlamenti ciklus befejeztével sem semmisülne meg a szellemi erőfeszítés eredménye, hanem a következő törvényhozási ciklusok is hasznosítani tudnák.

Mindezt kiegészítené továbbra is az MTI Sajtóadatbankjának használata, és megfontolandó a MAHÍR elektronikus médiafigyelő szolgáltatásának előfizetése is.

Szervezetfejlesztés

A külföldi parlamenti könyvtárak információs-szakértői részlegeiről többirányú tapasztalatot szűrtek le a képviselők. Ezeket összevetették a jelenlegi könyvtári szolgáltatásokkal is.

Azok a képviselők, akik személyes tapasztalattal rendelkeznek hasonló intézményeknél tett látogatások révén, egyértelműen fontosnak tartották a hazai megfelelő kialakítását. Igenlő véleményük mellett ők is és a kérdés jelentőségét szintén felismerő más képviselők is kifejtették pártoló véleményüket.

Elhangzottak olyan vélemények, hogy a frakciók mellett működő szakértői hálózat mellett központi szakértői intézmény kialakítása is kívánatos lenne. Sok külföldi példa mutatja, hogy a parlamentek (a parlamenti könyvtárak) mellett pártoktól független központi szakértői részlegeket, intézeteket hoznak létre az emelt szintű tájékoztatás érdekében.

A semleges elemzések szükségességét kivétel nélkül hangsúlyozták, illetve a tárgyalt témák többszempontú, elfogulatlan megközelítését kí-

* Az Országgyűlési Könyvtárban a felsoroltak mind hozzáférhetők. Az igény valójában azt jelzi, hogy az irodaházi tájékoztató központ elérhetősége kellemesebb a képviselők számára.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vánatosnak tartották. Voltak, akik az elemzések tárgyilagosságában semmilyen körülmények között nem bíznának, egy központi szakértői intézménytől is legfeljebb döntési változatok előterjesztését várják. Volt, aki a téma időszerűségét csak megszilárdult demokráciában ismerné el.

A szakértői intézmény jellegzetes termékei lehetnének: egy-egy témáról elhangzott pártvélemények ütköztetése; egyes témák nemzetközi jogi helyzetéről készült, rendszeresen aktualizált összefoglalás, tömör szakirodalmi elemzések reflektorfénybe kerülő témákról: személyre szóló szelektív szakirodalmi összeállítások.

Említettek a Bundestagban szerzett, adaptálható tapasztalatokat, különösen a jogalkalmazói észrevételek jogalkotási folyamatba való szervezett visszacsatolásáról. E képviselő szerint szakértői intézményt kellene létrehozni a törvényjavaslatok, módosító javaslatok, egyéni indítványok helyességének és szakszerűségének előzetes átvizsgálására. Ezzel el lehetne érni, hogy a szakbizottságok elé már csak a formailag helyes javaslatok, indítványok kerüljenek.

Általános vélemény volt, hogy pártatlan szolgáltatások jobban szolgálnák a képviselői függetlenséget. A frakciók szakértői részlegei által az egy-egy parlamenti ciklus altt felhalmozott eredmények könnyen elveszhetnek, míg egy központi szolgáltató részleg biztosíthatja ebben is a folyamatosságot.

Fizikai elhelyezés, munkakörülmények

A továbbfejlesztés egyik kulcskérdéseként a Könyvtár parlamenten belüli fizikai elérhetőségének javítása merült fel.

Technikai fejlesztés

A törvényhozási és képviselői munkához szükséges válogatott hazai és külföldi adatbázisok eléréséhez, „az Európai Unió és az INTERNET szolgáltatásainak használatához a technikai felkészülség megteremtését" szintén a Könyvtártól várják a képviselők.

II. Összefoglaló értékelés

A könyvtári alapszolgáltatások – passzív jellegük mellett is – változatlanul fontosak. Ugyanakkor a megkérdezettek elvárják, hogy az Országgyűlési Könyvtár aktív szolgáltatásokkal is megkeresse a képviselőket, szakértőiket.

A képviselők véleménye az Országgyűlési Könyvtár legfontosabb feladatairól:

Elvi jelentőséggel:

- a képviselői munka támogatása, a törvényhozói munka segítése
- az Országgyűléshez való fokozottabb közeledés
- a törvényhozási információs igények folyamatos feltárása
- pártatlan tájékoztató szolgáltatások nyújtása
- a nyilvános és a szakkönyvtári funkciókból adódó feladatok ellátása
- a szolgáltatások szintentartása és fejlesztése, a szolgáltató funkció erősítése
- a problémafelvető funkció vállalása

A gyakorlati kivitelezést illetően:

- a meglévő és felkínálható szolgáltatások célzott ismertetése, bemutatók és írásos tájékoztatás formájában, többlépcsős felhasználói oktatással
- rendszeres híradás az új könyvtári-információs szolgáltatásokról
- más hazai tájékoztató intézmények szolgáltatásairól való tájékoztatás
- az információtömeg szűrése, kezelhetővé tétele, ebből gyors, szelektív és olvasóbarát szolgáltatások nyújtása
  - dokumentumok tartalmi feltárása révén, ill. az
  - adatbázisépítés folytatásával
- az Országgyűlés törvényhozási programjához kapcsolódva: ajánló bibliográfiák, információs csomagok összeállítása (adott témára vonatkozó tényadatok, legfontosabb tanulmányok másolatban, további irodalmi hivatkozások stb.)
- figyelemfelhívás a rövidtávú törvényalkotási programokhoz felhasználható szolgáltatásokra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- az ülésterem mellett számítógépes hálózatba szervezett könyvtári ügyelet kialakítása, küldönc-szolgálattal
- a KTK-ban esti ügyelet fenntartása a hét néhány napján, a vidéki képviselők érdekében, illetve a Könyvtárban vagy a KTK-ban késő esti ügyelet fenntartása a képviselői munkastílushoz igazodva.

A felsorolásban eddig is nyújtott szolgáltatásaink nem kis arányban szerepelnek, ugyanakkor jelentős a jövőtől várt, komplexebb országgyűlési információszolgáltatás.

Jellegzetes, hogy a megkérdezettek a közönségkapcsolatot a tényleges könyvtári-információs szolgáltatásokhoz képest előresorolva említették. Ezt mutatja az az igény, hogy az új parlamenti ciklus kezdetén kötetlen formájú tájékoztatást várnak az (új) képviselők a lehetőségekről. Hasznosnak tartanák az új képviselők számára a jogalkotási folyamat megismertetését is – mindennek *„a konkrét információtartalom mellett üzenete is lesz az alapos és felkészült jogalkotók iránti elvárásokról"*. Rövid híradásokat várnak a könyvtári újdonságokról. A személyre szóló témafigyelő-szolgáltatás folytatását kérték, és hangsúlyozták az ülésterem melletti számítógépes könyvtári ügyelet fontosságát.

A Könyvtár, illetve a Képviselői Tájékoztató Központ képviselőknek szóló szolgáltatásait bemutató, azt katalógusszerűen ismertető füzet közreadásának hasznosságáról egyértelműen igenlő válaszokat kaptunk. A megalakuló parlament *„első hónapja a kulcsidőszak"* – hangzott el –, *„ennek tapasztalatai meghatározóak a későbbi munkastílus kialakulásában"*. Többek javaslataként hangzott el, hogy e füzetet mielőbb adjuk a képviselők és szakértők, frakciótisztviselők, országgyűlési hivatali tisztviselők kezébe. Ezért eminens érdek, hogy tájékoztatónkat az új ciklus indulásakor jelentessük meg.*

Igény mutatkozott arra is, hogy az írásos tájékoztatás mellett – azzal egyidőben és később is – helyszíni bemutatókat kellene rendezni kisebb csoportok részére, akár ún. nyílt nap keretében. A legfrissebb dokumentumokról, az új szolgáltatásokról is rendszeres tájékoztatást várnak a képviselők. Ez utóbbi megvalósítható úgy is – hangzott a javaslat –, ha újra indul az Országgyűlés belső folyóirata, a könyvtári hírek abban jelenjenek meg.

Megállapítható, hogy a gyűjtemény fő vázát képviselő állam- és jogtudományi, a 20. század történelmére vonatkozó, politikai tárgyú, magyar és idegen nyelven megjelent irodalom hozzáférhetősége felhasználóink körében közismert. Ugyanakkor könyvtári szolgáltatásokról adott tájékoztatás fogyatékosságát jelzik a gyűjtemény összetételére vonatkozó „kakukkfióka" válaszok. A könyvtári és információs szolgáltatásokról szóló tájékoztatásainkban erre a jövőben nagyobb hangsúlyt kell fektessünk. Meg kell keressük annak is a módját, hogy más kiemelkedően fontos szakmai tájékoztatást kínáló intézményekre (pl. Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ, MEDINFO, KSH, BKE és ELTE központi könyvtárai, OMIKK, a minisztériumok információs szolgáltatásai stb.) felhívjuk a figyelmet.

A könyvtárat ritkán használó képviselők – a kérdezettek egyharmada – válasza szinte egybehangzóan az időhiányra utal. Itt áttörést kell végrehajtani, szemléletet kell formálni: a könyvtár mai szerepe korántsem szorítkozik a megőrző, az általános tájékozottságot, kulturálódást szolgáló intézményre. *Különösen* így van ez *a szakkönyvtárak esetében*, de általánosságban is *igaz, hogy a könyvtárak időkímélő szolgáltatások sorát nyújtják ma már.*

Óriási jelentősége van a szakszerű dokumentumgyűjtésnek és megőrzésnek, nem kevésbé a sokszempontú tájékozódást segítő formai és tartalmi feltárásnak. Mindennek azért jelentős a szerepe, mert lehetővé teszi a cél elérését: a felhasználó tájékoztatását.

Zárszó

Jelen felméréssel és a levont következtetések elemzésével az információt használó képviselők szemszögéből kíséreltük meg áttekinteni a tájékoztatási szolgáltatások vonatkozó igényeket, használati szokásokat és jövőbeni elképzeléseket.

A „Magyar Törvénygyár" tevékenységének könyvtári-információs szempontú megközelítése egyben az adott időszak társadalmi fejlődésének egyik tükörszeleteként is felfogható. Az 1994 júliusában elkészült elemzést az interjúalanyoktól

* A tájékoztató füzet 1994 őszén az USIS támogatásával megjelent.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kapott felhatalmazással élve publikáljuk. E közléssel eleget teszünk annak, a *Rózsa György* (MTAK) által megfogalmazott kívánalomnak, hogy a Könyvtárunk új tevékenységéről bemutató írásokat „ne tartsuk tovább az íróasztalfiókban". Tervezzük, hogy a felmérést kontrollcsoporttal megismételjük – erre a jelenlegi parlamenti ciklus közepe alkalmas lehet –, és kiterjesztjük egy másik felhasználó körre, a frakciók, bizottságok vagy egyéni képviselők mellett dolgozó szakértőkre.

Az interjúkhoz a kérdőívet *Haraszti Pálné* és *Kardos Krisztina* állították össze, tanácsaikkal segítettek ebben *Rónai Iván* és *Mikulás Gábor*. Az interjúkat készítették: *Baráth Sándorné, Haraszti Pálné, Horváth Irén, Kardos Kriszina* és *Villám Judit*. A nyersanyag kiértékelésében részt vett *Draskovich Edina* és *Szarkáné Csákó Beáta*.

KUBON és SAGNER

Világszerte elismert szakkönyvkereskedés a szláv, balti, magyar, román és albán irodalom terén.

KÖNYVIMPORT

Elsősorban a nyelv-, irodalom- és történettudomány terén. Nagy raktári készlet: több mint 35 000 cím, mintegy 200 000 példányban.

FOLYÓIRAT- ÉS HÍRLAPELŐFIZETÉSI ÜGYNÖKSÉG

7000 különféle címet importál Kelet-és Dél-Európa valamennyi országából szakterületi korlátok nélkül.
Kizárólagos szállítója többek között a *Weiner Slawistischer Almanach, Novyj Mir, Solo, literaturno-hudožestvennyj žurnal, Trudy Otdela drevnerusskoj literatury* c. kiadványoknak.

TUDOMÁNYOS ANTIKVÁRIUM (könyvek és folyóiratok)

Raktári állománya több mint 200 000 példány.

KIADÓI RÉSZLEGE A VERLAG OTTO SAGNER

Tudományos munkák a kelet-és dél-európai szellemtörténet köréből.
Kiadásában jelennek meg az alábbi könyvsorozatok: *Slavistische Beiträge, Sagners Slavistische Sammlung, Arbeiten und Texte zur Slavistik, Specimina Philologiae Slavicae, Marburger Abhandlungen zur Geschichte und Kultur Osteuropas, Vorträge und Abhandlungen zur Slavistik*
- valamint folyóiratok: *Welt der Slaven, New Contents Slavistics.*

KÖNYVEKET, FOLYÓIRATOKAT ÉS HÍRLAPOKAT EXPORTÁL

Németország, Ausztria és Svájc kiadóitól a kelet-európai országokba.
Az USA, Nagy-Britannia és Franciaország *időszaki kiadványainak előfizetését* közvetíti a kelet- és dél-európai tudományos könyvtárak ellátására.

Címe: *Kubon és Sagner*
D-80328 München
Telefon: (089) 54 218-0
Telefax: (089) 54 218-218
e-mail: postmaster @kubon-sagner.de

Buchexport-Import GmbH

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Műfordítások analitikus feltárása az Országos Idegennyelvű Könyvtárban

Komáromi Sándor

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár (korábbi nevén Állami Gorkij Könyvtár) nyolcvanas évek végi orientációválsága idején leállított szolgáltatásaiból sikerült újjáéleszteni azt a *műfordításbibliográfiai* feltárást, mellyel korábban már hosszabb időn át eredményesen foglalkozott a könyvtár. A feltárás a leginkább „rejtett" közlések forráskörét: a magyar sajtóban megjelent műfordításokat helyezte a középpontba, hogy a maga témakörén belül kitöltsön valamit abból a hézagból, amit a nemzeti repertorizálás a szépirodalom mellőzésével makacsul fennhagy. Próbálkoztunk ugyan gyűjteményes kötetek, antológiák bevonásával is, de nem tudtunk eljutni a folyamatos feldolgozásig. Így jelenleg is az időszaki kiadványokra összpontosítunk, s ezzel tényleg hézagpótló feladatokat vállalunk.

A *szépirodalom*, s ezzel együtt a fordítások analitikus számbavételének igénye úgy húsz-harminc éve – s nem csak a régi Gorkij Könyvtárban – jelentkezett. Amikor az 1956 utáni sajtó- és könyvkiadás valamennyire kinyílt a szélesebb hazai értékekre és a világra, a nagyobb közművelődési könyvtárakban sorra felbukkantak az antológiákat és a folyóiratokat feltáró „novella"-, illetve „drámakatalógusok". Sőt, ebben az analitikus körben központiszolgáltatás-értékű (retrospektív) kötetbibliográfiák is megjelentek. A könyvtár e próbálkozásokkal párhuzamosan kezdte el kiépíteni a maga irodalmi fordításkatalógusát, indította el a gyűjtés részleges, majd teljesebb körű regisztrációját és közreadását: 1975-től a *Világirodalmi Híradó* c. kiadvány függelékében, majd 1982-87 között az önálló kiadványként megjelenő *Műfordításbibliográfia* kereteiben. A „Gorkij"-féle feltárás, bár későbbi időpontban indult el, 1968-ig (az Akadémiai Kiadónál megjelenő Világirodalmi Lexikon első kötetének szerkesztési zárásáig) nyúlt vissza, így szorosan kapcsolódhatott a Lexikon eléggé átfogó (a maga részéről is szisztematikus gyűjtésre alapozott), bár csak jelzésszintű forrásutalásaihoz. Célkitűzései mind a forráskört tekintve, mind a mélységet illetően szisztematikus igényt jeleztek: gyűjtése a hazai központi napilapoktól a határon túli sajtó főbb címeiig terjedt (a forráskör akkori szélessége még könnyen feltárható volt), s a műfaji és terjedelmi szempontokat illetően sem szelektált különösebben. A legnagyobb mennyiséget egyébként a versanyag jelentette.

A kezdeti teljességre törekvés a mára robbanásszerűen kibővült források miatt egy könyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ron belül, természetesen nem vállalható. Az OIK, az átfogó kurrens repertorizálás és a szépirodalom feltárásának feszítő országos gondjain osztozva – és együttműködésre is készen –, azonban továbbra is töretlen kedvvel áll feladata elé, s korszerűen megújított formában kelti életre folyamatos szolgáltatását. A korszerűséget a korábbi nyelvi-földrajzi beosztású katalógus tárgyszórendszerét továbbfejlesztő számítógépes adatbázis jelenti. A legújabb keletű (1992-vel indított) gyűjtés a magyar perodikakör legjavából (mely alatt mintegy 50 cím értendő, de ebben a napilapok és az általános hetilapok nem szerepelnek) éves szinten kb. 700 érdemi forrásadatot vesz fel. Ez a mennyiség a célzott forrásokon belül előforduló összes, irodalmi jellegű forrásközlés talán 80%-át képviseli, az után- és ismételt újraközlések, valamint a műfajilag indifferens szövegek kirekesztésével.

Fordítások esetében ugyan a másodközlések számbavétele sem volna haszontalan, hiszen jelezné egyrészről egy világirodalmi értékszféra hazai megítélését, másrészről az adott lap szokásait, mégis: a tájékozódó olvasót és szakembert az *új mű*, vagy a réginek *az új fordítása* érdekli elsősorban. Hasonló megítélés alá esik a műfajok szerinti szelektálás a nehezen meghatározható, jellegtelen műfajú, rendszerint rövid terjedelmű szövegfordítások sokaságát illetően. Ez az anyagréteg napjainkban mindenekelőtt az aktuális közírás irányába mutat, „irodalmi" minősítést legfeljebb szerzőjétől függően nyerhet. Ehhez pedig a hanyag vagy netán koncepcióból „szövegelvű" szerkesztő, megtakarítva a szerzőre és az írásra vonatkozó eredeti adatközlést, ritkán ad segítséget. Hasonló besorolási bizonytalanság áll fenn természetesen az esszéisztika körében is. A gyűjtési anyag minősítésében az OIK nyelvi-irodalmi referensz-szolgálata mindenesetre optimális támaszt jelent, hiszen a nyelvi munkacsoport közvetlen közelből dolgozik az eredeti nyelvű dokumentum- és információanyaggal. Szakértői tevékenységük a különféle kiegészítő adatok felkutatásában is gyakran jól kamatozik.

Az *adatközlés*, kötelező vagy kiegészítő szinten felvesz néhány speciális elemet, és csoportosító kombinációkkal él. Kötelező adatként kezeli a *műfaji jelzést*, és alcímszerű elemként rögzíti a címadatokon belül a forrásban is megtalálható megjelölést, illetve pótlását, kivéve, ha azt az egyéb címadatok félreérthetetlenül magukban foglalják. A műfajminőség természetesen alapműfajra, sztereotíp részműfajra vonatkozóan, tárgyszó besorolást is kap. Ez olykor gyűjtő jellegű, pl. az „elbeszélés" kategóriájában kap helyet valamennyi elbeszélő jellegű rövidpróza-forma, de többszintű is lehet, mint pl. „fantasztikus irodalom" egyidejűleg „elbeszélés" is. Egyes, főként „szubjektív műfajok, mint levél, napló stb. – mint kevésbé keresőspecifikus minőségek – besorolás nélkül, a szerzői tételsor általános szakaszát jelölik ki.

Kiegészítő, nem kötelező adatok a tételekben: az *Eredeti nyelvű* cím, az eredeti *forrás*, illetve megjelenés, a szövegszemelvény *teljes műforrása*. Minél rendszeresebb közlésük igénye, bár kurrens feltárási keretek között nem megszokott, kellő nyomatékkal adódik az OIK eredeti nyelvű dokumentumgyűjteményének vonzásából. A gyűjtemény egyszersmind segíti is az igény érvényesítését.

A *címcsoportosítással* él a forrásközlés olyan rövid műfajok, főként a versek esetében, ahol a forrás a szerző több egyedi szövegét közli fordításban. Az analitikus címfelvétel ezekben az esetekben lényegében nem kívánja a további analízist, egyetlen közlési egységet alkot. Az egység tükrözése korlátozza ugyan az egyedi címekre történő közvetlen keresést, ezzel szemben kifejezi a közlés teljes terjedelmét, nyomatékát. (Emellett, bár nem ez a lényeges, helyet takarít meg.) Egy címcsoporton belül több fordító előfordulása esetén természetesen a fordítók szerint tagolódik a felsorolás.

A bázisba kerülő anyag szerző, fordító, (részlegesen) cím-, eredeti cím és lelőhely szerinti áttekintése mellett alapvető fontosságú az eredeti nyelvek földrajzi helyek és viszonylataik szerinti feltártsága. A területi besorolás átfogó, kötelező tárgyszó szinten szerveződik. A tárgyszavas kifejezéstípus fő eleme alapjában véve a nyelvi megnevezés (ami legtöbbször a nemzeti megnevezéssel esik egybe): *„albán..."*, *„bolgár irodalom"*, ritkábban a nemzeti behatárolás (nem tisztázott egyedi nyelv esetében): *„indiai irodalom"*. Párhuzamos nyelvi besorolás illeti meg az olyan kétnyelvű vagy nyelvváltó szerzőket, mint S. Beckett vagy V. Nabokov. A nyelvterület szűkítését biztosítják a földrajzi kiegészítő tárgyszavak (földrajzi nevek) egyes korrelációkban, mint pl.:

- több táj-, és politikai makroegységet átfogó nyelvterület részeire vonatkozóan: az *„angol nyelvű irodalom"* / USA stb.; *„spanyol nyelvű*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

irodalom"/ Latin-Amerika, „spanyol..." / Kolumbia

- valamely többnyelvű politikai-földrajzi egységbe tartozó nyelvi helyet illetően, pl. „katalán nyelvű irodalom" / Spanyolország stb.; hasonló eset egy-egy nemzeti nyelv határon túli kisebbségi helye is, mint pl.: „svéd nyelvű irodalom" / Finnország.

A *tárgyszórendszer* összességében, így a nyelvterületi (átfogóan kötelező), a földrajzi helyi (differenciáltan kötelező), valamint a műfaji (differenciáltan kötelező) meghatározásokra épül. Összességében a *keresés* így a szerző, a magyar, illetve az eredeti cím, a műfaji csoport, a fordító, a nyelvterület és/vagy a földrajzi terület szerinti lehetőségeket kínálja.

A körvonalaiban ismertetett feltárás rendszerét, formáját röviden szemléltetheti az alábbi néhány tételszemelvény:

Arrabal, Fernando

A kentaurok rohama : dráma / Fernando Arrabal ; ford. Nagy Pál. - Eredeti forrás: Paris : Christian Bourgois, 1986 == Nagyvilág. - 37. 1992. 10/11., p.1313-1356.

Eredeti cím: La charge des centaures

francia irodalom / dráma

Babel, Isaak

Napló, 1920 : részletek / Iszaak Babel ; ford. Hetényi Zsuzsa == Nappali ház. - 4. 1992. 3., p.3-14.

orosz irodalom

Baconsky, Anatol

Apokrif Hamlet ; Fekete zsoltár ; Hullák az űrben ; Monológ méreggel : versek / Anatol Baconsky ; ford. Kovács András Ferenc == Látó. - 3. 1992. 5., p.74-75.

román irodalom / költészet

Miłosz, Czesław

Míg az értelem alszik : esszé / Czesław Miłosz ; ford. Pálfalvy Lajos == „2000". - 7. 1995. 2., p.13-16.

Természetesen mind a rendszerezés, mind a tételformálás felvet néhány olyan részletproblémát, amelyek azonnali megoldásához hiányoznak a szubjektív és objektív feltételek. Így egyelőre nem sikerült maradéktalanul megoldani többek között az átírási szabvány alkalmazását a latin és cirill írású nyelvek körén kívül (eredeti dokumentumháttér és referens híján), a latin írású körön belül pedig a nagy számú diakritikus jel teljes körű elhelyezését a gépi programban. A felmerült kisebb hiányosságok azonban talán nem rontják le a feltárás globális hasznát.

Az adatbázis aktív szolgáltatásait a munkatársaik többszintű, rugalmas rendszerben tervezik létrehívni, a gyorslistától a témafigyelő hasznosításon át az éves áttekintésig, nyomtatott és más rögzített formában. Első bemutatkozásként az éves nyomtatott forma látszik legkézenfekvőbbnek. A megvalósítás a legközelebbi lezárt év adatkörében esedékes. A korábbi anyag – az adatbázisban (1992-től), illetve a katalógusban – természetesen addig is helyben használható, akárcsak a kurrens feltárás másodközlési és egyéb kiszelektált rétege, s nem utolsósorban az eredeti forrásadatokat az OIK gyűjtemény szintjén feltáró dokumentáció.

Irodalom

1. KÉGLI Ferenc: A kurrens, országos hírlaprepertórium esélyei. In: Könyvtári Figyelő. 2. (38) 1992. 3. 421-428. p.
2. LISZTES László: A szépirodalom bibliográfiai számbavétele. In: Könyvtári Figyelő. 3. (39) 1993. 3. 418-424. p.
3. KOMÁROMI Sándor: Világirodalmi dokumentációnk rendszere. In: Az Állami Gorkij Könyvtár Évkönyve. Bp. 1986.
4. KOMÁROMI Sándor: A világirodalmi tájékoztatás kérdéseiről. In: Könyvtári Figyelő. 1983. 4. 350-359. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gyermekkönyvtárak szakemberellátottsága Magyarországon az 1990-es évek közepén

Suppné Tarnay Györgyi

Közismert tény, hogy az olvasóvá válásban a gyermekkornak kiemelt szerepe van. A betűvel való ismerkedésnek, az olvasási technika elsajátításának együtt kell járnia az olvasás örömének megízlelésével – s mind tudatosabb felismerésével annak, hogy az olvasás útján megbízható és fontos ismeretekhez juthatunk természeti és társadalmi környezetünkről, önmagunkról. Segítséget kaphatunk az emberiség kollektív tudását és bölcsességét hordozó művekből szakmai, emberi problémáink megoldásához.

Az olvasás életünkben betöltött szerepének felismeréséhez elsősorban tapasztalati úton juthatunk el, tehát olvasnunk (és olvastatnunk) kell, melynek során az ismeretek, az olvasmányélmények beépülnek személyiségünkbe, részévé válnak gondolatainknak, cselekedeteinknek.

Olvasáslélektani kutatások szerint a 9-10. életévben alapozódik meg az olvasáshoz való pozitív vagy negatív viszony. Ez egyértelmű felelősséget jelent az e korosztállyal foglalkozók – így a család, az iskola (iskolai könyvtár), s a gyermekek közkönyvtári ellátását, olvasóvá nevelését vállaló gyermekkönyvtári szolgálatok számára.

Az olvasás a tájékozódás, az információszerzés alapja, ezért meghatározó a lakosság gazdasági, technikai, társadalmi és kulturális fejlődésében. Az erre megfelelően felkészített gyermek tudja csak élete során a számára mindenkor szükséges ismereteket megszerezni és hasznosítani önmaga és a társadalom javára. Ebből következően az olvasóvá nevelés, az információ elérésére, az információ használatára való felkészítés közérdek, az e területen tevékenykedők munkájának segítése a mindenkori politikai és szakmai vezetés kiemelt feladata.

A társadalom helyes szemlélete, a megfelelő olvasástechnika, az irodalom széles körű kínálata együttesen vezethet a kívánt eredményre. Ehhez többek között optimális olvasástanulási technikák szerint tanító, az olvasás fontosságát megismertető iskolákra, a lakosság egészét ellátó információszolgáltató intézményekre van szükség, közöttük a használókat, azok igényeit ismerő, az információt magas szinten szolgáltató, s a szolgáltatásokat fejleszteni tudó könyvtárakra/könyvtárosokra.

A könyvtárak szakemberellátása alapvetően a könyvtárosképző intézmények feladata, amelyet a képzési irányoknak, a felvételi keretszámoknak és a képzés tartalmának meghatározása tekintetében a működő könyvtári gyakorlattal

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

együtt tudnak csak tervezni és adekvátan megvalósítani.

Első lépés a könyvtárakban dolgozók képzettségének (általános és speciális ismereteknek) országos áttekintése kell legyen. A valóság ismerete és elemzése a kiindulópontja a továbblépésnek. A könyvtári feladatok és az ezek ellátásához szükséges felkészültség közötti eltérések jól jelzik a képzési irányok és létszámok indokolt alakítását.

A könyvtárosképző intézmények hosszú évek óta megfogalmazott igénye az országos helyzet ismerete, azonban ilyen irányú differenciált vizsgálatra ez ideig nem került sor. Az OSZK-KMK 1984-ben a könyvtárospályát elemző vizsgálata részeként felderítette a könyvtárosok iskolai végzettségét képzési szintek és könyvtártípusok szerint. A munkakörök szerinti megoszlással és a szakképzettség speciális irányaival azonban a vizsgálat nem foglalkozott.[1]

Úgy tűnik, a témakör teljes körű, differenciált áttekintése egyetlen vizsgálat keretében nem megoldható, a feladatot résztémánként kell elvégezni, (ld. pl. a felsőoktatás ellátásában szerepet vállaló könyvtárak szakemberellátottságának felderítésére az OSZK-KMK Olvasószolgálat Kutató Osztálya 1995 elején végzett reprezentatív felmérését).[2]

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciója az elsők között igyekezett teljes képet kapni az A és B típusú közművelődési könyvtári gyermekellátás országos kiterjedtségéről, regionális megoszlásáról, a könyvtári szolgálatot ellátók számáról, szakképzettségéről, jelenlegi szakirányú tanulmányaikról. Meggyőződésünk, hogy csak ezek az információk szolgálhatnak alapul a gyermekkönyvtári ellátás rendszerének további fejlesztéséhez, a képző intézmények számára a szakképzés, közöttük a gyermekkönyvtáros specializáció szervezéséhez. Ezért az MKE Gyermekkönyvtáros Szekciója az OSZK-KMK-val közös rendezésben országos gyermekkönyvtáros konferenciát hívott össze 1995 januárjában, melyre meghívást kaptak a megyei gyermekkönyvtárak vezetői és a megyék gyermekkönyvtári szakreferensei is. A cél a gyermekkönyvtárak aktuális kérdéseinek közös áttekintése volt. A résztvevők többek között egyetértettek abban, hogy a közkönyvtári gyermekszolgálat várható jelentős szervezeti és tartalmi átalakítása előtt szükséges áttekinteni a jelen helyzetet az ellátóhelyek száma, országos megoszlása és az ellátást végző könyvtárosok szakmai kompetenciája tekintetében.[5] Az országos igény és az érdekeltek segítsége tette lehetővé a vizsgálat elvégzését. Ezúton is köszönöm a kollégák gyors és pontos adatszolgáltatását.

Az 1995 január-februárjában általam végzett vizsgálat elsődleges eredményeinek bemutatására, megvitatására, az elvárások és az ajánlások megfogalmazására az 1995 márciusában Sárospatakon rendezett országos gyermekkönyvtáros konferencián került sor.[3]

A továbbiakban a vizsgálat eredményeiről a konferencián kialakított közös állásfoglalásról adok rövid összefoglalást.

A vizsgálat előzményeiről

A gyermekek közkönyvtári ellátása alakulásának nyomon követését néhány, alapos, a gyermekek könyvtári szolgálata ügyének elkötelezett, a tennivalókat világosan megfogalmazó szerző – közöttük *Rácz Aranka* (1959, 1974) és *Pápayné Kemenczey Judit* (1986) – egy-egy korszakot összefoglaló tanulmányai alapján tehetjük meg.

Átfogó elemzés 10 év óta nem jelent meg a témakörben. A jelen vizsgálat tárgyához kapcsolódó közelítések nyomokban a korábbi vizsgálatokban is fellelhetők, ez esetben lehetőség van az összevetésre.

A gyermekek közkönyvtári ellátásának fejlődéséről az irányszámok növekvő tendenciája mellett summásan megállapítható az egyenlőtlenség és az ellentmondásosság. Az ellátórendszer kialakulása óta annak folyamatos erőteljes fejlesztési igénye deklaráltan mindvégig jelen volt a művelődés- és könyvtárpolitikában (pl. 1971-es Irányelvek, könyvtárügyi konferenciák, vándorgyűlések, stb.), ugyanakkor a gyakorlatban a meghatározó jogszabályokban, a fenntartó szemléletében, a feltételek megteremtésében a kiemelt fejlesztésről megfeledkeztek. A gyermekkönyvtárosok a szolgálat fejlesztéséért évtizedeken át folytatott, egyre inkább kudarccal végződő küzdelmei – mára – sok esetben okai a kedvetlenségnek, a munka stagnálásának, s a kialakult helyzet nem kedvez a szakképzés megszerzésével járó terhek vállalásának sem.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A vizsgálatról

A vizsgálat országos merítésű, s teljeskörűen kiterjedt az A és B típusú közművelődési könyvtári gyermekellátásra.

Az adatszolgáltatásban és a feldolgozásban egyaránt gondot jelentett az ellátó típusok elnevezésének és az elnevezések tartalmának különböző értelmezése. Pl. önálló gyermekkönyvtár, önálló gyermek fiókkönyvtár, kerületi könyvtár gyermekrészlege, kerületi könyvtár gyermekszolgálata.

Az információszerzés adatlapok segítségével történt. Az adatfelvétel ideje: 1995. február. Az adatok az 1994. decemberi állapotokat mutatják. Érdeklődtünk az 1989. óta történt változásokról is, azonban erre vonatkozó információkat csak hét megyéből kaptunk. Nincs biztos ismeretünk arról, hogy a többi megyében ténylegesen változatlan volt-e a helyzet 1984 és 1994 decembere között, vagy csak nem közölték a változásokat.

A vizsgálat eredményei

A közművelődési gyermekkönyvtári ellátás országos térképe

Magyarországon 1995. január 1-jén 273 A és B típusú ellátóhely funkcionált. Az önkormányzati fenntartású közművelődési könyvtárak száma ekkor 3723,[4] ezeknek csak 7,3%-ában található minőségi gyermekszolgálat!

A gyermekkönyvtári ellátóhelyek száma

Regionális megoszlásban:	
Budapest	46
Dunántúli megyék	72
Duna-Tisza köze + Nógrád	80
Tiszántúli megyék	75
Könyvtártípusok szerint:	
megyei könyvtár	18
városi könyvtár	220
községi könyvtár	35

Ellátóhelyek megyei bontásban (Budapest kivételével)

	megyei	*városi*	*községi*	*együtt*
Hajdú-Bihar	1	19	1	21
Heves	1	19	-	20
Borsod	1	17	-	18
Békés	1	12	3	16
Pest	1	12	-	13
Zala	1	11	-	12
Komárom	1	10	-	11
Veszprém	1	9	1	11
Bács-Kiskun	1	9	-	10
Szabolcs	1	8	-	9
Jász-Nagykun-Szolnok	1	7	13	21
Csongrád	1	7	3	11
Tolna	1	6	-	7
Vas	1	6	7	14
Baranya	-	6	-	6
Győr-Moson-Sopron	1	5	-	6
Fejér	1	4	1	6
Nógrád	1	4	-	5
Somogy	1	3	6	10

Megyei átlag: 12 A és B típusú ellátóhely.

Az adatok szerint az ezredforduló küszöbén még mindig van olyan megyei könyvtár – Baranya megyében –, amelyik nem vállalkozik a gyermekek ellátására!

Magyarországon 1995. I. 1-jén 193 várost tartottak nyilván,[5] ebből 155-ben (Dunántúlon 44, Duna-Tisza közén 56, Tiszántúlon 55 városban) működik városi fenntartású gyermekszolgálat. 38 városban nincs A, illetve B-típusú gyermekellátás! A városokban működő ellátóhelyek száma nagy szóródást mutat: 19 (Hajdú), 17 (Heves), 3 (Somogy), 4 (Fejér, Nógrád) találhatók a végpontokon. A városi könyvtárakban történő gyermekellátás országos átlaga: 9,15 megyénként (Bács-Kiskun, Komárom, Veszprém).

A magyar községek száma 1995. I. 1-jén 2920,[5] ebből 35-ben találunk B-típusú gyermekellátást, 2885-ben csak ennél gyengébb minőségűvel, vagy egyáltalán semmilyennel sem találkozunk. (A községi ellátás országos átlaga: 1,19%). Míg a fejlett gyermekellátás nem jellemző a magyar községekre (11 megyében hiányzik), addig talán a megyék településszerkezetével magyarázhatóan Jász-Nagykun-Szolnok megyében az ellátás dominánsan a községi könyvtárak feladata. Somogy és Vas megyékben az A és B szintű

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ellátás közel arányosan oszlik meg a városok és községek között. A tárgyidőszakban Magyarországon a közkönyvtári gyermekellátásban potenciálisan résztvevő 16 éven aluli lakosság száma 1 588 172, a szolgálatot dominánsan használó 14 éven aluliak száma 1 271 423[6]. Ez azt jelenti, hogy átlagosan A és B típusú ellátóhelyenként 5817 16 éven aluli, illetve 4657 14 éven aluli gyermeket kellene kiszolgálni!

Ha ezeket az adatokat megpróbáljuk összevetni a korábbi felmérések eredményével, szinte lehetetlen feladatra vállalkozunk. Mint már említettük, az önálló gyermekkönyvtár, gyermekrészleg, gyermekkönyvtár, gyermekszolgálat stb. fogalmakhoz eltérő tartalmak tartoznak, s nem egyértelmű a használatuk az adatszolgáltatásban sem. Mégis úgy tűnik, a korábbi adatok az olyan gyermekellátást jelölik, ahol a gyermekekkel egy, vagy több könyvtáros foglalkozik, elkülönített állománnyal, elkülönített helyiségben, külön meghatározott nyitvatartással. Ez nyújthat alapot az összevetésre.[7,8]

	1969	*1972*	*1983*	*1994*
Budapest	35	36	59	46
megyei könyvtárak	16	17	17	18
járási könyvtár /városi községi székhely/	69	50	-	-
városi könyvtár /nem járási székhely/	101	91	-	-
	32	41	91	174
községi könyvtár	25	46	30	35
összesen:	*177*	*190*	*197*	*273*

A minőségi közkönyvtári gyermekellátás az idő függvényében országosan növekvő tendenciát mutat az ellátóhelyek vonatkozásában, azonban jól kitapintható az ellátatlan helyek megengedhetetlenül nagy száma és egyenetlen területi eloszlásuk. A már meglevő és várható társadalmi és egyéni igények az információ megszerzésében és felhasználásában egyértelműen a tervszerű fejlesztést sugallják a meglevő szolgáltatások szintjének emelésében, s a „fehér foltok" gyors felszámolása érdekében a várható leépítés helyett!

Az A és B típusú gyermekkönyvtári ellátásban dolgozók száma és területi megoszlása:

Magyarországon összesen 451 főfoglalkozású munkahely áll rendelkezésre a szolgálat ellátására. Ez Budapesten 56 főt, vidéken 395 főt – megyénként átlagban 20,8 főt jelent, ellátóhelyenként Budapesten 1,2 – vidéken 1,7 könyvtárost.

Megyénkénti megoszlásban:

Jász-Nagykun-Szolnok	45
Borsod	34
Békés	31
Heves	30
Hajdú-Bihar	29
Pest	24
Csongrád	21
Vas	21
Veszprém	20
Bács-Kiskun	18
Zala	17
Szabolcs	16
Somogy	15
Tolna	14
Komárom	14
Győr-Moson-Sopron	13
Baranya	13
Fejér	11
Nógrád	9

Regionális megoszlásban:

	Budapest	*Dunántúl*	*Duna-Tisza köze*	*Tiszántúl*	*összes*
megyei intézmény	-	26	22	21	69
városi intézmény	56	81	89	101	327
községi intézmény	-	17	29	9	55

Megyei könyvtárban az országos átlag 3,7 fő. Kiemelkedő a személyi ellátottság: Jász-Nagykun-Szolnok (7 fő), Borsod (5 fő) és Békés (5 fő) megyékben, gyenge az ellátottság Komárom (2 fő) és Pest (2 fő) megyékben.

Városi könyvtárban 14,2 fő a megyénkénti országos átlag. Egy-egy szolgáltató helyen átlagosan Budapesten 1,2 fő, az ország más városai-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban 1,5 fő dolgozik. Jobb a helyzet Cegléden (5 fő), Tapolcán, Kazincbarcikán és Szentesen (4 fő), s Sopron, Gyöngyös, Hatvan, Kiskunfélegyháza, Jászberény, Szolnok, Mezőtúr, Törökszentmiklós, Szerencs, Nyírbátor, Debrecen, Békés, Orosháza, Hódmezővásárhely városokban (3 fő).

Községi könyvtárban átlagosan egy szolgáltató helyen 1,6 fő dolgozik. Répcelak (Vas) és Nagyatád (Somogy) községekben 2 fő áll a gyermekek rendelkezésére.

Megyénként jelentős eltérések mutatkoznak a könyvtári szolgáltatot ellátók tekintében is. Természetesen a megyék nagysága és a lakosság sűrűsége meghatározó tényező, azonban a kialakult hagyományoknak és az önkormányzatok értékrendjének, szemléletének fontos szerepe van az A és B típusú ellátás megszervezésében, működtetésében.

A könyvtárosok létszámát tekintve nagy az előrelépés a korábbi helyzethez viszonyítva:[9,10]

	1957	*1967*	*1970*	*1983*	*1994*
Létszám	55	95	172	294	451

Egy 1983-as adat 594 gyermekkönyvtárosról szól,[11] azonban valószínű, hogy ez nemcsak az A és B típusú ellátásra vonatkozik, hanem számbaveszi a C típusú ellátást is, pl. a részmunkaidőben foglalkoztatottakat. Az adatok szerint a növekedés jelentős, s örvendetes, azonban az is nyilvánvaló, hogy egy-egy szolgáltatóhelyen az átlagosan egy főt alig meghaladó könyvtáros személyzet nem tudja megfelelően ellátni az olvasókat.

A felmérés vizsgálta a könyvtárosi létszám alakulását 1989-1994 között is. Hét megyében jeleztek változásokat, melyek egyértelműen a csökkenést mutatják. Tolna és Szabolcs megyékben 1-1 munkahely megszünt a megyei gyermekellátásban, Veszprém, Nógrád megyékben 1-1 munkahely csökkenés történt a városi ellátásban. Békésben kétszer fél, Borsodban háromszor fél munkaerőtől kellett megválni a megyei és városi könyvtárakban. A csökkenés számarányát tekintve még nem jelentős (4 főállás, 5 félállás), de félő, hogy ez a szám nem tartható a közeljövőben, amikor természetesen csak a növekedés tendenciája lenne elfogadható.

Az A és B típusú könyvtárak gyermekkönyvtárosainak beosztása, besorolása

A felmérés tapasztalatai szerint ez a terület sem mutat egységes képet. A 150/1992./XI.20/ Kormányrendelet és a Művelődési és Közoktatási miniszter 2/1993./I.30/MKM rendelete, az egyes kulturális közalkalmazotti munkakörök betöltéséhez szükséges képesítési és egyéb feltételekről szóló jogszabályok alkalmazása a gyakorlatban változó módon történt.

A visszajelzések szerint: *gyermekkönyvtáros, könyvtáros*, kölcsönző könyvtáros, feldolgozó könyvtáros, könyvtártechnikus, adminisztrátor, *segédkönyvtáros* elnevezésű beosztások fordulnak elő – ezek közül csak a kurzívan írottak szerepelnek a kormányrendeletben. Vezetői státuszban könyvtárvezetői, osztályvezetői és csoportvezetői megbízással találkoztam.

	Budapest	*Dunántúl*	*Duna-Tisza köze*	*Tiszántúl*	*összes*
vezetők	7	15	16	18	56
gyermekkönyvtáros	26	91	75	72	264
kölcsönző, techn.	11	3	1	10	25
feldolgozó, könyvt.	-	1	-	-	1
könyvtáros	11	12	45	25	93
segédkönyvtáros	1	-	-	-	1
adminisztrátor	-	2	3	6	11

A besorolások értelmezése problematikus, pl. gyermekkönyvtáros besorolás egyáltalán nincs Bács-Kiskun, Heves, és Szabolcs megyékben – itt főleg könyvtárosnak, könyvtártechnikusnak nevezik a gyermekszolgálatot ellátókat. (Ez nem függ össze a gyermekkönyvtárosi szakképzettséggel!) A kormányrendelet nem differenciál kellőképpen a gyakorlatban ellátandó szakmai feladatok szerint, ami megnehezíti az egységes gondolkodást a besorolások tekintetében. Folyamatban van a kormányrendelet módosításának előkészítése, a javaslatok a munkakörök és az azok ellátáshoz szükséges képesítési feltételek részletes, pontos és a szakmai presztízsét szolgáló meghatározására törekednek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az A és B típusú könyvtárak gyermekszolgálatában dolgozók iskolai végzettsége

	Budapest	*Dunántúl*	*Duna-Tisza köze*	*Tiszántúl*	*összes*	*%*
egyetem	7	4	6	5	22	4,9
főiskola	26	68	80	55	229	50,7
érettségi	23	51	51	71	196	43,48
általános	-	1	3	-	4	1,0

Megyék szerinti bontásban:

	Egyetem	*Főiskola*	*Érettségi*	*8 általános*	*Összesen*
Győr-Sopron	2	7	4	-	13
Fejér	-	5	6	-	11
Veszprém	1	11	8	-	20
Tolna	-	8	6	-	14
Somogy	1	4	9	1	15
Vas	-	15	6	-	21
Zala	-	11	6	-	17
Baranya	-	7	6	-	13
Komárom	1	6	7	-	14
Nógrád	-	5	4	-	9
Heves	1	20	8	1	30
Bács-Kiskun	-	11	7	-	18
Jász-Nagykun	-	28	16	1	45
Pest	4	10	9	1	24
Borsod	1	15	18	-	34
Szabolcs	1	6	9	-	16
Hajdú-Bihar	2	15	12	-	29
Békés	-	11	20	-	31
Csongrád	1	8	12	-	21

Az adatok szerint 9(!) megyében egyáltalán nincs egyetemet végzett munkatárs a gyermekszolgálatban, Jász-Nagykun, Heves, Hajdú, Borsod és Vas megyékben fokozottan törekednek a felsőfokú végzettségűek alkalmazására. Legkevésbé igényesek e tekintetben Fejér, Somogy, Nógrád megyékben, s az alsó határt súrolja Szabolcs megye is. Felsőfokú végzettséggel a gyermekkönyvtárakban dolgozók 55,6%-a rendelkezik, amely jórészt pedagógus végzettséget jelent.

A középfokú végzettségűek aránya országosan 43,4%. Kiemelkedően sokan vannak Békés (64,5%), Csongrád (57,1%), Borsod (52,9%), Hajdú (41,3%), Jász-Nagykun (35,5%) megyékben, ugyanakkor itt a legmagasabb a gyermekellátásban dolgozók összlétszáma is.

Az érettségivel való ilyen nagy arányú megelégedés mutatja, hogy az intézmények fenntartói a gyermekkönyvtári tevékenység fontosságát még mindig messze alábecsülik. Szerencsére az alapfokú végzettség csak mutatóban fordul elő a gyermekszolgálatban.

A vizsgált könyvtárakban dolgozók iskolai végzettségére vonatkozó korábbi való ilyen nagyarányú vizsgálatok híján a jelen eredményeket nincs mivel összevetni. Tájékoztatásul néhány adat a közkönyvtári gyermekellátás vezetőire vonatkozóan:

1957.	egyetemi végzettség	0%
	érettségi nélkül	20%
1967.	egyetemi + főiskolai végzettség	20%
	érettségi nélkül	8%
1983.	egyetemi végzettség	17%
	főiskolai végzettség	58%
	érettségi	24%
	8 általános	1%

Az OSZK-KMK 1984-ben végzett vizsgálata megenged egy összehasonlítást a könyvtártípusok összességében, ezen belül az önkormányzati fenntartású könyvtárakban dolgozók iskolai végzettége és a gyermekkönyvtárakban dolgozók iskolai végzettsége között:[12]

	1984. minden	*1984. tanácsi*	*1984. önkorm.*
egyetem	22%	11%	4,9%
főiskola	39%	42%	50,7%
érettségi	37%	45%	43,4%
8 általános	2%	2%	1,0%

Az adatfelvétel között eltelt ugyan 10 év, de valószínű, s a tapasztalatok is azt igazolják, jelentős elmozdulás az arányokban nem történt. Természetes, hogy a felsőfokú végzettségűek dominánsan a szakkönyvtárakban, iskolai könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárakban (pedagógusok) dolgoznak. A közkönyvtári ellátás megközelítően fele-fele arányban foglalkoztat közép- és felsőfokú végzettségű munkatársakat. A gyermekek közkönyvtári kiszolgálásában tevékenykedők közel 56%-os felsőfokú végzettsége örvendetes fejlődést mutat, ugyanis a közkönyvtári ellátáson belül a magasabban kvalifikáltak korábban elsősorban a felnőtt szolgálatban dolgoztak. (Lehet, hogy a felnőtt szolgálatban jelenleg ennél jobb a helyzet?)[13]

A szakképzettség helyzete

	Budapest	*Dunántúl*	*Duna-Tisza köze*	*Tiszántúl*	*összes*	*%*
egyetem	7	3	4	2	16	3,5
főiskola	22	58	57	42	179	39,0
gyermekkönyvt.	1	5	1	6	13	2,5
középfokú	13	45	53	62	173	38,0
alapfokú	4	3	5	2	14	3,0
szakképzetlen	9	12	21	21	63	14,0

Megyék szerinti bontásban:

	egyetem	*főiskola*	*gykvt.*	*középfok*	*alapfok*	*nincs*
Győr-Sopron	2	5	2	2	-	3
Fejér	-	4	2	3	-	3
Veszprém	1	11	-	6	1	1
Tolna	-	7	-	5	-	1
Somogy	-	4	-	8	1	2
Vas	-	14	-	5	1	1
Zala	-	6	1	11	-	-
Baranya	-	7	-	5	-	1
Komárom	1	5	-	6	-	2
Nógrád	-	3	-	5	-	1
Heves	-	9	1	10	4	7
Bács-Kiskun	-	8	-	6	-	4
Jász-Nagykun	-	23	-	19	-	3
Pest	3	9	-	7	1	4
Borsod	-	10	5	15	2	5
Szabolcs	1	3	-	10	-	2
Hajdú-Bihar	1	15	1	8	-	5
Békés	-	9	-	19	-	3
Csongrád	-	5	-	10	-	6

Hogyan változott a szakképzettség helyzete az elmúlt időszakban?

	1984. minden	*1984. tanácsi*	*1984. önkorm.*
egyetem	13%	7%	3,5%
főiskola	32%	35%	39,0%
középfokú	27%	34%	38,0%
alapfokú	n.a.	n.a.	3,0%
szakképzetlen	28%	24%	14,0%
gyermekkönyvtáros	n.a.	n.a.	2,5%[13]

Szakképzettség tekintetében a gyermekellátásban dolgozó könyvtárosoknál eltolódás mutatkozik a főiskola és a középfokú végzettség felé. A speciális képzésben visszalépés tapasztalható a gyermekellátásban, *Rácz Aranka* szerint 1974-ben a szolgálatban dolgozók 20,4%-a rendelkezett speciális képzettséggel.[14]

1983-ban az A és B típusú könyvtárak gyermekszolgálatának vezetői az alábbi szakmai felkészültséggel rendelkeztek:

egyetem	14,3%
főiskola	49,0%
középfokú	25,0%
alapfokú	11,0%
szakképzetlen	0,7%[15]

A vezetőknél természetesen indokolt a felsőfokú végzettség magasabb aránya (63,3%), a speciális gyermekkönyvtárosi végzettségről nincs adat.

Az 1995. évi vizsgálat adatai szerint a felsőfokú szakképzettséggel rendelkező munkatársak száma (42,5%) megközelíti a szolgálatban dolgozók felét. Érdemes megjegyezni, hogy kb. egyharmaduk a tanítóképző főiskolák könyvtári szakkollégiumait végezték, legnagyobb az arányuk Veszprém, Hajdú, Borsod és Pest megyékben. A speciálisan gyermekkönyvtáros képzettség azonban rendkívül alacsony (nem éri el a 3%-ot!) – indokolt tehát a képzés mielőbbi megszervezése a felsőfokú képzésben történő specializációval, illetve felsőfokú posztgraduális képzés keretében. A szakirányú képzést a szaktanfolyamok helyett a jövőben a felsőfokú szakképzést végző egyetemeknek és főiskoláknak kell vállalni. Jó kezde-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ményezés a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán 1993-ban levelező tagozaton indult gyermekkönyvtárosképzés, melynek azóta már Miskolcon is működik kihelyezett tagozata. A Kossuth Lajos Tudományegyetem az informatikus könyvtáros képzésen belül az 1995/96-os tanévben könyvtárostanárok számára indított speciális képzést levelező tagozaton, s igény szerint vállalkozik gyermekkönyvtáros szakképzésre is.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1994-ben elkészítette a felsőfokú gyermekkönyvtáros szakképesítés szakmai- és vizsgakövetelményei tervezetét (Tóvári-Kovács), mely a szűkebb szakterület kritikáját figyelembe véve jól hasznosítható a képzésre vállalkozó intézmények saját tanterveinek, programjainak kialakításához.

A középfokú szakképzettséggel rendelkezők magas aránya (közel 40%) akkor igazán elfogadható, ha az a pedagógus végzettséggel párosul. A szakképzetlenek száma csökkent a korábbiakhoz képest, de az arányuk még mindig megengedhetetlenül magas.

A gyermekkönyvtári szolgálatot ellátók közül a vizsgálat idején 73-an (16,2%) vettek részt szakmai továbbképzésben:

	Budapest	*Dunántúl*	*Duna-Tisza köze*	*Tiszántúl*	*összes*
Egyetem	-	-	-	-	-
Főiskola	3	11	16	9	39
Középfokú	2	2	3	27	34

A legvállalkozóbb megyék:

	Főiskola	Középfokú	Összesen
Békés		12	13
Borsod	5	3	8
Heves	6	1	7
Csongrád	2	5	7

Nem tanul tovább senki Zala és Somogy megyékben. Szembetűnő a gyermekkönyvtáros szakképzés hiánya. A jelenlegi egyetlen lehetőséget, a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán folyó gyermekkönyvtáros képzést 7-en választották.

Napjainkban az iskolarendszerű szakmai továbbképzések szinte kizárólag önköltségesek. Ezt a terhet a munkaadók nem, vagy (kevés esetben) részben tudják vállalni, sőt a továbbtanulás ideje alatt a szolgálatot ellátók alacsony létszáma miatt a munkaadóknak nincs módjában helyettesről gondoskodni – így szinte a teljes munkavégzés mellett kell a továbbtanulóknak a tanulás terheit vállalni. E gondokkal azonosulva a Magyar Könyvtárosok Egyesülete az 1995/96-os tanévben először nyújtott anyagi segítséget (5000 Ft értékben) azok számára, akik könyvtári munkájuk mellett vállalták a szakmai gyarapodást. A rövidebb lélegzetű szakmai rendezvények (tanfolyamok, konferenciák, szakmai napok, szekcióprogramok, stb.) látogatottsága is egyre gyérebb, útiköltség, szállás, ellátás, részvételi díj saját zsebből való vállalása rendszeresen nem várható el az erős szakmai elkötelezettséggel rendelkező kollégáktól sem. Jól tudjuk, hogy szakmánk az erőteljes megújulás időszakában van, nagy szükség lenne az új igényekről, új technikáról, új lehetőségekről, új kapcsolatrendszerekről stb. való együttgondolkodásra a gyermekszolgálat korszerűsítése érdekében. Nem biztos, hogy célravezető a pályázatok esetleges segítségére bízni a jövőt!

Néhány következtetés, ajánlás

Átalakuló világunkban, az új civilizációs korszak küszöbén egyértelmű feladatként körvonalazódik a középnemzedék számára, hogy az ifjú generációt felkészítse a jövő kihívásainak való megfelelésre. Ez jelenti a már meglevő és folytonosan bővülő, kapcsolatrendszerében gazdagodó ismeretek elérését, az éppen szükséges információ gyors megszerzését, felhasználását a szakmai és egyéni problémák megoldásában, az egyéni életutak kiteljesítésében.

E feladat megoldásának egyik lehetősége a továbbiakban is a gyermekek közkönyvtári ellátásában rejlik. Ennek tudatában a helyes szemlélet erősítése és a személyi és tárgyi feltételek biztosításával megalapozott ellátórendszer kiépítése szükséges, a meglevő bázisok fejlesztésével és bővítésével együtt. A szaktárca figyelmébe ajánljuk a rendszer működésére vonatkozó jogszabályok módosítását, korszerűsítését és meglévő joghézagok megszüntetését.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciója foglalkozik a gyermekek közkönyvtári ellátásának szakmai megoldásaival, problémáival, ösztönzi gyermekkönyvtári műhelyek megalakulását, részt vállal szakmai eredmények közvetítésében, a fejlesztés alternatíváinak kidolgozásában, szakmai információk közvetítésében, adaptálható nemzetközi tapasztalatok közzétételében, hazai és nemzetközi szakmai kapcsolatok ápolásában, szakmai érdek képviseletében. Egyedüli megoldásnak találja, hogy e kompetenciáját igényeljék mindazon fórumok, melyek a gyermekek közkönyvtári ellátásával kapcsolatos döntéseket hozzák. (Pl. jogalkotás, érdekképviselet a szaktárcával és a fenntartóval szemben, a speciális szakképzés tartalmának kialakítása, a szolgálat fejlesztése, átszervezése stb.) Mindezek a feltételei annak, hogy a gyermekszolgálatban dolgozó könyvtárosok szakmai öntudata, felelősége növekedjék, szakmai színvonaluk emelkedjék.

A gyermekkönyvtárosok zöme évtizedes, s jelenlegi hátrányos helyzetében mindmáig megőrizte hivatásszeretetét, aktivitását, kreativitását, kísérletező kedvét a mindennapi munkában. Ideje, hogy a túlzott szerénység egészséges mértékűvé váljon, s jobban megmutassa a szakma önmagát, kilépjen a lokális elszigeteltségből, s értékeit, eredményeit az eddiginél tágabb körben közzétegye. Ezek ismeretében talán az illetékesek nehezebben szánják el magukat az értékek felszámolására, hátha megértik, hogy ezeket védeni, támogatni és fejleszteni kell! A bemutatkozást szolgálják a szekció és az egyes régiók közös rendezésében megtartott konferenciák is (mint pl. a sárospataki, kassai, sepsiszentgyörgyi, szombathelyi, burgenlandi vagy az Európai Gyermekkönyvtáros Konferenciák), s az eredményes pályázatok, szakmai anyagok publikálása. Teljesíthető feltételek mellett a kollégák szívesen vállalkoznak iskolarendszerű és egyéb szakmai továbbképzésekre, nyelvtanulásra, külföldi tanulmányutakra, a gyermekkönyvtári szolgálat fejlesztésére szerveződött csoportok munkájába való bekapcsolódásra – vagyis nyitottak a szakma minőségi javítására a gyermekek és az egész társadalom javára.

Irodalom

1. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Bp. OSZK-KMK, 1988. 15-24.p.
2. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtárosok képzettsége. [Kézirat]. [Bp.] 1995. 9.p.
3. FOGARASSY Miklós: Gyermekkönyvtárosok tanácskozása Sárospatakon és Kassán. In: Könyvtári Levelező/lap. 1995. 5.sz. 5-6.p.
4. Magyar Statisztikai Évkönyv, 1994. Bp. KSH.1995. 369.p.
5. uo. 48.p.
6. uo. 24.p.
7. RÁCZ Aranka: A gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásának alakulása a távlati fejlesztési programok tükrében. In: Könyvtári Figyelő, 20. évf. 1974. 4.sz. 335.p.
8. PÁPAYNÉ KEMENCZEY Judit: Gyermekkönyvtáraink helyzete. In: Könyvtári Figyelő, 32. évf. 1986. 3.sz. 245.p.
9. uo. 248.p.
10. 7. tétel, 336.p.
11. 8. tétel, 248.p.
12. 1. tétel, 78.p.
13. 1. tétel, 79.p.
14. 7. tétel, 336.p.
15. 8. tétel, 252.p.

25 ÉVES AZ OCLC ONLINE KÖZPONTI KATALÓGUSA. – 1971 augusztusában indult, 54 Ohio állambeli felsőoktatási könyvtár közreműködésével. Jelenleg 63 ország több ezer, különféle típusú könyvtárának adatait tartalmazza – összesen 34 millió rekordot és 580 millió lelőhelyadatot, 360 féle nyelvű dokumentumról.

(OCLC Newsletter, 1996. febr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A fejlődés útja Csongrád megyében

Majtényiné Túri Katalin

A könyvtári munka, a tájékoztatás, meghatározó elemként van jelen az oktatás, a tudomány, a gazdaság és a kultúra területén, mivel a nemzetközi eredmények tárgyilagos és ellenőrizhető módon ezen a csatornán át jutnak hozzánk. A naprakész tájékozottság mind a fejlett országokhoz való felzárkózás, mind pedig fejlődésünk feltétele a döntéshozatali mechanizmusok szakszerűségének egyik biztosítéka. Biztosítja a szakmai eredmények hasznosítását. E tekintetben a hazai könyvtári szolgáltatásnak nincs alternatívája." (Országos szakirodalmi információpolitika előzetes rendszerterve. TMT 1994/10. szám, 388.p.)

Évtizedek óta dolgoznak a fentiek jegyében a városi könyvtárak a megyei feladatokat ellátó Somogyi-könyvtárral. Ez az együttmunkálkodás a hosszú évek alatt természetsen sokat változott, de soha nem laposodott el, soha nem vált bürokratikus, felülről irányított, kikényszerített kapcsolattá. Csongrád megye városi könyvtárainak és rendszereinek (hasonlóan más területhez) komoly változásokkal kell szembenézniük napjainkban.

Olyan kihívások érik a könyvtárakat, melyekre válaszolniuk kell, s komoly erőfeszítésekre, szervezeti s főleg gondolkodásbeli változásokra van szükség.

A Somogyi-könyvtár és a megye városainak könyvtárai közös szakmai tömörülést kell alkossanak, hiszen szükségük van egymás tapasztalataira, közösen kell fellépjenek az anyagi és szakmai előnyök elérése érdekében. A regionális szemlélet, az együtt gondolkodás, a szakmai információcsere napjainkban fontosabb mint valaha.

Melyek azok a területek, ahol a városi könyvtárak és a Somogyi-könyvtár szakmai együttműködésére szükség van (a már felvázoltakon kívül: könyvtárközi kölcsönzés, helyismereti központi katalógus szerkesztése, továbbképzések, oktatás, rendezvények szervezése stb.)

- Kapcsolódnak a megyei gazdasági, oktatási, fejlesztési elképzelésekhez, mint információhordozó intézmények. A döntéshozók szakmai előkészítéséhez adatot szolgáltatnak. A helyi, térségi, megyei tervek összehangolásában, a fejlesztésben vesznek részt oly módon, hogy a könyvtár mint információszolgáltató szerepel.
- Biztosítják a helyi – megyei szintű – jogszabályok, rendelkezések, adatok importját, exportját. Ezen adatok eljuttatása a városi könyvtárak jogi tájékoztató szolgá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

latához, valamennyi település fenntartójának felelőssége, hiszen a lakosságnak nyújthatnak fontos információkat.

- Minthogy a könyvtárak lehetőségei igen korlátozottak, előtérbe kerül, s egyre nagyobb jelentőséget kap az erőforrások hatékony felhasználása. A megyei könyvtár segítséget tud nyújtani a hatékonysági módszerek kidolgozásában, bevezetésében. A hatékonyságot az állománybeszerzés és apasztás kérdésében, a dokumentumszolgáltató központok megismertetésében, a tájékoztató tevékenység minőségi, magas szintű megjelenítésében valósíthatjuk meg. Időszerű a munkaerőgazdálkodás, a szervezeti struktúrák elemzése is.
- A finanszírozási rendszerben bekövetkezett egyik legjelentősebb változás, hogy az intézményeknek maguknak kell gondoskodniuk – legalább részben – forrásaik biztosításáról. Ennek módja: szolgáltatásokért kapott térítési díjak felhasználása, szponzorok keresése, pályázatok, alapítványok létrehozása. Ezeknek a munkálatoknak az összehangolása, az információ és a tanácsadás fontos feladat.
- Az új gazdasági szervezetben új követelmény a könyvtári és információs szolgáltatásokat kínáló cégek ajánlatainak összehasonlítása, értékelése, választás a felkínált lehetőségek között. Ezen a piacon való tájékozódás és a lehetőségek hatékony kihasználása gazdasági megtakarítással járhat. Az ajánlatokat a vásárlások esetén sok szempontból kell értékelni, és ekkor nagyon fontos egymás tapasztalatainak átvétele: az összehangolt beszerzés, a közös fellépés a piacon jelentős árkedvezménnyel járhat.
- Új formák, munkamódszerek ma már az úgynevezett nonprofit szervezetekben, a könyvtárakban is megjelennek. Így a hatékonyság vizsgálata mellett a könyvtári menedzsment, a PR-tevékenység, a marketing, s ezek igen nagy felkészültséget kívánnak a városi könyvtárak munkatársaitól. Ezen a területen is elengedhetetlen az együttműködés a megyei és városi könyvtárak között.
- A legfontosabb szakmai kihívást a könyvtáraknak napjainkban az átmenet az információs társadalomba – jelenti. A városi könyvtárak gépesítése, technikai fejlesztése minden gazdasági nehézség ellenére aktuális és kikerülhetetlen kérdés. A könyvtárak csak rendszerben tudnak gondolkodni és dolgozni, ennek a rendszernek a hosszú távú tervezetét a szakma letette a kormányzat asztalára, ennek értelmében a feladat kettős: *„egyfelől tájékozódni képes a világ teljes publikus dokumentumterméséről, másfelől megszerezni és rendelkezésre bocsátani képes bármely primer információt, akárhol merül fel az igénye. E két követelmény vonja maga után, hogy az eddig többnyire autonóm működésű, gyenge könyvtárközi kapcsolatokkal rendelkező intézményeket felváltja a könyvtárközi kapcsolatok dinamikus hálózatában élő könyvtár, hiszen nincs olyan könyvtár, amely a követelményeknek önmagában eleget tudna tenni. A fenti alapfunkciókat csak a rendszer egésze elégítheti ki, a szolgáltatásokat bárhová eljuttatva. Azonban nem minden könyvtár teljesítőképessége egyforma."* (i.m.: 389.p.)

Ez a hosszú távú terv tehát országosan is számol az intézménystruktúra hálós felépítésével, amelyben minden könyvtár a teljes rendszer szolgáltatásainak elérési helye. Ebből a koncepcióból kiemelni a megyei funkciókat ellátó könyvtárakat – a jövőben ez éppen a fejlődést gátolná.

A gépesítésben a megyei könyvtárnak koordináló szerepe kell, hogy legyen, hiszen ezt csak egységesen érdemes elvégezni. Így:

- beszerzés (gépek, adatbázisok) szakmai tanácsadás
- integrált könyvtári rendszerek
- CD-ROM szolgáltató központtá válás
- kiadványok szerkesztése, esetleg közös kiadása
- hardver, szoftver, egyéb eszközök, vonalkódok, biztonságtechnikai eszközök, védelmi rendszerek beszerzésében tanácsadás, vásárlás esetén összefogás, melynek nemcsak az esetleges árengedmények és egyéb kedvezmények lehet az eredménye, hanem hogy ezek az eszközök egymással kompatibilisek lesznek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Melyek azok a módszerek, amelyekkel a fenti feladatok megoldhatók? Feltételezve, hogy a megyei módszertani tevékenység súlyának és fontosságának megfelelően van finanszírozva, s a feladatok megoldásához megfelelő létszámban szakértő munkatársak vannak:

- információcserére, közös gondolkodásra (régebben bizonyos időközönként) összehívott igazgatói értekezletekre,
- közös pályázatírás megyei közreműködéssel, megfelelő koordinálással, a program menedzselésével. Külföldi kapcsolatok, tanulmányutak szervezése. A technikai fejlesztéshez bemutatók szervezése, esetleg tenderek kiírása,
- havonta megjelenő hírlevél, megjelölt rovatokkal (egyelőre papíron, később elektronikus úton). Meghatározott időközönként számítástechnikai tanácsadás, a rendszergazdák kapcsolattartása információcserék biztosítása.

„Az ismertetett elgondolások azonban lázálomnak tűnnek, ha a könyvtárak fenntartói nem adják hozzájárulásukat, jóllehet beláthatják, hogy e rendszer számukra is előnyös. Ám azonnal financiális problémák jelentkeznek: az ő pénzén miért tájékozódjék "idegen" felhasználó? Ezért a helyi feladatokon túlmutató fejlesztést, funkciókat központi (megyei) erőforrásból kell finanszírozni."

A városi könyvtárak fejlődését, előrelépését, haladását csak közösen tudjuk hatékonyan megvalósítani.

---

500 ELEMI ISKOLÁT KAPCSOLNAK BE AZ INTERNET-HÁLÓZATBA Északrajna-Vesztfáliában 1996-ban. Az informatikai szaktanteremből leágaztatva az iskolai könyvtárban is szerelnek fel munkaállomást, amelyet tanítók és tanulók egyaránt használhatnak. Az ezredfordulóra a tartománynak mind a 3200 ilyen "weiterführende Schule"-jában (középiskolai továbbtanulásra képesítő 4 osztályos alsó tagozatban) ki akarja építeni ezt a hálózatot a kormány, szponzoráló vállalatok segítségével.
(Schulbibliothek aktuell, 1996. 1.no.)

A NEMZET KÖNYVTÁRA – A SZOLGÁLAT MŰHELYE címmel 1996. április 26-án megnyílt az Országos Széchényi Könyvtár Múzeuma az épület 8. szintjén lévő galérián. A szervezők állandó kiállítás keretében mutatják be az OSZK múlt századvégi könyvtári világát, azt a 140 évet, melyet a könyvtár a Magyar Nemzeti Múzeum épületében töltött. Az OSZK még megmaradt, muzeális jellegű berendezési tárgyai, régi munkaeszközök, korabeli fényképek, írásos dokumentumok segítségével rekonstruálták az egykori környezetet. A kiállítás megtekinthető: kedden 10-től 13, csütörtökön 13-16 óráig, csoportok számára előzetes bejelentéssel, megbeszélés szerint is. Telefon: 175-1189

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

OMIKK – könyvtárosasszisztens tanfolyam

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár új könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot indít, amelyre ezúton felvételt hirdet.

A tanfolyam a művelődési és közoktatási miniszter 106/1995. (IX.22.) számú rendelete alapján szerveződik. Időtartama hozzávetőlegesen 1 év, féléves megosztással. Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül. Az új tanfolyam elnevezésében azonos ugyan a korábbi könyvtárosasszisztens tanfolyammal, de tartamában és képesítési elismertségében nem. Rövidebb a képzési idő, szűkebb a tematika, következésképpen a képesítési fokozat is alacsonyabb. Így a 2/1993.30.MKM rendelete alapján végzett hallgató képesítése

segédkönyvtáros,

amely az 1993. évi C törvény szerint a B2 fizetési osztálynak felel meg. Tanfolyamunkra elsősorban azoknak az érettségizett hallgatóknak a jelentkezését várjuk – *1997. január 10-ig* bezárólag –, akik a könyvtári munka gyakorlatát akarják rövid idő alatt elsajátítani.

A tanfolyam kezdési időpontja: *1997. február hó vége.*

A záróvizsgára előreláthatólag *1998. február hónapban* kerül sor. A tanfolyam részvételi díja félévenként: 14 ezer forint. Az záróvizsga költsége hallgatónként 2500-3000 forint között várható. A foglalkozásokat hetenként egy alkalommal, várhatóan csütörtöki napokon tartjuk reggel 8 órától 17 óráig. 12 órától 13 óráig ebédszünet. Felvételi vizsga nincs. A jegyzetellátás kölcsönzés formájában történik. A felvételről mindenki írásbeli értesítést kap és ezzel egyidőben közöljük az oktatás indításának pontos idejét. A július-augusztus hónapokban a tanítás szünetel.

Jelentkezésüket írásban kérjük bejelenteni az alábbi címre: *Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár*
1088 Budapest, Múzeum u. 17.
Könyvtárosasszisztens-képzés 1997

Érdeklődni lehet személyesen vagy telefonon: 138-2300/154 m. hétfőn és csütörtökön 9 órától 12 óráig Mártyán Gyulánál.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

Francia egyetemi könyvtárak a felsőoktatás fejlesztésében

Rövid történeti áttekintés

Virágos Márta

A francia könyvtárosok véleménye szerint Franciaország nem számít könyvtárügyekben nagyhatalomnak. Egy könyvtári szakember találóan jegyzi meg, hogy az átlag francia lelki szemei előtt, ha a könyvtár szót hallja, a következő kép jelenik meg: egy rosszul megvilágított, poros olvasóterem, tele régi könyvekkel, ezeket egy-két szemüveges megszállott bújja egy zsémbes könyvtáros felügyelete mellett.

Franciaország az Egyesült Államokhoz, Nagy-Britanniához vagy a skandináv államokhoz viszonyítva későn ébredt fel álmából s próbálta hivatalosan is kialakítani új és korszerű könyvtárszemléletét, vagyis magáévá tenni azt a gondolatot, hogy a könyvtár általános művelődési intézmény, ahol biztosítani kell az átlagpolgár alapvető művelődési-tájékozódási és kikapcsolódási igényét.

Hassendorfer 1967-ben végzett összehasonlításai szerint ugyanebben az évben Franciaország még nem érte el az angliai közművelődési könyvtárak 1908-as működési szintjét. Egy 1973-as adat szerint eléggé lehangoló képet kapunk, ha megnézzük az egy főre eső állami ráfordításokat. Eszerint francia pénznemben kifejezve az egy állampolgárra fordított összeg 17 frank Dániában, 12 az USA-ban, 3,44 a Német Szövetségi Köztársaságban, míg Franciaországban jelentős erőfeszítések ellenére is csak 0,65 frank. Ez annál is szomorúbb, mivel ebben az országban már a XII. században gazdag állományú kolostori könyvtárakról tudunk, és a párizsi egyetem, a híres Sorbonne 1290-ben már egymilliós állománynyal rendelkezett.[1]

A reneszánsz a mecénások által ösztönzött könyvtárak alapításának időszaka, és ugyancsak ekkor vetődött fel először a nyilvános könyvtárak létrehozásának gondolata. 1627-ben *Gabriel Naudé, Mazarin* könyvtárosa így jelölte meg a követendő eszményt az Advis pour dresser une Bibliothèque (Ajánlás könyvtár felállításáról) című értekezésében: *„Egy könyvtár, amely mindenki számára nyitva van és ahova a belépés nincs feltételhez kötve, amelyet azzal a céllal hoznak létre, hogy mindenki számára kölcsönözzön, akinek erre szüksége van."*[2] Húsz esztendővel később a Mazarin könyvtár megnyitásával létrejött az első nyilvános könyvtár az országban.

Ennek ellenére a francia forradalomnak kellett eljönnie ahhoz, hogy a nyilvános könyvtárak hálózata létrejöjjön. A Konvent rendeletére kb. 7 600 000 dokumentumot vettek el egyrészt egy-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

házi, másrészt emigrált főurak magángyűjteményeiből. A XIX. században a könyvtárak nagy gazdagsága ellenére kialakult a „hagyományos" francia könyvtár szemlélet, amely a könyvek szentélyét az értékek megőrzőjének tekintette, nem pedig az ismeretek mind szélesebb körben való terjesztőjének. Az angolszász területeken viszont éppen ez volt a nyilvános könyvtárak nagy fellendülésének korszaka.

A Franklin Társaság hatására, különösen Franciaország északi részében, 1731-től kezdődően alakultak kisebb nyilvános könyvtárak otthoni kölcsönzésre. A fellendülést az elégtelen pénzügyi támogatás miatt hamarosan hanyatlás követte. 1912-ben, írja *Giraud Maugin*, a négyszáz közkönyvtár közül kétszáz csak a hét egyké napján van nyitva, nincs jelentős költségvetésük, s közülük alig negyven érdemli meg a nagykönyvtár nevet.

1945-ben kezdődnek meg az erőfeszítések a hálózat feltámasztására, egyrészt új felügyeleti szerv létrehozásával (az Oktatásügyi Minisztérium keretén belül létrejön a közkönyvtárak és a nemzeti könyvkölcsönző központok igazgatósága), másrészt a pénzalapok biztosításával. A jelenlegi állapot szerint a közművelődési hálózat 1500 egységet számlál, összállományuk több mint 40 millió kötet, 1 km hosszúságú kéziratanyag és 380 ezer lemez.

Az egyetemi könyvtárak felügyelete a Felsőoktatási és Kutatási Minisztériumhoz tartozik, ahol külön osztály foglalkozik az egyetemi könyvtárak helyzetével, fejlesztésével, valamint a könyvtárépítéssel.

Az egyetemi könyvtárak létének első hivatalos formája egy 1855. évi miniszteri rendelet, amely minden egyetemen egy központi könyvtárat hoz létre a rektor közvetlen fennhatósága alatt, hogy egyetlen könyvtárban egyesítse a különböző fakultások szakkönyvtárait.

Az 1873-as törvény ugyanezt az elvet hangsúlyozza „egy közös gyűjtemény megalkotásával a kari könyvtárak állományából".[3] A hallgatók pedig ettől kezdve kötelesek könyvtárdíjat fizetni.

Egy 1879-es minisztériumi rendelet tovább pontosítja az egyetemi könyvtárak működését: „A könyvtár az egyetem legfontosabb központi egysége, amely szolgáltatásaival összekapcsolja az intézmény fakultásait. A rendelkezés kiterjed az egyetemi könyvtár költségvetésére, a könyvtár feladataira, az állománygyarapítási politikára, a kölcsönzésre és a könyvtárközi szolgáltatásra."[4]

Jóllehet, hogy az 1962-ben megjelent minisztériumi utasítás néhány esetben egyedi feladatokat ír le, elmondhatjuk, hogy általánosságban az egyetemi könyvtárak az 1960-as évek végére az 1879-ben kiadott rendelkezések szerint működtek.

Egyetemi könyvtárak és anyaintézményeik

Az egyetemi könyvtárak helyzetét az *egyetem szervezetén belül* kell szemlélnünk.

Franciaországban a felsőoktatás különböző típusú intézményekben folyik, melyek szervezete és finanszírozása lényegében az államtól függ. Ezek az intézmények főleg az Oktatási és Kutatási Minisztérium alá tartoznak (a hallgatók 86%-a), de némelyek a Mezőgazdasági, a Védelmi vagy az Egészségügyi Minisztérium fennhatósága alá tartoznak. Az igen előkelő és nagyon szelektív nagy főiskolák mellett (mint pl. az écoles normales superieurs-ök) az egyetemek fogadják a francia egyetemi hallgatóság háromnegyedét.

1968 a francia oktatás mérföldköve. A diákmegmozdulások után a megcsontosodott régi struktúrát megpróbálták modernizálni, ami az egyetemi könyvtárakat is mélyrehatóan érintette. A 68-as eseményeknek társadalmi és szociális okai voltak. A hallgatóság létszáma rendkívüli mértékben megnőtt.

Év	*A hallgatók száma*
1945	97 007
1955	155 803
1964-65	367 701
1969-70	625 551

A tudományos és szakmai képzés sokoldalúságának igénye fogalmazódik meg *Edgar Faure* törvényében (1968): *„Az ismeretek fejlesztése és átadása, a kutatás fejlesztése és az emberfők formálása ... Az egyetemeknek minél erősebben bele kell olvasztania a művészeteket és a társadalomtudományokat a természettudományba és a műszaki tudományokba."*[5]

A reform az egyetemi struktúrát adminisztrációs, pénzügyi és pedagógiai szempontból is érintette.

Az 1968. november 12-iki törvény óta az egyetemek önálló intézmények a rektor vagy az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. ábra
A francia oktatás szerkezete

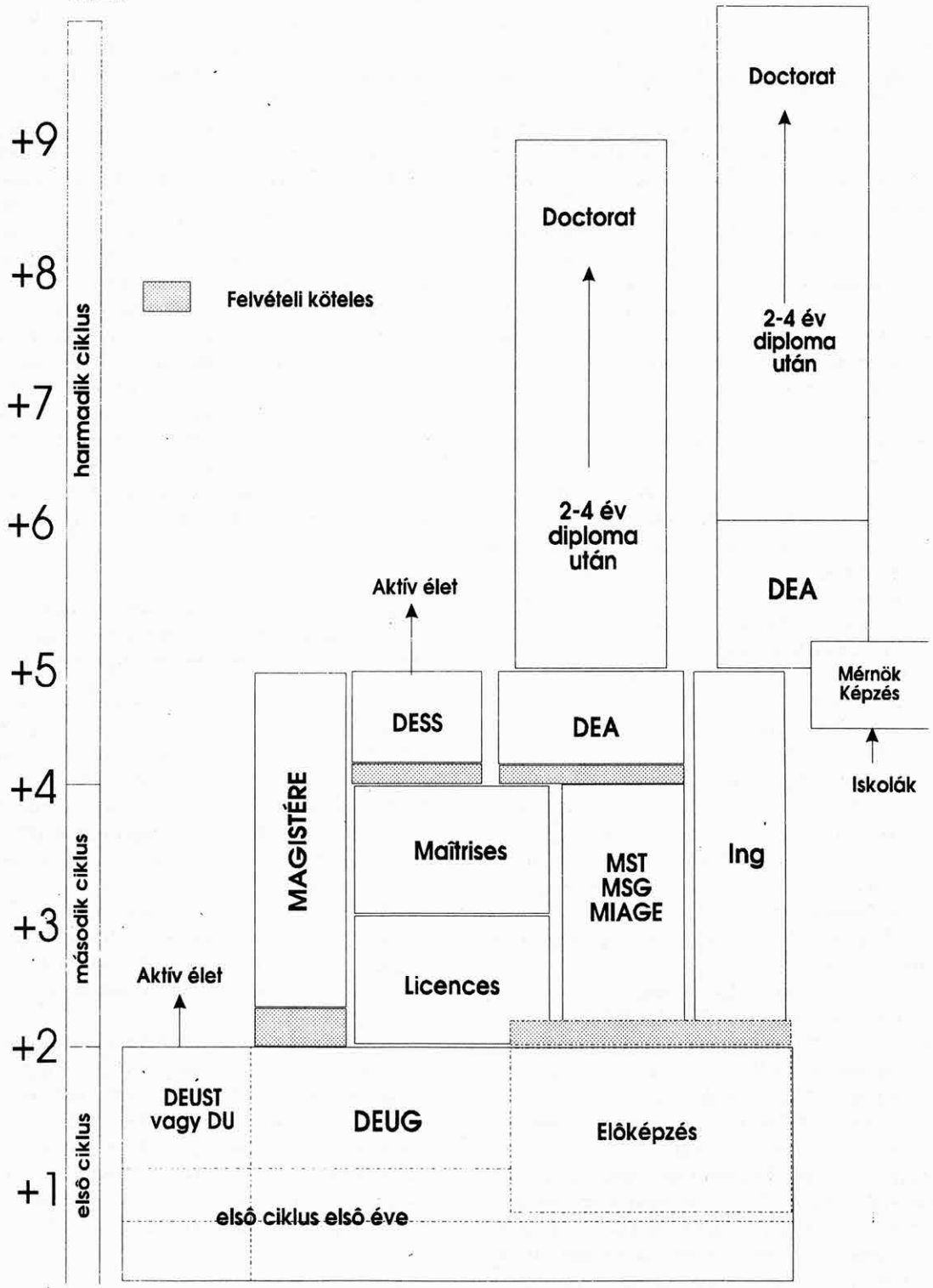

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elnök irányításával. Az önállóság mellett az integrálódás jegyében új, ún. oktatási és kutatási egységek jöttek létre. Ezek lényege az volt, hogy az olyan városokban, ahol több egyetem volt, az azonos profilú tanszékeket egy oktatási egységbe vonták. Ezzel egyben a hallgatóknak kívánták biztosítani a többszínűséget. A 68-as törvényt erősíti meg az 1984. január 26-i törvény, mely egyben a szakmai arculatot is meghatározza. A törvény kimondja, hogy az egyetemek fő feladata a következő:

- a hallgatók alapfokú és posztgraduális képzése,
- a tudományos és műszaki kutatás,
- az eredmények értékesítése,
- a kultúra, valamint a tudományos és műszaki információ közvetítése,
- a nemzetközi kapcsolatok építése.

A felsőoktatási képzés három tanulmányi ciklusra oszlik:

- Az első ciklus általános képzést nyújt, ez egyben az orientálódás szakasza. Az érettségi bizonyítvánnyal vagy azzal egyenértékű képesítéssel (pl. technikumi bizonyítvánnyal) minden diák bekerülhet a felsőoktatásba. Általános alapismereti tárgyakat oktatnak.
- A második ciklus elegyíti az általános és a szakképzést. A hallgatók elmélyítik ismereteiket és megismerkednek a tudományos kutatás módszereivel.
- A harmadik ciklus a tudományos kutatásba való bevezetés szakasza. Itt a hallgatók vagy egyénileg vagy kutatócsoportokban tudományos munkát végeznek, melynek befejezése a doktori értekezés megvédése lehet.

Mindhárom ciklus elvégzése diploma megszerzésével jár:

- az első ciklus után: általános egyetemi diploma (DEUG, DEUST, DUT),
- A második ciklus után: tudományegyetemi diploma (MSG, MIAGE), vagy műszaki egyetemi diploma (MTS),
- A harmadik ciklus után: mivel itt két irányba mutat a képzés, ezért

1) a legmagasabb szakképesítést adja: a felsőfokú szakmai tanulmányok diplomája (DESS),

2) a másik a tudományos kutatás felé megy el, s a doktori cím megszerzése előtt egy ún. „elmélyült tanulmányok diplomát" (DEA) ad.

Az 1992-93-as adatok a következő megoszlást mutatják: az egyetemi hallgatóság 53%-a az első ciklusban vesz részt, 31%-a a másodikban tanul, s 16%-a vesz részt a harmadik ciklusban. Természetesen azt is alá kell húznunk, hogy a ciklusokban részt vevő hallgatók aránya egyetemenként nagy eltérést mutathat.

Az 1960-70-es években számos új egyetemet hoztak létre nagy egyetemi könyvtárakkal 1955 és 1975 között hatalmas méretű könyvtárépítések történtek. 120 új épületet adtak át 500 000 m^2 alapterülettel. Csak 1961 és 1977 között 185 ezer m^2 épült. 1992-ben az átlagos olvasói tér: egy olvasóhely 18 hallgatóra jut.

1989-ben a 89 egyetemi könyvtár összesen 635 ezer m^2 alapterülettel s ezen belül kb. 70 ezer olvasói hellyel rendelkezett. Az állomány 20%-a volt szabadpolcos elhelyezésű. Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy minden új alapítású egyetemen épült könyvtárépület alapterülete akkora (10-15 000 m^2), hogy képesek az újabb hallgatói létszámnövekedésnek megfelelni. A könyvtári ellátás problémái a régi alapítású egyetemeken jelentkeznek.

A könyvtárak irányításának változása

A hetvenes években újjáalakult a könyvtárak irányítása is. Két elkülönült főhatósági egység alá rendelték a nemzeti kultúra értékeit őrző közművelődési könyvtárakat, a Bibliotheque Nationale-t, és a nagy könyvtárközi kölcsönző központokat, valamint a felsőoktatási könyvtárakat (Direction du livre et del la lecture, illetve a Service des Bibliotheques).

A tudományos és műszaki információs politika összehangolására és fejlesztésére egy külön miniszteriális ügynökséget hoztak létre 1978-ban, melynek fontos feladata volt a felsőoktatási könyvtárak informatizálása.

Az egyetemek dokumentációs politikáját az 1968-as törvény nem tárgyalja, így teljesen az intézményektől függetlenül működő egyetemi könyvtárak mellett számos intézeti, laboratóriumi, tanszéki gyűjtemény alakult ki, ami eléggé kaotikus helyzetet eredményezett. Az 1985-ös rendelet ezt a kettősséget próbálja feloldani, mely a Központi Dokumentációs Szolgáltatásban egyesíti az összes ilyen jellegű egyetemi tevékenységet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2.ábra
Az egyetemi könyvtárak régi struktúrája

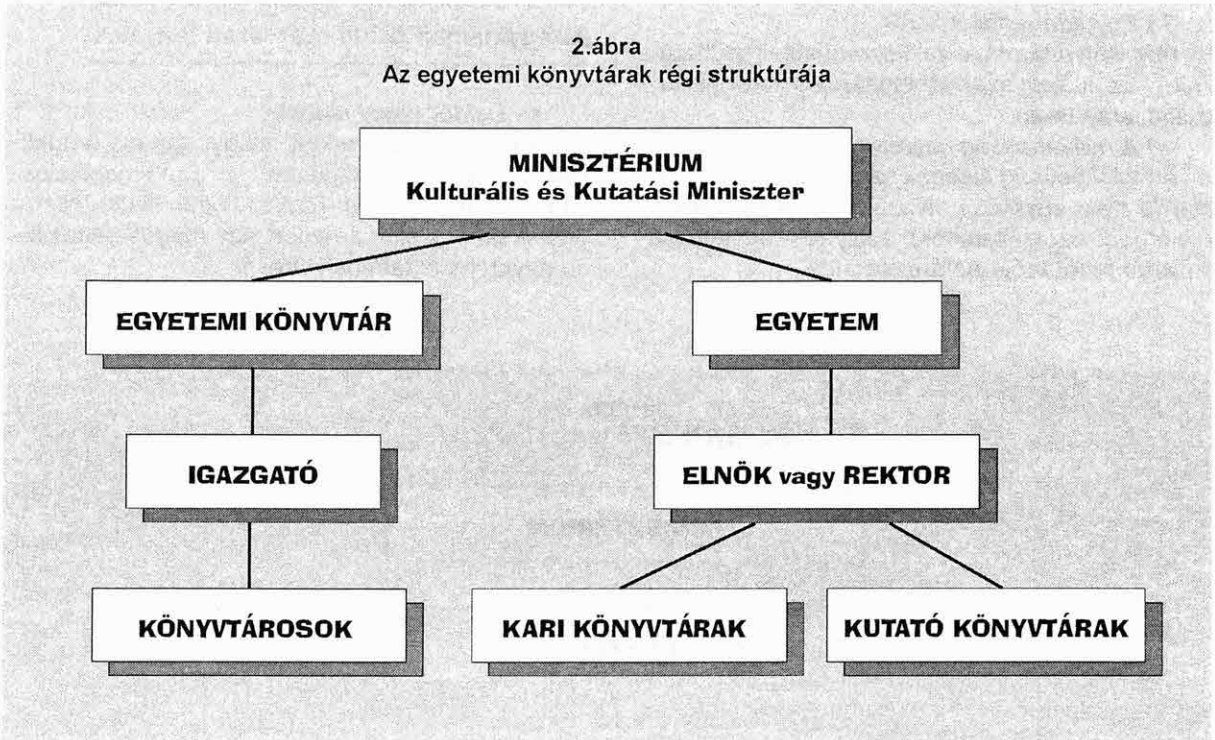

Az egyetemi könyvtárak struktúrája az 1985-ös átalakulás előtt tehát a következő volt: a könyvtárak közvetlenül az Oktatási és Kutatási Minisztérium fennhatósága alá tartoztak. Az igazgatót a miniszter nevezte ki, az egyetemi tanács jóváhagyásával. A könyvtárak költségvetésüket közvetlenül a minisztériumtól kapták. *(2. ábra)*

Az 1985-ös törvény (majd ennek 1991-es újabb változata a Párizs körzetében található egyetemekre) kimondja, hogy minden egyetemen egy központi dokumentációs szervezetet kell létrehozni az intézmény Dokumentációs vagy Adminisztrációs Tanácsa égisze alatt, amelynek egybe kell olvasztania az aktuális egyetemi könyvtárat és az egyéb könyvtárakat, melyek vagy integrált vagy társult tagjai lesznek az előbbinek. Ott, ahol több egyetemi, illetve kari könyvtár funkcionált, vagy egy központi vagy egy egyetemközi könyvtárat alakítottak ki, követve az anyaintézmények integrálódását. A dokumentációs szolgáltatás és tájékoztatás általános elveinek kidolgozását egy közös rektori és könyvtárigazgatói értekezleten határozták el, és így születtek meg a minisztérium által publikált ajánlások.

A dokumentációs szolgáltatás feladatai

1.) Az egyetem dokumentációs politikájának érvényesítése

A szolgáltató központ fő feladata, hogy megvalósítsa az egyetem dokumentációs politikáját, hangsúlyt fektetve a használók igényeinek jobb kielégítésére, gazdaságossá téve a működtetést az erőforrások összevonásával és egységes alapokra helyezve a használóképzést.

2.) Az egyetemi könyvtári hálózat

- központi könyvtár
- integrálódott kari és tanszéki könyvtárak
- társult tanszéki, kutató és laboratóriumi egységek

A megalakult központi könyvtár és integrálódott tagjai egyesítik költségvetésüket és központosítják szolgáltatásaikat. A társult könyvtárak (kisebb kutató, illetve tanszéki könyvtárak) igénybe vehetik a központi szolgáltatásokat, de sem pénzügyi, sem személyzeti támogatást nem kapnak a központtól, ezt saját erőforrásaikból kell megoldaniuk. (Ld. a *3. ábrát*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3.) Együttműködési körök

Más könyvtárakkal való szorosabb együttműködés az információfeldolgozás és információszolgáltatás terén.

4.) A nyilvánosság szerepe

A nyilvánosság elvének szélesebb érvényesítése (a nem egyetemi olvasóközönség számára is elérhető szolgáltatások), melynek feltételeit a könyvtár fenntartója határozza meg.

Az egyetemen belüli szervezeti felépítés

- *Rektor (vagy elnök)*

A közvetlenül a rektor felügyelete alá rendelt Dokumentációs Központot a Dokumentációs vagy Adminisztrációs Tanács segíti, illetve ellenőrzi. A tanács élén a rektort egy magas beosztású egyetemi oktató helyettesítheti.

3. ábra
Az egyetemi könyvtári hálózat

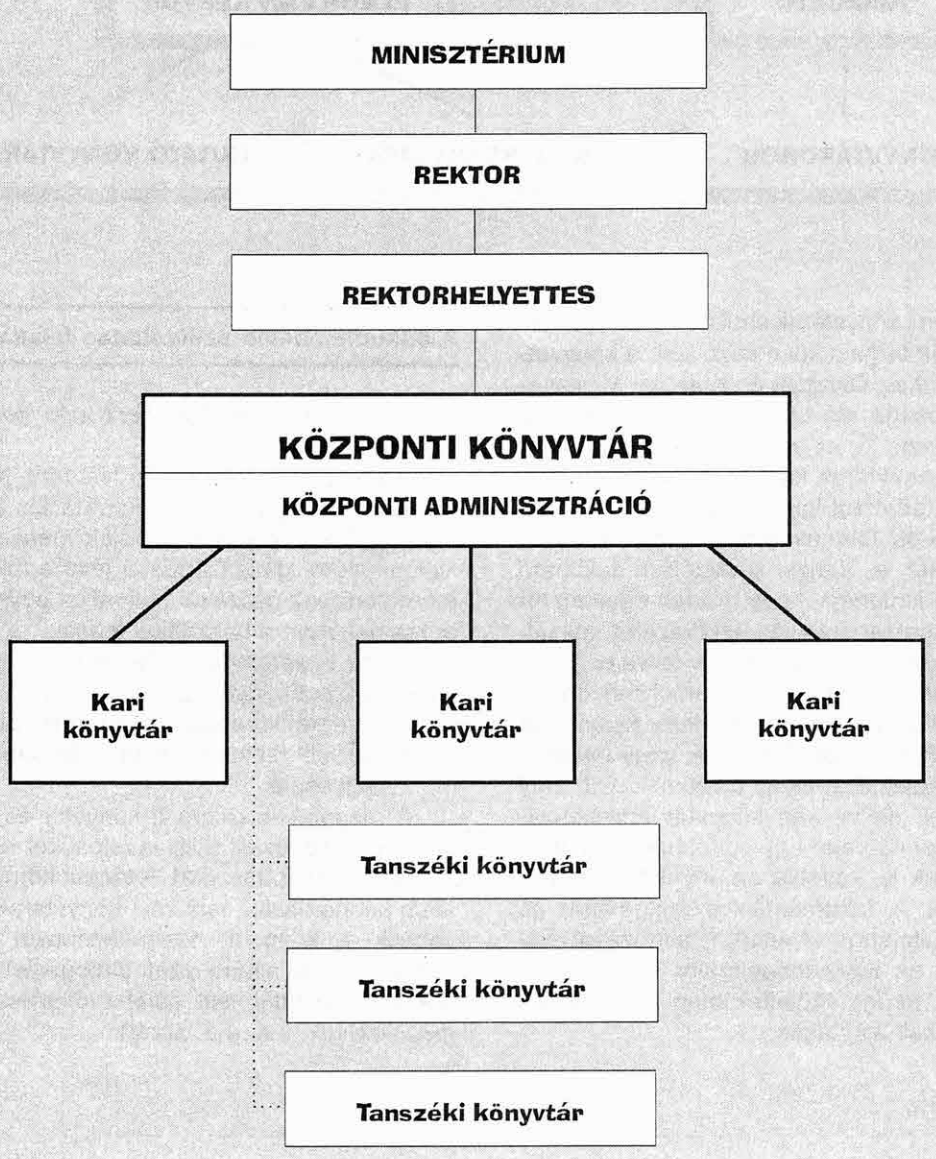

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. ábra
Integrálódott kari és tanszéki könyvtárak

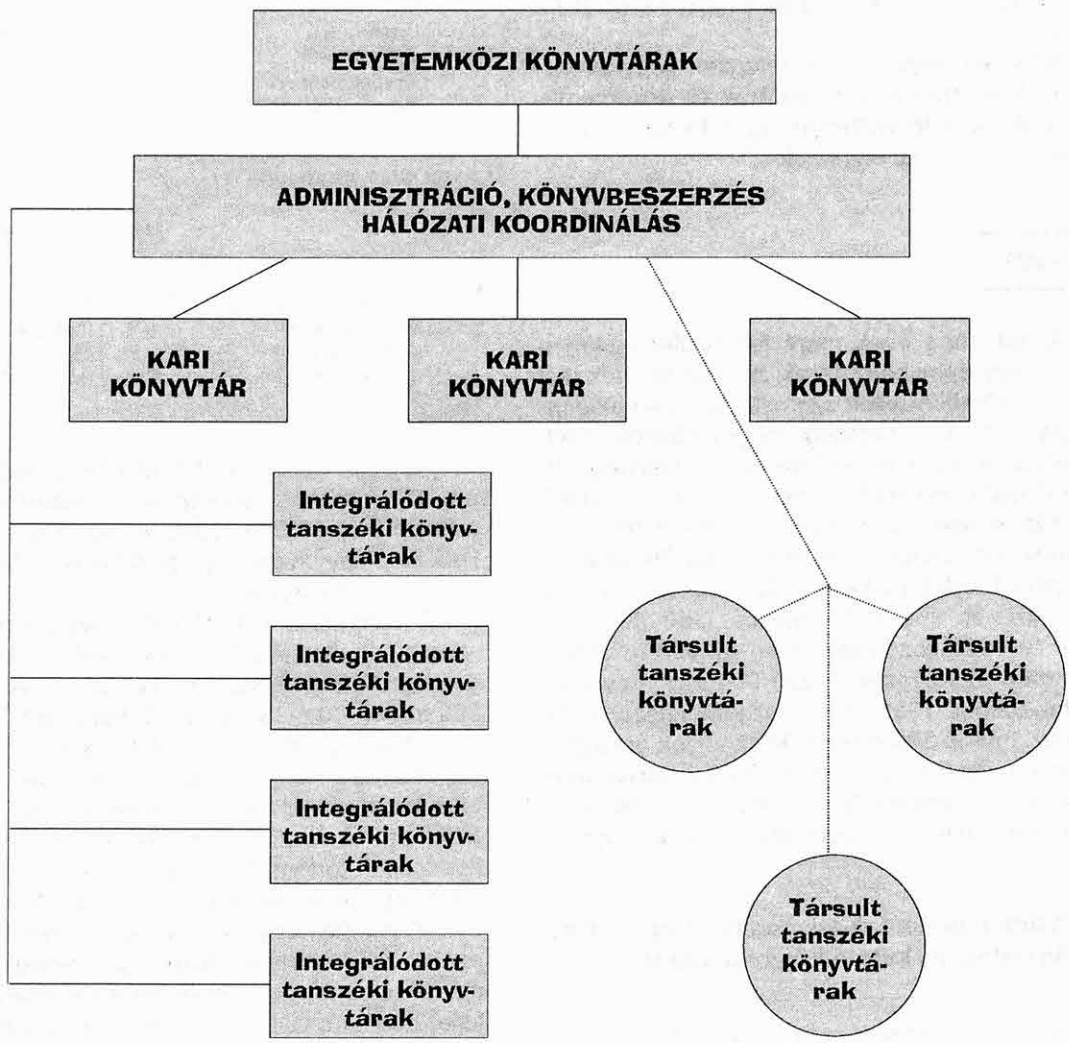

• *Igazgató*

A Dokumentációs Központ (vagy könyvtár) élén az igazgató áll, akit a miniszter nevez ki az egyetem rektorának egyetértésével. Az igazgató az állam alkalmazásában álló könyvtáros szakemberek közül kerül kiválasztásra. Az igazgató tanácskozási joggal vesz részt az egyetemi tanács munkájában. Az igazgató feladata: a könyvtár munkájáról szóló beszámoló elkészítése, előterjesztése, az elfogadott költségvetés szerint a könyvtár munkájának irányítása. A rektor képviselőjeként gyakorolja a munkáltatói jogot, szervezi az egyes egységek tevékenységét.

• *Tanács*

Az egyetemi tanácsnak összesen 30 tagja lehet, melynek 10%-a a használók közül kerül ki és külső tag. A maradék helyeket egyenlő arányban kapják a könyvtár, illetve az oktatók-kutatók képviselői. A tanács tagjait választják. A tanács ülésein tanácskozási joggal vesz részt az egyetemi főtitkár, valamint a gazdasági igazgató.

A könyvtári munka jobb áttekintésére és szervezésére 1989-ben az Oktatási és Kutatási Minisztérium mellett létrehozták a Könyvtárügyi Tanácsot (Conseil supérieur des bibliotheques), mely 20 tagot számlál: elnök, 2 alelnök, akiket a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

miniszterelnök nevez ki, 6-6 fő, akiket az oktatási és kulturális miniszter jelöl ki, 3 tagot küld a kutatási miniszter és 2 területi választott képviselő (egy polgármester és egy tanácsos) kerülhet be választással.

A tanács legfontosabb feladata, hogy ajánlásokat dolgozzon ki a könyvtárak és dokumentációs hálózatok fejlesztésére. Igen fontos misszió ja még a tárcaközi egyeztetés.[6]

Statisztika

A hatvanas évek nagy fellendülése után a francia egyetemi könyvtárak, ha nem is érték utól teljes mértékben fejlett szomszédaik homológ intézményeit, de jelentősen megközelítették őket. A hetvenes, nyolcvanas években a hallgatói létszám tovább emelkedett, de ezzel a könyvtári infrastruktúra nem tartott lépést (alapterületet, olvasói helyeket, a személyzet létszámát, illetve a beszerzési keretet illetően). 1971 és 1975 között még 40%-os volt a növekedés (160 000 m^2), 1976 és 1989 között összesen 47 000 m^2 épült, miközben az egyetemek 293 000 hallgatóval fogadtak többet. 1990-ben a hallgatói létszám már eléri az 1 millió 300 ezret. A kiadványok ára jelentősen emelkedik, de a felsőoktatási könyvtárak semmiféle költségvetési plusz támogatásban nem részesülnek, így teljes stagnálásra kényszerülnek.

A dokumentumok átlagos beszerzési ára a felsőoktatási és kutató könyvtárakban

Francia nyelvű dokumentumok beszerzési ára (frank)

	1980	*1985*	*1990*
Jogi	93	125	200
Bölcsész	84	91	114
Orvostudományi	125	136	150
Gyógyszerészeti	110	132	151
Term.tudományi	101	151	208

Külföldi dokumentumok beszerzési ára (frank)

	1980	*1985*	*1990*
Jogi	157	281	350
Bölcsészeti	123	184	207
Orvostudományi	278	500	680
Gyógyszerészeti	704	1037	1500
Term.tudományi	357	383	410

Francia folyóiratok (frank)

	1980	*1985*	*1990*
Jogi	265	385	560
Bölcsészeti	195	367	395
Orvostudományi	349	500	609
Gyógyszerészeti	346	580	640
Természettud.	434	600	756

Külföldi folyóiratok (frank)

	1980	*1985*	*1990*
Jogi	321	530	760
Bölcsészeti	288	507	719
Orvostudományi	675	1100	1860
Gyógyszerészeti	1109	1800	2400
Természettud.	1669	2150	2843

Az egy olvasóra költött átlagos összeg 1989-ben 197 frank volt. Lényegesebb viszont ennél az a tény, hogy 1987 és 1989 között 30%-kal emelkedett az egy olvasóra fordított költség (152 frankról 197-re emelkedett).

A nemzetközi összehasonlításban Franciaország egy hallgatóra 253 frankot költött, míg ez az összeg Németországban 641 frank, Angliában 920 frank és az USA-ban 575 frank volt.[7]

A francia egyetemi könyvtárak elmaradottsága, különösen angolszász társaihoz képest, már több fórumon részletes elemzésre került. Ennek a helyzetnek részletes fetárása a híres *Miquel-jelentés*ben[8] történt meg, melyet az Oktatási Minisztérium felkérésére készített a bizottság 1988-ban. A jelentés célja kettős volt: egyrészt feltárni ennek a szektornak minden problémáját, másrészt évekre megadni ezeknek a könyvtáraknak a fejlesztési irányait (beleértve a könyvtárépítést is). Idézzük fel néhány jelentős megállapítását a vizsgálatnak:

- *igen csekély a beszerzési keret, mely jóformán csak a francia nyelvű dokumentumok beszerzésére elegendő, a beszerzési keret megoszlása is érdekes: 13% általános téma, 24% csak a hallgatói tankönyv és 65% a kutatási téma, miközben semmi külön támogatás nincs az egyetem kutató munkájára.*
- *nagy az elmaradottság a személyzet terén (1000 hallgatóra 3,25 fő jut, ellentétben Németországgal és Angliával, ahol ez a szám 6),*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- *a heti nyitvatartási átlag 40 óra, míg a német egyetemi könyvtáraknál ez a szám heti 60-70 óra,*
- *a hiányzó könyvtári alapterület 370 000 m^2 (csak a párizsi körzet egyetemi könyvtárainak 6000 ezer az olvasóhely hiánya),*
- *az egyetemek csak 65 000 olvasóhelyet nyújtanak az 1 300 000 diáknak, ami azt jelenti, hogy minden huszadik hallgatóra jut egy ülőhely, míg a fejlett országok normája 5 hallgató/ülőhely. (Elrettentő példaként hozza fel az egyik párizsi egyetem könyvtárát – Université de Paris III. Jussieu –, ahol 12 ezer hallgatóra 44 olvasóhely jut.*

A jelentés visszhangja óriási volt, s a kormány jelentős lépéseket tett a lemaradás kiküszöbölésére.

A francia kormány által 1991-ben elfogadott *„Egyetemek 2000"* program az egész ország területére alkotta meg a fejlesztési tervet 1991-95-re, mely aztán integrálódott a XI. Tervbe az 1994-98-as évekre. Az akkori oktatási miniszter *C. Jospin* kezdeményezésére a „hogyan lehet területenként a jövendő hallgatóság mozgási irányát meghatározni, milyen képzési formákra lesz társadalmi, gazdasági igény, milyen beruházásokra, fejlesztésekre lesz igény" kérdések megvitatására rendeztek országos vitafórumot 1990-ben a különböző helyi, társadalmi szervek, az egyetemek, a gazdasági szakemberek, a megyei prefektusok és a tankerületek elnökeinek részvételével. Az összeállított fejlesztési igényeket (építkezés, átalakítás, felszerelés) elbírálták egy tárcaközi bizottságban és összeállították a végleges beruházási, fejlesztési programot. Az „Egyetemek 2000" program több mint 32 milliárd frank összegű új beruházást jelent, melynek költségét az állam és a megyék finanszírozzák (1,5 millió m^2 oktatási terület, 50 000 új éttermi férőhely, 30 000 kollégiumi férőhely és 35 000 olvasóhely). A gigantikus méretű fejlesztés mellett igen fontos elvet érvényesítenek, éspedig a képzési struktúra egyenletes térítését (tehát a vidéki képzőközpontok erősítését).

Új egyetemeket hoznak létre a kevésbé ellátott régiókban (Nord Pasde Calais, La Rochelle, Ile-de France). A program támogatja az európai egyetemi központok erősítését (Grenoble, Strasbourg, Lille, Montpellier, Toulouse, Lyon, Marseille, Bordeaux).

Most történt meg először, hogy a régiók, városok partnerek lettek az egyetemi politika alakításában a kormányzattal és saját erőforrásaikkal is támogatják a fejlesztéseket.

Az „Egyetemek 2000" program könyvtári célkitűzései

- A források koncentrálásával és a különböző könyvtári gyűjtemények integrálásával fokozni kell az egyetemi könyvtárak hatékonyságát, egységesíteni irányításukat. A könyvtárak feladatvállalási programját be kell építeni az egyetemébe, mellyel a minisztérium szerződést köt. Ezek a feladatok külön költségvetési támogatásban részesülnek a normatív finanszírozás mellett. Az állománygyarapítás jelentős emelésére külön hangsúlyt kell fektetni.
- Minden intézményben meg kell valósítani a hálózatot, s létre kell hozni a nemzeti könyvtári információs rendszert (RENATER).
- Magasabb színvonalra kell emelni a hallgatóknak nyújtott szolgáltatásokat (hosszabb nyitvatartás, szabadpolcos hozzáférés, az első és második ciklus hallgatóinak jobb dokumentumellátása).
- A könyvtárak felújítása: építés, átalakítás, olvasótér bővítés (ez utóbbi állami feladatként). A könyvtári férőhelyek számát 35 ezerrel kell növelni (jelenleg: 70 000)[9].

Általános helyzetkép az eddig elért eredményekről

Ad.1.) Az egyetemi könyvtárak működése

A francia felsőoktatásban 1994-ben 84 könyvtár, illetve dokumentációs központ működik: ebből vidéken 57, Párizs környékén 27 (Ile-de France régió). A 84 könyvtárból 20 egyetemközi központ, ami azt jelenti, hogy 64 egy egyetemet szolgál ki, míg a többi több egyetem dokumentumellátását oldja meg.

A nemzeti dokumentumgyűjteményből a francia felsőoktatási könyvtárak az állomány 43%-át adják: 24 millió kötet és 400 000 folyóiratcím

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(1991-es adat). Az állományok között nagy az eltérés. Nemzeti szinten viszonylag kevés „nagy" gyűjtemény található, inkább a közepes nagyságú állománnyal rendelkező könyvtárak dominálnak.

Az állomány nagysága szerint három nagy csoportot tudunk alkotni:

- 25 régi alapítású egyetemi könyvtár, melyek állománya meghaladja a 250 000 kötetet. (Szinte kizárólag csak 1960 előtt alapított egyetemekről van szó, kivéve Nizzát és Paris X-et).

Négy egyetemi könyvtár (Sainte Genevieve, Sorbonne, Strasbourgi egyetemi és nemzeti könyvtár, valamint az orvosi egyetemközi könyvtár Párizsban) állománya adja az összes felsőoktatási könyvtár gyűjteményének 40%-át.

- A második csoportba 30 könyvtár tartozik, melyek állománya 100 000 és 250 000 kötet közé esik. Főleg az 1960-as években alapított egyetemekről van szó: Reims, Nantes, Amiens, Saint-Étienne és a legtöbb párizsi új intézmény.
- A harmadik csoport 29 intézményt foglal magában, melyek könyvtári állománya nem éri el a 100 000 kötetet. Ezek a legújabban (1970-80) alapított többkarú egyetemek.

A területi eloszlást is érdemes áttekinteni. Franciaországban ugyanolyan egyenlőtlen a dokumentumellátás és az egyetemek eloszlási aránya, mint Magyarországon. Az Ile-de-France birtokolja a dokumentumok 53%-át és a folyóiratok 46%-át. Elzásszal és a Rhone-Alpes régióval alkotják a három fő körzetet.

1992-ben a beszerzett új dokumentumok már elérték az 540 ezret, 1993-ban 1 könyv jutott két hallgatóra és egy folyóiratrendelés 12 hallgatóra.

A program kitűzött célja: 1 könyvbeszerzés hallgatónként, ami azt jelenti, hogy évente 1 400 000 kötet lesz az éves gyarapodás.

A könyvtárak évi működési költségére a minisztérium 1993-ban 1.2 milliárd frankot fordított. Ennek megoszlása a következő: 600 millió bérköltség, 500 millió dologi kiadás (ebben természetesen benne van az állománygyarapítás is) és 80 millió a működtetés (fejlesztés, javítás stb.).

A fennmaradó rész a könyvtárközi kölcsönzés központi támogatása, valamint a CADIST-ok (Centre d'aquisition et diffusion de l'information scientifique et technique - Tudományos és műszaki információs szolgáltató központok) finanszírozását fedezi.

Az egyetemi könyvtárak finanszírozása

A működési támogatást az egyetemek külön címkézve kapják a minisztériumtól bizonyos norma alapján. A könyvtárak bevételi forrásai: a támogatás 85%-a közvetlenül állami támogatás. A könyvtár a bázis költségvetést 3 címen kapja (1993-as adatok):

- normatív támogatás

Az olvasói létszám (hallgatók és oktatók együtt) függvényében: 50 frank/olvasó.

Tudományágak szerint, illetve az oktatási egységek súlya szerint (120 000 frank a jogra és bölcsészettudományra, 276 000 az orvostudományra, 384 ezer a gyógyszerészetre, 420 000 a természettudományokra és 180 000 az egyéb általános szakokra). Ezeket az összegeket még egy 1-től 5-ig terjedő szorzószámmal szorozzák az első, második és harmadik ciklusban résztvevők aránya szerint.

- a működtetési támogatás szempontjai
  - 400 frank négyzetméterenként
  - 400 frank hallgatónként (az első és a második ciklusban résztvevők szerint)
  - 2 000 000 frank könyvtári egységenként (önálló könyvtárak szerint).
- Hallgatói tandíj

A hallgatók a most érvényben lévő oktatási törvény szerint tandíj fizetésére kötelezettek. Ennek összege évi 625 frank. A könyvtárak ebből 113 (néhány helyen 117) frankot kapnak diákonként. Az állományfejlesztésre adott támogatás megnégyszereződött: 1993-ban összege elérte a 355 millió frankot. 489 új álláshelyet hoztak létre.

- Saját bevétel

A különböző könyvtári szolgáltatásokból eredő pénzforrás (reprográfia, könyvtárközi kölcsönzés, információszolgáltatás, kiállítás, kiadványok árusítása).

- Egyéb források

1992-ben a fejlesztési terv egyben az egyetemek addigi finanszírozási rendjét is megváltoztatta, lehetőséget teremtve a fokozottabb támogatást igénylő intézmények plusz támogatására.

Az egyetemeknek el kellett készíteni oktatási és tudományos fejlesztési programjukat. Az eb-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ben meghatározott és a minisztérium által elfogadott szerződésben a különböző oktatási feladatok vállalására az intézmények egyedi finanszírozást kapnak. A szerződésben külön fejezetet alkot a könyvtár. Minden egyes egyetemmel a minisztérium egyenként kötötte meg a szerződést. A feladatvállallásból származó támogatás egyetemenként és könyvtáranként éppen ezért igen eltérő (az összköltségvetés 45%-ától a 10%-áig terjedhet). A 84 egyetem közül csak kettő nem kötött szerződést.

A szerződésekben mindenhol ott találjuk a könyvtárfejlesztést és a Miquel-jelentés ajánlásait: állománybővítés, szabadpolcos hozzáférés, meghosszabbított nyitvatartási idő, számadatokban rögzítve.

Egy konkrét példát véve: a Picardia Egyetemi Könyvtár normatív finanszírozásából 2 822 000 frank támogatást kapott 17 219 hallgatóra és 6 könyvtári egységre (jogi, bölcsészeti, orvostudományi, gyógyszerészeti és két természettudományi könyvtár). Ehhez kapott a könyvtár a szerződésben rögzített feladatokra 3 049 000 frankot. (Ez 83%-os költségvetési támogatási növekedést jelentett az egyetemnél).

A növekedés igen magas százalék is lehet (Le Havre 406%, Lille 198%, Valenciennes 338%), vagy jóval jelentéktelenebb (17% vagy 34%).

- Célfeladat finanszírozás

Az egyetemi könyvtárak különböző programok megvalósítására kaphatnak támogatást az Országos Könyvkiadói Tanácstól vagy egyéb országos kulturális fennhatóságtól.

Az utóbbi években felerősödött a régiók (megyei tanácsok, városi tanácsok) támogatása is a különböző helyi, regionális tervek megvalósítására (pl. megyei vagy regionális információs hálózat kiépítése, vagy adatbázis, kollektív katalógus létrehozása). A könyvtárak tudományos feladatok megvalósításában is részt vehetnek.[10]

Információs hálózat

Az Oktatási Minisztérium 1992-ben indította útjára azt a nagyszabású tervet, amely kidolgozza az egyetemi könyvtárak információs hálózatának modelljét.[11]

A terv minden érintett partner (Kulturális Minisztérium, Pénzügyminisztérium, Nemzeti Könyvtár, Központi Katalógus, Könyvtári Tanács, Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa, Központi Dokumentumszolgáltatók) bevonásával készült, hiszen a rendszernek egyrészt illeszkednie kell az országos hálózathoz, másrészt számos országos szolgáltatásban már évek óta részt vesznek az egyetemi könyvtárak. Ezek a következők: a könyvtárközi kölcsönzés hálózata (PEB), kollektív katalógusok (PANCATALOGUE, THELETHESES, CCN-PS), valamint a nemzeti tárgyszójegyzék, a RAMEAU. Ezek a rendszerek egymástól függetlenül már évekkel ezelőtt kezdtek kiépülni s eltérő hálózatban üzemelni.

A nemzeti adatbázisok egy szolgáltató gépre való helyezésével a Francia Könyvtár (az új nemzeti könyvtár) építésével és az adatbáziskezelők fejlődésével új technikai lehetőségek jelentkeztek (pl. több, eltérő struktúrájú adatbázis távoli lekérdezése). Ezeket az adottságokat figyelembe véve valósult meg a nemzeti informatikai hálózat új modellje, a RENATER.

RENATER

Minden egyetemen belül a lokális hálózatot az intézmény maga építi ki, s maga dönti el, milyen adatbáziskezelőt használ. Ez vonatkozik a könyvtári szoftverre is. A helyi hálózatok regionális együttműködésekbe tömörülnek, s routereken keresztül kapcsolódnak az országos, valamint a nemzetközi hálózatokhoz (egyrészt az európaiakhoz (EARN, TRACE), valamint az Internethez).

A programban az egyetemi könyvtárak központi könyvkatalógusát (PANCATALOGUE) is ezen az új hálózaton keresztül akarják üzemeltetni.

Franciaországban a felsőoktatási intézmények könyvtárai egy külön központi számítógépes katalógust hoztak létre. Eredeti célja a könyvtárközi kölcsönzés segítése volt, vagyis a keresett mű lokalizációjának lehetősége, de a benne található több milliós (1993-ban 1,5 millió adat) nagyságrendű adat jóvoltából bibliográfiai keresést is lehet benne végezni. Ennek a külön katalógusnak a létrehozását több tényező is indokolta. Az országos könyvtárpolitika elsősorban a könyvtárközi kölcsönzés fejlesztését tekintette a legfontosabb együttműködési feladatnak. Az informatikai fejlesztések sorában ott találjuk a folyóiratok központi katalógusának elkészítését és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

5 ábra
A RENATER (Francia Nemzeti Telekommunikációs Hálózat) modellje

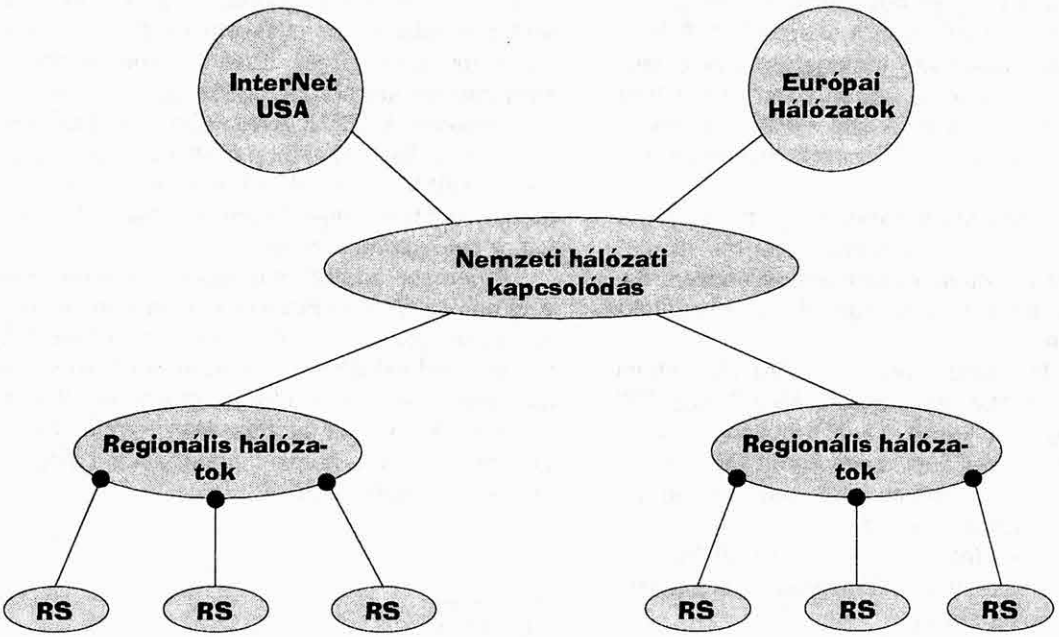

6. ábra
PANCATALOGUE

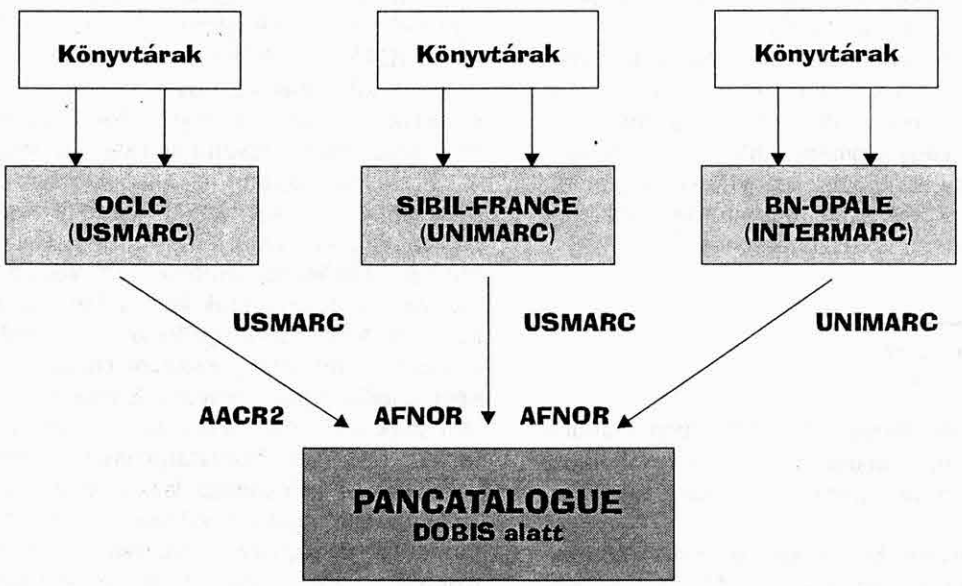

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a doktori disszertációk országos lelőhelyének létrehozását.[12]

1987-ben indította útnak a tervet a DBMIST, a Műszaki és Tudományos Információ és Múzeumok és Könyvtárak Igazgatósága. Az egyetemi könyvtáraknak már 1985-ben létezett egy mikroszámítógépes katalógusok, a Mobicat. Az adatok igen heterogének voltak (pl. kétfajta leírási módot, Afnor és AQACR2), valamint két formátumot (USMARC és UNIMARC) használtak. Ezért meg kellett állapodni az egységesítésben. Három nagy elérhető adatbázis tudja segíteni az egyetemek központi katalógusát: a francia nemzeti bibliográfia a Sibil France adatbáziskezelő alatt, az OCLC adatbázisa, valamint a Nemzeti Könyvtár saját adatbázisa, a BN-OPALE. A könyvtárak csak ennek a három adatbázisnak a formátumával és leírási módjával katalogizálhatnak a PANCATALOGUE-ban, mely jelenleg még a DOBIS/LIBIS alatt fut.[13]

1992-ben már elkészült a tenderkiírás egy új adatbáziskezelő elkészítésére, mely felváltaná a Sibilt és a DOBIS/LIBIS-t is.

CCN - Központi Nemzeti Periodika Adatbázis

1953-ban kezdődött a Nemzeti Könyvtár gépesített folyóiratfeldolgozása, de csak kizárólag a francia nyelvű periodikákra. Az egyetemi könyvtárak külön kezdeményezték a kollektív katalógusok egy adatbázisban való tárolását.

A nizzai egyetem volt az úttörő, s az 1970-es évek végén az AGAPE programot elindítva 16 regionális katalógust hozott egybe. Grenoble-ban szintén kialakult egy központ (CPI néven). A francia oktatási miniszter a Nemzeti Könyvtárral közösen kezdeményezett egy nemzeti programot a közös és teljes folyóiratbázis kialakítására, vagyis a három nagy rendszer (CPI, AGAPE, IPPEC) összeolvasztásából megalkotni a nemzeti rendszert, kialakítva az egységes normákat, melyeket minden résztvevő könyvtárnak el kell fogadnia. Az első időkben a Texto adatbáziskezelőt használták, majd ezt 1987-ben az Alexis váltotta fel. A CCN központ független nemzeti adatbázisépítő szerv, a Felsőoktatási és Kulturális Minisztérium alá tartozik. A CCN megalkotása az egyik legsikeresebb nemzeti könyvtárügyi akciónak számít Franciaországban. 1990-ben 250 000 cím szerepelt benne. 1990 óta a MINITEL-en keresztül is hozzáférhető, mely óriási mértékben növelte felhasználhatóságát és népszerűségét. CD-ROM formátumban is forgalmazzák Myriade néven. A legtöbb egyetemi könyvtár ilyen formában teszi hozzáférhetővé az oktatók és hallgatók számára.

Könyvtári szolgáltatások

A könyvtári szolgáltatások két nagy területét érdemes kiemelni: a helybenolvasás és hozzáférés lehetősége, valamint a más könyvtárak által nyújtott szolgáltatások közvetítése.[14]

Bár a francia szakemberek igen lesújtónak találják az egyetemi könyvtárak állapotát, a magyar egyetemi könyvtárak helyzetét tekintve, inkább követendő példának tekinthetjük. Az igaz, hogy a régi egyetemek könyvtáraiban igen szűkös az olvasótermi kapacitás és olyan hely is van, ahol a hallgatók reggel hatkor sorban állnak, hogy bejuthassanak, de általánosságban azt állapíthatjuk meg, hogy az újabb alapítású egyetemi könyvtárakban már eleve a szabadpolcos tárolás és hozzáférhetőség elve dominált, s ennek szellemében alakították ki az épületeket. Erősen megkülönböztetik a terekben, sőt különválasztják a nagylétszámú első és másodéves hallgatók tanuló részét, ahol a tankönyvekből kellő példányszám áll a polcokon. Ezekben a részlegekben csak tankönyvek, referenszművek találhatók, a szakirodalom és a folyóiratok a felsőbb évesek és az oktatók számára fenntartott olvasókban vannak elhelyezve.

Könyvtárközi kölcsönzés

Míg Nagy-Britanniában egyetlen központi egység, a British Library Document Supply fogja össze ezt a szolgáltatást (évi 3,5 millió kérést, melynek 25%-a külföldről érkezik), addig Franciaországban erre egy viszonylag centralizált, de hálózati alapon működő rendszert találunk. Két nagyobb központ osztja meg egymás között a dokumentumszolgáltatás felét. Az INIST (a Tudományos Kutatás Nemzeti Központja tartja fenn) évi 600 000 kéréssel, a Bibliotheque Nationale könyvtárközi kölcsönző központja pedig évi 500 000 kéréssel. Az egyetemi könyvtárak könyvtárközi hálózata, a PEB évi 640 ezer kérés-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sel ugyanolyan fontos szerepet tölt be országosan ebben a szolgáltatásban.

A PEB (pret entre bibliotheques = könyvtárközi kölcsönzés) egy speciális kommunikációs hálózaton létrehozott, nem hiererchikus rendszer, melybe minden egyetemi könyvtár bekapcsolódhat (számos kutatókönyvtár és közművelődési könyvtár is tagjai sorába tartozik már), amennyiben vállalja a közösen felállított szabályokat. A belépést egy aláírt nyilatkozat jelenti, melyet az egyetem (vagy intézmény) és a Felsőoktatási és Kutatási Minisztérium képviselője ír alá. Ezt a rendszert ugyanis jelentősen támogatja a minisztérium. A belépő könyvtár nemcsak előnyöket élvez, de kötelezettséget is kell vállalnia, hogy saját állományából minden feltétel nélkül köteles kölcsönözni, illetve másolatot szolgáltatni. Az „Ajánlás"-ban azt is rögzítették, hogy mennyi idő alatt köteles a kérést kapó könyvtár az igényt teljesíteni. A válaszidő 2-15 nap lehet maximum.

A szolgáltatás tarifája egységesített, s minden résztvevő köteles betartani. Jelenleg 30 frank 10 oldalnyi egység. A postaköltséget a francia posta fizeti egy múlt századi törvény alapján.

1993-ban 205 egyetemi tagja és 65 „kültagja" volt a rendszernek. 1 118 407 kérést bonyolított le, a kérések 81%-a telekommunikációs hálózaton ment el, 19%-a pedig manuálisan.

A Felsőoktatási és Kutatási Minisztérium évente 10 millió frankkal támogatja a rendszert.[15]

Könyvtárépület, fejlesztési tervek

A könyvtárépületek a célnak megfelelnek, bár kétségtelen, hogy térrendszerükre, funkcionális kapcsolódásaikra a hatvanas évek könyvtárkoncepciója nyomja rá a bélyegét. Találkozhatunk meglehetősen tagolt épülettel (pl. Nanterre), ahol minden nagyobb tudományterület külön épületszárnyat foglal el, s az olvasónak igen sok fölösleges utat kell megtennie az egyik szolgáltatástól a másikig. A könyvvisszavétel az épület kijáratánál történik (mely legalább 500 méterre van a bejárattól), de akadnak tömörebben kialakítottak is (pl. Montpellier). Az ebben az időszakban épített könyvtárak kissé szikárak, ridegek, hiányzik belőlük az otthonosság, a meghittség, és túlméretezett magasságuk miatt működtetésük igen költséges.

Figyelemre méltó, hogy a felsőoktatás bővítésének újabb hullámával párhuzamosan az illetékes minisztérium kifejlesztette a könyvtári kapacitások bővítésének programját. A *„Guide de programmation des bibliotheques universitaires"* c. ajánlás megadja a vezérfonalat az új építkezésekhez. Az ajánlás irányszámai a következők:

1,5 m^2 hallgatónként, minden 5 hallgatóra egy olvasóhely
3 m^2 kutatónként, egy kutatófülke két oktatóra
2,5 m^2 egy hallgatói munkahely
1,5 m^2 csoportos munkára szánt térben
12-15 m^2 könyvtárosi munkahelyenként
950 m^2 100 000 kötet szabadpolcos tárolására
600 m^2 100 000 kötet zárt polcos tárolására

Készülőben vannak az új egyetemi könyvtárépületek tervei, illetve a meglévők bővítésének és átalakításának tervei. Néhány egyetemi központban már meg is valósultak, másutt befejezés előtt állnak.

Az utóbbi 25 évben lezajlott szakmai fejlemények hatása megmutatkozik már az újonnan emelt épületekben, illetve a tervekben. Néhány jellegzetességről teszünk most említést:

- a funkcionalitás elsőbbségben való részesítése mellett kellemesebb formai kialakítás teszi otthonosabbá még az igen nagy épületeket is,
- a szabadpolcos elhelyezés általánossá vált, olyan mértékben, hogy még a raktári tereket is hozzáférhetővé teszik a használók egy bizonyos rétege számára,
- nemcsak a hagyományos kutatófülkék kialakítására fordítanak figyelmet, hanem a kisebb, 6-8 fős csoportok közös munkájához, tanulásához, konzultációjához szükséges szobák biztosítására is,
- a könyvtári tereket teljes mértékben az egyetemi oktatás tartalmának és szerkezetének rendelik alá, igazodva a karok rendjéhez és a tanulási módszerekhez,
- az újabb terveken ismét megjelent az általános művelődéshez szükséges olvasmányokat befogadó tér (érdekes megjegyezni, hogy Montpellier-ben és Nimes-ben is azt tervezik, hogy ezt a könyvtári részt a környék lakossága általános művelődési célokra igénybe veheti).[16]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Összefoglalva az állapítható meg, hogy a francia egyetemi könyvtári épületek nagyságrenddel haladják meg az itthoniakat, s ha az egyetemi hallgatók számának emelkedésével, az irodalom használata intenzitásának növekedésével helyenként zsúfoltság tapasztalható (különösen vizsgaidőszakban), a küszöbön álló építkezésekkel együtt a francia egyetemek könyvtári ellátottsága tekintetében példaképpen szolgálhatnak számunkra.

A meglévő 4-6, sőt 10 000 négyzetméteres vagy nagyobb épületek nem bizonyultak túlzottnak, hanem a hallgatólétszámhoz (2000, 4000, 8000 fő) viszonyítva jól kihasznált tereket tartalmaznak. Bölcs, előrelátó döntés ennek fényében, hogy a Montpellier-ben tervezett jogi és közgazdasági fakultások könyvtárait befogadó épület alapterülete 15 000 m^2.

Könyvtárépítészetileg a régebbi épületekből inkább csak a nagyságrend és a funkcionális megközelítés hasznosítható számunkra, az újabb tervek és épületek (Bordeaux: orvosi könyvtár, Párizs, Vale-de Marne: társadalomtudományi könyvtár, Montpellier: orvosi könyvtár, jogi kari könyvtár), viszont a konkrét tervezés példájaként is figyelembe veendők.

Konklúzió

Igen hasznos lenne a hazai egyetemi könyvtári épületek bővítése, átalakítása, illetve az újak tervezése során a francia tapasztalatokkal fokozottan élni és a szakemberek konkrét segítségét kérni.

Sürgősnek tartjuk azt is, hogy a magyar egyetemek és főiskolák épületgondjainak megoldására mielőbb készüljön távlati program. Ehhez az első lépés nemzeti normatívák vagy normaajánlások kidolgozása.

Irodalom

1. MASSON, A. – SALVAN, P.: Les Bibliotheques: Que sais-je? In: PUF., Paris, 1961. 18-42.p
2. Ibid, p.23.
3. Ibid, p.46.
4. RENOULT, D.: Les Bibliotheques dans l'Université. Collection Bibliotheque, Cercle de la Librarie, Paris, 1994. p.23.
5. VAN D00REN, B.: En finir avec le crise des bibliotheques universitaires? In: Esprit, no.9. 1993. p. 143-158.
6. CASSEYRE, J.P.: Les Bibliotheques Universitaires. In: PUF, Paris, 1992. 21-35.p.
7. Ibid, p.65-73.
8. MIGUEL, A.: Les bibliotheques universitaires: rapport au ministre d'État. La Documentation Francaise, Paris, 1989. 79 p.
9. Ibid, p.58-59.
10. RENOULT, D.: Les bibliotheques ... 83-103.p.
11. Motais de Narbonne: Pancatalogue: un catalogue collectif de livre pour l'enseignement superieur In: Bull. Bibl. Fr., vol.39. 1994. no.1. p.28-38.
12. PÉREZIL, M.: SIBIL, du project pilote au schéma directeur: bilan et perspectice du réseau Sibil france, 1984-1994. In: Bull. Bibl. Fr., vol.40. 1995. no.4. p.33-39.
13. BERNARD, A.: Connexion en ligne a BN-Opale: la base s'ouvre au réseau. In: Bull. Bibl. Fr., vol.38. 1993. no.3. p.56-59.
14. RENOULT, D.: Les Bibliotheques ... 243-256.p.
15. Ibid, p. 258-266.
16. BISBROUCK, M.F.: Construire une bibliotheque universitaire, Éd. du cercle de la Libraries, Paris, 1993.

A BRIT KÖTELESPÉLDÁNY-SZOLGÁLTATÁSI TÖRVÉNY sürgős revízióra szorul. Még 1911-ből származván, csak a nyomtatott dokumentumokról intézkedik. A British Library azt javasolja, hogy az elektronikus publikációkon és a mikrokiadványokon kívül egyéb dokumentumtípusokra (hangfelvétel, film, video) is terjesszék ki a beszolgáltatási kötelezettséget, s ez utóbbiak gyűjtését az e téren már tapasztalatokkal rendelkező speciális intézményekre bízzák. Általánosságban vonatkoznia kell a törvénynek a jövőben jelentkező újabb dokumentumtípusokra is, az ezeket illető konkrét intézkedéseket majd külön kiegészítő törvényben kell meghozni.

(BLRDD Research Bulletin, 1996. tavasz)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

C ntenárium és csúcstalálkozó

Százéves a New York Public Library

Kiss Jenő

Alapítása századik évfordulóját egyéves eseménysorozattal ünnepelte a világ legnagyobb könyvtári rendszere, a New York Public Library. Noha kellő figyelem jutott az elmúlt száz év eseményeire, eredményeire és történetére a könyvtár – mindenütt olvasható jelszava szerint – második évszázadát ünnepelte: a jövőre készült a jubileumi ünnepségsorozat szinte minden eseményével.

Jubileumi ünnepségek

Az ünnepségek 1995. május 20-án egész napos rendezvénnyel kezdődtek. A „századik születésnap" programjában világhírű művészek, írók léptek fel, 20 néptánc és zeneegyüttes képviselte a világkultúra sokszínűségét, este fény- és hangjáték mutatta be a könyvtár múltját, jelenét és jövőjét az 5. sugárút és a 42. utca sarkán álló oroszlán szobrok őrizte központi épület előtt, amely azután ünnepi hangversennyel és az új díszkivilágítás bemutatásával zárult. Május 22-én 1000 személyes díszvacsorát adtak a könyvtár nagy olvasótermében azoknak, akik áldoztak a könyvtár gyűjteményének gyarapítására. Ötórás TV-műsor, valamennyi New York-i újság vezércikke köszöntötte a világ legnagyobb, páratlan könyvtári rendszerét, amely nélkül New York városa elképzelhetetlen és amely a legfontosabb alkotó intézménye a világváros kultúrájának. (A felsőfokú jelzők nem a beszámoló írójának megbocsátható szakmai elfogultságából származnak, a méltató újságcikkek és nyilatkozó tudósok–írók szavaiból vett idézetek.)

Az egész éven át folytatódott események szinte felsorolhatatlanok. Ízelítőül csak néhány példa. A kiállítások közül feltétlenül megemlítendő az emberi kommunikáció történetét az ékírástól a World Wide Web-ig bemutató *„The Global Library http://WWW.nypl.org"* című, és a *„The Hand of the Poet: Original Manuscript by 100 Masters"* című, amely a világirodalom 100 nagy költőjének – a könyvtár gyűjteményében lévő – kéziratát mutatja be, két részletben (John Donnetól T.S. Eliotig és E.E.Cummingstól Julia Alvarezig). Mindkettő még mindig látogatható.

A *„Books of the Century"* a központi gyűjtemények és a fiókkönyvtárak könyvtárosainak véleménye alapján azt a 160 könyvet mutatta be, amelyek meghatározó szerepet játszottak az elmúlt 100 év történetében, amelyek befolyásolták az eseményeket, bemutatták az új világot, vagy egyszerűen csak szórakoztatták az emberek millióit. A kiállítás egyaránt tartalmazta az irodalom és tudomány, a politika és közgazdaságtan klaszszikus műveit, valamint a legjelentősebb bestsellereket, felbecsülhetetlen értékű első kiadásokat és ronggyá olvasott kölcsön-könyvtári példányokat. Anyagát (nemcsak a szerzők és könyvek címét, hanem az egyes művek rövid ismertetőjét és szerzője bemutatását mindössze egy-egy oldalon) a könyvtár az Oxford University Press-szel közösen könyvalakban is közreadta.

Az ünnepi kiadványok közül ezen kívül feltétlenül említendő a NYPL tudományos folyóiratának, a *Biblion*nak az a két száma (3. kötet 1. és 2. sz.), amely a könyvtár és gyűjteményeinek történetével kapcsolatos, valamint módszertani jellegű tanulmányokat közöl. (A kiállítások között is volt hasonló, amely szintén belső, szakmai kérdéssel foglalkozott, ti. a központi könyvtár építésének történetét mutatta be.)

Nem hagyható említés nélkül a 82 fiókkönyvtárban a jubileumi évben rendezett (összesen több mint 25 000) kiállítás, előadás, filmvetítés, meseóra, öregek, illetve gyermekek találkozója stb., amelyeknek nagy része ugyancsak a centenárium jegyében történt. E hatalmas számhoz

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tudni kell, hogy az Egyesült Államokban, így New York-ban is ismeretlen a mi művelődési házainkhoz hasonló intézmény, mindenütt a könyvtárak töltik be a közösségi házak funkcióját. Ennek megfelelően becsülik is őket.

A világ könyvtári vezetőinek csúcstalálkozója

A jubileumi rendezvénysorozat egyik legfontosabb eseménye az a kétnapos konferencia volt, amelyet „a világ könyvtári vezetői csúcstalálkozójá"-nak neveztek, és amelyre öt kontinensről 26 ország 50 könyvtárigazgatójával együtt e beszámoló íróját is meghívták. Jelen volt 22 nemzeti könyvtár igazgatója (köztük az angol, a francia, a német, a spanyol, az indiai, az ausztrál, a kenyai, a mexikói, a brazil, az argentin, a belga, a kanadai, a dán, az izraeli, az orosz, az USA-beli), 22 nagyvárosi könyvtár vezetője (a házigazdákon kívül az Egyesült Államokból Chicagó, Los Angeles, Cleveland, Boston, San Francisco, Philadelphia, Európából Brüsszel, Koppenhága, Hannover, Hága, Glasgow, Stockholm, Budapest, továbbá Torontó Kanadából), olyan nagy egyetemi könyvtárak igazgatói, mint a Yale, a Berkeley, Bodleiana, a japán parlamenti könyvtár, a vatikáni könyvtár igazgatója, a IFLA elnöke, nagy számítógépes cégek, nagy alapítványok képviselői.

A konferencia – mint azt *Paul LeClerc*, a rendező könyvtár elnök-igazgatója hangsúlyozta – az első volt a maga nemében, és összetételét, a résztvevők által képviselt gyűjteményeket tekintve alkalmas a világ könyvtárügyének képviseletére, témáját tekintve pedig – még akkor is, ha az igen korlátozott időben szükségképpen csak a legáltalánosabb kérdések felvetésére volt mód – történelmi jelentőségű. Megrendezésével az volt a szervezők célja, hogy személyes és intézményközi kapcsolatokat teremtsen egy globális könyvtárvezetői közösség létrehozása érdekében.

A konferencia témája ugyanis a 21. századra szóló könyvtári stratégiák világméretű összehangolása volt. Négy altéma köré rendezve mindvégig arról volt szó, hogy mi legyen a könyvtárak globális stratégiája a 21. századra, hogyan tudják minél jobban felhasználni az információs technika fejlődéséből adódó lehetőségeket annak érdekében, hogy állományukat a használók minél nagyobb köréhez juttassák el, hatékonyabban használják fel. Szükségképpen a legáltalánosabb kérdésekről esett szó, hiszen a rendelkezésre álló idő kemény korlátokat szabott a hozzászólóknak. Harminchét előre felkért hozzászóló közül a 4 altéma bevezetője kapott 8-10 percet, a többiek szigorúan 3 percbe voltak kénytelenek beleszorítani mondanivalójukat, és ezalatt – a felkérésnek megfelelően – be kellett mutatni a képviselt régió könyvtári helyzetét, fejleményeit az utóbbi években, és arról is szólniok kellett, hogy mit tekintenek legfőbb tennivalójuknak a 21. századra készülve.

A tanácskozás első ülésszakának vitaindítóját – amely az egész konferencia alaphangját adta – *Paul M. Horn*, az IBM fejlesztésért felelős elnökhelyettese tartotta. Elmondta, hogy az utóbbi 25 évben többet fejlődött az információtárolás és -szétsugárzás, mint a megelőző egész történelemben, és a következő 25 évben még többet fog. Tíz éven belül a világ legnagyobb információs raktárának, a Library of Congressnek a teljes anyaga el fog férni egy penny nagyságú lemezen. Beszélt arról, hogy a példátlan változások a gyorsabb technológia, a nagyobb kapacitások és az információk túltermelése összekapcsolásának eredményeként jöttek létre. Megjósolta, hogy az információtárolás költségei a jelenlegi arányban, évi 40%-kal fognak csökkenni továbbra is. Növekvő szerepet tulajdonított a könyvtárosoknak mint közvetítőknek, akiknek meg kell találniok a sajátos információkat az adatok burjánzó áradatában. Beszélt arról, hogy az Internet és a web használói számára milyen gondot jelent a minőségi kontroll hiánya. Döntőnek látta a könyvtáros szerepét az információk és használóik közötti kapcsolat megteremtésében. A hozzászólók kifejezték azt a meggyőződésüket, hogy a könyvtárak túl fogják élni a technika „támadását", illetve össze fogják „házasítani" a technikai fejlődést a múltról, a jelenről és a jövőről szóló információkkal. Persze az új technológia is okoz gondokat, illetve új hangsúlyt ad az eddig is létezőknek. Újra kell gondolnunk gyarapítási gyakorlatunkat – mondta a clevelandi városi könyvtár igazgatónője, *Marilyn Gell Mason*, akik máris többet költenek elektronikus információhordozókra mint könyvbeszerzésre. Használóik örömmel fogadják ezt, szívesen használják ezeket az információhordozókat, de ugyanakkor sokan veszik igénybe a hagyományos könyveket is. Többen hangsúlyozták a kötelespéldány-szolgáltatás, a szerzői jogvédelemmel kapcsolatos gondok, a raktározási és ál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lományvédelmi feladatok növekvő súlyát és azt, hogy nemcsak a könyvtárosokat, hanem az „olvasókat" is meg kell tanítani az elektronikus úton közvetített információk kezelésére.

A második ülésszakon – amelyet *Brian Lang*, a British Library igazgatója vezetett – körképet kaptunk arról, hogy a világ különböző régióiban milyen a könyvtárak helyzete, és hogyan készülnek a 21. század feladataira. Összesen 15 „háromperces" hozzászólás – köztük a kelet-európai régió képviseletében a szentpétervári orosz nemzeti könyvtár igazgatójáé és e sorok írójáé – igyekezett számot adni a világ könyvtárügyének perspektíváiról, mint az ülésszak címe mondta. Általános gondként jelentkezett (még a gazdag Észak-Amerikában is) a közművelődési könyvtárakban a pénzügyi megszorítások nyomasztó volta, az igény a modern információhordozók iránt, a fejlődő országokban a szegényes kommunikációs technika, a számítógépes „analfabétizmus" még a fejlett országokban is.

A könyvtárak új társadalmi szerepéről szólt a harmadik ülésszak, amelynek vitaindítóját *Andrew Miller*, a glasgowi városi könyvtár igazgatója tartotta, és amelyen nyugat-európai és észak-amerikai nagyvárosi könyvtárigazgatók szóltak hozzá. Részben egybehangzóan megerősítették annak szükségét, hogy a könyvtárak folytassák szerepüket mint az információ, a művelődés és a szórakoztatás intézményei, részben pedig annak adtak hangot, hogyan újítsák meg a hagyományos könyvtári feladatokat, hogyan vállaljanak új szerepeket pl. a gyerekek könyvtári ellátásában, illetve a fejlett országokban mint a gazdasági fejlődés intézményei.

A záró, negyedik ülés a globális könyvtár finanszírozásának kérdéseivel foglalkozott *William G. Bowen*, a Mellon Alapítvány elnökének vitaindítója alapján. Több nagy egyetemi könyvtár igazgatója szólt itt arról, hogy az állomány intenzív használata a konzerválást és a megőrzést teszi az egyik fő feladattá, hogy a legkülönfélébb források igénybevétele szükséges a növekvő, az elektronikus forradalom által indukált tennivalók (pl. a retrospektív konverzió) elvégzéséhez.

A konferencián nagyszámú vendég vett részt (egyetemi emberek, újságírók, kormánytisztviselők, társadalmi szervek vezetői stb.), és levélben üdvözölte *Bill Clinton*, az USA elnöke.

SIBL – a jövő könyvtára

A konferencia időtartama alatt módunk volt látni a maga valóságában is a jövő, a 21. század könyvtárát. Április 26-án mutatták ugyanis be a konferencia résztvevőinek, a nagyközönségnek egyébként május 2-án – a centenáriumi év utolsó eseményeként – átadott új központi gyűjteményt, a Természettudományos, Műszaki és Üzleti Könyvtárat (Science, Industry and Business Library, rövidítve SIBL). A New York Public Library (NYPL) 1911-ben épült „oroszlános" központi könyvtára, az 5. sugárút és a 42. utca sarkán a jövőben a humaniórák és a társadalomtudományok gyűjtő- és szolgáltatóhelye lesz. Itt maradnak továbbra is a térkép, a helytörténeti, a zsidó, a szláv és balti (ebben van a magyar anyaguk is), a keleti osztályok és a különgyűjtemények (pl. a ritkaságok, kéziratok stb.), és ez ad helyet a könyvtár nagy rendezvényeinek, kiállításainak. Központi, kutatási, ha úgy tetszik tudományos gyűjtemények még az előadóművészetek, a színház, a zene, a tánc 8 millió egységből álló gyűjteménye a Lincoln Centerben, valamint a fekete kultúra 5 millió egységet őrző Schomburg Kutatási Központja a Harlem területén. Mellette, hat utcasarokkal odébb, a volt Altman épületben most létrehozták újabb központi egységüket, a SIBL-t.

Ez a központi könyvtár „másik" fele és 15 000 m^2-en, 1,2 milliós állománnyal, 50 000 kötetes kölcsönzési, 60 000 egységből álló szabadpolcos kézikönyvtárral, 110 000 periodikával várja a használókat. Az új könyvtárban 500 használót tudnak egyszerre leültetni, és mindegyik helyen bekapcsolható az olvasó saját laptop számítógépe a NYPL Web szerverén keresztül az Internethez. Száz munkahelyes elektronikus tájékoztatási központ teremt összeköttetést nemzetközi és hazai adatbázisokkal, a hálózatba kapcsolt CD-ROM-okkal éppúgy, mint az Internettel (beleértve a WWW-et), elektronikus újságokkal és online szolgáltatásokkal, többszáz elektronikus információs forrással. Külön 30 férőhelyes oktatóteremben tanítják az olvasókat az elektronikus információhordozók használatára. Természetesen itt is épp úgy hozzáférhető a NYPL központi számítógépes katalógusa (CATNYP), amely

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1972 óta tartalmazza a tudományos gyűjtemények állományát (az 1972-ig gyűjtött állomány 800 kötetes nyomtatott katalógusának retrospektív konverziója most folyik), mint a 82 fiókkönyvtár teljes állományát (sőt azt is, hogy mi van éppen a polcon) tartalmazó, 1995-ben elkészült számítógépes katalógus (LEO). Egyébként valamennyi fiókkönyvtárban is hozzáférhetők mindezek az online katalógusok, és mindegyikben lehet kapcsolódni az Internethez. A SIBL-ben működik egy tanácsadó iroda kisvállalkozóknak, valamint – egyetlen térítéses szolgáltatásként – a NYPL Express, amelyen 24 órán keresztül egyének és cégek dokumentum másolatokat és kutatási segítséget rendelhetnek.

Közcélok és magánalapítványok

A SIBL 100 millió dolláros költséggel készült (84 az építésre, 16 a működtetésre ment) állami, városi és magánforrások összefogásával. Ez utóbbi jelentőségére utal, hogy pl. az IBM 500 személyi számítógépet adott ajándékba, de volt olyan támogató, aki egyedül 12,5 millió dollárt áldozott erre a könyvtárra. (Az elkészült könyvtár valamennyi termében felirattal jelezték, hogy kinek a támogatásából jött létre és így minden egyes termet elnevezték valakiről.) A magán, illetve vállalati adományok meghatározó jelentőségűek a könyvtár fenntartásában. A NYPL éves jelentése apró betűvel szedve, 15 oldalon sorolja fel azokat a támogatóit, akik legalább 1000 dollárral támogatták 1995-ben a könyvtárat.

A New York Public Library egyébként alapítvány formájában jött létre. Ma is nevében viseli, hogy az Astor, Lenox és Tilden alapítványok alkotják a könyvtárat. A két korábbi magángyűjtemény (az Astor és a Lenox) 1895. május 23-án egyesült a Tilden alapítvánnyal, (ennek az eseménynek a századik évfordulóját ünnepelték most) egy nyilvános városi könyvtár létrehozása céljából. 1901-ben Andrew Carnegie 5,2 millió dolláros, 39 fiók létrehozására szánt adományával egészült ki az alapítvány, illetve kötött arra szerződést a város a városi könyvtárral. Ez a kettősség, a magán és közpénzek kombinált felhasználása a könyvtárak létesítésére és fenntartására mindmáig megmaradt. A fiókhálózat fenntartási költségeinek (1995-ben 98 millió dollár) 68%-át a város, 11%-át New York állam, illetve a szövetségi kormány fedezte, mindössze 3%-át adták a magánadományok. Majdnem fordított a helyzet a központi gyűjtemények esetében. Az 1995. évi fenntartási költségek (96 millió dollár) 28%-át fedezte a város, az állam és a szövetségi kormány, 32%-át pedig a magánadományok. Még nagyobb a magánadományok jelentősége és aránya – mint azt a SIBL-nél láttuk – a beruházások, létesítések esetében.

A NYPL mindenesetre a legnagyobb közcélú magánalapítvány, amely az elmúlt száz évben páratlan fejlődést ért el. Ezalatt jött létre az összesen 51 millió egységet tartalmazó gyűjtemény-együttes, amelyben 3575 alkalmazott szolgálja ki (mindmáig ingyenesen!) a 2,1 millió beiratkozott olvasót, 1995-ben 12 millió alkalommal keresték fel a könyvtárat, 3,3 millió egységet használtak helyben és 11,5 milliót kölcsönöztek.

Volt mit ünnepelniök a New York-i könyvtárosoknak.

EGYSÉGES AUTHORITY FILE-T (besorolásiadat-jegyzéket) szervez a Library of Congress és a British Library. Az Anglo-American Authority File (AAAF) létrehozása 3 szakaszban történik. - 1. Kurrens egyeztetés: a BL 1996 márciusától kezdve letölti az LC authority file-ját saját dokumentumleírási rendszerébe s az új dokumentumok leírásában az itt talált névformákat alkalmazza, amikor viszont új névformát kell rögzítenie, azt átadja az LC-nek is. – 2. Közös authority file: összekapcsolják a két adatbázis azonos rekordjait 1966 októberére. – 3. Retrospektív egyeztetés: ha egy adat már mindkét adatbázisban szerepel, akkor amerikai formája kerül be az AAAF-be. Ez a fázis azonban hosszúra nyúlik, s ellenőrizni kell, hogy az eljárás nem megy-e az adatbázis minőségének rovására. Már megállapított névformáinak a módosítását egyelőre nem tervezi a BL.

(Select. National Bibliograhic Service Newsletter, 1996, tavasz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Partnerek párbeszéde

Beszámoló a Dialogue of East European Partners című konferenciáról (1995. november 6-8, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár)

Kovács (D.) Katalin – Vályi Gábor – Fogarassy Miklós

A konferencia előzményei.

A magyarországi konferencia ötlete 1992-ben, Baltimore-ban (Egyesült Államok, Maryland), a *Dialogue of Partners* címmel tartott nagyszabású nemzetközi konferencián, a magyar küldöttek javaslatára fogant.

Az UNESCO égisze alatt, az Amerikai Tájékoztatási Hivatal (USIA), valamint számos más non-profit szervezet támogatásával rendezett baltimore-i konferencián az amerikai ajándékkönyv-akciók szervezői és szponzorai – nem számítva közéjük néhány olyan, valóban professzionális ajándékkönyveket közvetítő szervezetet, mint a Sabre Foundation, az International Book Bank és a Soros Alapítvány - itt találkoztak először a világ minden részéről meghívott partnerszervezetekkel, amelyek hazájukban a könyvszállítmányok szétosztását végzik.

A Dialogue of Partners konferencia megszabta azokat az alapelveket, amelyek mentén az ajándékkönyv-programok megfelelő színvonalon, a részesedők számára a lehető leghatékonyabban működtethetők. Ez azért volt fontos, mert - miként a konferencián kiderült - az amerikai ajándékozó szervezetek zöme most szembesült először a kedvezményezettek igényeivel. Minthogy az ajándékkönyvek küldését egyfajta segélyprogramnak tekintették, kényelmes volt azt hinni, hogy mindegy, mit küldenek, mert mindenre egyformán szükség van. Ezt a téveszmét alátámasztotta, hogy a részesedő országok számottevő része az ún. harmadik világhoz tartozik, s némely államban, illetve térségben rendkívül súlyos társadalmi-gazdasági problémák nehezítik a segélyek eljuttatását és megfelelő szétosztását – teljesen hiányzik vagy nagyon elmaradott az infrastruktúra, háború, polgárháború dúl, óriási a szegénység, nagy arányú az írástudatlanság stb.

A baltimore-i konferencia küldetését a Dialogue of Partners záródokumentumának legfontosabb ajánlása úgy határozta meg, hogy a könyvadományozásnak a jövőben elsősorban a részesedők igényeit, tényleges szükségleteit kell figyelembe vennie. Jóllehet a baltimore-i rendezvény a rendkívül eltérő adottságú országok helyzetének és sajátos problémáinak megismerése révén sok hasznos tapasztalatot nyújtott, felmerült az az igény, hogy a Magyarországhoz földrajzi közelségen túl sok más szempontból is közelebb lévő országok gyakorlatát is jó lenne jobban megismerni. A kelet- és közép-európai partnerszervezetek találkozójához további indíttatást adott, hogy a magyar Sabre Alapítvány elvállalta egy rendkívül nagy értékű tudományos könyvszállítmány szétosztását. A csaknem 90 000, az Elsevier kiadónál megjelent kötetet 1994-ben osztottuk szét a magyarországi egyetemi és nagy szakkönyvtárak, valamint a cseh, a lengyel, a szlovák, a bolgár és az ukrán partnerszervezetek igényei alapján. (A kedvezményezett országokat az amerikai szervezetek választották ki.)

A Dialogue of East European Partners (a továbbiakban DEEP) konferencia eseményei

A rendezvényt közösen szervezte a magyar és az amerikai Sabre alapítvány (*Sabre-Hungary Alapítvány, Budapest, illetve Sabre Foundation, Inc., Cambridge, Massachusetts*). Az amerikai vendégeken kívül a meghívott külföldiek a Sabre Foundation legfontosabb európai partnerszervezeteinek vezetői voltak. E szervezetek a következők: * English Cultural Center, Breszt, Belarusz; * Center for the Study of Democracy, Szófia, Bul-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gária; * Center for Democracy and Free Enterprise, Prága, Csehország; * Sabre-Zagreb, Zágráb, Horvátország; * Free Enterprise Transition Center, Akademia Ekonomiezna, Krakkó, Lengyelország; * Slovak Academic Information Agency - Service Center for the Third Sector, Pozsony, Szlovákia; * Sabre-Svitlo, Lvov, Ukrajna.

A konferencián jelen voltak még a Peace Corps (az amerikai békehadtest) képviselői is. A napirenden az ajándékkönyvek elosztásával foglalkozó szervezetek bemutatkozásán kívül előre megadott témakörök megvitatása szerepelt. Ezek a következők voltak: a könyvek kiválasztása, a szállítmányok érkeztetése, raktározása, az elosztás alapelvei, a könyvek szétosztása, a programok értékelése, a szükséges pénzügyi források megszerzése, közönségkapcsolatok (PR).

A konferenciáról a Mellon Foundation anyagi támogatásával angol nyelven összefoglaló kiadvány jelent meg, amely az OSZK-KMK szakkönyvtárában az érdeklődők rendelkezésére áll. A teljesség igénye nélkül az alábbiakban röviden összefoglaljuk az üléseken elhangzott érdekesebb felszólalásokat, megállapításokat:

Bár a könyvajándékozási programban részesedő szervezetek célkitűzése és tevékenysége számos közös vonást mutat, indulásuk, szervezeti hovatartozásuk, munkamódszereik mégis nagymértékben eltérőek. A legszélsőségesebb példa, a Belarusz Angol Kulturális Központ Bresztben, amely úgy indult, hogy *Theodorus Ruys professzor* és felesége, a Chicagóban született, de Bresztből származó Olga asszony, rokonlátogatásra utaztak Fehéroroszországba, ahol hallották, hogy sokan szeretnének angolul tanulni, de ehhez megfelelő könyveket nem lehet ott kapni. Hazatérésük után összecsomagoltak néhány doboznyi könyvet és postán elküldték egy breszti angoltanár címére. A küldemény másfél év múlva meg is érkezett, és a professzor hivatali szobája kulcsra zárt szekrényének polcaira került. Ruysék akkor elhatározták, hogy összecsomagolják saját könyvtárukat, ezt hajón elvitték Rotterdamba, vettek egy kis teherautót, és 1992-ben megérkeztek Bresztbe. Egyenesen a városházára mentek, és felajánlották, hogy egy angol nyelvű nyilvános könyvtárat nyitnak. Sok bürokratikus huzavona után összeismerkedtek a képviselőtestület egy újonnan választott tagjával, aki történetesen a műszaki egyetemen volt tanár, és hajlandó volt felkarolni kezdeményezésüket. Így 1993. január 22-én a városi vezetéssel „közös vállalkozásban" megnyílt Bresztben az első belarusz angol kulturális központ 20 000 kötetes könyvtárral, olvasó- és előadóteremmel. A siker híre hamar elterjedt az országban, és három év alatt, külföldi követségek és alapítványok segítségével, más városokban még négy fiók-központ működését indították el. A szervezés nem ment könnyen és több más országhoz hasonlóan, itt is gyanakvást kellett leküzdeniük és túl kellett jutniok mindenféle bürokratikus és pénzügyi akadályon.

Az elosztó szervezetek más országokban is többé-kevésbé függetlenek; akadémiai intézetekhez, kül- és belföldi alapítványokhoz, egyetemekhez, kapcsolódnak; nemzeti könyvtári keretben csak a magyar Sabre Alapítvány működik.

Mindenütt gondot okoz a helyben jelentkező tárolási, feldolgozási, szállítási költségek előteremtése és e munkához szükséges munkaerő biztosítása. A helyi pénzügyi ráfordítás általában sehol sem lépi túl kötetenként az 1 dollár mértéket. Több helyen vesznek igénybe társadalmi munkára kész, önként jelentkező diákokat, állami és/vagy intézményi szponzorokat. Az is előfordul, hogy a részesedők a - kapott könyvek értékéhez képest elenyésző – helyi költségek megtérítését vállalni tudják.

A részesedők zömét általában alsó-, közép- és felsőfokú oktatási intézmények, kutatóintézetek, oktatók és diákok teszik ki. A kezdeti időszak gyakorlatával szemben, az adományozók előzetesen megküldik a felajánlott művek jegyzékét a rendelkezésre álló példányszám megjelölésével; ezeket a helyi fogadó intézmények igénybejelentő lapokkal küldik el a részesedőknek. Így sikerült elérni, hogy ma már nem érkeznek felesleges, vagy profilidegen könyvek. Több külföldi alapítvány segítséget adott a küldemények elosztásához és a nyilvántartások vezetéséhez szükséges számítógépek beszerzéséhez.

Az adományozók igényt tartanak arra, hogy időszakonként az ajándékba küldött könyvek hasznosodásáról, korrekt kezeléséről beszámolókat kapjanak. Ebből a célból egyes helyeken kérdőíves felméréseket készítenek, másutt csak köszönőleveleket vagy jelentéseket kérnek.

Országonként a kapott könyvek mennyisége évi 20 ezer és 150 ezer kötet, a részesedő intézmények száma 200-1000.

Valamennyi részvevő hangsúlyozta, hogy a küldemények tartalma megfelelő és a fogadó országok számára továbbra is nélkülözhetetlen. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Horvátországba az utolsó években beérkezett külföldi könyvek forrása 90%-ban az adományozás volt. A háborús viszonyok ellenére a küldeményekből a volt Jugoszláviában működő társintézményeknek is juttattak. A Szlovák Tudományos Akadémia központi könyvtárának igazgatója az ajándék könyveket a sivatagban szomjazónak nyújtott pohár tiszta vízhez hasonlította.

A Dialogue of East European Partners konferencia ajánlásai

A demokrácia útját választott szilárd társadalmak egyik próbaköve az információkhoz való szabad hozzáférés. Amerikai kiadók, kormányszervek és nem kormányszervek (NGO-k) könyvek és kisebb mértékben más dokumentumok juttatásával számos országban járultak hozzá az oktatás és a szakképzés fejlesztéséhez. A Sabre, a Soros, a Brother's Brother alapítványok, az International Book Bank és egyéb szervezetek néhány év alatt több millió könyvet adományoztak közép- és kelet-európai országoknak.

Ezek a könyvajándékok azok közé a leginkább érzékelhető tények közé tartoznak, amelyek jelzik, hogy az Egyesült Államok elkötelezett a régió demokratikus intézményeinek és piacgazdaságának fejlesztése mellett.

Az amerikai kormány, a magánalapítványok és az NGO-k az anyagi alapok megteremtéséhez és a szervezéshez nyújtott segítségükkel döntő mértékben járultak hozzá ahhoz, hogy a Közép- és Kelet-Európában élők hozzájussanak másként elérhetetlen dokumentumokhoz.

A régióban működő non-profit partnerszervezetek a dokumentumok kiválasztására és elosztására létrehozott hálózatukkal egyedülálló módon megszervezték, hogy az adományok egyre inkább közelítsenek az igényekhez és eljussanak a felhasználókhoz. Eljött az ideje, hogy ezeknek a hálózatoknak további európai és amerikai szervezetek is küldjenek könyveket.

A DEEP 1995. november 6-8. között Budapesten tartott konferenciáján résztvevők mindenekelőtt köszönetüket fejezték ki az amerikai Sabre Alapítványnak azért, hogy vezető szerepet vállalt a Közép- és Kelet-Európa számára indított könyvajándékozási projekt megszervezésében, valamint a többi adományozó szervezetnek az értékes küldeményekért.

Az értekezleten részt vett partnerszervezetek többféle módszert dolgoztak ki arra, hogy az ajándékba kapott dokumentumok elosztása a leghatékonyabb módon történjék, s ehhez messzemenően figyelembe vették az egyes országok sajátosságait. Tapasztalataikra támaszkodva a konferencia az alábbi ajánlásokat fogadta el:

A.) Az adományozók vegyék figyelembe, hogy

1. bár Közép- és Kelet-Európában pozitív fejlődés következett be, az 1980-as évek végének politikai változásai óta, a legtöbb oktatási és kulturális intézménynek ma sincs megfelelő pénzügyi fedezete, hogy beszerezze mindazokat a dokumentumokat, amelyekre ezeknek a demokratikus társadalmat és piacgazdaságot építő országoknak égetően szükségük van, s az adományokat fogadó intézményeknek, az adott ország általános gazdasági helyzetéből fakadó, pénzügyi nehézségei vannak. Mindebből következik, hogy ezek az országok továbbra is nagymértékben rászorulnak az adományok révén hozzájuk kerülő oktatási és tudományos dokumentumokra.

2. kívánatos lenne, ha az eddig az Egyesült Államokból kapott adományokhoz, szervezeti és pénzügyi támogatáshoz a nyugat-európai országok is hozzájárulnának, és ezzel is segítenék Közép- és Kelet-Európa országai csatlakozásának előkészítését az európai integrációhoz.

3. a részesedő országok többségének legfontosabb igénye tankönyvekre és kézikönyvekre vonatkozik. Minden szinten (általános- és középiskolai, egyetemi és posztgraduális) szükség van tankönyvekre. Külön figyelmet igényelnek az angol nyelvtanítást szolgáló anyagok, mert a jelenleg rendelkezésre állók nem elegendőek ezekben az országokban. Más nyugat-európai nyelvek tankönyveire is szükség van.

4. a könyveken és egyéb hagyományos, általában nyomtatott dokumentumokon kívül növekszik az igény más típusú dokumentumokra, audio és video anyagokra, szoftverekre, adatbázisokra, CD lemezekre, mikrofilmekre és mikrofichekre. Az ilyen jellegű adományok jelentős mértékben növelik a részesedő országok információs forrásait.

5. a partnerszervezetek az ajándékkönyvek mellett örömmel fogadnak egyéb, mérsékelt áron adott dokumentumokat. A DEEP konferencia résztvevői nagyra értékelik az amerikai Sabre Alapítvány révén, csökkentett áron kapott folyóiratokat, és kifejezik reményüket, hogy diákok, ta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nárok, kutatók, szakemberek és könyvtárak számára egyéb hasonló árengedményes projektek is létrejönnek.

B.) A Közép- és Kelet-Európában működő partnerszervezetek

1. egy egyedülálló, regionális, információt terjesztő rendszer tagjaként vállalták, hogy a felhasználók számára fontos szolgáltatásokat nyújtanak. Vállalják továbbá, hogy mind az adományozók, mind a részesedők országában érvényben lévő szabályozásokat éppúgy, mint az adományozók előírásait megtartják, ideértve a beszámolási kötelezettséget is.

2. minden országban vállalják, hogy a lehető legszélesebb kör számára teszik lehetővé a hozzáférést, a kapott dokumentumok felhasználását.

Ehhez tökéletesítik a művek kiválasztásának menetét, a feldolgozást és az elosztást folyamatosan ellenőrzik.

3. mindent elkövetnek annak érdekében, hogy anyagi és pénzügyi támogatást szerezzenek a helyi szervektől, ami tovább erősítheti az ajándékozási program eredményességét és a rendelkezésre álló korlátozott források hatékonyabb felhasználását.

4. rendszeresen megbeszéléseket folytatnak egymással és az adományozó szervezetekkel, hogy fejlesszék a kölcsönös segítségnyújtást és a nemzetközi együttműködést, hogy ezzel is szilárdítsák a demokrácia fejlődését a közép- és kelet-európai országokban.

5. együttműködnek az ajándékozókkal, hogy minden, a programot akadályozó tényezőt kiküszöböljenek, például a fogadó ország hivatalai által az ajándékra kivethető vámot, illetéket és adót. Idejekorán tájékoztatják az adományozó szervezetet bármely felmerülő akadályról, a helyi szabályozásban, vagy a bizonylati követelményekben bekövetkező változásokról.

A DEEP konferencia részvevői köszönetüket fejezik ki az Országos Széchényi Könyvtárnak a vendéglátásért és az Andrew W. Mellon alapítványnak, hogy pénzügyi támogatásával lehetővé tette a konferencia megrendezését. Elismerésüket fejezik ki az amerikai Sabre Alapítványnak folyamatos elkötelezettségéért, valamint a közép- és kelet-európai demokratikus fejlődéshez nyújtott támogatásért.

- Angol Kulturális Központ, Breszt, Belorusz
- Központ a Demokrácia Tanulmányozására, Szófia, Bulgária
- Sabre Alapítvány - Zágráb, Horvátország
- A Demokrácia és a Szabad Vállalkozás Központja, Prága, Cseh Köztársaság
- Sabre Alapítvány - Budapest, Magyarország
- A Szabad Vállalkozásra való Átmenet Központja, Krakkó, Lengyelország
- Szlovák Akadémia Tájékoztatási Központ - A Harmadik Szektor Szolgáltató Központja, Pozsony, Szlovákia
- Sabre-Svitlo Alapítvány, Lvov, Ukrajna

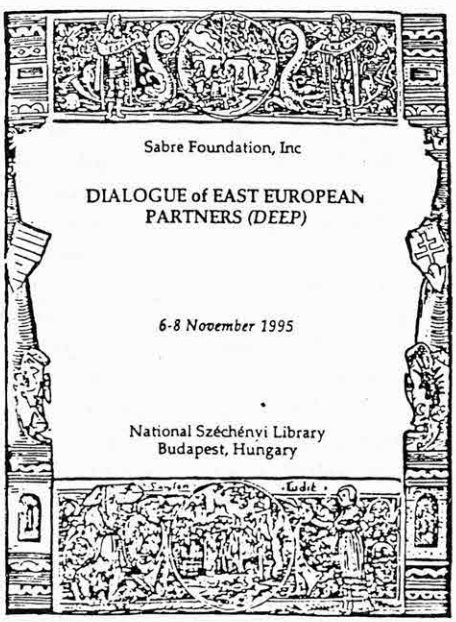
Sabre Foundation, Inc

DIALOGUE of EAST EUROPEAN PARTNERS *(DEEP)*

6-8 November 1995

National Széchényi Library
Budapest, Hungary

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az online adatbázisoktól az Internetig

Szubjektív szemle az Online'95 konferencia anyagaiból

Koltay Tibor

Közismert, hogy az online világ figyelme egyre inkább az Internet felé fordul. Ezt az Online'95 konferencia és kiállítás is jól megmutatta. Az alábbi válogatás ezért főleg az Internetet is érintő témákat állítja a középpontba.

A könyvtári és informatikai szakma axiómaként kezeli az elektronikus könyvtár szükségességét. De vajon valóban mindenki azt kapja-e tőle, amit mi elképzelünk?

Ennek a kérdésnek a megválaszolását tűzte maga elé az Information Access (Hozzáférés az információhoz) című program, amelynek során a British Library támogatásával 1992 óta vizsgálták a londoni King's College-ban 17 természet- és társadalomtudós hozzállását e kérdésben.

A megkérdezett kutatók támogatják az elektronikus könyvtár gondolatát, de emellett kételyekre és problémákra is rávilágítottak. Az információhoz való szélesebb körű és változatosabb hozzáférés valóban hasznos a kutatók számára. A sokféleség azonban „információs túlterhelés"-hez vezet. Az irodalomkutatás és -olvasás sokszor a gondolkodástól veszi el az időt.

Az információtechnológia hasznossága kapcsán azt látjuk, hogy hatékonyabb tájékozódást tesz lehetővé, mint a hagyományos eszközök, de a tudósok továbbra is igénylik a kollégáikkal való személyes találkozást, az interakciót.

Nem szívesen töltenek időt a rendszerek használatának megtanulásával, csak felületesen igyekeznek megismerni azokat és sok funkciójukat nem is használják.

Elfoglaltságaik miatt saját könyveiket, folyóirataikat és a kollégák segítségét veszik igénybe elsősorban.

Az Interneten való kommunikálást lassan szokták meg. Az elektronikus levelezést (a szakmai közvélemény növekvő nyomására) viszonylag jól megtanulták. Kevésbé jól fogadták az elektronikus vitafórumok használatának lehetőségét.

A bibliográfiai információkat önmagukban nem találják elégségesnek. A könyvtárközi kölcsönzést és dokumentumszállítást gyakran nem veszik igénybe (talán a költségek miatt?), inkább személyesen szeretnek meggyőződni a dokumentumok releváns voltáról, azaz maguk mennek el több könyvtárba.[1]

Afrika az Internet-világ perifériáján van. Mindössze négy országában találunk teljes körű Internet elérést, 33 ország biztosít elektronikus levelezést és 19 ország egyáltalán nem kapcsolódik e világméretű hálózathoz. Ennek okai között az igen magas telekommunikációs költségeket, az írástudók és számítógéphasználók alacsony számát, a bizonytalan áramellátást és az országok közötti összeköttetések hiányát okolhatjuk. A legfőbb kivételt a Dél-afrikai Köztársaság jelenti, és több program igyekszik a helyzetet javítani.[2]

Ennek fényében nem meglepő, hogy a Usenet hálózaton csak két hírcsoport foglalkozik az afrikai kultúrával. Egy általánosságban, egy pedig Szomáliával. A tevékeny résztvevők néhány kivételtől eltekintve dél-afrikaiak.[3]

A World Wide Web-szerverek szaporodásával sokan már „homepage-krízisről" beszélnek, hiszen mindenkinek lehet nyitó lapja a Weben, de azontúl, hogy a technikai alapokat megtanulja, nem mindenki tudja, hogyan kell ezeket az oldalakat igazán szépen és használhatóan megtervezni, létrehozni. A HTML-formátumról szóló irodalomnak, technikai irodalomnak nem vagyunk híján és a tervezést illetően is találkozunk tanácsokkal, amelyek arra biztatnak, tanuljunk másoktól. Óvnak a komplex hierarchikus szerkezetektől, a dokumentumok helyének állandó változtatásától. Javasolják, hogy időről-időre ellenőrizzük a más forrásokra mutató kapcsolatokat, pró-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

báljuk megtalálni a középutat a grafikák nagy száma és a jó átviteli sebesség követelménye között. A tanácsok leginkább az egyszerűségre intenek.

A jeruzsálemi Héber Egyetem Könyvtártudományi, Levéltári és Informatikai Tanszékén a létrehozandó nyitó lap célja hármas volt. Egyrészt általános információt kívántak nyújtani a tanszékről a Weben kalandozók számára. Másrészt potenciális hallgatóikat kívánták informálni a felvételi követelményekről, oktatási programokról, oktatóikról stb. Harmadrészt a már ott tanuló hallgatók tájékoztatására akartak elhelyezni anyagokat az órarendről, vizsgákról, nyitvatartásról és egyebekről.

Egy sor hasonló szaktanszék nyitó lapját vizsgálták meg világszerte, és meg kellett állapítaniuk, hogy sok esetben nem igazán foglalkoztak azzal, kinek is készülnek ezek.

Az igazán tetszetős és jól kezelhető oldalak listajellegűek voltak, tehát nem tartalmaztak komplex hierarchiákat. Öt-tíz fő témát tartalmaztak nagyméretű, jól olvasható betűtípussal, az egyes témákhoz vezető hipertext kapcsolatokkal és elférték egyetlen képernyőn.[4]

A Web fő szervező elve a hipertext. Bár a hipertextet és a szakértő rendszereket más-más jelenségként kezelték, ezek az absztrakció magas szintjén egymáshoz igen hasonló adatmodelleket mutatnak, így egymással kombinálhatók. A hipertext és a szakértői rendszerek „házasságából" született meg az expertext.

A jeruzsálemi Héber Egyetem és a Bar-Ilan Egyetem IASG (Intelligent Automatic Search Guidance, Intelligens Automatikus Keresési Útmutatás) néven tezaurusszal is rendelkező keresésségítő rendszert fejlesztettek ki, amely az expertext elveit egyesíti a tárgyorientált tudásreprezentációval.[5]

Rendszerek fejlesztésének érdekes elméleti kerete a teljesítmény-támogatás (performance support). Ez olyan technikák kifejlesztését jelenti, amelyek az emberi teljesítmény javítását segítik bizonyos területeken. Az elektronikus teljesítmény-támogatás interaktív számítógépes eszközöket használ erre a célra.

Az elvek gyakorlati megvalósításaként a Teeside Egyetemen (Nagy-Britannia) a központi könyvtárban őrzött disszertációkhoz biztosítottak hozzáférést egy ilyen rendszer segítségével. A disszertációkat CD-ROM-ra vitték és az egyetem hálózatán elérhetővé tették. A használat megkönnyítése érdekében a könyvtár, könyvespolc, könyv jól ismert fogalmait használták a rendszerben is.

A felhasználók elektronikus könyvtárban böngészhetnek és használhatják a szokásos online katalógust. A kiválasztott „példányt" saját elektronikus polcukra rakhatják. A könyveket reprezentáló ikonokra kattintva bármelyik polcon „kinyitható" az adott mű.

A felhasználókat érdeklő témák alapján profilok készíthetők, amelyek alapján az új szerzemények automatikusan kerülnek az adott felhasználó polcára.

A fejlesztő eszköz a Toolbook volt. A fájlok RTF formátumban készülnek, és vizsgálják az SGML alkalmazásának lehetőségét és a WWW-n való elérhetőség (HTML formátum) megteremtését is.[6]

Az Internet egyre növekvő kereskedelmi használata az ingyenes források mellett olyan információk nagyobb számát is jelenti, amelyekért fizetnünk kell. Ehhez ki kell alakítani a hálózaton történő fizetés mechanizmusait.

Az Európai Unió támogatását élvező COPINET projekt célja az, hogy

- megmutassa, hogyan lehet támogatni biztonságos tranzakciók és anonim fizetési mechanizmusok nyújtásával a kereskedelmi kiadói tevékenységet a WWW-n,
- demonstrálja a kiadóknak és a könyvtáraknak annak kivitelezhetőségét, hogy kereskedelmi elérhetőséget biztosítanak értékes anyagokhoz anélkül, hogy a használókat egyenként nagy költséggel regisztrálnák,
- WWW szervereket telepítsenek, amelyek egy referáló adatbázis keresését összekötik egy teljesszöveg-archívummal.

A kísérleti rendszer létrehozásához feltérképezték a vele szemben állított követelményeket.

A használók hajlandók fizetni a jó minőségű anyagokért, ha azok épségben megérkeztek, de igénylik, hogy megoldásokat kapjanak a részben vagy egészben megrongálódott, hibás, rossz minőségű dokumentumok kezelésére. Az anonim tranzakciók követelménye nemcsak a személyiségi jogok védelmében szükséges, de az ipari kémkedés minimalizálása érdekében is. A használók igénylik, hogy még szállítás előtt megnézhessék, valóban a kért információt kapták-e. A fizetésnek lopásbiztosnak kell lennie és biztosítania kell, hogy a ténylegesen megnézett oldalak után kelljen fizetni, esetleg lehetővé téve az első oldal(ak) ingyenes megnézését. A használók is-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

merni kívánják jogaikat, mert nem kívánnak illegális módon jutni az információhoz.

A kiadók legfőbb célja a profit, de az előfizetési díjak mellett a bevétel új formáit is keresniük kell. Abból kiindulva, hogy a referátum is elegendő információt nyújt, referátum-adatbázisok licenceit kívánják árulni. Van, aki a nyomtatott kiadványok mellett CD-ROM-ot vagy online hozzáférést biztosít, ami sok nyomtatott kiadvány előfizetésének megszűnéshez vezethet. Megoldás lehet a szervezetek nagysága szerinti díj kérése és a hálózatokon egyszerre egy felhasználóra való korlátozás, ami hasonlatossá teszi a használatot a nyomtatott dokumentumokéhoz. Az eseti felhasználók számára felmerülhet a használat mennyisége szerinti fizetés is.

A könyvtárosok ingyenes vagy olcsó keresést, böngészést dokumentum-azonosítást, részletes tartalomjegyzékeket, a referátumok alacsony díját várják el.

Jó lenne olyan mechanizmusokat látni, amelyek lehetővé tennék, hogy egy-egy oldal díja olcsóbb legyen, ha a dokumentumot teljességben vagy 50% felett nézik meg.

A COPINET – a referátumok adatbázisa – mellett az INSPEC adatbázishoz biztosít teljes szöveges hozzáférést, ahol a dokumentum válogatott oldalai (vagy egésze) megnézhető, kinyomtatható vagy jobb minőségű nyomtatáshoz Postscript fájlba letölthető. Az elektronikus fizetés módjáról még nem döntöttek véglegesen, de valószínű, hogy mind elektronikus „átutalási megbízás", mind token (elektronikus pénz/zseton) is alkalmazható lesz.

Kapcsolódó munkaterv a COPYCAT, amely a szerzői jog védelmét hivatott biztosítani. A dokumentumokat itt nemcsak a szállítás során védik az illetéktelen használattól, hanem a felhasználót is fizikailag korlátozzák a másolásban és a dokumentumnak arra jogosulatlan harmadik személynek való továbbadásában.[7]

A dokumentumellátás fontosságát is figyelembe véve az EUROLOG, a nemzeti online használói csoportok európai szervezete felmérést végzett 1995-ben. Egy hét forgalmát viselték és két hetet vártak a dokumentumok megérkezésére. Tizenöt ország 164 szervezete vett részt a felmérésben. Norvégiából, Svédországból, Franciaországból és Nagy-Britanniából több mint 20, Finnországból, Németországból és Spanyolországból több mint 10 intézmény. Általában túlsúlyban voltak a közintézmények, de arányuk országonként változott. Németországban és Franciaországban a felmérést több magáncég töltötte ki, mint közintézmény. A dokumentumok 83,6%-a folyóiratcikk volt. A legtöbb kérést online továbbították (37,8%). Ezt követte a postai út (23,7%), a fax (22,2%) és az e-mail (12,3%). A kért 5565 dokumentum 80,7%-a megérkezett két héten belül.

A dokumentumszállítás fő formája a postai küldemény volt (81,0%). A találmányi bejelentések viszont jelentős eltérést mutattak, mivel ezek 82%-át faxon kérik. A szállítás azonban itt is postai úton történt.

A kérések nem-teljesítésének 68,5%-ában nem érkezett indoklás a sikertelenség okáról. Nem volt meg a dokumentum a megkeresett intézménynél a teljesítetlen kérések 15,9%-ánál. A kérők 88,4%-a fizetett a dokumentumokért.

A Nagy-Britanniából és Svájcból érkezett kérések az adott országból kielégíthetők voltak, és lényegében ugyanezt mutatja Németország 96,6%-os aránya is. A Csehországból érkezett összes kérést kellett ugyanakkor külföldre küldeni.[8]

Irodalom

1. BARRY, Christine A. – SQUIRES, David: Why the move from traditional information-seeking to the electronic library is not straightforward for academic users: some surprising findings. In: Online Information 95. Proceedings. London: Learned Information, 1995. p.177-188.
2. EVANS, Edgar E.: Online in Africa? In: Online Information 95. Proceedings. London: Learned Information, 1995. p.341-350.
3. SIMSOVA, Sylvia: Reperesentation of cultures on the Usenet: a survey. In: Online Information 95. Proceedings. London: Learned Information, 1995. p.437-454.
4. BAR-ILAN, Judit – LAZINGER, Suzan: Setting up a Web Home page: a case study in „design by perusal" In: Online Information 95. Proceedings. London: Learned Information, 1995. p.189-196.
5. HANANI, Uri: Intelligent hypertext: a framework for automatic search guidance system. In: Online Information 95. Proceedings. London: Learned Information, 1995. p.219-229.
6. BARKER, Philip: Emerging principles of performance support. In: Online Information 95. Proceedings. London: Learned Information, 1995. p.407-416.
7. BENNETT, P.S.G. – GHANI, N. – SANDFAER, M. – PACHE, J.: Chargin, paying and copyright - information access on open networks. In: Online Information 95. Proceedings. London: Learned Information, 1995. p.13-23.
8. WOLF-TERROINE, Madelaine – GHIRARDI, L.–MAHON, Barry: The first EUSIDIC/EUROLUG survey of document delivery in Europe. In: Online Information 95. Proceedings. London: Learned Information, 1995. p.557-566.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerző a Kulturális Együttműködés Tanácsa számára, az 1994. november 7-8-i strasbourgi értekezletre készített háttértanulmányát **Orbán Éva** tömörítette.

A könyvtári törvénykezés reformja Közép-Európában: igények és elvárások

A nyugat-európai könyvtári törvénykezés áttekintése

Paolo Traniello

1. A közművelődési könyvtári törvénykezés egy adott ország államigazgatási rendszerének a része, ennél fogva elsősorban az országban érvényes közigazgatási jogrend általános jellemzői határozzák meg.

Nyugat-Európában két alapvető modell különböztethető meg:

- a) a „kontinentális" rendszer: formális, írott alkotmányon nyugszik, amely rendelkezik bizonyos helyi testületek létéről, és ezeket törvényekben szabályozott módon érvényesíthető hatalommal ruházza fel.

Ebbe a csoportba tartoznak azok a közigazgatási rendszerek, amelyeket így vagy úgy, a napoleóni reformok befolyásoltak: a francia, az olasz, a belga és a spanyol rendszer; és ezeken kívül a német, a holland, a dán és az észak-európai rendszer, amelyek esetében a polgári jog (Common Law) hatása polgári ügyekben ugyan jelentős, de a közigazgatásban kevésbé érzékelhető.

- b) az angolszász világban jellemző, a polgári jogon alapuló rendszer, amely Nagy-Britanniában hatályos. E rendszer nem ismeri a formális, írott alkotmányt, a helyi testületek vagy „hatóságok" feladatait alkalomról alkalomra külön „törvények" határozzák meg.

Külön kell megvizsgálnunk a kommunista uralom alatt állt országok közigazgatási szervezetét. A helyi adminisztratív ellenőrzés – különösen az Szovjetunióban – a helyi tanácsokon alapult. Más országokban, így például Romániában, volt ugyan hagyományos helyi kormányzati szerv, de a párt megtestesülései, a különböző politikai egyesületek befolyása nagyon erős volt.

2. Ami a könyvtárakra vonatkozó törvények alkalmazását illeti, ez attól függően változik, hogy milyen az állam, amelyben a törvény hatályos. Az Európai Unió jelenlegi 12 tagállama között vannak szövetségi államok, mint Németország és bizonyos értelemben Belgium; regionális államok, amelyek a törvényhozó hatalmat a régióknak engedik át, mint Olaszország, Spanyolország; olyan országok, amelyek különböző, eltérő törvénykezéssel rendelkező, de egy uralkodót elismerő nemzetiségekből épülnek fel, mint az Egyesült Királyság; és olyan államok, amelyek viszonylag egységesek, mint Írország, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Dánia, Portugália és Görögország.

Meg kell jegyeznünk, hogy az utolsó csoport néhány országában is vannak közigazgatási szempontból autonóm területek, például Dánia esetében Faröer és Grönland.

A szövetségi és regionális államokban, amelyeket egy kalap alá veszünk, a könyvtári törvényeket az egyes tagállamok vagy régiók bocsátják ki, míg az egységes államokban a törvénykezés centralizált. Az első esetben a különböző törvények csak a régió vagy a tagállam területén érvényesek. Belgiumban például két különböző könyvtári törvény hatályos: az egyik a francia, a másik a flamand közösség számára.

Olaszországban és Spanyolországban a helyi közművelődési könyvtárakat egy-egy régióra érvényes területi törvények szabályozzák.

Nagy-Britanniában az 1964-es Közművelődési Könyvtári Törvény hatályos az angliai és wa-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lesi könyvtárakra, míg Skóciában 1955 óta a Skót Közművelődési Könyvtári Törvény.

A legsajátosabb megoldást Németországban találjuk. Itt, bár szövetségi államról van szó, a tartományok – Baden-Württemberg kivételével – nem hoztak közművelődési könyvtári törvényeket, vannak azonban az egyetemi könyvtárakra vonatkozó tartományi törvények. Ennek ellenére az egész országra kiterjedő, a könyvtáros egyesületek által elfogadott könyvtári tervezés folyik, amely a közművelődési könyvtárakat is szabályozza, bár nem jogi alapokon.

Hollandiában, Írországban, Dániában és Görögországban van könyvtári törvény. Grönlandon és a Feröer-szigeteken, amelyek Dániához tartoznak, autonóm szabályozás van, amint erről már szó volt. Franciaországban nincs külön könyvtári törvény; ezzel a területtel több olyan jogszabály is foglalkozik, amely az állam adminisztratív beavatkozásait szabályozza.

Az észak-európai államok, amelyek közül hamarosan több is csatlakozik az Európai Unióhoz, kivétel nélkül mind rendelkeznek országos hatályú könyvtári törvénnyel, furcsa módon Svédország az egyetlen kivétel, amely 1965 óta nem alkalmaz könyvtári törvényt. Finnország egyik autonóm területe, az Ahvenanmaan-szigetek szintén saját könyvtári törvénnyel rendelkezik.

3. A könyvtárpolitikában megkülönböztethető az autonómiára és a decentralizációra épülő beavatkozási mód. Az autonómia és a decentralizáció nem ugyanazt jelentik. „Autonómián" azt értjük, hogy a központosított hatalom az alárendelt, helyi hatóságra átruházza azokat a jogokat, amelyekre annak szüksége van ahhoz, hogy egy adott intézményt saját elképzelései szerint vezethessen. Az autonóm testület helyi bevételekből, illetve a központi kormányzattól származó anyagi eszközökkel tartja fenn magát, feltéve, hogy azok a helyi költségvetés részét képezik. Az autonómia olyan rendszerben valósulhat meg, amelyben különböző területi hatóságok integrált módon teljesítenek különböző funkciókat. Olaszországban például három szintű rendszer van: az első, legmagasabb szint a régióké, a következő a tartományoké, a legalsó a megyéké. Ez a három helyi szervezet rendelkezik a könyvtárakkal: a régió törvényhozó és anyagilag támogatja a kerületeket; a tartomány hangolja össze a szolgáltatásokat, míg az egyes könyvtárak vezetése és fenntartása a „comuni" feladata.

Európában a helyi közigazgatások többsége két szintű szervezettel működik: az alsó szinten a városi tanács áll, amely – nagyvárosok esetében – alegységekre tagozódhat; a második szint a megye vagy tartomány. Ez a helyzet például Hollandiában, ahol megyei szinten „megyei könyvtári központok" működnek, amelyek a helyi könyvtárak közötti dokumentumkölcsönzést összehangolják; Belgiumban, ahol minden megyében mindkét közösség számára vannak könyvtári koordinációs irodák; és Norvégiában, ahol a megyék felelősek a megyei könyvtárakért és a helyi könyvtárak közötti kölcsönzési együttműködésért.

Ezzel szemben a dán megyei könyvtárak és a finn megyei és központi könyvtárak kivétel nélkül helyi könyvtárak is, amelyeket a kormány nevezett ki a koordinációs feladatok ellátására. Dánia esetében a legújabb, 1993 végi törvény értelmében ezeket a központi kormányzat tartja fenn. Ez a megoldás formai szempontból közelebb áll a decentralizációhoz, mint az autonómiához. Nagy-Britanniában a közművelődési könyvtárak a „könyvtári hatóságoktól" függenek, amelyek meghatározott, általában meglehetősen nagy területen gyakorolják a jogaikat. Ez, a nagyvárosi és fővárosi kerületeket kivéve, általában egybeesik a megyei tanács illetékességi körével. A nagyvárosokban a „London Boroughs", illetve a város adják a könyvtári hatóságot. Ezek a könyvtári felügyeleti szervek, szám szerint 167, biztosítják a területükön a teljeskörű könyvtári ellátáshoz szükséges eszközöket, amelyek több különböző struktúrában oszlanak szét. A decentralizációs politika olyan logikát követ, amely részben eltér a közigazgatásokétól, bár a két trend egymás mellett is élhet: láttuk például a dán megyei könyvtárak decentralizálását, de nyilvánvaló, hogy az autonómiának is számos jele van a dán könyvtárpolitikában.

Akkor beszélünk decentralizációról, amikor a központi kormányzat adminisztratív intézkedésekkel meghatároz elérendő célokat, és ezek elérését a megvalósításukhoz szükséges eszközökkel ellátott helyi testületekre bízza.

A közművelődési könyvtárak vonatkozásában ez mindenekelőtt Franciaországra jellemző. 1982, Mitterrand elnökké választása óta kiterjedt decentralizációs folyamat zajlik, amelynek keretében a központi kormányzat meghatározott szolgáltatások fejlesztésére előirányzatot biztosít a helyi testületek számára. Ez elsősorban a központi kölcsönző könyvtárakra vonatkozik, ame-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyek 1983-ig a központi kormányzattól függtek. 1992-től egyes, különösen jelentős helyi könyvtárakat „regionális feladatkörűnek" nyilvánítottak, és ezek a kormánytól a település határán túlmutató funkcióik végrehajtásához külön keretet kapnak.

Portugáliában ugyancsak lehetőség van a központi kormányzati beavatkozásra, aminek keretében a helyi hatóságok által fedezett kiadások felét állhatja a kormány, ha a helyi könyvtár által nyújtott szolgáltatások megfelelnek bizonyos fejlesztési követelményeknek. A szolgáltatásokat városi szinten szerződésbe foglalják.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy mindkét módszer – az autonómia és a decentralizáció – felmutat előnyöket, de vannak hátrányai is.

Az autonómia előnye, hogy megerősíti a helyi részvételt, így a szolgáltatások közvetlenebb ellenőrzésére és egy másfajta könyvtári szerveződésre ad lehetőséget, amely jobban megfelel a helyi viszonyoknak. Az autonómia keretei között azonban a szolgáltatásokat nyújtó helyi szervezetnek elég nagynak kell lennie ahhoz, hogy a ráfordítások megfelelő szintjét biztosítani tudja, mint az Nagy-Britanniában tapasztalható. Ha az autonómia különböző szintjei léteznek, a magasabb szintű testület hatékonyan léphet fel előírásaival, ha képes a rendelkezéseket megfelelő anyagi fedezettel alátámasztani.

A decentralizáció ugyanakkor országos szinten az intézkedési tervek hatékonyabb kivitelezésére ad módot, de a központi kormányzat politikai döntéseinek is tágabb teret enged, és hatékony bürokráciát igényel.

4. A könyvtári elméletben széles körben elterjedt az a felfogás, hogy egyetlen könyvtár sem képes önmaga kielégíteni a használók valamenynyi igényét. Ezért mindenfajta könyvtári törvénykezés tartalmaz a könyvtárak közötti együttműködésre vonatkozó elveket. Ettől függetlenül más együttműködési formák is létezhetnek szerződések vagy külön adminisztratív rendelkezések alapján.

Az együttműködés különböző szinteken képzelhető el. Nemzetközi szinten Svédország, Norvégia, Finnország és Dánia esete nagyon érdekes: a könyvtárak központi szolgáltatásokat nyújtó intézményei már több éve együttműködnek egyedi megállapodások alapján. Ez az együttműködés jelenleg két szervezetben ölt testet: a NORDBOK, az Északi Miniszterek Tanácsának bizottsága, amely többek között a kiadói tevékenység támogatásával és a olvasással kapcsolatos jogalkotással foglalkozik, és a NORDINFO, amely elsősorban a tudományos könyvtárakat érinti, de foglalkozik az új információs technológia közművelődési könyvtári bevezetésével is.

Ez a könyvtári együttműködés nem jogi keretek között zajlik, mégis jól megfelel a jelenlegi elveknek csakúgy, mint az ezen országok között hagyományosan fennálló politikai és kulturális kapcsolatok szellemének.

A nemzeti könyvtárak egyre fontosabb szerepet játszanak a nemzeti könyvtári szolgáltatások összehangolásában. Ismert, hogy a nemzeti könyvtárak hogyan váltak az utóbbi évszázadban az ország kulturális egységét kifejező intézményekké, és e minőségükben hagyományosan milyen szerepet játszottak a bibliográfiai ellenőrzésben és a könyvek megőrzésében. Manapság a nemzeti könyvtárak szerepét több szempontból is vitatják. Az érdekek szemszögéből *Maurice Line*-nal mondhatjuk: *„A mindent felölelő, mindent uraló nemzeti könyvtár felett eljárt az idő. A nemzeti könyvtár megtartja vezető szerepét mind abban az értelemben, hogy a rendszer legfontosabb könyvtára, mind abban, hogy a nemzeti tudományos gyűjtemények kezelésének irányítója".* Ugyanebben a cikkben Line utal arra a lehetőségre, hogy a nemzeti könyvtári funkciókat együttműködéssel kell megvalósítani, és e vonatkozásban hivatkozik az észak-európai országok példájára.

Sokat beszélhetnénk a nemzeti könyvtárak új funkcióiról, és a többi könyvtárral és szervezettel való együttműködés különféle lehetőségeiről a nemzeti bibliográfiai ellenőrzés és a hozzáférés biztosítása terén, amely ma számítógépekkel történik, de ez nem tartozik a témánkhoz. Ami a nemzeti könyvtárak intézményi és jogi meghatározását illeti, rá kell mutatnunk, hogy Európában van néhány különleges megoldás. Olaszországban például, az ország egyesítésével kapcsolatos történelmi okoknál fogva két központi nemzeti könyvtár létezik: az egyik Rómában, a másik Firenzében. Nagy-Britanniában az 1973-ban létrehozott British Library mellett nemzeti könyvtár működik Skóciában és Walesben is. Dániában a nemzeti könyvtári funkciókat, a köteles példányok fogadását, a koppenhágai Királyi Könyvtár és az arhusi Egyetemi Könyvtár közösen vállalják, ám a bibliográfiai ellenőrzés terheit javarészt a Központi Könyvtárellátó Iroda végzi, amelyről később beszélünk majd. Norvégiában a nemzeti könyvtári funkciókat a legutóbbi időkig az oslói

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyetemi Könyvtár teljesítette. 1989-ben azonban új kötelespéldány-rendeletet fogadtak el, és az új információhordozók országos megőrzésének feladatait egy új könyvtár kapta meg egy kisvárosban, Mo i Ranában.

Németország újraegyesítése kapcsán a kelet-berlini Deutsche Staatsbibliothek és a nyugatberlini Preussischer Kulturbesitz, illetve a lipcsei Deutsche Bücherei (a kelet-német nemzeti könyvtár) és a frankfurti Deutsche Bibliothek adminisztratív egyesítésére is sor került. Az egyesítés eredménye egy olyan integrált könyvtári komplexum lett, amely Berlinben, Frankfurtban és Lipcsében közösen hajtja végre a nemzeti könyvtári feladatokat.

Spanyolországban egyes, a nemzeti egység jellemzőit felmutató autonóm területek saját nemzeti könyvtárral rendelkeznek.

A nemzeti könyvtárak mellett számos országban szót kell ejteni a könyvtári együttműködésért felelős központi irodák szerepéről is. Ezek közül nem egy fontos konzultatív szerepet játszik, mint az 1964-es Brit Közművelődési Könyvtári Törvényben szereplő tanácsadó testület vagy a francia Közművelődési Könyvtárak Országos Tanácsa.

Más szervezetek arra hivatottak, hogy összehangolják az összes állami rendelkezést a könyvtárügy területén: ilyen az Ír Köztársaságban a „Könyvtári Tanács" (An Chomhairle Leabbharlanna), amelyet 1947-ben hoztak létre. Portugáliában az „Istituto Portugués do Livro e da Leitura", Norvégiában a Közművelődési és Iskolai Könyvtárak Norvég Igazgatósága. Olaszországban a „Ministero dei Beni Culturali" alá tartozó „Istituto Centrale per il Catalogo" működteti az SBN-t, egy olyan országos hálózatot, amely egy központi index révén online kapcsolatot létesít 150 egyetemi és tudományos könyvtár, illetve közművelődési könyvtár katalógusa között. Németországban és az észak-európai országokban a központi koordinációs irodák meglehetős autonómával rendelkeznek a központi kormányzattal szemben, sőt, néha teljesen függetlenek. Németországban a legfontosabb központi koordinációs testületek a „Deutsches Bibliotheksinstitut" és az „Einkaufszentrale für Öffentliche Bibliotheken" (EKZ). A DBI-t 1978-ban hozták létre a Berlin Land törvény alapján. Feladatkörébe tartozik többek között a könyvtári kutatás, az adatbáziskészítés és a hiteles jegyzékek készítése, a könyvtári statisztika, és a könyvtári tevékenységet szabályozó eszközök kidolgozása, valamint a rendszer-tanácsadás, az osztályozás, és a nemzetközi könyvtárközi együttműködés. Az EKZ (a könyvtári állománygyarapítás központi szervezete) kereskedelmi társaság, amelynek elsősorban közgyűjtemények az ügyfelei. Az EKZ működteti a központi szerzeményezési irodát, és a kiadás alatt álló dokumentumok bibliográfiai információs központját.

A könyvtárak központi szervezetei Norvégiában és Finnországban struktúrájukat és funkcióikat tekintve az EKZ-hoz hasonlóan működnek.

Hollandiában a Közművelődési Könyvtárak és az Olvasás Holland Központja sem kormányzati koordinációs központ.

Dániában 1990 óta van a könyvtáraknak országos szervezete („Statens Bibliotekstjeneste"), amely valamennyi könyvtártípusra kiterjedő koordináló tevékenységet folytat. Három tanácsadó bizottság támogatja a munkáját: a tudományos és közművelődési könyvtári közös bizottság; a közművelődési könyvtárak bizottsága és a tudományos könyvtári tanács. Ezen kívül Dániában más központi intézmények is vannak: a könyvtárak központi irodája („Statenbibliotekszentralen"), amelynek elsődleges feladata a nemzeti bibliográfia előállítása, és amelyet súlyos gazdasági válság következtében nemrégiben átszerveztek; a könyvtárak központi letéte, a bevándorlók központi könyvtára és a köttetési központ. Számos könyvtári törvényben foglalkoznak a megfelelő központi szervezetekkel vagy azokkal a könyvtárakkal, amelyeket köztes szinten a könyvtári tevékenységek összehangolására kijelölnek.

Az első csoportba tartoznak a megyei szintű központi könyvtári szervezetek, amelyek Hollandiában működnek, a német tartományi könyvtári szakszolgálatok, vagy az olasz regionális törvénykezésben szereplő regionális és megyei hivatalok.

A második csoportba tartoznak a francia központi kölcsönző könyvtárak, amelyek a „département" szinten működnek, és az újabban alapított regionális feladatkörű könyvtárak. Spanyolországban a központi regionális könyvtárak; Belgiumban a főkönyvtárak, amelyek tevékenysége több városra terjed ki, és a központi könyvtárak, amelyek megyei szinten végzik a koordinációt; Dániában és Norvégiában a megyei könyvtárak; Finnországban a megyei és központi könyvtárak, amelyek körülhatárolt területen vagy országos szinten teljesítenek feladatokat; Olaszországban a központi könyvtárak, amelyeket regionális törvények hívtak életre.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

5. A szolgáltatásokkal kapcsolatban a legjelentősebb szakmai problémát, a bibliográfiai információ és a dokumentumszolgáltatás automatikus hálózatainak működését, a mai napig kevesen vizsgálták meg jogi szempontból.

Nagyon érdekes kérdés a különböző (közművelődési, iskolai, tudományos) könyvtárak közötti együttműködés problémája, amelyet néhány törvény – például a dán, a finn és a norvég törvények – szükségképpen kiemel.

Egy másik fontos probléma a sajátos fizikai (kórházi ápoltak, vakok), jogi (elítéltek) vagy kulturális (bevándorlók) állapotú csoportoknak nyújtott szolgáltatások kérdése. Ezeken a területeken fontos rendelkezéseket hoztak a belga, holland és dán törvények, illetve a német országos könyvtári terv.

Egyes jogrendszerekben gondoskodnak arról, hogy a szerzők jogdíjat kapjanak műveik könyvtári használatáért, például az 1979-es brit Public Lending Right Act (nyilvános kölcsönzési törvény), a holland és a norvég könyvtári törvény.

A közművelődési könyvtárak vezetésének problémái erőteljesen érezhetőek az olasz regionális törvénykezésben, amely az esetek többségében rendelkezik a terület különböző szociopolitikai erőinek reprezentálásáról a vezető testületekben. Végül röviden ki kell térnünk a közművelődési könyvtári törvénykezés sarokpontjára: a szolgáltatások ingyenességének kérdésére. Az utóbbi tíz évben széles körű vita folyt erről a kérdésről a gazdasági recesszióval összefüggésben, amely több országban csökkentette a könyvtárak számára elérhető források körét, illetve a magas színvonalú számítógépes információs szolgáltatások bevezetése örvén, amelyek a felhasználónak biztosított anyagi előnyök fényében is vizsgálhatók.

Több közművelődési könyvtári törvény is kitér az alapszolgáltatások ingyenességének elvére, így pl. a brit Közművelődési Könyvtári Törvény, a dán és a norvég törvény, az olasz területi törvény, és a német országos könyvtári terv. A könyvtári szolgáltatások nem ingyenesek az Ír Köztársaságban, és csak részben ingyenesek (a fiatalok számára) Hollandiában és Belgiumban. Hollandiában valamennyi tájékoztatási szolgáltatás ingyenes, más szolgáltatások egyedi elbírálás alá esnek. Az ingyenes szolgáltatás elvének megerősítése az egyik legfontosabb érve azoknak, akik Svédországban a közművelődési könyvtári törvény visszahozása mellett foglalnak állást.

Rá kell mutatnunk, hogy ez ugyan az egyik alapelv, amelynek talaján a jelenlegi közművelődési könyvtárak létrejöttek, ma már mégis szabályozni kell az érvényesülését azokban az országokban is, amelyek kimondottan elfogadják az ingyenességet. Így például a dán könyvtári törvény kimondja, hogy a helyi hatóságok díjat vethetnek ki a speciális szolgáltatásokért és a hangfelvételek és videójátékok kölcsönzéséért. Nagy-Britanniában, ahol az elvet a Könyvtáros Egyesület különösen erőteljesen védelmezte Mrs. Thatcher kormányával szemben, 1991-ben megjelent az angol és walesi „Könyvtári díjszabás", amely pontosan meghatározza azokat a feltételeket, amelyek mellett a könyvtári szolgáltatások ingyenesek lehetnek. Például a használótól díj kérhető az olyan keresésekért, amelyből a használónak nyeresége származhat.

Szeretnék még felvetni három olyan problémát, amelyeket a könyvtári törvénykezés tervezésekor figyelembe kell venni:

a). Az első kérdés az, hogy szükség van-e magára a könyvtári törvénykezésre, közelebbről a közművelődési könyvtári törvényekre. Költői kérdésnek tűnhet ez, amelyre egyértelmű a válasz. A tapasztalatok azt sugallják azonban, hogy Európában három olyan nagy ország van, amelyben nincs külön közművelődési könyvtári törvény: Franciaország, Németország és Svédország.

Ezek az országok, amelyek társadalmi és kulturális fejlettsége nem kérdéses, erős közművelődési könyvtári rendszerrel is bírnak, pedig nem rendelkeznek e téren jogszabályokkal.

Mit mondhatnánk erről?

Franciaországban a közművelődési könyvtárak fejlesztésére vonatkozó rendelkezéseket nem foglalták külön könyvtári törvénybe, de néhány, a kormány decentralizációs feladataival kapcsolatos jogszabály tartalmaz ilyen pontokat, és ezek anyagi szempontból is figyelemre méltóan hatékonyaknak bizonyultak.

Németország esetében hangsúlyozandó a könyvtáros egyesületek szerepe, amelyek országos tervet dolgoztak ki. Ebben a könyvtárpolitikára vonatkozó pontos, bár nem kötelező erejű utasítások találhatók a központi kormányzat számára.

Végül Svédországban a közművelődési könyvtári törvény hiánya 1965 óta paradox módon azzal magyarázható, hogy a helyi szervezetek elszántan védik autonómiájukat, és saját erejükből biztosítják a könyvtári szolgáltatásokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Azt mindenesetre fontos leszögezni, hogy míg egyfelől nem mondhatjuk azt, hogy megfelelő könyvtári szolgáltatás nem létezhet könyvtári törvénykezés nélkül, másfelől azt sem mondhatjuk, hogy a könyvtári törvénykezés elégséges a könyvtári szolgáltatások kielégítő működésének biztosításához.

A jó könyvtári törvénykezés nagyon hasznos, talán szükséges is; a könyvtári szolgáltatások fejlesztése szempontjából azonban az a legfontosabb, hogy a közigazgatásban hatékonyan akarjanak fellépni, és hogy a könyvtárak megkapják a működésükhöz elengedhetetlenül szükséges anyagi forrásokat.

Bizonyos helyzetekben ezért sor kerülhet megfelelő gyakorlati lépések megtételére a könyvtári törvény bevezetése előtt annak érdekében, hogy lerakják egy hatékony könyvtári rendszer alapjait.

b).A második megfontolás – az első folyománya – az, hogy a könyvtári törvénykezés tervezése során alaposan meg kell vizsgálnunk, mit akarunk elérni, és milyen eszközök állnak a rendelkezésünkre.

Nem ugyanaz, mondjuk, olyan kis struktúrák hálózatának megszervezését tervezni, amelyek egy adott környezetben az alapvető szolgáltatásokat biztosítják, és olyan multimédia központokat szervezni, amelyek a modern információs technológiára alapoznak, és többféle használói igény kielégítésére alkalmasak.

Utalhatok az olaszországi helyzetre, amelyet jól ismerek.

Olaszországban az utóbbi húsz esztendőben és ma, a regionális törvénykezés hatálya alatt, a közművelődési könyvtárak elterjedtek, és ma már a legtöbb településen van közkönyvtár. Számuk egy friss felmérés szerint mintegy 5000-re tehető. Ám az 5000 könyvtár közül csak néhány száz ér el figyelemre méltó méreteket, míg többségük nagyon kicsiny, és néhány millió lírával (pár ezer dollárral) gazdálkodik. Ez a korlátozott anyagi ellátás jellemzi a régiókat is, és ez arra ösztönzi még a kis vidéki területeket is, hogy nagyon kicsi könyvtárakat hozzanak létre. Személyes véleményem szerint ezek a mikrostruktúrák nem teljesen haszontalanok: különösen az elemi és középiskolásokat szolgálják, akiknek néhány enciklopédiára és kézikönyvre van szükségük, vagy az időseket, akik odamehetnek és, mondjuk, újságot olvashatnak.

Ezekben a könyvtárakban gyakorta folyik olyan kulturális munka, amely javítja a kulturális és talán a politikai érzékenységet is.

Mindezt pozitívumként könyvelhetjük el, és nem igényel jelentős forrásokat.

Ugyanakkor, ahol a helyi hatóságok igazi könyvtárat akarnak létrehozni, amely a szolgáltatások széles skáláját kínálja és igénybe veszi a modern információs technológiát, a szükséges ráfordítások nagyságrendileg különböznek.

Egy Milánó melletti 20 000 lakosú kisváros, Vimercate, például 1992-ben hét milliárd lírát (kb. 4 300 000 dollárt) fordított egy új könyvtár létrehozására egy e célra készült épületben, automatizált eszközökkel. De csak nagyon kevés település engedhet meg magának ekkora befektetést. Megjegyezzük, hogy a Lombard Régiótól a könyvtáraknak biztosított támogatás mintegy évi 3 000 000 000 líra, kevesebb, mint a fele annak, amit egyetlen helyi könyvtár létrehozására fordítottak.

c). Az elmondottak elvezetnek bennünket a harmadik, és egyben utolsó kérdéshez, amely arra vonatkozik, milyen mértékben felelősek a helyi szervezetek a közművelődési könyvtári szolgáltatások eredményességének biztosításáért.

Ez a mérték attól függ, milyen szolgáltatásokat kínálunk a használóknak. Ha átfogó közművelődési könyvtári szolgáltatást akarunk, akkor az ilyen szolgáltatást megfelelő költségvetéssel rendelkező szervezetre kell bíznunk. Ezt a problémát nem oldhatjuk meg olyan könyvtári rendszerrel, amely néhány kis könyvtárat kapcsol össze, mert ebben az esetben a források megosztása nem vezetne az eredmények javulásához.

Ha a könyvtárért egy alapvető szervezet felel, vagyis maga a helyhatóság, és ha ez a testület esetleg igen kicsi, a megoldás kétféle lehet: vagy egy nagy közigazgatási reform révén csökkentik a helyhatóságok számát, ahogyan ez Belgiumban, Hollandiában, Norvégiában történt, vagy olyan könyvtári szolgáltatásokat hoznak létre, amelyeket más helyi testületek nyújtanak, ahogyan a belga és a dán törvény rendelkezik.

E probléma egy másik lehetséges megoldása a közművelődési könyvtári feladatok átruházása egy olyan hatóságra, amely nagyobb, nemcsak települési szinten működik, ahogyan – London kivételével – Angliában van, ahol a megyei könyvtárak és a nagyvárosi kerületek a könyvtári hatóságok.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÉRDŐÍV A VEZETÉSI STÍLUSOKRÓL

1995 decemberében az Open Society Institute szervezésében *Francis Simon*, brit információs és könyvtári tanácsadó szemináriumot tartott az Országos Széchényi Könyvtárban, a változásmenedzsment témakörében. A három nap programján sajnálatosan kevés könyvtáros szakembernek volt lehetősége jelen lenni, így hasznos lehet a szeminárium anyagából részletet bemutatni. A jelenlévők a szeminárium alatt több értékelő kérdőívet töltöttek ki, amelyekből olyan következtetéseket lehet levonni, hogy milyen a könyvtárak kezdeményező készsége, a kérdőívet kitöltőnek a csapatmunkára való alkalmassága, konfliktuskezelési szintje, illetve azt, hogy a motiváció melyik szintjét igényli az adott könyvtáros.

Az alábbiakban a vezetési stílus minősítését célzó kérdőívet mutatunk be*, amely arra is alkalmas, hogy gyakorló vezetők visszajelzést kapjanak munkastílusukról, hogy a beosztottak ráismerjenek az egyes stílusok hatásaira, illetve arra, hogy a könyvtároshallgatók számára menedzsmentet-esetgyakorlatot vázoljon. A kérdőív előtt – bevezetésként – csak röviden esik szó a vezetői típusokról.

A KÉRDŐÍV

E kérdőív segít az egyes vezetési stílusok jellemzőinek meghatározásában. Az alábbi négy stílus kerül meghatározásra: utasító, eladó, participatív és delegáló. Jellemzőik:

- *Utasító:* erős szabályozó, ellenőrző funkció, szabályokat és szabványokat határoz meg, hangsúlyt helyez a javításra, az igazgatásra és az elérendő célokra.
- *Eladó:* humánus hozzáállás, csoportmunka, szabványok tudatosítása, a munkacsoport szempontjainak mérlegelése, a folyamatok szabályozása
- *Participatív* (munka- és hatáskörmegosztó): a munkatársak határozzák meg a célokat és ők szervezik a munkát, a vezető azon van, hogy mindenki be legyen vonva a munkába és a döntéshozatalba, illetve támogatja a munkatársakat.
- *Delegáló:* a célokat a munkatársak határozzák meg, a problémákat szintén maguk oldják meg, s mindezt a vezető támogatásával teszik.

KITÖLTÉSI ÚTMUTATÓ

1. Mind a tizenkét pontra adjon választ.
2. Minden esethez négy lehetséges válasz tartozik. Gondosan olvassa el mindegyiket, és karikázza be annak a válasznak a betűjelét, amelyik legközelebb áll az Ön elképzeléséhez.
3. Mindegyik esetben csak egy betűt karikázzon be!

* A szeminárium anyagaként használt többi kérdőív az 1995-ben megjelent *Deckers – Mikulás: Bevezetés a könyvtári menedzsmentbe* c. könyv második, javított kiadásában fog rövidesen megjelenni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÉRDÉSEK

1. *Beosztottaira nem hat az utóbbi időben az Ön barátságos közeledése, hogylétük felől is hiába érdeklődik.*
   - ❑ a. Hangsúlyozza a feladatok teljesítésének fontosságát.
   - ❑ b. A munkatársak számára elérhetővé teszi magát, de nem erőlteti saját részvételét.
   - ❑ c. Beszél a beosztottakkal és meghatározza a célokat.
   - ❑ d. Kifejti saját elképzeléseit, de nem avatkozik közbe.

2. *Az Ön munkacsoportjának növekszik a mért teljesítménye. Megbizonyosodott róla, hogy valamennyi munkatárs tudatában van felelősségének és ismeri a teljesítmény-előírásokat.*
   - ❑ a. Fenntartja a közvetlen kapcsolatot, de továbbra is ügyel arra, hogy valamennyi munkatárs tudatában legyen felelősségének és ismerje a teljesítmény-előírásokat.
   - ❑ b. Nem tesz semmi különbséget.
   - ❑ c. Olyasmit tesz, amitől a munkatársak fontosnak és döntéshozatalba bevontnak érzik magukat.
   - ❑ d. Hangsúlyozza a feladatok célját és fontosságát.

3. *A csoport tagjai képtelenek maguk megoldani az előttük álló feladatot. Ön általában magukra szokta hagyni őket. Egyébként jó a csoport teljesítménye és a személyes kapcsolatok is.*
   - ❑ a. A munkatársakkal együtt Ön is nekilát a probléma megoldásának.
   - ❑ b. Hagyja tovább a munkatársakat, hadd oldják meg maguk a gondokat.
   - ❑ c. Gyorsan és határozottan kijavítja a tévedéseket és újra eligazítja őket.
   - ❑ d. Arra biztatja a munkatársakat, hogy dolgozzanak a problémán, egyúttal támogatja őket erőfeszíté seikben.

4. *Ön változást határozott el. Beosztottai eddig is jól teljesítettek és elfogadják a változásokat.*
   - ❑ a. Megengedi, hogy ők is segítsenek a változás megtervezésében, de azért nem túl közvetlenül.
   - ❑ b. Bejelenti és be is vezeti a változásokat, szoros felügyelettel.
   - ❑ c. Megengedi, hogy a csoport saját maga határozza meg a változás irányát.
   - ❑ d. A csoport javasatait felhasználva Ön irányítja a változásokat.

5. *Beosztottainak teljesítménye romlott az elmúlt néhány hónapban. Voltak, akik nem érték el a kitűzött célokat, és folyton változtatni kellett a munka menetét, hogy időben végezni tudjanak. A szerepek és hatáskörök ismételt meghatározása korábban már segített.*
   - ❑ a. Lehetővé teszi, hogy a csoport határozza meg saját feladatait és a felelősségi köröket.
   - ❑ b. A csoport javaslatait beépítve megvizsgálja, mely célokat sikerült elérni.
   - ❑ c. Újra meghatározza a szerepeket és a felelősségi köröket; gondosan felügyeli a munkát.
   - ❑ d. Arra biztatja a munkatársakat, hogy dolgozzanak a problémán, egyúttal támogatja őket erőfeszíté seikben.

6. *Ön bekerült egy hatékonyan működő szervezetbe. Az előző menedzser szorosan fogta a gyeplőt. Ön meg szeretné tartani a jó teljesítményt, de humanizálni szeretné a környezetet.*
   - ❑ a. Olyan dolgokat tesz, ami által a csoport fontosnak, és a döntési folyamatba bevontnak érzi magát.
   - ❑ b. Hangsúlyozza a feladat céljainak fontosságát.
   - ❑ c. Kifejti elképzeléseit, de nem avatkozik közbe.
   - ❑ d. Bevonja a csoportot a döntéshozásba, de ügyel arra, hogy a célokat ne tévesszék szem elől.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

7. *Ön olyan szervezeti változásokat határoz el, amilyennel a csoport még nem találkozott. A tagok elmondták elképzeléseiket a kívánatos változásokról. A csoport korábban már bizonyította teljesítőképességét és rugalmasságát.*
   - ❑ a. Meghatározza a változások irányát és szorosan felügyeli azt.
   - ❑ b. A csoport tagjaival együttesen tervezi meg a változást, és lehetővé teszi, hogy a csoport tervezze meg annak bevezetését.
   - ❑ c. A változásokat a csoport szándékai szerint hajtja végre.
   - ❑ d. Kerüli a konfrontációt, nem avatkozik a dolgokba.

8. *A csoport teljesítménye, valamint a belső személyes kapcsolatok megfelelőek, de Ön nem érzi teljes irányítása alatt a beosztottakat.*
   - ❑ a. Magára hagyja a csoportot.
   - ❑ b. Megbeszéli a csoporttal a helyzetet, és megfelelő lépésekre határozza el magát.
   - ❑ c. A közvetlen beosztottak által dolgozni kezd – jól meghatározott módszer szerint.
   - ❑ d. A csoporttal megbeszéli a helyzetet úgy, hogy érezzék az Ön támogatását, ugyanakkor ügyel arra, hogy ne legyen elutasító.

9. *Az Ön felettese kinevezte Önt egy feladat élére, mely azonban messze túlmutat a javasolt változásokon. A csoport számára nem világosak a változás céljai. A megbeszélésen is kevesen jelentek meg. A gyűlések fecsegéssé alakultak át. A csoportban azonban benne van a változás lehetősége.*
   - ❑ a. Hagyja a csoportot, hogy dolgozzák ki a problémát.
   - ❑ b. A csoport javaslatait beépíti, de ügyel arra, hogy azok megfeleljenek a céloknak.
   - ❑ c. Újra meghatározza a célokat, és gondosan felügyeli a változásokat.
   - ❑ d. Lehetővé teszi a csoport számára, hogy célokat határozzon meg, de nem erőlteti ezt.

10. *Az Ön beosztottai – akik egyébként képesek munkájukért felelősséget vállalni – most nem reagálnak a frissen meghatározott elvárásokra.*
   - ❑ a. Lehetővé teszi számukra, hogy újrafogalmazzák az elvárásokat, de az ellenőrzést nem engedi át.
   - ❑ b. Újra meghatározza a célokat és gondosan felügyeli a változásokat.
   - ❑ c. Nyomást nem gyakorol rájuk, hogy kerülje a konfrontációt. Nem avatkozik a dolgokba.
   - ❑ d. A csoport javaslatait beépíti, de ügyel arra, hogy megfeleljenek a céloknak.

11. *Ön új beosztást kapott. Az előző vezető nem volt beavatva a csoport munkájába. A csoport megfelelően végezte feladatait, és eleget tett az utasításoknak. Jók a belső munkatársi kapcsolatok is.*
   - ❑ a. A közvetlen beosztottak által dolgozni kezd – jól meghatározott módszer szerint.
   - ❑ b. A beosztottakat bevonja a döntéshozalati folyamatba, és megfelelő módon támogatni fogja őket munkájukban.
   - ❑ c. Megbeszéli a csoporttal az addigi teljesítményeket és az új gyakorlat követelményeire összpontosít.
   - ❑ d. Ön sem avatkozik be a csoport munkájába.

12. *A csoport figyelemre méltó teljesítményeket mutat fel. A munkatársaknak megfelelő hosszú távú céljaik vannak. Újabban azonban nézeteltérések támadtak közöttük, noha korábban egyetértésben dolgoztak. Mindannyian a feladatuknak megfelelő képességekkel rendelkeznek.*
   - ❑ a. Kipróbálja saját elképzeléseit a munkatársakon, és tanulmányozza az új gyakorlat megkívánta igényeket.
   - ❑ b. Felkínálja a csoporttagok számára, hogy saját maguk dolgozzák ki a munka menetét.
   - ❑ c. Gyorsan és határozottan javítja a hibákat és megfelelő útra tereli a csoportot.
   - ❑ d. Részt vesz a problémamegoldó beszélgetésen, miközben támogatásáról biztosítja a beosztottakat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

EREDMÉNYTÁBLA

Feladatok

1. Karikázza be az egyes kérdések számának sorában az Ön által korábban megjelölt betűket.
2. Adja össze az egyes sorokban a találatokat, majd írja az összeget a legalsó sorba.

Kérdések száma	❶	❷	❸	❹
1.	a	c	b	d
2.	d	a	c	b
3.	c	a	d	b
4.	b	d	a	c
5.	c	b	d	a
6.	b	d	a	c
7.	a	c	b	d
8.	c	b	d	a
9.	c	b	d	a
10.	b	d	a	c
11.	a	c	b	d
12.	c	a	d	b
Összesen:				

Megoldótábla

		❶	❷	❸	❹
Orientáltság szintje	feladat:	alacsony	magas	alacsony	magas
	emberek:	magas	magas	alacsony	alacsony
Vezetői stílus		participatív	eladó	delegáló	utasító

Amelyik oszlopban a legtöbb pontot szerezte, az a vezetési stílus illik leginkább Önre.

Ford.: Mikulás Gábor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvszemle

Százhuszonöt év a törvényhozás és nem csak a törvényhozás szolgálatában

Ifjúságomban egyszer azt játszottuk barátaimmal, hogy Csontváry képeinek reprodukcióin különféle „szín-tereket" fedtünk le abbéli kíváncsiságunkban, hogy barbár közbeavatkozásunkat miként viselik el az alkotások. Magunk is meglepődtünk rajta, milyen nehezen. Már a szokottabb és kis felületeket betöltő színek lefedései is megingatták harmóniájukat, s nagyobb felületű szokatlan színekéi pedig egyszerűen agyonvágták a festmények artisztikumát.

Tegyük fel, hogy a magyar könyvtárügy is egyféle, ráadásul három dimenziós, azaz időbeli „hátra-terjedéssel" is rendelkező – ne tessék mosolyogni – műremek volna, ha egyebek mellett nem volnának benne mindmáig lefedett (érts itt: feltáratlan) „szín-terek", fehér foltok, többé-kevésbé „terra incognitá"-k. Most az Országgyűlési Könyvtár történetéről szóló monográfia megjelenésével kevesebb lett a hiátus, s nem is akármilyen nagyságú és sajátosságú, sőt: kimondottan unikális színbéli teret illetően.

A testes mű túlnyomó részét (15-283.p.) – *A Könyvtár első évszázada* címen – *Jónás Károly* írta. Az ő munkáját viszi el – *Az utolsó évtizedekről (1971-1995)* címen – *Veredy Katalin* az időbeli „végkifejletig" (285-298.p.). A felettébb gazdag függeléki és mellékleti dokumentáció (335-456.p.) megint csak Jónás Károlynak köszönheti létét. A némutató (457-471.p.) a két szerző közös munkája.

A részletes tartalomjegyzéket angol nyelven is olvashatni. Hozzá ugyancsak angol nyelvű rezümé kapcsolódik (479-492.p.). Ez utóbbi elemek megléte bizonyos mértékű külföldi érdeklődést is valószínűsít a monográfia iránt.

Annak ellenére, hogy már 1825-ben megszülettek a mai Országgyűlési Könyvtár kaszinó formájú előképei, 1834-ben pedig társalkodási egyesületszerű próbálkozása is sikeres volt, továbbá hogy a működési feltételek biztosítása nélkül az első képviselőházi könyv- és alirattárnokokat [sic!] *Bojthor Endre* személyében 1848-ban, *Vasváry Károly* személyében pedig 1849-ben már ki is nevezték, és a későbbiekben (a múlt század 60-as éveiben) többször is nekirugaszkodtak a könyvtári kérdés megoldásának, az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

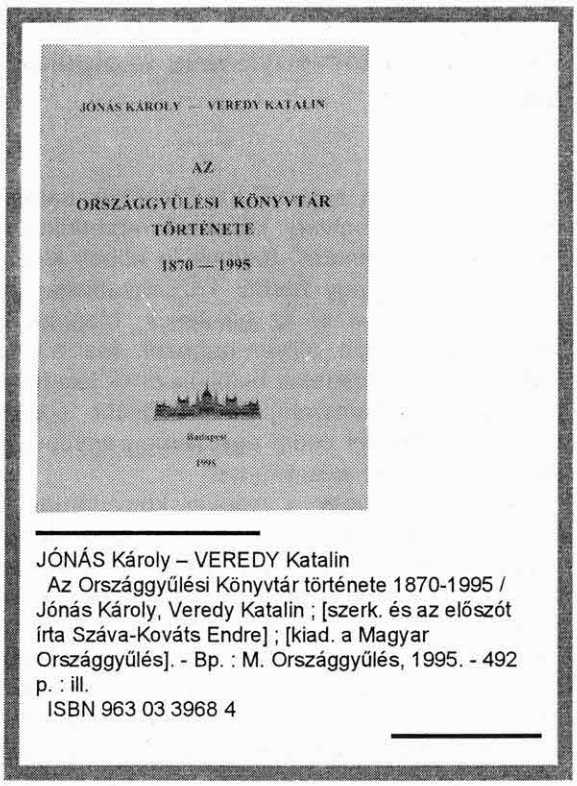

JÓNÁS Károly – VEREDY Katalin
Az Országgyűlési Könyvtár története 1870-1995 / Jónás Károly, Veredy Katalin ; [szerk. és az előszót írta Száva-Kováts Endre] ; [kiad. a Magyar Országgyűlés]. - Bp. : M. Országgyűlés, 1995. - 492 p. : ill.
ISBN 963 03 3968 4

intézmény csak 1870-ben kezdhette meg tényleges működését. Erre a végsőnek tűnő megállapításra Jónás Károly a „vajon mikor is" jellegű találgatásokkal kapcsolatos szakirodalom és adatkritika alapján jutott.

A létrejött könyvtár első három évtizede nyomasztó helyhiányban és többszöri költözködésben telt el, míg csak a Steindl Imre tervezte „gótikus házban" 1902 folyamán végleges otthonra nem tett szert, ahol mindmáig „nagyrészt az eredeti helyszínt foglalja el".

E „bemelegítő" közléseket követően kerül sor az intézmény pályafutásának tárgyalására, ami – mondhatni – monotematikus vagy majdnem monotematikus „kisfejezetek" irdatlanul hosszú sorából áll. Elővezetésük némileg megerőltető „hegymenet" lesz, de a mű tartalmának érzékeltetése másként elképzelhetetlen.

A „holdudvari" tájékoztatás jegyében a következőkről szerzünk tudomást: a könyvtár elnevezésének változásai, a t. Ház hivatalai között elfoglalt hely, a könyvtár mint törvényhozási információs intézmény, a képviselőházi bizottságok, a könyvtári bizottság jog- és feladatköre, illetve fejlődése, könyvtári bizottsági ülések 1867 és 1950 között, a bizottság tagsága az imént említett időszakban ciklusonként (nevezetesebb tagjainak méltatásával), a házelnök jog- és feladatköre a könyvtár irányításában, a könyvtári bizottság elnökeinek portréja (1869-1950), a Ház plenáris ülése mint a könyvtárirányítás legfelsőbb fóruma, a könyvtár szervezeti helyzete 1918 és 1920 között, illetve a művelődési tárca irányítása (1953-1990) alatt (a minisztériumi és pártfelsőbbséget gyakorlók névsorával és hivatali idejük feltüntetésével).

A könyvtár „belügyei" felé haladva a szerző mindenekelőtt az igazgatók (*Bassó Ármin, Küffer Béla, Fülöp Áron, Plechl Béla, Nagy Miklós, Panka Károly, Trócsányi György, Beőthy Ottó, Daka Sándor, Tordai György, Podonyi András* és *Vértes György*) emberi-szakmai jellemzését nyújtja. Megjegyzendő: a Vértes Györgyöt követő (fő)igazgatókról – *Vályi Gábor*ról, *Balázsné Veredy Katalin*ról, *Pintér Katalin*ról és *Száva-Kováts Endré*ről – Jónás Károly már nem készített tüzetes portrét, bár azért a minifejezetekben itt-ott nyomára bukkanunk tetteiknek. (Persze: az „első száz év" utáni vezetőkre a legtöbb utalás a Veredy Katalin által írt részben esik.)

Ezután – 1952-ből, 1954-ből, 1955-ből és 1971-ből – listák következnek a könyvtár munkatársairól. Az 1954-es felsorolás egyszersmind rang-, az 1971. évi pedig rang- és szervezeti besorolási lista. Minden egyéb adatközlés mellett ezek a listák is dokumentálják Ranganathan egyik tételének igazát: a könyvtár növekvő szervezet.

Az állománnyal kapcsolatban értesülünk az 1945 előtti és utáni gyűjtőköri változásokról, az állományépítési keretek alakulásáról, a gyarapodási műfajokról (vétel + csere + kötelespéldány + ajándék), az állományvédelemről, továbbá az Országgyűlési Könyvtárban nagy szerepet játszó különgyűjteményekről, nevezetesen a parlamenti dokumentumok gyűjteményéről, a Ghyczy-gyűjteményről, a Trianonnal kapcsolatos dokumentumok gyűjteményeiről, a Pulszky-gyűjteményről, a Thim Józseftől származó gyűjteményről, a tanácsköztársasági különgyűjteményről és komponenseiről, a külföldi parlamenti kiadványok gyűjteményéről és – mivel felsorolni is „tereh" – még további kilenc kisebb-nagyobb gyűjteményről.

A katalógusrendszer és a raktári rend fejlődésének-változásainak bemutatásában a „legdelikátabb" részletek a sajátos országgyűlési könyvtári szakrendszerre vonatkoznak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtár használói sorában külön-külön alfejezet szól a képviselőkről és az „idegenekről" (1952-ig és az utána következő évtizedekben). Az olvasóforgalom, azaz a látogatások számának alakulásáról 1920 és 1970 közötti évekre kapunk adatokat. Az igénybevételi módok közül a helybenolvasás a legfontosabb: e tekintetben a közölt adatok 1874-ig mennek vissza. 1921 és 1939 közötti évekről a szerző az olvasótermi forgalom tudományszakok szerinti bontását is közli. A kölcsönző forgalmat nagyjából e helybenolvasásról készített tagolódásban kísérhetjük figyelemmel. Az olvasószolgálati adatközlés igazolja, hogy e monográfiaismertetés címében igencsak joggal szerepel az „és nem csak a törvényhozás szolgálatában" kitétel.

Jónás Károly az általa vállalt első száz év történetét a könyvtár egyéb szolgáltatásainak ismertetésével fejezi be.

Ha most a tartalomismertetés csúcsán visszanézünk az ide vezető „hegymenetre", megállapíthatjuk, hogy Jónás Károly széleskörűen koncipiált művet írt, sőt itt-ott az a benyomásunk, hogy valamivel rövidebbre is vehette volna e koncipiáltság rádiuszát. Különösen a „holdudvari" információk összefogottabb előadására lett volna lehetőség. Megállapíthatjuk azt is, hogy anyagkezelésének módszere a „cseppben a tenger" közmondáshoz hajaz. Ez alatt azt értjük, hogy a történet rengeteg „kisfejezetben" való megjelenítése szükségképpen ismétlésekkel jár, ami mindenképpen előnyös azok számára, akik tematikai érdeklődéssel fordulnak a könyvtár történetéhez, viszont azok számára, akiket a történések komplex sodra izgat, némileg több utángondolási kényszerrel jár. E módszer választását Száva-Kováts Endre előszavában látjuk megindokoltnak, nevezetesen azzal, hogy a munka a kiadási költségek kései biztosítása miatt „sietve készült", s ezért Jónás Károly csak úgy tudott eleget tenni egyébként felettébb tiszteletre méltó vállalásának, ha a könyvtárra vonatkozó korábbi feldolgozásokat, nem utolsósorban saját publikált tanulmányait félkész termékként hasznosítja opuszában.

Ha Jónás Károlynál némi túlírtságra hívtuk fel a figyelmet, Veredy Katalin közreműködésében a túlzott szikárságot kell észrevételeznünk. Mégpedig annál inkább, mivel az általa tárgyalt „utolsó évtizedek"-ben a könyvtár egyik legsikeresebb korszakát élte át – akár a vezetési invenció, akár a gyakorlat eredményessége felől vesszük is szemügyre. Mindenesetre egyet kell értenünk a szerkesztő következő soraival: „[A munka] szerzői és szerkesztője fájlalják, hogy nem adódott idő a kötet sietve összegyűjtött anyagának mint írásműnek a megérlelésére: tartalmi arányainak kiegyensúlyozására, szótani szeplőinek megszüntetésére. Ennek felelősségében mindhárman osztoznak, mert fontosabbnak ítélték a tudottan fogyatékos munkának a jubileumi esztendőben történő nyilvánosságra kerülését, mint kéziratának a jövőben évekig tartó javító érlelését a könyvtár irattára számára."

Az „irattárra termelés" gondolatától a recenzens háta azért is megborsódzott, mivel a legfeljebb kisebb „szeplősségei" miatt bírálható monográfiát egy felettébb gazdag függeléki és mellékleti rész követi, amely példaszerűségében bírálhatatlan, s ezért további vétek lett volna az opuszt kiadatlanul tartani. Ebben az „appendixrészben" az a szerzői attitűd sejlik fel, hogy „Látjátok feleim, mi ebből a nyersanyagokból hoztuk létre intézményünk történetének épületét olyannak, amilyennek. Ha nem tetszik benne valamelyik részlet, tessék, építkezzetek másként. Kezetek ügyébe tettünk mindent".

De mi is található e méltán kuláns módon szolgáltatott nyersanyagban: A két függelék közül az egyik a t. Ház könyvtári bizottságának tagjait sorolja fel ciklusonként, külön feltüntetve benne a mindenkori tisztségviselőket. A másik további részletező adatokat mutat be az állomány gyarapodásáról.

A mellékletek sorát a könyvtár kronológiája vezeti be. Ez a közlés bizonyos mértékig azt a történelmi sodrást pótolja, amit a „cseppben a tenger" módszerű tárgyalás kevésbé érzékeltet. A kronológiát a könyvtár történetének forrásjegyzéke, valamint – időszakok szerinti bontásban – a könyvtárról szóló irodalom bibliográfiája követi. Időrendi felsorolás tájékoztat a könyvtár eddigi kiadványairól.

A könyvtár történetének fontosabb dokumentumaiból címen forrásközlés, végül egy képösszeállítás teszi „vizuálisabbá" az eddigieket. Ez utóbbiban a könyvtári bizottság elnökeinek és a könyvtár vezetőinek fekete-fehér arcképét (már akiét sikerült fellelni), valamint (főként) a könyvtárat ábrázoló, részben színes fényképet találhatni.

Futala Tibor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

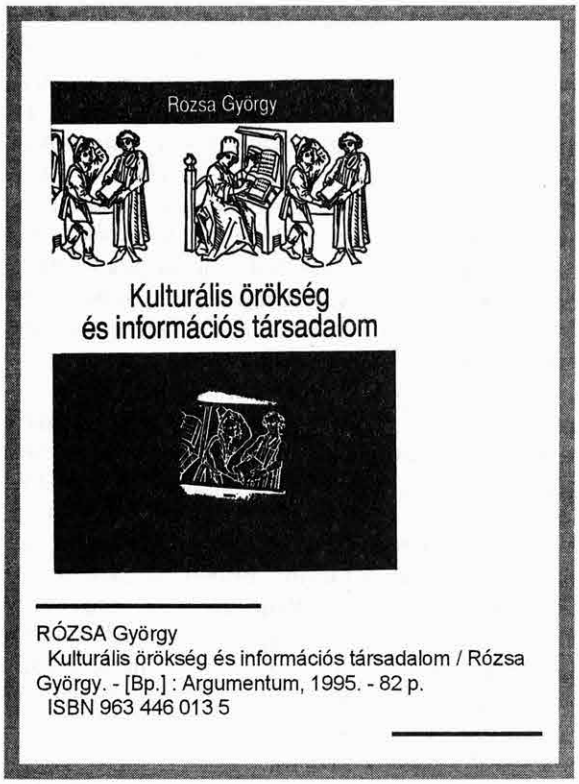

RÓZSA György
Kulturális örökség és információs társadalom / Rózsa György. - [Bp.] : Argumentum, 1995. - 82 p.
ISBN 963 446 013 5

Kulturális örökség és információs társadalom

„A század végén, az ezred végén – ... – rengeteg problémát hagyunk megoldásra a jövő nemzedékének" – állapítja meg *Fejtő Ferenc* a *Rózsa György* könyvéhez írott előszavában. (Szidhatnak majd érte az utánunk jövők!) A rengeteg közül *Rózsa György* kettőt tesz vizsgálat tárgyává: a kulturális örökség – vagy egyszerűbben a kultúra – és a gazdasági növekedés közti kapcsolatot, valamint az elmúlt évtized közép-európai változásainak hatását az „írásmesterségekre". Mindkettőt belehelyezve természetesen – napjainkban ez másképp nem is lehet – az információs társadalom „kontextusába". Mindkét téma „megérne egy misét", terjedelmesebb tanulmányt, a szerző azonban azúttal beérte két rövid, esszészerű vázlattal.

A kultúra – amelyet Rózsa György úgy definiál mint az emberi tevékenység legáltalánosabb és legmagasabb szintű megnyilvánulását – termelőerő s egyben növekedési tényező, és fordítva: a kultúra fejlődéséhez és terjedéséhez hosz-szabb távon csak a gazdasági növekedés teremti meg a fő eszközöket. S jóllehet a gazdasági-társadalmi fejlődést tárgyaló könyvek polckilométereket foglalnak el, az összefüggés lényegét igen kis mértékben tudják megragadni. Márpedig enélkül ezt sem lehet megmagyarázni, hogy minden segítségnyújtás ellenére a szakadék a fejlett és a fejlődő országok között nem csökken, hanem a legtöbb esetben nő. Ennek egyik oka – s ezt Rózsa György néhány tanulságos példával szemlélteti –, hogy a kultúra és gazdaság összefüggéseit nagyon leegyszerűsítve, csupán néhány összetevőre vonatkoztatva értelmezték (alfabetizálás, alapfokú oktatás stb.). Márpedig ahhoz, hogy a segítségnyújtás valóban hatékony legyen, figyelembe kell venni az emberi környezetet. Előbb ezt kell felderíteni, s csak azután kerülhet sor a technikai feltételek kialakítására. Azaz, előbb antropológusra, néprajzkutatóra, pszichológusra lenne szükség, s csak ezután mérnökre.

A szerző egy „kényes" kérdést is felvet: milyen összefüggés van az IQ és a kultúra, az IQ és a gazdasági növekedés között. (Tudjuk, hányszor használták fel az IQ-t rasszista nézetek igazolására.) Az vitathatatlan, hogy az alacsony IQ együtt jár a szegénységgel, de a körülmények megváltoztatásával megváltoztatható az emberek magatartása, viszonya a munkához, tanuláshoz, higiénéhez, s ez közvetve hatással lehet az IQ-ra.

A tanulmány mindegyre visszatérő vezérmotívuma természetesen a modernizáció és a kulturális örökség szoros összefüggése. A modernizációs felzárkózás kínjai azonban nemcsak a fejlődő országokat gyötrik meg. Mi, kelet-közép-európaiak is érezzük, milyen keserves dolog a gyorsított ütemű modernizáció. Sőt, az elektronizációs forradalom – ahogy Rózsa György nevezi – a fejlett országokban is strukturális válságot idézhet elő. Ahhoz, hogy a modernizáció ne legyen romboló hatással a társadalom egy részére, a kulturális színvonalat kell emelni.

Felmerül azonban egy nehéz kérdés: érdeke-e a centrumnak, hogy a perifériát felemelje és saját versenytársává tegye. Ezzel kapcsolatban Rózsa György bevezeti a kulturális és gazdasági minimum fogalmát. Arról a minimális kulturális-gazdasági szintről van szó, amelyre szükség van ahhoz, hogy a centrum érvényesíteni tudja érdekeit (piacteremtés, nyersanyagbázis, olcsó munkaerő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

stb.). Általános érvényű minimumot nem, de bizonyos minimumindexeket meg lehetne határozni (egészségügyi helyzet, lakáshelyzet, közművesítés).

A kulturális minimumot illetően bármely korlátozott nivellálódásnak döntő tényezője az írásbeliség, amelynek most a negyedik szakaszába léptünk: az információs szuper-autósztráda korszakába. Ennek a szakasznak a társadalmi-lélektani, humán-kulturális összefüggései még nincsenek kellően kidolgozva. A legnagyobb veszély – mutat rá Rózsa György –, hogy az autósztráda vívmányai mellett és bűvöletében elfelejtkezünk eszközjellegéről. Rózsa természetesen nagyra értékeli az autósztráda pozitív hatásait a társadalmi-gazdasági fejlődésre, de számba veszi a negatív hatásokat is, és figyelmeztet a veszélyekre, amelyekkel szembe kell néznünk. Felhívja többek közt a figyelmet az „elektronikus könyvtár" abszolutizálásának káros következményeire. „Minden olyan kísérlet, amely az emberiség többezer éves kultúrájában felhalmozott értékek gyökeres technikai átváltozására, megjelenítésére irányul: tévút" – mondja a szerző.

A továbbiakban szó esik a nemzetközi segélynyújtás „egy fedél alatti" stratégiájáról, a Máté-effektusos beavatkozási stratégiáról (halat adni a szegényeknek és megtanítani őket halat fogni). Végül a szerző felveti egy nemzetközi kutatási és/vagy tudományos fórum összehívásának lehetőségét. Ez a fórum olyan ajánlásokat dolgozna ki, amelyek alapul szolgálnának új stratégiák kimunkálásához.

A kötet második tanulmánya azt a válságot elemzi, amelybe az „írásmesterségek" a középeurópai változások nyomán jutottak. (Ez a magyar fülnek szokatlan összetett szó a könyvkiadást, könyvterjesztést és a könyvtárat „veszi egy kalap alá".) Mindhárom „mesterség" válsággal küzd, de a könyvtárak helyzete különösen aggasztó. A szerző elemzi a válság okait és tüneteit, s ehhez felhasználja a Nemzetközi Bibliológiai Társaság felméréseit is. Az ok elsősorban a kormányzatok kivonulása a kultúra, s így az írásmesterségek finanszírozásából, a következmények: a terjesztési hálózat szétesése, a nyilvántartások szétzilálódása, a könyvtárak pénzügyi-gazdasági ellehetetlenülése stb. Mindezek olyan súlyos károkat okozhatnak, amelyek – ha a helyzet nem változik – jóvátehetetlenekké válhatnak.

Van-e orvosság ezek ellen a bajok ellen? Meg lehet-e akadályozni, hogy a teve orra – és a beduin mondás szerint végül az egész teve – bekerüljön a sátorba? Rózsa György igennel válaszol, s konkrét intézkedési terveket terjeszt elő.

A javaslatok egy része a könyvtárakra vonatkozik. A válság megoldásához elsősorban az autarchikus szemlélet megváltoztatását tartja szükségesnek, s úgynevezett konzorciumok létrehozását indítványozza. Ezek nagyjából azonos profilú intézményekből alakulnának, s az érdekek ésszerű összehangolásával azokat a feladatokat vállalnák el, amelyek ilyen együttműködéssel jobban, hatékonyabban, gazdaságosabban oldhatók meg.

A javaslatok második csoportja az „írásmesterségek" gazdasági-szervezeti rehabilitációját célozza. Ezek: a szétesett könyvterjesztés normalizálása olcsó klasszikus és minőségi szórakoztató irodalom nagy, százezres példányszámú kiadása révén; Társadalmi Olvasó Tanács létrehozása, amely javaslatokat tenne a kiadandó könyvekre; az írásmesterségek gazdasági alapra helyezése stb. Adminisztratív hatalmi intézkedésekkel nem lehet rehabilitálni az „írásmesterségeket", de ilyenekre is szükség van – vonja le a következtetést.

Ezekkel a javaslatokkal valószínűleg a szakma képviselői közül nem mindenki ért egyet. A bajok orvoslására más megoldások is elképzelhetők. Ám mindenképpen, vitára ingerlő voltukban is, vagy éppen azért, a tanulmány a kérdések továbbgondolására ösztönöz.

Végső következtetés: Rózsa György könyve tanúvallomás – nem a haladás ellen, hanem az értékek megőrzése mellett.

M. Fülöp Géza

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

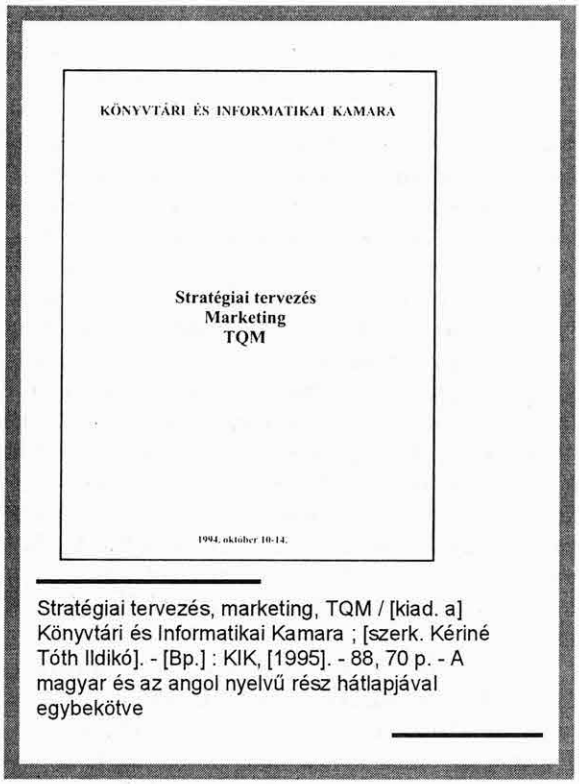

Stratégiai tervezés, marketing, TQM / [kiad. a] Könyvtári és Informatikai Kamara ; [szerk. Kériné Tóth Ildikó]. - [Bp.] : KIK, [1995]. - 88, 70 p. - A magyar és az angol nyelvű rész hátlapjával egybekötve

A könyvtárak fő erőssége munkatársaiban rejlik

A címleíróknak nem sok öröme lesz a KIK érdekes kötetének leírásában, ugyanis kissé bonyolult a számozása. A kötet a KIK ösztönzésére, a magyar könyvtári szakma újfajta szemléletét elősegítendő, egy magyar-angol menedzsment szeminárium előadásainak anyagát tartalmazza.

A szemináriumnak két kiindulópontja volt. Az egyik: a menedzsment nem csupán a könyvtárvezetést érinti, hanem valamennyi könyvtári folyamatot. A másik nem kevésbé helytálló gondolat: a könyvtár a piacgazdaságban sem profitorientált intézmény. E két kiinduló tézis mintegy összefoglalása *Maurice Line* megállapításának: a könyvtárak fő erősségei a könyvtárosok, ezért is választottam az ismertetés címadójának.

Két főszereplője volt a konferenciának, *Maurice Line*, az ismert angol szakember, a boston spai remek dokumentumszolgáltató központ volt igazgatója és jelenleg az *Alexandria* c. neves folyóirat főszerkesztője és *Sheila Gorrall*, a birminghami Aston Egyetem könyvtárigazgatónője.

Line előadása a jövő könyvtáráról szól. Három, a jövő előrejelzését nehezítő vagy lehetetlenné tevő tényezőt említ: az információ és a kommunikációs terminológia robbanásszerű fejlődését, a gazdasági-politikai változásokat (pl. a közép- és a kelet-európai helyzet), valamint a társadalom és az egyén reagálását az első két tényezőre. Nemcsak helyes, de rokonszenves is ez az emberközpontú megközelítés. Úgy véli, hogy a világ a káosz korszakába kerül. Fontos megállapítása, hogy a káosz korszakában fölösleges megpróbálni a káosz előtti időket visszakényszeríteni és kontrollálni azokat. Négy szakirodalmi információs alapfeltételt sorol fel:

a) korlátozás nélküli hozzáférés (nem azonos az ingyenességgel),
b) a hozzájárulási lehetőség az információvagyonhoz,
c) az egyenlőség elve,
d) a legkönnyebb és leggyorsabb hozzáférés elve.

Ezeket az alapfeltételeket kell teljesíteniük a könyvtáraknak, különben veszélybe kerül létük. A négy alapfeltétel gyakorlati végrehajtásának elemzése következik ezek után, az eredmény vegyes. Hibának tartja, hogy a könyvtárosok többsége dokumentumokban gondolkodik és nem információkban. Nem értek viszont egyet azzal a hiányérzetével, hogy nagyon sok beszerzett mű használatlan. Ezt természetesnek tartom nagykönyvtárakban. Számtalan példa van rá, hogy egy ideig (akár tartósan) nem keresett művekre később a politikai, tudományos és gazdasági-műszaki fejlődés során igény támad. Egy példa: a volt KGST-országokban a kibernetikát még javában, mint a munkásosztály megtévesztésének ideológiáját kezelték hivatalosan, amikor egy-két könyvtárban beszereztek néhány fontos kötetet, abból a meggondolásból, hogy ami a világ tudományában lényegesnek tűnik fel, azt be kell szerezni függetlenül attól, hogy az adott időben van-e rá igény vagy sem (ez történt az Akadémiai Könyvtárban és a Közgazdaságtudományi Intézetben). A „virtuális könyvtár" korszakában persze némileg változik a helyzet. Egyet lehet viszont érteni azzal, hogy a jövőben a hangsúly a transzferálható képességeken, a folyamatos tanuláson és az átképzésen van.

Line a „használók hatalomhoz jutásáról" is szól, amikor a választás lehetőségére gondol, igaza van, de nem foglalkozik a „hatalomhoz való jutás" potenciálisan negatív lehetőségeivel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A *Fejlesztő vezetés a hálózatba szervezett könyvtárban* c. második rész – a függelékekkel együtt – a kötet nagyobb részét teszi ki. Ennek tartalma inkább részletező és didaktikus, az első rész ismertetése talán „apéritif"-ként felkelti az érdeklődést ennek tanulmányozására. Megérdemli.

A Kamara egyértelműen jó szolgálatot tett a magyar szakmának a szemináriummal és a kötet megjelentetésével.

Rózsa György

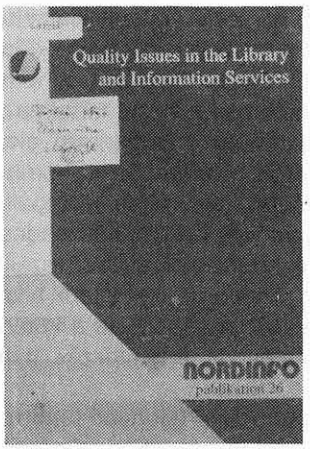

Quality issues in the library and information services : proceedings of a conference organised by NORDINFO and the British Library (Research and Development Department) : held at Hässelby Slott, Stockholm, Sweden, 8-10 October 1993 / NORDINFO, British Library. - Esbo : NORDINFO, 1994. - 164 p. (NORDINFO-publication ; 26.)
ISBN 951-47-88-79-6

Minőség és teljesítmény

Az elmúlt években új szavakkal bővült a könyvtártudomány szókincse. Olyan szavakkal, amelyekkel azelőtt jószerével csak az ipar és a gazdaság házatáján találkoztunk. Árképzés, árstratégia, marketing, menedzsment, minőség, teljesítmény – ha az ember átnézi egy referálólap tárgyszómutatóját, gyakrabban lel ezekre, mint a régi jó megszokott szavakra: állomány, katalógus, kölcsönzés, olvasó. Hiába, változnak az idők! A könyvtár kilépett – ki kellett lépnie – a szellem fennkölt világából a piacra, ahol tülekedés van, állandó verseny, harc az életbenmaradásért. S a könyvtárosoknak meg kell tanulniuk, hogyan lehet helytállni a „valódi" világban. (Nem is beszélve a „virtuális" világról.) Tulajdonképpen erről szól ez a gyűjteményes kötet: mi módon, milyen eszközökkel tudják a könyvtárak bizonyítani, hogy amit csinálnak, hasznos és fontos, hogy jó munkát végeznek, hogy szolgáltatásaik „minőségiek". Másképpen, csúnyábban: hogyan tudják eladni magukat. És hogyan lehet mérni, ami nem tapintható, ami nem metrikus.

A NORDINFO és a British Library közös szervezésében tartott konferencián – ennek anyagát tartalmazza a kötet – a könyvtári szolgáltatások minőségéről, a minőség és a teljesítmény méréséről, a minőségelvű vezetésről volt szó.

A minőség fogalma, a fogalom jelentése az utóbbi időben megváltozott. Ma már nem elég, ha egy termék, szolgáltatás minősége megfelel a belső normáknak, előírásoknak. Az a jó, amit a fogyasztó annak tart, ami megfelel – rendszerint változó – igényeinek. Éppen ezért állandóan figyelni és mérni kell a fogyasztó minőség-felfogását, igényét. A minőség fogalmának változásával megváltozik a marketing-tevékenységről alkotott felfogás is. A marketing most már nem egy iroda, egy ügyosztály tevékenysége, hanem minden tevékenység „vezérmotívuma", mentalitás, gondolkodásmód, amelyet a személyzet minden tagjának el kell sajátítania. Nagyon fontos fogalom ebben a kontextusban a fogyasztó észlelte/tapasztalta szolgáltatásminőség (perceived service quality), mert ettől függ a fogyasztó elégedettsége.

A könyvtáraknak alkalmazkodniuk kell ehhez a minőségelvű világhoz. Introvertált, befelé forduló, önmagára figyelő intézményből nyitott, fogyasztó/ügyfél orientált szolgáltató vállalattá kell válniuk. (Figyeljük meg a szóhasználat változását: felhasználó – fogyasztó/ügyfél (angolul: user – consumer.)

Ezekkel a kérdésekkel foglalkozik *Tore Strandvik* előadása. A magánszektorban (a nem közszolgálati szolgáltatások területén) már régóta érvényesülő minőség-mozgalomból kiindulva elemzi az információs szolgáltatások minőségi vonatkozásait. Felvázolja, milyen stratégiát kell

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kidolgozniuk a felsőoktatási könyvtáraknak a minőségre összpontosító tevékenység kialakításához, majd ismerteti a minőség mérésére kidolgozott SERVQUAL-kérdőíves módszert. A kérdőív öt kérdéskörben huszonkét kérdést tartalmaz. Az öt kérdéskör: a tapintható, megfogható elemek (berendezés, felszerelés, személyzet, kommunikáció), megbízhatóság (a vállalt szolgáltatás megbízható és pontos teljesítése), készségesség (akarat a fogyasztók segítésére és a szolgáltatás gyors biztosítására), bizalom (fogyasztók bizalma a személyzetben és biztonságérzete a könyvtárban), empátia (törődés és együttérzés minden egyes ügyféllel).

Alan Gilchrit tanulmánya (Hogyan határozzuk meg és mérjük a szolgáltatások minőségét) az EQUIP programról (European Quality of Information Programme) számol be. Lényeges megállapítása, hogy a minőségmérés csak akkor éri el célját, csak akkor hatékony, ha a fogyasztó részéről megvan a visszacsatolás, olyan nyelven, amelyet pontosan megért. Erre szolgál a Quality Function Deployment technika. Ez a terméknek azokat a sajátosságait, jellemzőit határozza meg, amelyek a fogyasztó valós igényeit és szükségleteit elégítik ki. A szerző leírja a felhasználó elégedettségének mérésére szolgáló technika metodológiáját.

Két előadás is foglalkozik az ISO 9000 szabványsorozat könyvtári alkalmazásával. Az ISO 9000 az ipar számára készült, már a nyelvezet megértése is nehézséget okozhat a könyvtárosoknak, információs szakembereknek. Előírásaik is olyanok, hogy alkalmazásuk, mint egy kényszerzubbony, inkább akadályozza, mintsem segíti a könyvtári munkát. Ennek ellenére már néhány könyvtárban kísérletet tettek alkalmazására. *Carl Gustav Johannsen* előadásában a Nordinfo program eddigi eredményeiről és tapasztalairól számol be, *Ragnhild Staurseth* pedig a Norsk Hydro információs osztályán folyó munkát ismerteti. Végeredményben úgy tűnik, hogy az ISO 9000 – a könyvtári igényekhez igazítva – nagyon jól összeegyeztethető a TQM mozgalommal.

Súlyos gondot jelent a könyvtáraknak – jelen esetben a felsőoktatási könyvtáraknak –, hogy nincs megfelelés a teljesítmény és a finanszírozás között. A minőségelvű vezetésnek szembe kell néznie a fogyasztói igények és a pénzügyi korlátok közötti konfliktussal. A mostani támogatási rendszer nem serkenti a minőségjavításra irányuló igyekezetet. Ezt a kérdést tárgyalja két további előadás.

Bár a konferencia címében csak a minőség szerepel, három dolgozat is foglalkozik a teljesítmény mérésével. Nagyon érdekes *Sinikka Koskiala* előadása, amelyben a finn egyetemi könyvtárakban alkalmazott mátrix modellt ismerteti. *Roswitha Poll* az IFLA kézikönyv-tervezetét értékeli.

A minőségelv bevezetése és állandó érvényesítése természetesen megköveteli a személyzet felkészítését és állandó továbbképzését. A könyvtáraknak „tanuló szervezetekké" kell válniuk. Ez a témája a két utolsó dolgozatnak.

A konferencia anyagából három tanulságot lehet levonni: meg kell változtatni – fogyasztó-orientálttá, minőségelvűvé kell tenni – a könyvtárosok gondolkodását; ehhez szükség van a munkatársak átnevelésére; a mérés mindenek előtt – *„ha nem tudsz mérni valamit, nem tudod kezelni".* A hasonló gondokkal küszködő magyar könyvtárosoknak hathatós gyakorlati segítséget nyújthatnak az elhangzott előadások, főleg a mérések tekintetében.

M. Fülöp Géza

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Válogatás a Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

Az ismertetett könyvekre vonatkozó könyvtárközi kölcsönzési kérőlapokat – az átfutási idő rövidítése érdekében – az érdeklődök szíveskedjenek a következőképpen címezni:

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Könyvtárközi kölcsönzés
1827 Budapest

Az elektronikus úton küldött kéréseket is elfogadjuk a h8603rac@ella.hu vagy a racz@oszk.hu címen. Kérjük, hogy a budapestiek személyesen kölcsönözzenek könyvtárunkból.

Jogszabály -könyvtárügyi; Jogszabály -könyvtárügyi (forma); Szerbia

BARAČ, Dragan

Komentar zakona o bibliotečkoj delatnosti sa pratečim propisima / Dragan Barač ; [izd.] Narodna Biblioteka Srbije. - Beograd : Narodna Biblioteka Srbije, 1995. - 182 p. ; 24 cm

Raktári jelzet: 3-11977

Az új szerb könyvtári törvényt 1994 májusában fogadták el. A Szerb Köztársaság Alkotmányával összehangolva a törvény új koncepció szerint szabályozza a könyvtári rendszert.

A kötet elsősorban a gyakorló könyvtárosok számára készült.

Első részében az egyes paragrafusokhoz fűzött magyarázatokkal együtt közli a törvény teljes szövegét, második részében pedig 19 egyéb, a mindennapi könyvtári munkában szükséges könyvtári jogszabályt, szabályzatot tesz közzé, pl. az állomány nyilvántartásáról, az állományvédelemről, az állomány ellenőrzéséről, feltárásáról, a könyvtári szakfelügyeletről, a könyvtárak nyilvántartásáról, a könyvtári munkakörökről, képesítésről, szakvizsgákról, a vizsgakövetelményekről, a nemzeti könyvtárakról és feladataikról.

A kötet harmadik része a könyvtárügyhöz is kapcsolódó, határterületi törvények szövegét közli, egyebek mellett a kulturális javakról, a könyvkiadásról, a kulturális terület érdekvédelméről.

Adatbázis -képzőművészeti; Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Szakkönyvtár -építésügyi; Szakkönyvtár -képzőművészeti; Spanyolország, Barcelona -K

Bibliotecas de arte, arquitectura y diseno: perspectivas actuales = Art, architecture and design libraries: current trends : Barcelona, 18-21 de agosto de 1993 : Actas del congreso organizado por la Sección de Bibliotecas de arte de la IFLA, el grup de bibliotecaris d'art de Catalunya y el Museu Nacional d'Art de Catalunya / ed. Ma Lluisa Pons y Conxita Sangenis. - München : Saur, 1995. - 441 p. ; 22 cm. - (IFLA publications, ISSN 0344-6891 ; 74). - ISBN 3-598-21801-X

Raktári jelzet: 3-11961

Az IFLA 59., barcelonai konferenciája előtt került sor a művészeti és építészeti könyvtárosok találkozójára. A kötet ennek a konferenciának tartalmazza 32 előadását öt nagyobb témában: A művészeti és építészeti könyvtárak helyzete; Az ikonográfiai adatok képfeldolgozása a művészeti dokumentációban; Az építészeti dokumentáció intézményei: könyvtárak és levéltárak; A spanyol művészeti és építészeti örökség dokumentálása; A spanyol művészeti könyvtárak és a művészeti különgyűjtemények kérdései. A résztvevők felsorolásával zárul a kötet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Adatbázis-kezelési útmutató (forma); Géppel olvasható katalógusadatok szolgáltatása; Konverzió; Központi katalógus -online; Németország
BRAUNE, Hella - PETRICK, Heidrun

Verbundkatalog maschinenlesbarer Katalogdaten deutscher Bibliotheken : RETRO-VK : Bedienungsanleitung / [Bearb. Hella Braune und Heidrun Petrick]. - Berlin : Deutsches Bibliotheksinstitut, 1994. - 67 p. ; 25 cm. - ISBN 3-87068-215-9

Raktári jelzet: 3-11975

A géppel olvasható bibliográfiai adatok német régióközi központi katalógusának (Verbundkatalog, VK) 1993 októbere óta működő szolgáltatása a RETRO-VK, a retrospektív konverzióra szolgáló központi katalógus. Ez 5,8 millió adatot tartalmaz, lelőhelyadat nélkül. – A kiadvány részletesen bemutatja az adatbázis tartalmát, a hozzáférés módját, valamint az IBAS online rendszernek a kezelését, amellyel a RETRO-VK-ban keresni lehet.

Elektronikus publikáció; Jövő könyvtára; Multimédia; Olvasás; Számítógép-hálózat; Egyesült Államok
CRAWFORD, Walt - GORMAN, Michael

Future libraries : Dreams, madness, and reality / Walt Crawford and Michael Gorman. - Chicago ; London : American Library Association, 1995. - VII, 198 p. ; 23 cm. - Bibliogr.: p. 185-190. - ISBN 0-8389-0647-8

Raktári jelzet: 3-11868

A könyvtárak mai helyzetéről és várható jövőjéről vall a két szerző. Mindketten elkötelezett hívei a hagyományos könyvtárnak, s elborzadnak az elektronikus, virtuális könyvtár képétől. A modern technika alkalmazását fontosnak tartják, de mindenkit intenek ezek fetisizálásától. Bemutatják a számítógépesítés megszállottjait (technolust) és a technovandálokat, a csak az elektronizációban hívő, a könyveket fölöslegesnek, lényegtelen és elhagyható terméknek tekintő szakembereket. A szerzők azt sugallják, hogy az elektronikus publikálás, elektronikus információkeresés bár vitathatatlanul fontos elemei könyvtári mindennapjainknak, de ezeket a könyvre épülő könyvtári világ hasznos kiegészítőjének és nem helyettesítőjének kell tekinteni.

Kézikönyv -könyvtártudományi (forma); Könyvtárosi hivatás; Egyesült Államok
EBERHART, George M.

The whole library handbook 2 : Current data, professional advice, and curiosa about libraries and library services / comp. by George M. Eberhart ; [ed.] American Library Association. - Chicago ; London : ALA, 1995. - VI, 521 p. : ill. ; 22 cm. - ISBN 0-8389-0646-X

Raktári jelzet: 2-9897

A kézikönyv olyan szemelvénygyűjtemény és praktikus tudnivalókat tartalmazó adattár (statisztikai adatok, név- és címtár, rangsorok stb.) is egyben, amely a 90-es évek első felének amerikai könyvtári szakirodalmára támaszkodva tartalmazza a 10 fő fejezetben elrendezett írásokat, azzal a céllal, hogy a könyvtárosok napi munkájához adjon inkább praktikus, s csak másodsorban elméleti segítséget. A fejezetek a hagyományos könyvtári kézikönyvek struktúráját követik (Könyvtárak; Olvasók, könyvtárosok, hivatás; Dokumentumok; Munkafolyamatok; Speciális ellátást igénylő használók; Technikai, számítógépes ügyek; Aktuális kérdések). Az egyes problémákat megvilágító szövegek többsége rövidített, lényegretörő, a téma iránt mélyebben érdeklődök viszont tovább búvárkodhatnak a forrásokban. A szerkesztő szellemes, jól olvasható, könnyen áttekinthető szövegeket (és illusztrációkat) választott, amitől élvezetes szakmai olvasmánnyá vált a kézikönyv.

Állománygyarapítás; Állományvédelem; Dokumentum -gépi információhordozón; Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Németország, Essen -K

Electronic documents and information : From preservation to access : 18th International Essen Symposium, 23 October - 26 October 1995 / ed. by Ahmed H. Helal, Joachim W. Weiss ; [publ. by] Universitätsbibliothek Essen. - Essen : Universitätsbibliothek Essen, 1996. - XLV, 217 p. ; 21 cm. - (Veröffentlichungen der Universitätsbibliothek Essen ; 20). - Bibliogr. a fejezetek végén. - ISBN 3-922602-21-5

Raktári jelzet: 2-9931

A 18. Nemzetközi Esseni Szimpózium (1995. október 23-26.) fő témája volt „Az elektronikus

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dokumentumok és az információ: a megőrzéstől a hozzáférésig". A konferencia témái: az új technológia hatása az információhozzáférésre és az információszolgáltatásra; gazdasági modell elektronikus könyvtárak számára; állománygyarapítás az elektronikus világban; dokumentum-megőrzés a digitális korban; az elektronikus publikálás: hozzáférhetőség és kötelespéldány-szolgáltatás; az elektronikus publikálás hatása a könyvtári szolgáltatásokra; formátum-konverzió esztétikai és minőségi szempontból.

Gazdálkodás -könyvtárban; Gyűjteményes kiadvány -könyvtártudományi (forma); Kiadói tevékenység -könyvtárban; Könyvtártudományi bibliográfia (forma); Könyvtártudományi kutatás; Térítéses szolgáltatások

Formirovanie rynočnyh otnošenij v bibliotečnom dele : Sbornik naučnyh trudov / [izd.] Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka ; [sost. S. D. Kolegaeva, T. S. Makaranko]. - Moskva : RGB, 1995. - 230 p. ; 21 cm. - (Bibliotečnoe delo : orientiry reformy ; 2.). - ISBN 5-7510-00587

Raktári jelzet: 2-9932

Az oroszországi gazdasági változások a könyvtárakat is arra kényszerítik, hogy igazodjanak a piacgazdaság körülményeihez. Az utóbbi években egyre nagyobb figyelmet szenteltek a térítéses szolgáltatásoknak, a könyvtári vállalkozásoknak a szaksajtóban és a továbbképzésekben egyaránt. A moszkvai nemzeti könyvtár 1993-tól, Oroszországban úttörő jellegű kutatást végzett „A piaci viszonyok kialakulása a könyvtárügyben" címmel. E kutatás eredményeit foglalja össze ez a gyűjteményes kötet. A szerzők olyan, új marketing stratégia kidolgozására ösztönzik a könyvtárosokat, amely a használót helyezi a középpontba és harmonikusan foglalja rendszerbe a könyvtár ingyenes és térítéses szolgáltatásait. Ízelítőül néhány tanulmánycím: A piaci viszonyok hatása a könyvtár vezetési stratégiájára, A könyvtárak térítéses szolgáltatásai a piaci viszonyok kontextusában, A gazdasági jellegű felsőoktatási intézmények oktatóinak és hallgatóinak információs szükségletei, A nagykönyvtárak kiadói tevékenysége – a felhasználó szemszögéből, A könyvtári kiadványok árrendszerének átalakítása, Az Orosz Állami Könyvtár konkurenciája a bibliográfiai kiadványok piacán. A kötetet a téma 1989 és 1994 között megjelent orosz irodalmának válogatott, annotált bibliográfiája zárja.

Állományelemzés; Gyűjtőköri kódex; Zenei könyvtár; Zenemű

GOTTLIEB, Jane

Collection assessment in music libraries / Jane Gottlieb ; [publ. by] The Music Library Association. - Canton : Music Library Association, 1994. - 93 p. ; 22 cm. - (MLA technical report, ISSN 0094-5099 ; 22). - Bibliogr.: p. 89-91. - ISBN 0-914954-45-8

Raktári jelzet: 3-11980

A zenei könyvtárakban alkalmazható állományelemzési vizsgálatokról készült tanulmányok és néhány praktikus tudnivalót (pl. a zenei Conspectus kérdőívére érkezett összesített válaszokat, bibliográfiai összeállítást a főbb zenei könyvekről, folyóiratokról, hangzóanyagokról stb.) tartalmazó függelék található a kötetben. Az állománybecslésre az RLG által kidolgozott Conspectus módszer zenei könyvtárak számára módosított változatát használják. Két tanulmány ennek történeti és elméleti kérdéseivel foglalkozik, egy harmadik pedig a módszer alkalmazása során felmerülő technikai jellegű kérdésekről szól. Megismerhetjük az OCLC/Amigos nevű CD-jét, amely kvalitatív és kvantitatív elemzésekre egyaránt használható, s egy tanulmány a módszer alkalmazásakor előforduló problémákat és azok lehetséges megoldásait mutatja be.

Kommunikáció -személyzeten belül; Munkahelyi légkör; Vezetés

Library communication : The language of leadership / ed. by Donald E. Riggs. - Chicago ; London : American Library Association, 1991. - X, 188 p. ; 23 cm. - Bibliogr. a fejezetek végén. - ISBN 0-8389-0581-1

Raktári jelzet: 3-11919

A vezetés kérdéseit tárgyaló munkák többsége nem szentel elég figyelmet a kommunikáció fontosságának, ezért ezt a hiányt kívánja pótolni a könyv. Egy vezetőnek mindig a leghatékonyabb módon kell megszólítania beosztottjait, a közlésnek egyértelműnek, barátságosnak és ösztönzőnek kell lennie. A gyűjteményes kötet 3 szempontból vizsgálja a vezetés és kommunikáció

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kapcsolatát. Az első részben a közlés formája és a vezetők által elérni kívánt cél összefüggéseiről szól, a másodikban a pszichológiai tényezők befolyásoló szerepével, az empátia fontosságával és a visszacsatolás formáival foglalkozik, az utolsó rész pedig az elérni kívánt jövőt, a közérdeket szolgáló, hatékony kommunikációt írja le.

Hungarika gyűjtemény; Könyvtártörténet -magyar; Magánkönyvtár; Egyesült Államok, New York

NYIRADY, Kenneth E.

The history of the Feleky collection and its acquisition by the Library of Congress / Kenneth E. Nyirady. - [Washington] : [Library of Congress] European Division, [post 1993]. - VIII, 89 p. ; 22 cm. - Bibliogr.: p. 31-37.

Raktári jelzet: 3-11982

1937-ben hozták létre New Yorkban a Hungarian Reference Libraryt (HRL), amely nemcsak könyvtár, hanem tudományos és kulturális intézet is volt. A könyvállomány javát Feleky Károly (1863-1930) New York-i magyar színházigazgató, könyvgyűjtő 6 ezer kötetes angol nyelvű hungarika gyűjteménye alkotta. 1953-ban a Kongresszusi Könyvtárba került a gyűjtemény, majd onnan az Amerikai Magyar Könyvtár és Történelmi Társulathoz, 1961-ben ismét vissza az LC-be. A könyvtár sorsának bemutatását forrásjegyzék, valamint a működést és állományt jellemző adatsorokkal, és néhány belső dokumentummal illusztráló függelék egészíti ki.

Irányelvek -könyvtári; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Megszűnés -könyvtáré; Egyesült Államok

OSTLER, Larry J. - DAHLIN, Therrin C. - WILLARDSON, J. D.

The closing of American library schools : problems and opportunities / Larry J. Ostler, Therrin C. Dahlin and J. D. Willardson. - Westport ; London : Greenwood, 1995. - XI, 157 p. ; 21 cm. - (Contributions in librarianship and information science, ISSN 0084-9243 ; 85.). - Bibliogr.: p. 151-154. - ISBN 0-313-28461-X

Raktári jelzet: 3-11855

Az amerikai könyvtárosképzés problémái, s néhány jelentősebb könyvtárosképző tanszék megszüntetése a téma alaposabb elemzésére ösztönözte a szerzőt. Az elemzés során áttekintette az amerikai felsőoktatás történetét, s ebbe illesztette be a könyvtárosképzés történetének ismertetését is. Ezek után azokkal a kérdésekkel foglalkozott, amelyeket az információs társadalom támaszt a képzéssel szemben: ezek közül a legfontosabb a paradigmaváltás szükségessége, a tudományosság és önazonosság problémája, a stratégiai tervezés (tantervmódosítások) szerepe, valamint az akkreditáció egységesítése, s újfajta megközelítése a könyvtárosképzésnek. A függelékben a levéltári képzéssel kapcsolatos elvárások, az ALA irányelvek az MLS programra vonatkozóan a könyvtári-informatikai képzésben, valamint az ALA akkreditációs elvei találhatók.

Állományalakítás; Elektronikus folyóirat; Gépi állománygyarapítás; Konferenciai anyag -nemzeti (forma); Egyesült Államok, Charleston -K

Practical issues in collection development and collection access : The 1993 Charleston Conference / ed. Katina Strauch [et al.]. - New York ; London : Haworth, cop. 1995. - 193 p. ; 22 cm. - Bibliogr. a fejezetek végén. - A kötet megjelent a Collection Management, vol. 19. no. 3/4. (1995) számaként is. - ISBN 1-56024-733-9

Raktári jelzet: 3-11972

Az 1993. évi charlestoni konferencia előadásait közli. Témakörei: a dokumentumszolgáltatás és a gyűjteményfejlesztés fejlődése; elektronikus folyóiratok beszerzése; a dokumentumok szerzeményezésére vonatkozó irányelvek; elektronikus információcsere a rendelés, a reklamálás és a számlázás területén; kézikönyv-publikálás elektronikus információszolgáltatással; szerzőségi jog; együttműködés könyvtárak és könyvkiadók között; a könyvkiadás és az elektronikus környezet.

Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtáros-utánpótlás; Könyvtártudományi kutatás; Oktatási módszer; Tanterv, óraterv; Dánia, København -K

Proceedings the 1st British-Nordic Conference on library and information studies : 22-24 May 1995 Copenhagen / arranged by the Royal School of Librarianship and BAILER ; ed. Micheline Hancock-Beaulieu, Niels Ole Pors. -

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

[Copenhagen] : The Royal School of Librarianship, 1995. - 331 p. ; 26 cm. - Bibliogr. az előadások végén. - ISBN 87-7415-266-6
Raktári jelzet: 4-10072

Az első Brit-Skandináv Könyvtártudományi és Informatikai Konferencia (1995. május 22-24.) előadásait tartalmazza. Témái: a diákok és képzettségük; meghatározások és megközelítések a könyvtártudományi és informatikai képzésről; a tanterv vizsgálata különböző szempontokból (tárgykör, tudományterület, fejlesztés, képzettség és munkaerőpiac); új irányzatok és kurzusok; az információtechnológia tanítása – kapcsolódó kurzusok; tanítás, tanulás és a pedagógiai szempontok; program kiértékelés; kutatás és tanítás; a könyvtártörténet oktatása; kutatási programok: módszertani problémák.

Kiadvány gépi előállítása; Nemzeti bibliográfia története; Nemzeti könyvtár; Nagy-Britannia
STEPHENS, Andy
The history of the British National Bibliography : 1950-1973 / Andy Stephens. - [London] : British Library, cop. 1994. - XV, 159 p. ; 24 cm. - ISBN 0 7123 1069 X
Raktári jelzet: 3-11963

A Brit Nemzeti Bibliográfiai Tanács 1949-ben szerveződött meg, hogy támogassa a következő naptári évtől meginduló Brit Nemzeti Bibliográfia (BNB) működését. A szerző az indulástól a British Library-be történő 1974-es beolvadásig foglalja össze a BNB történetét. A megindulás körülményeit, az első számokat követő szakmai véleményeket, a BNB-re épülő cédulaszolgáltatást ismerteti az első fejezet. A BNB szerkezetének alakulását, az osztályozási, indexelési, dokumentumleírási kérdéseket tárgyalja a második fejezet. A következő részben a MARC-ra épülő katalogizálást, a BNB gépesítését és a PRECIS-t ismerteti a szerző. Az utolsó fejezetben a BNB és a British Library kapcsolatáról, valamint a BL Bibliográfiai Szolgáltatások Osztálya felállításáról olvashatunk.

Konverzió; Nemzeti könyvtár; Csehország, Praha
STOKLASOVÁ, Bohdana - BARES, Miroslav
Retrospective conversion in Czech libraries / Bohdana Stoklasová, Miroslav Bares. - Praha : Národní knihovna, 1995. - 39 p. : ill. ; 21 cm. - ISBN 80-7050-215-0
Raktári jelzet: 2-9938

A füzet két részből áll. Az első felében a cseh könyvtárakban folyó retrospektív konverzióról (történetéről, technológiájáról, a konverziónál figyelembe veendő főbb szempontokról, a művelet anyagi és időigényéről, személyzeti kérdéseiről, valamint a könyvtári együttműködés szerepéről) szól, a második rész a COMDAT Co. és a Cseh Nemzeti Könyvtár által közösen kidolgozott konverziós szoftvert ismerteti.

Adatbázis; Dokumentumleírás; File-szervezés -gépi; Hangarchívum; Hangfelvétel
THOMAS, David H.
Archival information processing for sound recordings: the design of a database for the Rodgers & Hammerstein Archives of recorded sound / David H. Thomas ; [publ. by] The Music Library Association. - Canton : Music Library Association, 1992. - XVI, 132 p. ; 22 cm. - (MLA technical report, ISSN 0094-5099 ; 21). - ISBN 0-914954-45-8
Raktári jelzet: 3-11981

A kötet 5 fejezetből és 2 függelékből áll. Az első fejezet elméleti fejtegetés a hangfelvételek archivális, illetve bibliográfiai célból történő leírásai közötti különbözőségekről. A második a Rodgers és Hammerstein (R and H) Hangarchívum működését mutatja be a nem-kereskedelmi hangfelvételek gyűjtésével és feldolgozásával kapcsolatban. A harmadik fejezet áttekintés a relációs adatbázisokról, amelyeket ilyen típusú gyűjteményekben lehet használni. A következő fejezet a legapróbb részletekig ismerteti az adatbázis fájl-szerkezetét, s folyamatábrák is segítik az áttekintést. Az utolsó fejezet a jövőbeli kilátásokkal, a lehetséges fejlesztésekkel foglalkozik.

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárügy; Tájékoztatási politika; Egyesült Államok
WHITE, Herbert S.
At the crossroads : Librarians on the information superhighway / Herbert S. White. - Englewood : Libraries Unlimited, 1995. - XVIII, 422 p. - Bibliogr. a fejezetek végén. - ISBN 1-56308-165-2
Raktári jelzet: 3-11959

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerző 57 esszében áttekinti a könyvtárosi hivatás feltételeit, kihívásait, lehetőségeit és veszélyeit. Az írások három nagyobb kategóriába sorolhatók: 1. Könyvtárosok és szerepkörük saját, illetve külső szemszögből; 2. Könyvtárosok és önképük – észrevételek a szakmai felkészüléssel kapcsolatban; 3. Könyvtárosok a politika és a pénz világában.

Gépi állománygyarapítás; Géppel olvasható katalógusadatok szolgáltatása; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Szakreferens-szolgálat; Tudományos és szakkönyvtárak

WIESNER, Margot

Electronic Data Interchange (EDI) : Beiträge zur elektronischen Kommunikation zwischen Buchhandel und Bibliothek / Hrsg. von Margot Wiesner. - Berlin : Deutsches Bibliotheksinstitut, 1995. - 138 p. ; 22 cm. - (dbi-materialien ; 144). - Bibliogr.: p. 134-137. - ISBN 3-87068-944-7

Raktári jelzet: 2-9934

Nem bibliográfiai, hanem általános, gyakorlatilag: üzleti adatok cseréjét jelenti az EDI, az „elektronikus adatcsere". A füzet (átfedésektől sem mentes) 10 tanulmányának tárgya: Az EDI lényege (strukturált adatok szabványosított automatikus cseréje számítógépek között); Az EDIFACT, az EDI-re vonatkozó irányelvek és kézikönyvek együttese; Az EDILIBE program (a könyvkereskedők és a könyvtárak közötti elektronikus adatcsere modelljének kidolgozása); Az EDI lehetőségei a könyvtáraknak is szállító cég munkájában; Az EDI hatása a gyarapítási munka szervezésére; A szakreferensek bekapcsolása az automatizált gyarapításba; A könyvkereskedés és a könyvtár közötti kapcsolat az EDI keretében; A gyarapítási modul alkalmazása az EDI követelményeihez egy egyetemi könyvtár integrált gépi rendszerében; Az EDI a könyvkereskedelem és a könyvtár között.

Támogatás -más országnak; Kelet-Európa; Németország

Zusammenarbeit mit Bibliotheken in Mittel- und Osteuropa : Eine Bestandsaufnahme / [Hrsg. Bund-Länder-Arbeitsgruppe „Zusammenarbeit mit mittel- und osteuropäischen Bibliotheken"] ; [Red. Barbara Schleihagen]. - Berlin : Deutsches Bibliotheksinstitut, 1995. - 167 p. ; 25 cm. - ISBN 3-87068-484-4

Raktári jelzet: 3-11974

A kiadvány két folyamatos szövegű és két adattár jellegű fejezetből áll. – 1. Intézmények szerint ismerteti 11 olyan központi szerv munkáját (az ABDOStól a Volkswagen Alapítványig), amelyek támogatják a közép- és kelet-európai országok könyvtárügyét. – 2. Közli két könyvtár és egy tartományi minisztérium együttműködési szerződését cseh, orosz és fehérorosz intézményekkel. – 3. Országonként táblázatos formában mutatja be a német könyvtárak, intézmények tevékenységét 23 közép- és kelet-európai országban. – 4. Nyolc tevékenységi terület (könyvajándékozás, rendezvénycsere, kiemelt könyvtárközi kölcsönzés, látogatások, szakértőcsere, állományvédelem és restaurálás, technikai együttműködés, egyéb tevékenység) sorolja fel azokat a német könyvtárakat (intézményeket), amelyek ilyen tevékenységet folytatnak.

A Könyvtári Figyelő-digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Történet

96/222

VANEEV, A.N.: Bibliotekovedčeskie položeniâ v trude N.A. Rubakina „Etûdy o russkoj čitaûsej publike" = Bibliotekoved. 1995. 4/5.no. 128-133.p.

Könyvtártudományi tételek N.A. Rubakin „Tanulmányok az orosz olvasóközönségről" c. művében

Könyvtártudomány; Olvasáskutatás

A szerző, a könyvtártani ismeretek neves oktatója, a 19. sz. végén íródott Rubakin mű megjelenésének 100. évfordulója kapcsán emlékezik meg róla. A könyvtár feladataival és szerepével kapcsolatos felvetések egy évszázaddal később sem veszítettek aktualitásukból, ezért érdemes őket újra átgondolni.

A könyvtár erkölcsi kötelessége, hogy a könyveket forgásba hozza, és érdekessé tegye – fogalmazza meg Rubakin, amikor a könyvtár és könyvtáros aktív pedagógiai-művelődési, oktatói-művelődési szerepére mutat rá. A könyvtáros olyan „gondolkodó ember", aki kis kutatóbázisán olvasók ezreinek olvasói szokásait, igényeit tudja vizsgálni, hiszen a beiratkozott olvasónak állandóan, avagy esetenként olvasási igénye van. Rubakin véleménye szerint a közkönyvtárnak a különböző képzettségi fokú emberek különféle igényeit ki kell tudnia elégítenie. A könyvtárban a tudományágak szerint megtalálható könyvekkel az olvasók három nagy kategóriáját kell kiszolgálni: az elemi ismeretekkel, a középfokú végzettséggel és a felsőfokú speciális tudással rendelkező használókat. Külön jelentőséget tulajdonít Rubakin a szépirodalmi állo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mány kialakításának, valamint a jól összeválogatott időszaki kiadványok, újságok, napilapok részlegének.

A könyvtár művelődési missziójának gyakorlati megvalósulását a gazdag könyvválasztékban és azok meghatározott válogatásában látja, ami minden könyvtár ideálja egyben. A könyvtáros feladata pedig az, hogy a könyvtári állományt érdekessé és szükségessé tegye az olvasóközönség részére. Ehhez tanulmányában elméletileg is kifejti azt a kérdést, hogy hogyan kell kialakítani azt az ún. könyvtári magot, amely a világmindenség tükrözésére hivatott. A könyvállomány rendszerezéséhez *Auguste Comte* (1798-1857) pozitivista filozófus tudományfelosztását javasolja, de ezt az absztrahálás csökkenő mértékén alapuló filozófiai elvet Rubakin nem tartja kizárólagosnak. Mint ahogy többször kifejti: bármely tudományok osztályozására szolgáló sémát használjanak is a könyvtárak, a lényeg, hogy ebben következetesek legyenek, és hogy az a bizonyos mag sajátos enciklopédiát alkosson a különböző korok és szerzők műveiből.

Az elemzett mű egyben korhű képet ad a századvég könyvtárügyi helyzetéről. Az állami könyvtári statisztikai adatszolgáltatás hiányában különös jelentőséggel bírnak a benne közzétett statisztikai adatok. A nyugat-európai könyvtárakkal való összehasonlító elemzésében az orosz állapotok siralmasságára hívja fel a figyelmet: kevés a könyvtár, a könyv pedig csak esetenként válik hozzáférhetővé az olvasóközönség számára. A könyvtárügy rendszeres elemzéséhez Rubakin szükségesnek tartotta a könyvtárak beszámolóinak, szabályainak és alapokmányainak vizsgálatát, s a kérdőíves felmérés alkalmazását. A fejletlen könyvkereskedelemmel és kis számú könyvesboltokkal jellemezhető helyzetben a korabeli mű szerzője a könyvtárat természetszerűleg a könyvforgalom fő forrásaként értékelte, és szorgalmazta a mozgó könyvtárak működtetését is.

Rubakin, bár nagy jelentőséget tulajdonított az állami és a magánkönyvtárak kölcsönhatásának, határozottan elítélte a könyvtári szolgáltatások térítéses jellegét, ami szerinte kínai falként választja el az olvasókat a könyvtártól. Ezáltal – mint írja – félig-meddig zártakká válnak az emberiség könyveskincséhez vezető utak.

(Bíró Júlia)

Lásd még 225

Tudománymetria, bibliometria

96/223

LE PAIR, C.: Formal evaluation methods: their utility and limitations = Int.Forum Inf.Doc. 20.vol. 1995. 4.no. 16-23.p. Bibliogr.

A tudományágak értékelésére használt formális módszerek haszna és korlátai

Bibliometria; Hivatkozásmutató; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudománymetria

Bevezetőként a szerző röviden érinti az értékelésnek a tudományokban betöltött szerepét, majd azt vizsgálja, hogyan lehet az értékelést a tervezési-tudománypolitikai döntések támogatására felhasználni. A bibliometriai mutatók korábbi felhasználási tapasztalatai alapján a következő három tanulságot emeli ki: a legjobb eredmények többféle módszer alkalmazása mellett érhetők el; megbízható eredményeket akkor várhatunk, ha a tudományos kommunikáció fő eszköze a publikáció; a technológia és az alkalmazott tudományok területén a módszer haszontalan. Ezután egy, az alkalmazott tudományok területéről vett példával bebizonyítja a hivatkozatelemzés megbízhatatlanságát ezen a területen. Példákat mutat be a bibliometria alkalmazására személyzeti döntések és költségvetési kérdések esetében. Megállapítja, hogy a módszert sohasem szabad önmagában tudománypolitikai döntések meghozatalára felhasználni. Végül ismerteti, hogy a holland kutatási tanács (NWO) technológiai részlege (STW) milyen módszert használt a támogatandó kutatási projektek kiválasztására.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

96/224
ZILLHARDT, Sonia: COBRA: Une action concertée êntre bibliothèques nationales = Bull.Bibl.Fr. 41.vol. 1996. 1.no. 66-69.p.

Res. angol és német nyelven

A COBRA (Computerized Bibliographic Record Action) projekt bemutatása

Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti könyvtár

A COBRA (Computerized Bibliographic Record Action) az Európai Bizottság (European Commission) és az Európai Nemzeti Könyvtárak Konferenciájának (Conference of the European National Libraries) kétéves (1993-1995) projektje. A cikk ismerteti a COBRA működését, különféle workshopjait, és felvázolja a folyamatban lévő tanulmányokat és terveket (Flex, Chase, Author stb.). Kiemeli a francia nemzeti könyvtár, a Bibliothèque national de France kötelezettségét az európai tudományos együttműködés előmozdítására, és hangsúlyozza a kiadók, a közkönyvtárak, az egyetemi könyvtárak és a szolgáltatók európai szintű együttműködésének szükségességét új, Internet-alapú szolgáltatások létrehozása érdekében.

(Autoref.)

Nemzeti könyvtárügy

96/225
SAPOSNIKOV, A.E.: Prioritetnoe bibliotečnoe obsluživanie v Rossii = Bibliotekoved. 1995. 4/5.no. 80-86.p. Bibliogr.

Kivételes könyvtári kiszolgálás Oroszországban

Olvasószolgálat; Tájékoztatási politika

A szerző cikke egy könyvtártörténeti konferencia (Moszkva, 1995 jún.) előadása, amelyben történeti áttekintést ad a címben szereplő fogalom gyakorlati változásairól. Elméletileg és a szakirodalomban nem elismert fogalomról van szó, holott a gyakorlatban már a 18.sz.-tól megtalálhatók a nyomai. Az akkor előnyben részesített rétegek: tudósok, főnemesek, egyházi vezetők és más tisztelt személyek a meghatározott könyvtári napokon és órákon kívül is látogathatták a könyvtárakat. A 19.sz. prioritási kategóriáit viszont már a szolgáltatásokért szedett évi díjak határozták meg. A városokban főként a nemesek és a tisztviselők (60%) és a kupecek (18%) fizettek évi díjat, a szolgáltatás mértékétől függően. A felső csoportba tartozók korlátozás nélkül jutottak folyóiratokhoz, újságokhoz, könyvekhez egész évben. A szerző megállapítása szerint az akkori létminimumnak tartott évi 125-200 rubeles jövedelmekhez képest a 10-15 rubeles magánkönyvtári és a 3-10 rubeles állami könyvtári éves díj elég tetemesnek számított. A tanulók és a szegények ugyanakkor meghatározott kedvezményeket, helyenként ingyenességet élveztek. A 20.sz. elején már bonyolultabb fizetési szabályokat alkalmaztak: akár öt használói kategóriától és a kölcsönzött könyvek számától is függött a térítés nagysága. 1911-ben az első könyvtárügyi kongresszuson már megoszlottak a vélemények. Többen szükségesnek tartották a minimális díjat, amely a könyvhasználat elővigyázatosságát növeli, de a teljes hozzáférhetőség és ingyenesség elve egyre inkább teret nyert. A 20-as évek elején az amerikai könyvtárakhoz hasonlóan a teljes ingyenességet vezették be az orosz könyvtárakban. Kedvezményezett rétegnek számítottak a tanulók, tanárok, katonák, rendőrök, rokkantak, szakszervezeti tagok. A prioritás fő elve a társadalmi hovatartozás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lett, s egészen a 80-as, 90-es évekig a társadalmi jelentőség szempontja volt domináns a szolgáltatások nyújtásában. A jelenlegi tapasztalat az, hogy jónéhány prioritási elv létezik egyidőben, és terjedőben vannak a fizetéses alapon nyújtott szolgáltatások.

Az egyik elv szerint az olvasókat „saját" és „idegen" megkülönböztetéssel kezelik. Az intézményi, vállalati, szervezeti könyvtárak többsége csak egy meghatározott munkatársi, saját dolgozói réteget lát el, és a könyvtárközi kölcsönzésért is díjat számol fel. Az idegen felhasználó csak eseti, ideiglenes látogatójegyet kaphat térítés ellenében, vagy – testület esetében – csak szerződéses alapon szolgálják ki.

A másik elv a tudományos doktorok és professzorok, neves szakemberek, állami vezetők „privilegizált" kezelése. További felosztási elvként jelenik meg a normatív, illetve azon felüli szolgáltatás igénybevétele térítéses alapon, a keresett könyveknél a „könyves zálogház" működtetése stb. Mindez természetesen ellent mond a könyvtárügyi törvény ingyenességet deklaráló pontjainak. A leghumánusabb prioritási elv a könyvtárhasználatban korlátozottak: a rokkantak, idősek, mozgássérültek otthoni kiszolgálása telefonos rendeléssel.

A legnagyobb vita a könyvtári szakmában a térítéses szolgáltatások körül alakult ki. A szerző telefonos villáminterjúja is kifejezi az ellentmondást: a moszkvai könyvtárvezetők fele elítéli a térítéses szolgáltatások bevezetését. A megkérdezettek viszont egységesen vélekedtek arról, hogy az előnyben részesített olvasói csoportok nem befolyásolhatják kedvezőtlenül a könyvtári szolgáltatás egészét.

(Bíró Júlia)

96/226

IVANOVA, B.: Daleko ne značit nedostupno. Poluostrov v more informatiki = Biblioteka. 1996. 2.no. 16-19.p.

A messzeség nem jelent elérhetetlent: Kamcsatka az informatika tengerében

Általános helyzetkép; Könyvtárügy

A Kamcsatkai félsziget területén 432,6 millió ember él, többségük Petropavloszk-Kamcsatkszkijban. E város lakói a könyvtári ellátás szempontjából előnyös helyzetben vannak, mivel az itt található 2 megyei (gyermek- ill. tudományos) könyvtáron kívül a 24 fiókkönyvtárral rendelkező városi hálózat is gondoskodik információs igényeik kielégítéséről. A félszigeten egyébként 136, az Orosz Kulturális Minisztérium felügyelete alá tartozó könyvtár működik. Igen fejlett az iskolai könyvtári hálózat, vannak felsőoktatási és kutatóintézeti könyvtárak is.

A 80-as évek végétől a 90-es évek elejéig a különböző hatóságokhoz tartozó könyvtári hálózatok intenzív fejlődése volt megfigyelhető, de a 90-es évek közepére ez a folyamat megtorpant, sőt, számuk hirtelen csökkenni kezdett. Sok szakszervezeti és szakkönyvtár megszűnt. Ebben a helyzetben a megyei tudományos könyvtár kénytelen volt növelni információs potenciálját, hogy a város és az egész megye igényeit kielégítő információs központ legyen. A hagyományos közkönyvtári feladatokon kívül a megyei könyvtár két másik programmal is foglalkozik: a könyvtári munkafolyamatok gépesítésével és a nemzetközi kapcsolatok fejlesztésével.

A félsziget könyvtáraira pozitívan hatott gazdasági önállóságuk megerősödése: megtanultak alkalmazkodni a társadalmi-gazdasági környezet változásaihoz, s nemcsak „túlélni" az eseményeket, hanem közben állandóan fejlődni, tökéletesedni. Az utóbbi években az alacsony költségvetés következtében kénytelenek voltak – a nemzetközi tapasztalatokat felhasználva – kiegészítő forrásokat keresni működésük szintentartásához. Térítéses szolgáltatásokat vezettek be, rendezvényeket szerveztek, bizonyos szolgáltatások nyújtására megállapodásokat kötöttek vállalatokkal, intézményekkel stb., egyszóval „vállalkozói magatartással" próbáltak boldogulni.

Az így szerzett pénzt elsősorban állománygyarapításra fordították, mivel ezt a munkaterületet érinti a legérzékenyebben a távolság a legnagyobb orosz kiadóktól és könyvkereskedőktől. A könyvellátás rendszerének összeomlása rendkívül hátrányosan hatott a távolkeleti területek, s főként Kamcsatka könyvtáraira. A kamcsatkai megyei könyvtár számára továbbra is a sokat bírált könyvtárellátó maradt az egyetlen gyarapítási forrás, mivel sok, önmagát az orosz szaksajtóban reklámozó cég megbízhatatlannak bizonyult. Az állománygyarapítás színvonala nem kielégítő, hiányoznak a környező országok és az orosz regionális kiadók könyvei, a szakkönyvek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

példányszáma alacsony, minden közkönyvtár állományában vannak fehér foltok. E problémát bizonyos fokig áthidalja, hogy a könyvtárak egyre több folyóiratot fizetnek elő, amire ha nehézségek árán is, de van pénzügyi fedezet.

Két évvel ezelőtt a megyei könyvtár 30 millió rubelt kapott a kulturális minisztériumtól a hírlapok állományvédelmére, a lapok mikrofilmlapváltozatának és az ezekhez szükséges olvasóberendezéseknek a megvásárlására. Az állományvédelmi program egyik célkitűzése a helyismereti kiadványok – különösen a Kamcsatka őslakóinak kulturális örökségét képviselők – egyes példányainak CD-ROM-ra vitele.

Az „Oroszország könyvtárainak automatizálása és informatizálása" nevű program megvalósításában a kulturális minisztériumon kívül fontos szerepet vállalt a Rudomino Összoroszországi Idegen Nyelvű Könyvtár és a kamcsatkai terület kulturális és közigazgatási apparátusa. A közös erőfeszítések eredményeként megvették a TINLIB nevű porgramot, és megkezdték a könyvtárak technikai felszerelését. A számítógépes könyvtári hálózat kiépítése és működtetése azonban olyan hatalmas összegbe kerül, amely szinte legyőzhetetlen akadályt jelent a mostani pénzügyi helyzetben. A kamcsatkai könyvtárak elszigeteltségén a megyei könyvtár saját, regionális adatbázisok építésével igyekszik segíteni.

A moszkvai Rudomino Könyvtár nagy segítséget nyújtott a megyei könyvtár nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére irányuló programjának megvalósításában is. Két évvel ezelőtt nemzetközi kulturális központot hoztak létre, amelynek megnyitásán kaliforniai kollégák is részt vettek. Az Eurázsia Alapítvány támogatásával ez a részleg és a könyvtár tájékoztatási-kiadói osztálya korszerű számítógépeket, programokat, színes szkennert, nyomtatókat, videókamerát, diavetítőt, másológépet és könyvkötő berendezést kapott (mintegy 26 ezer dollár értékben).

A fellendülő nemzetközi kapcsolatok következtében megélénkült az érdeklődés az idegen nyelvek, elsősorban az angol tanulása iránt. A következő feladat ezért idegen nyelvi részleg megalakítása lesz.

(Feimer Ágnes)

96/227

BORODIN, O.: V poiskah vyhoda iz krizisa = Biblioteka. 1996. 1.no. 62-64.p.

Moldávia: a válságból kivezető út keresése

Könyvtárügy

1995 októberében, Kisinevban rendezték meg a moldáviai könyvtárosok országos kongresszusát. A FÁK tagországok közül Ukrajna után másodikként Moldáviában került sor egy ilyen nagy jelentőségű könyvtárpolitikai eseményre. A könyvtáros egyesület kezdeményezte és a kulturális fejlődésért felelős hatóságok támogatták és jelenlétükkel megtisztelték a kongresszust. A résztvevők választás útján kerültek ide: minden húsz könyvtárost képviselt egy küldött.

A plenáris ülésen elhangzott előadás általános áttekintést adott a moldáviai könyvtárügyről: az IFLA ajánlásainak megfelelő koncepciót dolgoztak ki a könyvtári rendszer fejlesztésére, illetve jogszabályelőkészítő anyagokat készítettek, sikerült ideológiamentessé tenniük a könyvtári tevékenységet. Fejlett, 3611 könyvtárból áll a nyilvános könyvtárak hálózata. A piaci viszonyok kialakulása viszont krízishelyzetet teremtett a könyvtárügyben is. 1993-94-ben több mint 200 könyvtár szűnt meg, 400-zal csökkent a könyvtári álláshelyek száma, és ez a folyamat folytatódik. Sok könyvtárépület szorul felújításra. Romlik az állományok minősége, mert csökkennek a gyarapítási keretek. A román kulturális szervek és könyvtárak támogatása ellenére sem elégséges a román nyelvű állomány mennyisége (35,2%), azzal együtt sem, hogy az utóbbi néhány évben 12 román könyvtárat nyitottak meg. Az iskolai könyvtárak is rendszeresen kapnak román tankönyveket.

A moldáviai könyvtárak fejlődésében is nagy szerepet játszik a Soros Alapítvány, amely elsősorban a technikai fejlesztést és a külföldi dokumentumok beszerzését támogatja (1994-95-ben több mint 300 ezer dollárral). Ezzel együtt a számítógépes ellátottság nagyon alacsony. Csak a legnagyobb könyvtárak (köztük a nemzeti könyvtár) kezdhették el új beszerzéseik gépi feldolgozását.

A könyvtáros egyesület nem régen lépett ki a nemzetközi porondra, az IFLA tagjaként részt vett az isztanbuli konferencián. Elnökének beszámolója lett az alapja az országos kongresszus munkájának, amely után memorandumot fogadtak el.

A moldáviai könyvtárügy egyre jobban elszakad az orosz befolyástól (viszont egyre erősödik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

benne a román hatás). Az orosz nyelvű irodalom beszerzése gyakorlatilag megszűnt. Kisinevban alakult ugyan egy orosz könyvtár is, ez azonban csak a Moldávia területén megjelent orosz nyelvű könyvekkel gyarapodik, Oroszországból többszöri kérés ellenére sem kap semmit. Még rosszabb helyzetben vannak az orosz iskolák, amelyek a tankönyveket sem tudják beszerezni. A helyzetet nehezítik a politikai és a kulturális változások, pl. hogy Moldávia áttért a latin ábécé használatára, a könyvtárakban a könyvtári-bibliográfiai osztályozást (BBK) felváltotta az ETO, átalakult a könyvtárosképzés. Az itt élő oroszok támogatása és a kulturális kapcsolatok hagyományainak ápolása Oroszország állami feladata.

A kongresszus memorandumban fordult a köztársasági elnökhöz, a parlamenthez, a kormányhoz és a helyi hatalmi szervekhez, ráirányítva figyelmüket a legnagyobb problémákra: a gazdasági válság negatív hatással van a könyvtárügy fejlődésére, könyvtárakat zárnak be, romlik a könyvtárak ellátottsága irodalommal, technikai eszközökkel. A könyvtárosok bérhelyzete katasztrofális. A legfontosabb feladat a könyvtárak infrastruktúrájának fejlesztése és a megfelelő finanszírozás. A kulturális örökség megőrzésének lehetővé tétele az állam felelőssége. Sürgetik a könyvtári törvény és egyéb jogszabályok életbe léptetését, a könyvtári rendszer fejlesztési tervének elfogadását, nemzeti könyvtárépítési program kidolgozását, megfelelő anyagi források biztosítását a könyvtárak bezárásának és a személyzet elbocsátásának elkerülésére, az állománygyarapításra, a könyvtárak fenntartására.

(Rácz Ágnes)

96/228

Na tropach „fizycznej dostepnosci" do bibliotek i zbiorów bibliotecznych. 1-2. = Poradnik Bibl. 1995. 11/12.no.; 1996. 1.no. 2-6.p.; 10-13.p.

Lengyelország: a könyvtárak és könyvtári állományok fizikai elérhetősége nyomában - 1-2. rész

Könyvtárügy; Könyvtártelepítés

A cikk azt mutatja ki, hogy a lengyel nyilvános (közművelődési) könyvtárak „hol állnak" az UNESCO 1994. évi nyilvános könyvtári manifesztumának követelményeihez képest.

Általában elmondható, minden követelménynek vannak az országban – kis számú – pozitív megfelelései, míg a könyvtárak zöme messze áll teljesítésüktől. (A szerző mindkét vonatkozásban konkrét példákkal szolgál.)

Első követelmény a megfelelően telepített könyvtári hálózat, amelynek vezérelve: az egyes településeken a könyvtárak, illetve a fiókok (szolgálati pontok) 2 km-nél ne legyenek távolabb egymástól. A fiókkönyvtárak tömeges megszűnése miatt Lengyelországban e tekintetben visszafejlődés következett be a népesebb településeken is. A második: kistelepülések és szórványok számára megfelelő könyvtári ellátást kell biztosítani. Ezzel szemben Lengyelországban a legutóbbi 4 év alatt megszűnt a mintegy 30 ezer könyvtári ellátópont java része, sőt a kibontakozás előtt álló mozgókönyvtári ellátás is csak hírmondóban maradt meg azóta. Ezáltal a falusi olvasók száma meredeken csökkent. Hiba lenne, ha ezt a fejleményt kizárólag a megváltozott viszonyok rovására írnánk. A helyi könyvtárosok, a vajdasági módszertanosok egyaránt hibáztathatók miatta, minthogy tulajdonképpen sohasem kedvelték ezt a munkaigényes ellátási formát. Mindenképpen szükség volna e rendszer „megtagadva-megőrizve" visszaállítására, pl. a szomszédsági kapcsolatok könyvtári ellátási célra való hasznosításával.

A harmadik követelmény a házhozkötöttek könyvtári ellátása, amire egyebek mellett a könyvtárbarát fiatalok csoportjai alkalmasak, ám gyakran a könyvtárosok is vállalják (különösen kisebb településeken) ezt a szerepet.

A negyedik követelmény az elégséges óraszámú és a használók igényeinek megfelelő nyitvatartás. Ha az ezzel kapcsolatos lengyel irányelveket (a könyvtárnak egy nem főfoglalkozású könyvtáros esetén hetente 3-szor, egy főfoglalkozású könyvtáros esetén pedig 5-ször kell kinyitnia, úgy, hogy a felnőttek számára 19, a gyerekek számára pedig 18 óráig álljon rendelkezésre) nézzük, akár példakép is lehetne az ország könyvtárügye. A konkrét vizsgálatok azonban azt mutatják, hogy a könyvtárosok kényelemszeretete miatt a legtöbb helyen túlságosan rövid a nyitvatartás, nem alkalmazkodik a lakosság szabadidejéhez, a nyitvatartáson belül különösen kevés a kölcsönzési idő és gyakori a könyvtár működésének szüneteltetése.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/229
VLASÁK, Rudolf: Informační střediska nabo knihovny? Aneb s vaničkoi nekdy i dité = i. 38.roc. 1996. 1.no. 7-11.p.

Cseh köztársaság: információs központok vagy könyvtárak? Avagy: olykor a vízzel a gyereket is...

Információs társadalom; Könyvtárpolitika; Könyvtárügy története; Tájékoztatási politika

Csehszlovákiában az 1989. évi rendszerváltás előtt országos tudományos–műszaki és gazdasági információs rendszer működött. Ez a több szintű – országos, ágazati, iparági és helyi intézményekből álló – rendszer meghatározó mértékben az állami költségvetésből „élt". Teljesítményeit tekintve: megfelelt a tervgazdasági igényeknek. Módszereit illetően elmondható, hogy a 70-es évektől kezdve mind nagyobb tért hódítottak közöttük a számítógépes alkalmazások.

A rendszer „szocialista" sajátossága volt a pazarló gazdálkodás és a „világba való kilépés" korlátok közé szorítása. Így pl. egyedül az ún. Központi Technikai Bázisnak volt online kilépési jogosultsága, a legjelentősebb bibliográfiai adatbázisokat pedig inkább megvásárolták, és belföldön futtatták.

A rendszer háttérbe szorította a könyvtárügyet, illetve csak annyira támogatta (pl. a devizás folyóiratok központi katalógusának számítógépesítésével), amennyire saját működése szempontjából szüksége volt rá. Jellemző volt az is, hogy a tudományos és szakkönyvtárak egy részét, anélkül hogy munkájukban változásokat hajtottak volna végre, információs központtá „keresztelték át".

Az 1989. évi rendszerváltás után a tudományos–műszaki és gazdasági információs rendszer szétesett, illetve csak néhány intézményét sikerült megóvni (a Tudományos–Műszaki Információs Központból Nemzeti Információs Központ lett a jelentős „karcsúsítás" után, némelyik ágazati információs központ pedig egy-egy tárca szolgálatára álló központként működik tovább).

Az általános nyugati tendenciának megfelelően a korábban információs központtá minősített tudományos és szakkönyvtárak (pl. az Akadémiai Könyvtár) „visszavedlettek" könyvtárrá, ám új szolgáltatásokkal (pl. információkeresésssel, másolatküldéssel és közvetítéssel) igyekeztek megfelelni az újfajta igényeknek, amelyeket az azelőtti nagyüzemi „fogyasztók" helyébe lépő közép- és kisüzemi, illetve vállalkozói felhasználók jellemeznek.

Az újfajta üzemi–vállalkozói szféra képtelen helyi információs intézmények és szakkönyvtárak fenntartására. Ehelyett – s ezt az időközben bekövetkezett technikai–technológiai fejlődés mind szélesebb körben teszi lehetővé – a különféle célú hozzáférés, illetve másolatbeszerzés megteremtése került előtérbe.

Mindazonáltal az iménti tájékozódási formák igénybevételénél sok a „téves kapcsolás", drága a „tandíj". Éppen ezért a szóban forgó üzemi–vállalkozói szférában szükség lenne ún. OMO (one man office) munkakörök létesítésére, illetve azok információs szakemberekkel való betöltésére. Ennek a cseh iparban bizonyos hagyományai is vannak, minthogy kereteiben nem volt ismeretlen a „tanulmányi mérnökök" intézménye. A prágai Károly Egyetem Könyvtári és Információs Tanszéke mindenesetre máris megkezdte az ilyen irányú szakképzést.

(Futala Tibor)

96/230
MATOUŠOVÁ, Miroslava: Úloha vědy a informací v České republice = i. 38.roč. 1996. 1.no. 12-17.p.

A tudomány és az információ feladata a Cseh Köztársaságban

Tájékoztatási politika; Tudománypolitika

A megismerési folyamat és az információ, illetve a megismerési folyamat és a tudomány viszonyát általában elemezve, a cikk szerzője arra a következtetésre jut, hogy egy olyan kis országban, mint amilyen a Cseh Köztársaság is, szükség van mind a tudomány művelésére, mind pedig az információk igénybevételére. Ez egzisztenciális kérdés.

Az iménti megállapítást nem is vitatja senki, azt azonban annál inkább, hogy a két szóban forgó tevékenység mekkora hányada igényel állami támogatást.

Ami a kutatást illeti: 1995 folyamán az állam kutatási ráfordítása meghaladta a négy milliárd

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

cseh koronát, ami a bruttó nemzeti össztermék 0,45%-át tette ki. A tényleges ráfordítás ennél lényegesen nagyobb volt, elérte a bruttó nemzeti össztermék 1,7%-át. A különbséget a magánszektor „állta".

A csehországi ráfordítás az OECD-országoknak a 90-es évek elején eszközölt ráfordítási átlagával azonos, sőt a magánszektor részesedési aránya sem tér el különösebben az OECD-országokban szokásostól. Svájc, Belgium, Írország és Japán a ráfordítási arány tekintetében teljesen azonos a csehországi megoszlással. Ezért elmondható: a cseh ráfordítási gyakorlat nem tér el a fejlett piacgazdasággal rendelkező országok gyakorlatától. Még abban is azonos ezzel, ahogy a hazai termelést segítő kutatásokat támogatja.

Az ország információs gyakorlatában viszont vannak bizonyos sajátosságok. A korábbi tudományos–műszaki és gazdasági információs rendszer szétesett, a benne politikai–ideológiai okokból elhelyezkedett elit réteg a rendszerváltást követően a legmagasabb állami és gazdasági pozíciókba került, megváltoztak az információs igények, amelyeket leginkább számítógépes műveltségű szakemberekkel lehet kielégíteni az információs szupersztráda igénybevétele révén. Bizonyos értelemben az is információs sajátosság, hogy a cseh nyelvet egy viszonylag alacsony lélekszámú társadalomban beszélik.

Azt egyébként, hogy az ország (az állam és a magánszektor) mennyit fordít információs és információval kapcsolatos kiadásokra, nem nagyon lehet még felbecsülni sem. Ennek oka: e területről nincs statisztikai adatgyűjtés. A kiadások egy része a K+F kiadások között búvik meg. A szerző úgy véli, hogy a szóban forgó ráfordítások többé–kevésbé megközelítik a fejlett országok ráfordítási szintjét. A fő különbség mindössze annyi, hogy a cseh ráfordítások felhasználása kevésbé hatékony.

(Futala Tibor)

96/231

MAUCH, Bertold: Das Elend der Bibliothekspolitik. Plädoyer für mehr soziale Bibliotheksarbeit und weniger Marketing an Öffentlichen Bibliotheken = Buch Bibl. 48.vol. 1996. 3.no. 260-264.p.

Res. angol nyelven

A könyvtárpolitika nyomorúsága Németországban: több szociális munkát és kevesebb marketinget a közművelődési könyvtárakban!

Gazdaságosság -könyvtárban; Hátrányos helyzetű olvasó; Könyvtárpolitika; Közművelődési könyvtár

Ritkán találkozunk a „könyvtárpolitika" szóval a szaksajtóban, szemben a sűrűn szereplő „oktatáspolitika" vagy „médiapolitika" szavakkal. A kifejezés ritka használatának mélyebb oka van. A közművelődési könyvtárosok – szakcikkeikben, értekezleteiken, egymás közti beszélgetéseikben – igen ritkán fogalmaznak meg a társadalom alapvető trendjétől eltérő alternatív gondolatot. A társadalom domináns irányzatával való stabil konszenzus lényege: piacorientált információszolgáltatás, vagyis mind aktuálisabb információközvetítés az információs társadalomnak, mind színesebb kultúraközvetítés a kulturális javakat fogyasztó társadalomnak, és a könyvtár átalakítása az üzleti vállalkozás egy speciális fajtájává.

A szakma figyelmét szinte kizárólag technikai és szervezeti kérdések kötik le, a kritika pedig csak a fiókkönyvtárak bezárására, a költségvetés csökkenésére, a nyitvatartási idő korlátozására irányul. A kölcsönzési díjak bevezetését nem egyértelmű kritika fogadta, hanem gyakran offenzív megvédés. Ezzel szemben a szakma nem emelt szót a könyvtári szociális munka háttérbe szorulásával kapcsolatban.

A 70-es években a szociális munkáról könyvtáros körökben élénk vita folyt, számos szociális szolgáltatást vezettek be. A kezdeti lendület azonban alábbhagyott. Bár időközben a korábbinál több lett az idős ember, több a hátrányos helyzetű, több a munkanélküli, több a külföldi, a könyvtárak segítő tevékenysége csaknem mindenütt erősen visszaszorult. Ennek az anyagiakon túl mélyebb okai vannak: a szociális érzékenység csökkenése, hallgatólagos szolidaritás az előnyösebb helyzetű társadalmi rétegekkel.

Mindez nem csak Németországra jellemző. Számos gazdag országban felhagytak a könyvtárosok a társadalmi peremcsoportokkal való foglalkozással. Az Unesco közkönyvtári manifesztuma 1994-ben meg sem említi ezt a témakört. Németországban a könyvtárak szociálpoliti-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kai szerepéről már csak a kölcsönzési díjak bevezetésével kapcsolatban esik szó.

Annál több szó esik a marketing-stratégiákról. A marketing a takarékos és mégis hatékony állománygyarapítás eszköze. Ha azonban ez a segédeszköz kizárólagos stratégiai elvvé válik, eltűnik szem elől az a potenciális olvasótábor, amely a szociális munka révén közelíthető csak meg. A marketing-orientált könyvtár ugyanis csak azokat a termékeket nyújtja, amelyekre piaci „vevő" van. Az eszközből cél lesz.

A piac nem old meg minden társadalmi problémát, a szociális problémák megoldásáról a politikának kell gondoskodnia. A kommunális politika egyik legfontosabb feladata megtalálni azt a pontot, ahol a piac véget ér és a szociális politika kezdődik. Ha a könyvtárak az ilyen értelemben vett kommunális politikához tudnak kapcsolódni, akkor érdemli meg törekvésük a „könyvtárpolitika" nevet. Ha viszont tevékenységük kimerül a taktikázásban és lavírozásban, a pillanatnyi uralkodó áramlatokhoz való igazodásban, s ennek érdekében figyelmen kívül hagyják szociális feladataikat, és a marketing-szemlélet jegyében figyelmen kívül hagyják a közvetítendő javak kulturális értékeit, akkor a közművelődési könyvtárak távolabbi jövője aggasztó lesz.

(Katsányi Sándor)

96/232

KÜHNE, Brigitte: Public libraries in Sweden = Cape Libr. 40.vol. 1996. 1.no. 16-19.p.

Közkönyvtárak Svédországban

Közművelődési könyvtár; Megyei könyvtár

Közigazgatási szempontból Svédország 24 autonóm megyéből áll, amelyek további kisebb egységekre, ún. közösségekre tagolódnak. Ezek a közösségek saját erejükből tartják fenn könyvtáraikat, ezáltal meghatározzák a könyvtári szolgáltatások színvonalát is az adott helyen. Svédországban a közművelődési könyvtárak működését könyvtári törvény nem szabályozza. A szerző visszatekint a közművelődési könyvtárak kialakulásának történetére. A svéd közművelődési könyvtárak működésükben a következő alapelveket követik:

– Mindenkinek alapvető joga van az információhoz való hozzáféréshez.

– A helyi közösség tartja fenn a könyvtárat, és annak használata ingyenes.

– Demokratikus intézmény szerepét tölti be, amit a szabadpolcos elrendezés biztosít.

– A könyvkölcsönzés mellett a könyvtár tájékoztatást is nyújt az olvasóknak, és külön gyermekrészleget működtet.

1930-ban vezették be a megyei könyvtári rendszert, azzal a céllal, hogy támogassa a megye területén lévő közművelődési könyvtárak színvonalas működését. A megyei könyvtárak elsődleges feladatuknak tekintették a könyvkölcsönzés minél egyszerűbb lebonyolítását, ami egy kölcsönzési láncolaton keresztül történik.

Ebben a rendszerben a nagyobb közművelődési könyvtár a megyei könyvtár anyagi támogatásával egy közös könyvállományt épít. A megyei könyvtár továbbítja a könyvkölcsönzési kérést a nagyobb közművelődési könyvtárhoz, ahol a közösen gyarapított állomány található, és onnét a könyvet eljuttatják a kérő fiókkönyvtárba. Ez a kölcsönzési rendszer lassan átalakul, mivel a nagyobb közművelődési könyvtárak központi adatbázisokhoz kapcsolódnak, ami azonban nem mondható el a kisebb közösségi könyvtárakról. A közeljövőben a megyei könyvtár feladata lesz a kisebb közösségi könyvtárak finanszírozásának megoldása is.

(Tóth Erzsébet)

96/233

SAGLAMTUNC, Tülin: Modern Turkish public libraries; recent developments = IFLA Newsletter. 1995. 2.no. 14-17.p.

Közkönyvtárak Törökországban: áttekintés és új fejlemények

Közművelődési könyvtár

Törökországban a közművelődési könyvtárakat a kulturális minisztérium könyvtári osztálya irányítja. Összesen 1184 közművelődési könyvtár, valamint 77 mozgókönyvtár működik. Mindegyik közművelődési könyvtár gyerekkönyvtári részleget is üzemeltet, gyakran iskolai könyvtári funkciót is betöltenek. Az összesített állomány meghaladja a 10 millió kötetet, az összes hasz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

náló száma pedig a 23 milliót. A könytárakban összesen 3509-en dolgoznak, közülük 503-an könyvtárosok, a vezető állásban levők száma pedig 74. (A vezetők általában nem könyvtárosok, többségük pedagógus.) 1992-ben fejlesztési célú kísérletek kezdődtek, új épülettel rendelkező könyvtárakban.

A cikk rövid áttekintést ad a közművelődési könyvtárak tevékenységéről. Az érdekesebb tények: jelenleg is gyűjtenek zenei dokumentumokat, de csak az új épületekben gondoskodnak külön helyiségről a használat céljára; a turisták által látogatott vidékeken a kempingek, üdülőterületek közelében is telepítenek gyűjteményeket; 1992 óta óvodások számára is szerveztek könyvtári részleget (ezek révén sikerült több nőolvasót a könyvtárakba vonzani); nemzetiségi könyvtárak nincsenek, de két kiválasztott, kötelespéldányokból is részesülő könyvtárban idegen nyelvű állományt is fenntartanak; a közművelődési könyvtárak ingyenesek; a számítógépesítésre vonatkozóan már vannak olvasói igények, de csak távlati terveket dolgoztak ki; sok olvasót vonzanak a könyvtári rendezvények (különösen olyan témakörökben, amelyek sokáig tabunak számítottak, pl. AIDS, születésszabályozás); az olvasni nem tudókkal nem foglalkoznak, s az olvasók könyvtárhasználatra való oktatása sem folyik – az olvasók szinte kivétel nélkül iskolások (akik házi feladataikat is a könyvtárban írják meg); a mozgókönyvtárak a falusi és külvárosi lakosságot látják el, minden állomást kéthetenként egyszer keresnek fel; a művelődési házakban működő könyvtárakkal nincsenek megelégedve (a könyvtári szolgálat céljára nem nagyon alkalmasak); 1993 óta a vidéki településeken panelekből felépíthető, olcsóbb és gyorsabban átadható könyvtárak is épültek.

Az állománybeszerzést centralizálták: a dokumentumokat a kulturális minisztérium szerzeményezési bizottsága válogatja; ebben részt vesz a miniszter, a nemzeti könyvtár igazgatója, a könyvtári osztály vezetője stb. Ezt a megoldást gazdaságosnak, de rugalmatlannak tartják (mivel az olvasói igényeket és a helyi sajátosságokat nem veszi figyelembe). A közművelődési könyvtárak összesen hétféle napilapot járatnak, amelyek különféle politikai nézeteket képviselnek. 1992 óta a közművelődési könyvtárban biztosítják az olvasáshoz való jogot, megszűnt a könyvtári dokumentumok minősítése és a használat korlátozása. A „könyvtári alapjogok" (Library Bill of Rights) alkalmazására szakképzett könyvtárosok ügyelnek. Általában szabadpolcos rendszer van, Dewey-típusú tizedes osztályozással. A dokumentumleírás a módosított angol-amerikai szabványra (AACR2) épül. A tervekben szerepel a katalóguscédulák számítógépes előállítása.

A minisztérium könyvtári osztályán kívül az egységes központi irányítást a tartományokban működő „kulturális igazgatók" garantálják, akik a minisztériumtól kapják a fizetésüket. A könyvtárigazgatók részben nekik, részben pedig a tartomány kormányzójának tartoznak felelősséggel. A könyvtárakat döntő részben a minisztérium, részben pedig a tartományi kormányzó finanszírozza; időnként társadalmi csoportok adományaiból is részesednek.

Az IFLA-irányelveket ismerik, de néha nem tartják alkalmazhatónak. Törekvések vannak saját országos irányelvek kidolgozására. Könyvtári törvény nincs, de komolyan dolgoznak rajta. Részletes statisztikai adatszolgáltatás folyik, amely az olvasóknak a könyvtárakról alkotott véleményére is kiterjed. A könyvtárak együttműködésére vannak előírások, de semmiféle érdembeli együttműködésről nem tudnak.

(Mándy Gábor)

96/234

STAUNTON, Irene: Sorry, no free reading! Zur aktuellen Lesekultur in Zimbabwe = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 3.no. 424-429.p.

Az olvasáskultúra helyzete Zimbabwében napjainkban

Ifjúság nevelése olvasásra; Iskolai könyvtár; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Támogatás -más országnak; Tankönyv

Amikor 1980-ban, a 15 éves polgárháború után Zimbabwében bevezették az ingyenes általános iskolai oktatást, az iskolába járók száma megkétszereződött (2,3 millió lett).

Az általános iskolák száma 2401-ről (1979) 4234-re növekedett (1985). Ugyanígy történt a középiskolákban is. A tanulás iránti megnövekedett érdeklődés következtében több iskolaépületre, oktatóra és tankönyvre volt szükség. A Zimbabwében működő tankönyvkiadók (Long-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

man, College Press, Zimbabwe Publishing House és Academic Books) jelentős profitra tettek szert.

A tankönyvigényeket mégsem tudták kielégíteni. A tankönyvek és egyéb taneszközök ára egyébként olyan magas, hogy sok vidéki iskola nem képes őket megvásárolni. Annak ellenére, hogy az oktatási minisztériumé a legnagyobb rész az ország költségvetéséből, az egy főre eső éves kiadás tankönyvekre és egyéb taneszközökre még mindig az 1980-as érték: 23 zimbabwei dollár (Z$) maradt (egy zimbabwei dollár körülbelül 5 német márka), s ez a legalacsonyabb a térségben.

További hátrányos körülmények a papírárak 130%-os évi emelkedése, a termelési költségek növekedése és a zimbabwei dollár értékének csökkenése. 1993-ban az általános iskolába járók 78%-a még 7 évi tanulás után sem volt képes letenni a záróvizsgát, a vidéki gyerekek 5%-a teszi csak le a vizsgát angol nyelvből; (az angol nyelvet az iskolakezdéstől fogva tanítják az országban; gyakran a teljes képzés angolul folyik). Ennek oka nemcsak a könyvek hiánya, hanem a tanítás formális, számokat, adatokat számonkérő, a tankönyvhöz szigorúan ragaszkodó jellege.

A gyerekeknek rosszak a könyvvel kapcsolatos tapasztalataik. Egy könyvön három vagy négy gyerek is osztozni kényszerül; ha a könyv megsérül vagy elvész, a gyerekeket megbüntetik. Előfordul, hogy egyetlen tankönyv van az osztályban – a pedagógus kezében. A könyvhöz való viszonyt jól jellemzik az alábbi számok:

Míg egy hazai kiadású könyv ára mintegy 35 Z$, a könyvek mindössze 5%-át vásárolják meg magánszemélyek; ugyanakkor, bár egy átlagos zenés magnókazetta ára 60 Z$, ezeket csaknem 100%-ban magánszemélyek veszik meg. Az évi átlagkereset 500 Z$ körül mozog.

Kevés kiadó vállalkozik szép- illetve gyermekirodalom megjelentetésére; amelyek működnek, leginkább az iskolákat látják el tankönyvekkel, és az egyéb könyvek választéka szegényes. A könyvesboltban böngészőt gyakran éri figyelmeztetés: „Sorry, no free reading" – sajnálom, nincs ingyenes olvasás.

Az állam még nem látta át a könyvtárak jelentőségét, jóllehet a lakosság számára – minthogy a könyveket megvásárolni nem képes – fontosak lennének. A nemzeti könyvtár éves költségvetése mindössze 66 ezer Z$, ebből a pénzből a hozzá tartozó 22 körzeti könyvtárat is el kell látnia. Egy kisebb könyvtár 1500 dollárt, egy nagyobb (városi) könyvtár 7000-et kap évente. Az országban egyébként 46 vidéki könyvtár működik.

1980 óta olyan szponzorok fáradoznak az ország könyvellátásának javításán, mint a British Council vagy a kanadai CODE. Az ajándékkönyvek kínálata azonban nem mindig megfelelő, pl. a „Sütés mikrohullámon" c. könyv nem feltétlenül szükséges egy olyan országban, ahol sok helyütt elektromos áram sincs. A British Council és a Ranfurly Library Trust sokat tettek a zimbabwei iskolai könyvtárak fejlődéséért. Emellett az EU is támogatta az ország könyvtárainak állománygyarapítását az 1994-1996-os időszakban mintegy 15 millió zimbabwei dollárral.

Az iskolai könyvtárakon kívül a községi könyvtárak fejlesztése is elkezdődött – a „Rural Library and Resource Development Programme" keretében Bulawayo-ban mozgókönyvtár működik.

A bulawayoi és a maronderai gyermekkönyvtár könyvtárosai intenzív kapcsolatban állnak az iskolákkal, osztályok látogatják rendszeresen a könyvtárakat, foglalkozásokat, kiállításokat, színielőadásokat szerveznek.

Az utóbbi években a Zimbabwei Nemzetközi Könyvvásár intézménye igen sokat tett az irodalom nyilvánosság elé viteléért. 1995-ben még a magas belépti díj ellenére is 30 ezren látogatták meg a vásárt – köztük sok tanár és könyvtáros.

A „Zimbabwe Book Development Council" 1995 februárjában megrendezte az első könyvhetet az országban. Ez a rendezvény drága könyveket hozott olyan emberek számára is elérhető közelségbe, akik nem a városközpontokban élnek.

Ezen eredmények ismeretében is szem előtt kell tartani azonban, hogy az országban még nem fejlődött ki olvasáskultúra. Az emberek zöme vidéken él, reggel 5-től este 6-ig dolgozik. Sötétedés után olvasni nem lehet, még a gyertya is nagyon drága; s különben is, ezek az emberek a tűz körül szeretnek beszélgetni. A televíziózás és a videózás szokása közelebb áll ahhoz az orális kultúrához, amelyben ezek az emberek élnek. Meglehet, hogy a fejlődéssel ezek az emberek megkerülik az írásbeliséget, nem véve tudomást azokról a tényezőkről, amelyek az olvasást vonzóvá teszik, s melyeket más médiák nem tudnak nyújtani.

(Csabay Károly)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/235
KLEEMANN, Gabriele - KUTSCH, Monika: Bücher Auf dem Dach der Welt = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 1.no. 17-18.p.

Könyvek a világ tetején. A Himalájában fekvő Bhután könyvtárai

Művelődéstörténet; Nemzeti könyvtár

Bhután kis mezőgazdasági jellegű monarchia a Himalája keleti lankáján. Lakóinak számát 600 ezer – 1,2 millió közöttire becsülik, az átlagos életkor 49 év. A kínaiak tibeti bevonulása (1959) óta az ország tibetre nyíló határai bezárultak, Bhutánnak egyedül Indián át nyílik kapuja a világ felé. Ennek következtében kényszerűen szoros politikai kooperáció köti Indiához, jóllehet Bhután szellemi gyökerei Tibetbe nyúlnak.

Az ország társadalmi és állami élete egyaránt a buddhizmuson alapul. A társadalmi élet meghatározója a szerzetesség és az egyéni vallásosság. Az irodalom mindmáig csak mint a kolostori élet vallási-filozófiai terméke létezik. (Csak a legutóbbi időkben jut be az országba Indián keresztül angol nyelvű világi irodalom.) Az analfabéták aránya 41%.

A nemzeti öntudat egyik megnyilvánulásaként alakították ki 30 évvel ezelőtt a dzonghka írást. (A dzonghka a nemzeti nyelv.) Ez van hivatva felváltani a kolostorok tibeti írását.

Az országnak egy nyilvános könyvtára van, és 1967 óta nemzeti könyvtár is működik. Ebben mintegy 10 ezer művet őriznek. Legrégibb közülük a 12. századból származó „Bhutáni Könyv", amely egymásra helyezett, egyik oldalára írt lapokból áll. A lapokat két fatábla fogja össze, a művet színes vászonborítás takarja.

A nemzeti könyvtár fő gyűjtőköre a helyi és a tibeti filozófiai és buddhista irodalom. Arra törekednek, hogy az egyes kolostorokban őrzött irodalmat is hozzáférhetővé tegyék mikrofilm-másolat útján. A műveket sajátos osztályozási rendszerben tárják fel, mely a buddhizmus négy fő iskoláján alapul. Az állományról dzonghka és angol nyelvű katalógus tájékoztat.

A könyvtár nyilvános, korlátozás nélkül használható. Az állomány egy része kölcsönözhető. Könyvbeszerzési kerete kb. 10 ezer DM., gyarapodását Indiából, Japánból, Ausztráliából kapott ajándékok is növelik. A munkatársak létszáma 25 fő, de nincs közöttük könyvtári képzettségű. (Az ország egyetlen szakképzett könyvtárosa Thimphu-ban a nyilvános könyvtárban dolgozik.) Minthogy Bhutánban nincs könyvtárosképzés, a nemzeti könyvtár vezetője kapcsolatokat kíván kiépíteni a könyvtárügy nemzetközi intézményeivel.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 284, 292

Központi szolgáltatások

96/236
FRANZMEIER, Günter - GRUBER, Peter: 25 Jahre Zeitschriftendatenbank (ZDB). Erreichtes und Bewährtes; Ausblick = Bibliotheksdinenst. 30.Jg. 1996. 2.no. 236-242.p.

25 éves a központi folyóirat-adatbázis. Áttekintés az elért eredményekről és a jövő feladatairól

Gépi könyvtári hálózat; Időszaki kiadvány; Központi katalógus -online

1971 februárjában kezdődtek meg a német számítógépes központi folyóirat-katalógus (ZDB) megtervezésének munkálatai. A cikk az utóbbi tíz év fejleményeit tekinti át.

Az adatbázis több mint 3500 német és néhány külföldi könyvtár folyóiratállományának adatait tartalmazza (820 ezer címet és 3,5 millió lelőhelyet). Ugyanakkor az egységes besorolási adatok országos számítógépes tárának is tekintik. Felhasználja a DBI-LINK elnevezésű szolgáltatás is, amely online megrendelést is biztosít a német könyvtárak számára.

Az offline rendszerből az elmúlt 10 évben lett online hálózat az 1985-ös fejlesztési terv értelmében, amely az ehhez szükséges szoftver felkutatását és a hálózat országos elfogadtatását tűzte ki célul. Az utóbbi a 80-as évek közepén a távközlési költségek miatt és az egységes szabályok alkalmazása miatt sok nehézséget jelentett. Mindkét probléma viszonylag gyorsan megoldódott, egyrészt a kedvezményes Datex-P- ill. WIN-tarifák révén, másrészt a katalogizálók speciális képzését követően.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megoldásra vár még, hogy a ZDB-ben a rendszer érezhető váltása nélkül lehessen dolgozni, vagy legalább egy programmal át lehessen térni a ZDB-formátumról a saját formátumra, és az, hogy a ZDB-be bevitt adatok késedelem nélkül a saját hálózatban rendelkezésre álljanak.

A 85-ös hosszútávú fejlesztési terv a ZDB tartalmi kiépítését is magába foglalta. Akkor úgy becsülték, hogy 1990/91-ig visszamenőleg 190 ezer tételt, a kurrens előfizetések közül pedig évente kb. 6000 tételt visznek be. Ez reális becslésnek bizonyult.

Arra törekedtek, hogy az aktív közreműködők megfelelő segítséget kapjanak, további regionális rendszerek kapcsolódjanak be (Hessen, Bajorország, Alsó-Szászország), és az országos gyűjtőköri együttműködésben részt vevő könyvtárak állománya hiánytalanul szerepeljen az adatbázisban. 1990-ben aztán felmerült, hogy az új tartományok könyvtárainak állománya is jelenjen meg, ennek munkálatai még ma is tartanak.

A ZDB elérhetősége és termékei:

– az utóbbi tíz évben bővült az üzemelési idő, a ZDB munkanapokon 8-18 óráig hozzáférhető,

– növelték a párhuzamos hozzáférések számát,

– 1994-ben az online változat és a mikrofilmlapos kiadás mellett megjelent CD-ROM-kiadás is,

– évente 500 regionális és helyi katalógust állítanak elő a résztvevők számára,

– megbízhatóvá vált a MAB-formátumú adatszolgáltatás, részben már megtörtént az áttérés a mágnesszalagról a fájlátvitelre.

A ZDB a Staatsbibliothek zu Berlin és a Német Könyvtári Intézet (DBI) közös vállalkozása, amelybe 100, a hálózatban közvetlenül részt vevő könyvtár is bekapcsolódott. Együttműködésük alapja mindmáig a 70-es évek közepén keletkezett koncepció. A DBI üzemelteti a számítóközpontot, végzi a rendszer fejlesztését és üzemeltetését, kezeli az adatokat, valamint előállítja a különböző outputokat. A Staatsbibliothek felel az adatok bibliográfiai leírásáért, az egységesítésért. A ZDB-t irányító grémiumban mellettük képviseltetik magukat a résztvevők, a Német Kutatási Társaság, a Die Deutsche Bibliothek (a nemzeti könyvtár) és a Bajor Állami Könyvtár. A vállalkozást kezdettől fogva ösztönözte és jelentős pénzügyi támogatásban részesítette a Német Kutatási Társaság.

A vállalkozás sikerének kulcsa, hogy a résztvevők a befektetett munkáért kedvező ellentételezést kapnak. Messzemenően hasznosnak bizonyult az országos, egységes elvek alapján, közösen szerkesztett adatbázis, szemben a könyvek régiónként külön vezetett adatainak utólagos kumulálásával. A Német Kutatási Társaság támogatása következtében a résztvevők kötelességévé vált az együttműködés, és tulajdonképpen nem is kínálkozott más sikeres alternatíva. A ZDB a mindenkori német és a német nyelvű időszaki kiadványok egyetlen átfogó retrospektív nemzeti bibliográfiája is.

1995-ben újabb hosszútávú terv született, amelyet beterjesztettek előbb az irányító testületnek, majd a Német Kutatási Társaságnak, eszerint:

– a ZDB részt vesz, a DBI-n keresztül, egyes tartományokkal közösen egy UNIX-alapú adatbáziskezelő rendszer kiválasztásában, beszerzésében és kezelésében,

– a tartományok és a szövetségi állam hivatalos megállapodásával kell garantálni a ZDB jövőjét,

– a DBV-OSI II program keretében, a Z 39.50/item order interfész bevezetése után a DBI-n mint szolgáltatón keresztül cikkeket is lehet majd rendelni a ZDB-től,

– a DBI-LINK lelőhelymegállapító és rendelő rendszert ellátják majd egy korszerű használói interfésszel (WWW/Z.39.50),

– a Die Deutsche Bibliothek és a ZDB közösen megoldja, hogy az új indulású és a megváltozott német folyóiratok esetében is megvalósuljon az egyszeri feldolgozás – többszöri használat elve.

(Hegyközi Ilona)

96/237

SRAJBERG, A.: Rossijskij OCLC. Na puti integracii v mirovuû informacionnuû infrastrukturu = Biblioteka. 1996. 1.no. 26-29.p.

Az oroszországi OCLC. A világ információs infrastruktúrájába történő integrálódás felé

Közös katalogizálás; Számítógép-hálózat

Az orosz könyvtárak, áttörve a korábbi információs „gátakat", a 90-es évek elejétől kezdve kezdtek intenzíven együttműködni a nyugati könyvtárakkal. A korábban használt formátumok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(pl. MEKOF) helyett elkezdődött a MARC-formátumok adaptálása. A UNIMARC mint kommunikációs formátum egyre népszerűbb, és az egyes rendszerek belső formátuma is egyre inkább közelít hozzá; kétnyelvű (orosz és angol) adatbázisok jönnek létre, nagy figyelmet fordítanak a referálásra és az indexelésre; fejlődött a hálózat, és mára már az orosz könyvtárak egy része is eléri az Internetet.

Azzal együtt azonban, hogy sok könyvtár már online üzemmódban dolgozik, valódi gépi könyvtári hálózat még nem jött létre. Az öt moszkvai könyvtárat összekötő *Libnet* továbbfejlesztését anyagi nehézségek gátolják. Ma már a szükségessége is megkérdőjeleződik, mivel itt az új, „Orosz könyvtárak az Internetre" nevű program: első szakaszában 16 könyvtár számára tervez optikai kábeles csatlakozást a világhálóra. Egyetlen komoly, együttműködésen alapuló gépi rendszer a GPNTB vezetésével 1987 óta működő központi katalógus az orosz könyvtárak állományába került műszaki könyvekről: 400 résztvevő könyvtár több mint 700 ezer bibliográfiai tételét tartalmazza – de még ez sem nevezhető központi (osztott) katalogizálásnak.

Az orosz könyvtári információs infrastuktúra jelenlegi képe: 1.) Sok könyvtár és tájékoztatási intézmény rendelkezik gépi rendszerrel, szoftverrel, beleértve a konvertáló programokat is; 2.) A telekommunikációs és hálózati infrastruktúra eléggé fejlett. Sok szolgáltató kínál Internet-csatlakozást, de áraik a könyvtárak számára túl magasak, ezért a könyvtárak számára csak a nem üzleti vállalkozásként működtetett szolgáltatók és hálózatok jöhetnek számításba; 3.) Megoldandó feladat a nemzeti bibliográfia online elérhetővé tétele.

A könyvtárak számára alapvető fontosságú a központi (osztott) katalogizálás megvalósítása. Ehhez legelőször az elektronikus katalógusok és adatbázisok szoftvereinek és formátumának összehangolását, illetve a katalogizálás költségeinek csökkentését kell elérni. A legjobb példa az OCLC (Onlie Computer Library Center), amely mára 62 ország több mint 20 ezer könyvtárának együttműködésével, egységes formátum és egységes szabványok alkalmazásával dolgozik.

Oroszországban a könyvtári rendszer eltérő volta, a gépesített könyvtáraknak az egész rendszerhez képest kis aránya, a gépi katalógusok fejletlensége, a retrospektív konverzió szükségessége miatt hasonló együttműködés kb. 10-15 év alatt jöhet létre. A könyvtárak között folyó párhuzamos, többszöri katalogizálás több 10 millió dolláros felesleges kiadást jelent. Célszerűnek látszik egy OCLC-típusú katalogizáló központ létrehozása, amely nemcsak az országon belüli osztott katalogizálást biztosítaná, hanem a külföldi rendszerekkel való kompatibilitást és a bibliográfiai információk cseréjét is. A központnak független intézményként kell megalakulnia, alapítói a nagykönyvtárak. Az első szakaszban a gépi központi katalógus működtetésében már tízéves tapasztalatokkal rendelkező GPNTB lehetne a bázisintézménye. A rendszer fő „generátora" a nemzeti bibliográfiát előállító Orosz Könyvkamara és/vagy a két nemzeti könyvtár.

A központ tervének kidolgozása az ország nagykönyvtárait képviselő legjobb szakemberek bevonásával elkezdődött. A projektet a kulturális minisztérium finanszírozza, de törekszenek más főhatóságok és könyvtárak bevonására is.

(Rácz Ágnes)

Együttműködés

96/238

BALÍK, Vojtěch: Knihovny současnosti čili o spolupráci = Čtenář. 48.roč. 1996. 2.no. 50-52.p.

Napjaink könyvtárai: az együttműködés szerepe

Együttműködés -belföldi

Szakmai közhely: nincs olyan gazdag állományú könyvtár, amely egymagában képes minden igényt kielégíteni. Azaz: tulajdonképpen minden egyes könyvtárnak az összes többit képviselnie kell a használó előtt, és felkínálnia számára valamennyi könyvtár állományát és szolgáltatásait. A fentiekből következik, hogy a könyvtárközi együttműködés a könyvtári munka múlhatatlan eszköze.

Napjaink könyvtáraiban a szegénység is együttműködésre késztet. És semmi kétség nincs felőle: az érdemi együttműködés révén számos vonatkozásban át lehet hidalni a nehézségeket, magyarán mondva: ezáltal elégtelen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dotálás mellett is fenn lehet tartani, sőt: esetenként emelni lehet a működés színvonalát.

Azonban résen kell lenni, nehogy az együttműködés eredményei láttán a fenntartó azt higgye: nem kell több pénzt fordítani a könyvtárra, inkább kevesebbet. Ez a jelenlegi viszonyokat ismerve mindenképpen alacsonyabb szinten konzerválná a könyvtári ellátást.

Az együttműködés nem egyetlen könyvtáros munkaköri feladata, hanem az egész könyvtáré, valamennyi könyvtári munkaféleségé. Ennek ellenére nincs „együttműködés általában". Az nem vezet sehova. Éppen ezért – bizonyos együttműködési típusok mentén – az együttműködési szándékot szerződésben kell rögzíteni.

A főbb együttműködési típusok a következők:

1. *Értékcsere*, ami alatt hagyományosan kiadványcserét kell érteni, újabban adatok cseréjét is.

2. *Közös környezet kialakítása*. E tekintetben egyaránt számításba jöhet az azonos szabványok szerint végzett munka, a kompatibilitás vállalása automatizálás esetén. Manapság különösen a kompatibilitás kívánalmainak vállalása fontos.

3. *Az állományok és erőforrások rendelkezésre bocsátása*. Itt a hagyományos könyvtárközi kölcsönzésen kívül közös vállalkozások (pl. osztott katalogizálás) tervezhetők meg, amelyek egészen a munka részleges vagy teljes integrációjáig terjedhetnek.

4. *Koordináció*, amelynek különféle területi (országos, regionális, helyi) alfajai lehetnek az együttműködési „igyekezet" mederben tartása céljával.

Hangsúlyozni kell, hogy a különféle együttműködési típusok gyakorta keverednek, állnak kapcsolatban egymással. Pl. az osztott katalogizálással kapcsolatos elhatározásnak „leágazásai" vannak a közös költségviselés, a közös szabványhasználat stb. szerződéses rögzítését illetően.

(Futala Tibor)

96/239

KUSTANINA, L.I.: Professional'nye problemy v kontekste meždunarodnogo sotrudničestva = Bibliotekoved. 1995. 4/5.no. 38-44.p.

Szakmai problémák a nemzetközi együttműködéssel kapcsolatban

Együttműködés -nemzetközi

„A nemzeti könyvtár és szerepe a könyvtári hálózat szervezésében és működésében" címmel kétoldalú konferenciát rendeztek Moszkvában, 1995. június 20-23. között. A szerteágazó problémakört három fő téma köré csoportosították: a nemzeti könyvtárak; a nemzeti könyvtár és hálózata; a könyvtári hálózat kérdései a tudományos kutatások tükrében.

Az orosz és lengyel szakemberek sok közös tendenciára mutattak rá, elemezve az utóbbi években végbement változásokat. A nemzeti könyvtárakra jellemző a módszertani és tudományos tájékoztató jellegű funkciók erősödése, mivel nőnek a hálózattal szemben támasztott követelmények. A neves lengyel előadók beszámoltak a varsói nemzeti könyvtárban végbement strukturális átalakításokról és a számítógépes hálózatok kialakításában elért eredményekről. Az akadémiai könyvtárak hálózatának kifejlesztése az amerikai Mellon alapítvány céltámogatással jöhetett létre. A varsói nemzeti könyvtár floppy lemezen és CD-n is ellátja nemzeti bibliográfiával, közös folyóiratjegyzékkel, és a külföldi irodalom jegyzékével a hálózatába tartozó többszáz könyvtárat. Jelenleg az egységes szabványokon és az adatbázisok online hozzáférésén dolgoznak.

A két orosz nemzeti könyvtárral (Orosz Állami Könyvtár, RGB, Moszkva és Orosz Nemzeti Könyvtár, RNB, Szentpétervár) kapcsolatos kérdéseket 15 előadásban fejtették ki a szakemberek. Az előadások közül egynéhány megjelent e folyóiratszámban, ezért a beszámoló szerzője a nem publikáltakat részletesebben ismerteti.

Ersova T.V., az RGB igazgatóhelyettese tájékoztatott azokról a fő célprogramokról, amelyek többek között az állománymegőrzés feltételeinek javítására, a kulturális örökséget képező dokumentumoknak a nemzetközi előírásoknak is megfelelő különleges védelmére, s a könyvek gyors elhasználódását megelőző intézkedésekre irányulnak. Nemzeti programként kezelik a „Rossika" és az „Oroszország emlékezete" című programokat – az utóbbit az Unesco is támogatja.

Dobrynina N.E., az RGB osztályvezetője a népszerű bibliográfiai kiadványok tankönyvpótló

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerepére hívta fel a figyelmet. A helyi önkormányzatok által fenntartott könyvtárak mindkét országban hasonlóképpen ellentmondásos tendenciákat mutatnak: az elnyert önállósággal együtt jár a bonyolult finanszírozás rendszere. Az egyik megoldást a hálózati normatívák meghatározásában látják a két fél szakemberei.

Az automatizálás módszereiben már megoszlottak a vélemények: amíg a lengyelek a központosított nemzeti bibliográfiát tartották elfogadhatónak, az orosz szakemberek a decentralizált feldolgozás előnyeit hangoztatták. Az RGB élen jár a USMARC orosz verziójának kidolgozásában, mivel alapvetőnek tartják a számítógépes könyvtári rendszerek közötti átjárhatóságot. Elkészült jónéhány program-modul, amelyekkel kívánságra ellátják az ország könyvtárait, de a teljes integrált gépesítési rendszer vonatkozásában egyelőre a VTLS (USA) rendszerét vizsgálják saját adaptáció céljából.

A lengyel kollégák részletes tájékoztatót kaptak az orosz könyvtáros egyesületekről is. A kétoldalú tanácskozás folytatására 1996-ban Varsóban kerül sor.

(Bíró Júlia)

96/240

GIRAL, Angela - DIXON, Jeannette: The virtual museum comes to campus: two prespectives on the Museum Educational Site Project = Art Libr.J. 21.vol. 1996. 1.no. 14-17.p.

Virtuális múzeum az egyetemeken: múzeumok és egyetemek együttműködése, két nézőpontból

Együttműködés -belföldi; Felsőoktatási intézmény; Múzeum; Számítógép-hálózat

Az amerikai Getty Art History Information Program a MUSE Educational Media nevű nonprofit szervezettel közösen egy olyan projektet indított, amely hét egyetemet és hét művészeti múzeumot „hoz össze", művészi alkotások digitalizált képeinek tanítási-oktatási célú szolgáltatására az egyetemek számítógép-hálózatán keresztül. A projekt azon túl, hogy közvetlen hasznot jelent a résztvevőknek, módszereket és irányelveket is ki kíván dolgozni múzeumok tulajdonában lévő digitalizált képek egyetemi-főiskolai hasznosítására. A cikkben a két fő résztvevő, a Columbia Egyetem és a Houston Museum of Fine Arts ismerteti az együttműködés részleteit.

(Autoref. alapján)

Lásd még 224, 276, 280

Jogi szabályozás

96/241

OPPENHEIM, Charles: Some legal issues for electronic information = Int.Forum Inf.Doc. 21.vol. 1996. 1.no. 10-18.p.

Az elektronikus információk néhány jogi problémája

Adatbázis; Adatvédelem; Elektronikus publikáció; Jogszabály -más területről; Számítógép-hálózat; Szerzői jog

A szerzői jog ismert szabályai mellett tudnunk kell, hogy az összeállítások (kompilációk) több országban védettséget élveznek akkor is, ha egyes elemeik maguk nem védettek. Ebbe a kategóriába tartoznak az adatbázisok is.

Tényekre nincsen szerzői jogi védelem, ezért dokumentumok referálhatók, ha a referátumok rövidebbek, mint az eredeti, és nem annak helyettesítésére szolgálnak, továbbá nem tartalmaznak abból szó szerint vett hosszabb részeket.

Az adatbázisok védettsége országonként változhat, így például az angolszász tradíció minden munkát elismer, míg a kontinentális Európában a kreativitást is megkövetelik. Van példa a kompilációk (időben) korlátozott védettségére is. A tendencia világszerte a szerzői jogi védettség csökkenése e kategóriában.

Az adatbázisokat mindenesetre úgy kell kezelnünk, mint nyomtatott változataikat.

Az Interneten elhelyezett dokumentumokat, még az e-mail üzeneteket is védi a szerzői jog. Nincs tehát automatikus másolási joga senkinek. Más kérdés, hogy nem igazán jár veszéllyel, hiszen nem valószínű, hogy a jogtulajdonos – akinek egyébként is csak kis kárt okoztunk – beperelne.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az elektronikus adatok védelme is jogi kérdésként jelentkezik. Az e téren meglévő szabályozás általában előírja az adatok felhasználóinak, hogy megfelelő hatóságnál regisztráltassák magukat, és hogy az adatok alanyainak joga van ahhoz, hogy tudja, milyen adatokat és milyen tartalommal tárolnak róla. Az adatok inkorrekt felhasználása esetén kártérítési igénnyel léphetnek fel. Az adatokat illetéktelenek behatolásától védett rendszerekben kell tárolni, és csak bűnmegelőzési és nemzetbiztonsági ügyekben férhetőek korlátlanul hozzá.

Minden fejlett országban van legalább minimális szintű adatvédelem, amely az Amerikai Egyesült Államokban igen korlátozott, míg más országok a fentiek mellett még további megszorításokat vezettek be. Az adatok felhasználóinak előzetesen engedélyt kell kérniük az adatok alanyaitól, akik megkövetelhetik, hogy adataikat töröljék a rendszerekből, és joguk van megtudni, kinek a számára adják tovább azokat.

Az Európa Tanács 1981-es egyezményét a személyes adatok elektronikus feldolgozásáról csak hét EU tagország írta alá, de a EU Bizottsága sürgeti saját előírásainak meghozatalát. A tervezet egyaránt vonatkozik a gépi és a kézi módszerrel tárolt adatokra. A már említett korlátozások többségét tartalmazza.

A kártérítési felelősség tekintetében elvileg nincs különbség a nyomtatott és az elektronikus információk között. Az utóbbiak esetében a szolgáltatók a szerződésben elhárítják magukról a felelősséget a hibás, pontatlan adatokért. A hibás információ általában csak közvetett károkat okozhat, de téves orvosi adatok, hibás statikai számok veszélyt is jelenthetnek. Tipikus az anyagi hátrány okozása a hitelképesség téves adatai, téves üzleti információk, hiányos szabadalmi adatok folytán.

A rágalmazás és becsületsértés problémája elsősorban az Interneten és főként a nem ritka „flaming" kapcsán merül fel.

(Koltay Tibor)

96/242

VALAUSKAS, Edward J.: Libraries as multimedia machines: the impossibility of digital collections = Res.Shar.Inf.Net. 10.vol. 1995. 1/2.no. 131-139.p. Bibliogr. 27 tétel.

Multimédia-könyvtárak: a digitális gyűjtemények megvalósíthatatlansága

Multimédia; Szerzői jog

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A digitális könyvtár koncepciójának kialakulását nagyban ösztönözték a számítástechnika legújabb fejleményei. Ezek azzal biztatnak, hogy a könyvtárak az olcsó digitális tárolás, a könnyen használható keresési megoldások és a teljesítőképes hardver következtében interaktív tanulási és kutatási központokká válhatnak. Sok kísérlet történt az igazi multimédia-könyvtár létrehozására. Néhány példa: a tilburgi egyetemi könyvtár vállalkozása, a Columbia Egyetem *Janus* projektje, a Cornell Egyetem CORE projektje, a Kongresszusi Könyvtár kísérletei.

Kevés tényleges előrehaladás történt azonban, nagyrészt a szerzői jogi problémák miatt. A digitális könyvtárhoz szükséges információk java részét ugyanis nem nyilvános használatra szánták. A digitális könyvtárak építőinek ezért minden egyes szerzőijog-tulajdonossal bonyolult tárgyalásokat kell folytatniuk. A legérdekesebb információ mindig a legfrissebb, azt pedig még mindig védi a szerzői jog, és a nyilvános használatára még sokat kell várni. A problémák adminisztratív és anyagi jellegűek. Egy-egy multimédia-termék esetében a szerzői jogi költségek felemésztenék a termék teljes költségének akár a felét is. Mindez a könyvtárakon kívül a kiadókat és a szerzőket is sújtja. Az elektronikus média iránt érdeklődő hagyományos kiadók új szerződéseikbe már beleveszik a digitális terjesztés jogát is.

Az 1976-os amerikai szerzői jogi törvény módosítására alakult munkacsoport elsősorban az „első eladás" és a „méltányos használat" szabályozását kifogásolja. Az első eladás doktrínája nélkül a könyvtárak semmilyen igényt nem támaszthatnának a gyűjteményükben lévő digitális művekre; az elektronikus formátumú kiadványok használata licenszmegállapodáshoz lenne kötve. A méltányos használat nélkül senki nem használhatná egy mű digitális változatát anélkül, hogy a használatot ne mérnék, regisztrálnák. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárakban szokásos használat ezáltal lehetetlenné válna.

Ha a szerzői jog továbbra is csak a tulajdonosok jogait ismeri el, a könyvtárak számára nem marad más hátra, mint hogy a kiadókkal és azok képviselőivel tárgyalásokat folytassanak. A könyvtárak sok mindent tudnak nyújtani, és a digitális korszakban is közszolgálati szerepüket kell folytatniuk. Nem az információk elektronikus formátumba való konvertálására kell vállalkozniuk, hanem jelentős szerepre tehetnek szert az információszervezés, az információk értékének megállapítása, sőt növelése terén, ugyanis tapasztalatokkal rendelkeznek a különböző számítástechnikai megoldások használatában, ismerik a különböző adatbázisrendszereket, a hálózati forrásokat, és a könyvtárakban a széles nyilvánosság ki tudja próbálni az új termékeket.

(Hegyközi Ilona)

Könyvtárosi hivatás

96/243

PRZYBYLSKA, Jolanta: Bibliotekarze w opinii czytelników = Bibliotekarz. 1995. 11.no. 18-22.p.

Könyvtárosok az olvasók véleményalkotásában

Felmérés [forma]; Könyvtárkép

Viszonylag ritka az olyan felmérés, amely egy adott könyvtárral és annak könyvtárosaival kapcsolatos olvasói vélekedéseket elemezte volna. Szerzőnk az efféle vállalkozások szaporítása végett a Vajdasági Pedagógiai Könyvtár Varsó-Mokotov fiókjának 50 olvasója által kitöltött kérdőíveket elemezte.

A fiókkönyvtár állománya meghaladja a 33 ezer kötetet, a beiratkozott olvasók száma 1300. Négy szakképzett könyvtáros dolgozik benne (köztük az elemzés végrehajtója).

Az elemzés alapján a könyvtár állománya túlnyomórészt kielégíti a többségükben pedagógus olvasókat (72%), ami arra utal, hogy a személyzet ismeri és követi az olvasók igényeit. A megkérdezettek 70%-a igen elégedett a használat feltételeivel. Nem akadt senki, aki e tekintetben teljesen negatív véleményt nyilvánított volna ki. A mintasokaság 80%-a vallotta: a személyzet érdemi tájékoztatást tud nyújtani, azaz elkötelezett munkája iránt. A kérdőívekből kitűnt az is, hogy az olvasók szinte kivétel nélkül szívélyesnek tartják a könyvtárosok (könyvtárosnők) olvasókkal kialakított kapcsolatát. (Ebben – ismeri el az elemzés végrehajtója, óhatatlanul bizonyos túlzás rejlik, minthogy egy viszonylag kis könyvtárban az olvasók kevéssé hajlamosak a kritikára, pláne a személyzetére.)

A vizsgálati jelentés a referátumban megadottaknál lényegesen több adatot közöl mind a könyvtár állományáról és személyzetéről, mind pedig olvasóiról. Ugyancsak részletesen mutatja be a túlnyomóan diszjunktív kérdésekből álló kérdőívet, valamint annak egyes kérdéseire adott válaszok megoszlását.

(Futala Tibor)

96/244

BÖHM-LEITZBACH, Monika - CHMIELUS, Claudia: „Öffentlichkeitsarbeit für ein neues Bild des bibliothekarischen Berufes in der Gesellshcaft" = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 3.no. 429-435.p.

A PR-munka szerepe a könyvtárosi hivatásról kialakult kép javításában

Könyvtárkép; Könyvtárosi hivatás; Public relations

A stuttgarti Könyvtáros- és Információs Főiskolán 1995 decemberében nemzetközi kongresszust tartottak „Információs szakemberek a technika és a társadalmi felelősség között" címmel. Ebből az alkalomból a szerzők a „Szakképzés és pályakép" szekcióban műhelymunkát vezettek. Kiindulópontjuk: bár a könyvtárosi tevékenység az utóbbi időkben gyökeresen átalakult, a társadalomban ma is a 25 évvel korábbi elképzelések élnek a könyvtárosról és munkájáról. Maguk a könyvtáros-jelöltek is a hagyományos ismeretek alapján választották jövendő szakmájukat. A közvélemény tudatos átalakításával lehet a hagyományos könyvtároskép helyett a napjaink valóságának megfelelőt széles körben elfogadtatni.

A stuttgarti műhelymunkában a könyvtári szakma képviselőin kívül munkaügyi és multi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

média szakemberek vettek részt. Meghívták a sajtó képviselőit is, de senkit sem tudtak a munkacsoportban való részvételre megnyerni. (Jellemző?)

A munkacsoport véleménye szerint a könyvtárosokat a társadalom bátortalan, szürke egereknek tartja, akiket a rendszeretet és a hivatalnoki mentalitás jellemez. Arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne ezt a képet megváltoztatni, két vélemény alakult ki. Egyesek az optimális információban bíznak. Úgy vélik, hogy az információs szakmáknak egyetlen közös pályaképet kellene kialakítaniuk, és a könyvtárosokat mint információközvetítőket kellene a a közvéleménnyel elfogadtatni, olyan szakmaként, amely az információs társadalomban nélkülözhetetlen. Mások úgy vélik, hogy a torz társadalmi kép a szakma bezárkózottságának a következménye. A könyvtárakat környezetük ma is „megőrző helyeknek" látja. Ezzel szemben „üvegfalú", átlátszó könyvtárakra lenne szükség, hogy a közvélemény észrevegye bennük az információs központot, és felismerje alapvető szerepüket a polgárok információellátásában.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 312

Oktatás és továbbképzés

96/245
CLAYDEN, Judith: Theory versus practice in cataloging education = J.Educ.Libr.Inf.Sci. 36.vol. 1995. 3.no. 230-238.p. Bibliogr. 34 tétel.

Az elmélet és a gyakorlat egyensúlya a katalogizálás oktatásában

Dokumentumleírás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

Az elméleti és gyakorlati képzés egyensúlya mindig lényeges kérdés volt a könyvtárosképzésben. Ausztráliában a katalogizálási oktatásban és képzésben 1960 óta változó hangsúlyt helyeznek az elméletre, illetve a gyakorlatra. A katalogizálási képzés tartalmának kérdéseit rendszeresen tárgyalja az ausztrál szakirodalom. Három alternatív tanfolyam példáját felhasználva a cikk felvázolja a katalogizálók képzésének ausztráliai fejlődését. Ezután szakkönyvtárosok, gyakorló egyetemi hallgatók és oktatók mondják el véleményüket arról, hogy egy szakképzett katalogizálónak ma milyen elméleti és gyakorlati jártasságokra van szüksége.

(Autoref. alapján)

96/246
KIMLICKA, Sefan - SUSOL, Jaroslav: Teaching the management of information systems development in Slovakia = Libr.Manage. 16.vol. 1995. 8.no. 6-10.p. Bibliogr. 5 tétel.

A tájékoztatási rendszerfejlesztés irányításának oktatása Szlovákiában

Gépi információkeresési rendszer; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Munkaszervezés; Tanterv, óraterv; Vezetőképzés

A szerző állítja, hogy a könyvtári információs rendszerek tervezése, fejlesztése, karbantartása és működtetése olyan bonyolult folyamatokat és technikákat igényel, hogy jó eredményt csak megfelelő szervezési-vezetési ismeretek elsajátításával lehet elérni. Szlovákia könyvtárai és információs központjai az 1989-es rendszerváltást követő piacorientált gazdaság kialakulásával a világ egyéb információs intézményeivel hasonló helyzetbe kerültek. Az információs rendszerek vezetőinek képzése egy ötéves magiszteri program keretében történik a pozsonyi könyvtár- és információtudományi tanszéken. A szakterület fő módszertani tanfolyamának címe: „Könyvtári és információs rendszerek elmélete". A cikk bemutatja a tanfolyam tartalmát, és tárgyalja a fő problémáit. Felsorolja a vezetéshez kapcsolódó egyéb tanfolyamokat és oktatási programokat is.

(Autoref.)

96/247
MATTHEWS, Graham - EDEN, Paul: Disaster management training in libraries = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 1.no. 30-38.p. Bibliogr. 26 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Katasztrófa-kezelési képzés a brit könyvtárakban

Elemi károk; Továbbképzés; Vezetés

A cikk a brit könyvtárak katasztrófa-kezelési politikáját és gyakorlatát vizsgáló éves projekt eddigi eredményeit adja közre, és az érintettek (könyvtárosok, levéltárosok, mentési vállalkozások, biztosítók, tűzoltók stb.) tapasztalatai alapján javaslatokat tesz a katasztrófa-kezelési képzés területeire. A könyvtárközi együttműködés lehetőségeivel is foglalkozik. Megállapítja, hogy minden könyvtárnak és tájékoztatási központnak meg kell tennie a megfelelő gyakorlati lépéseket a katasztrófák eshetőségének minimalizálására, és fel kell készülnie a gyors és hatékony beavatkozásra, amennyiben a katasztrófa mégis bekövetkezik. Ezért a képzés a vezetés katasztrófa-elhárítási programjának lényeges követelménye.

(Autoref.)

Lásd még 311

Szabványok, normatívák

96/248
KOKABI, Mortaza: Is the future of MARC assured? = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 2.no. 68-72.p. Bibliogr. 21 tétel.

Biztosított-e a MARC jövője?

Formátum -gépi

A MARC szabványra épülő katalogizálás már több, mint 20 éves. Különféle szempontok szerint már eddig is sok kritika érte, és ma is sokan bírálják. A cikk áttekinti a MARC-ról a szakma különböző területein kialakult fontosabb negatív és pozitív véleményeket, és megvizsgálja a MARC jövőjének lehetőségeit a technológiai innovációk fényében. Megállapítja, hogy a MARC a bibliográfiai információk közvetítésének továbbra is értékes eszköze marad.

(Autoref.)

96/249
DEMPSEY, Lorcan - RUSSELL, Rosemary - KIRRIEMUIR, John: Towards distributed library systems: Z39.50 in an European context = Program. 30.vol. 1996. 1.no. 1-22.p. Bibliogr. 25 tétel.

Az osztott könyvtári rendszerek felé: a Z39.50 európai vonatkozásai

Integrált gépi rendszer; Szabvány; Számítógép-hálózat; Távközlés

Az Egyesült Királyságban a Z39.50 információkeresési protokoll nagy érdeklődést váltott ki, de eddig csak igen csekély mértékben alkalmazták. A cikk funkcionális szempontból áttekinti a protokollt és az egyéb, hasonló feladatú szabványokat (SR, TCP/IP, OSI). Ismertet néhány európai alkalmazást (IRIS, DALI, EUROPAGATE, PICA, SOCKER stb.), és foglalkozik a Z39.50 jövőbeli használatának és elfogadásának kérdéseivel. Leszögezi, hogy a Z39.50 a jövő osztott információkeresési rendszereinek kulcsfontosságú alkotórésze, de a hatékony alkalmazás érdekében egyéb protokollokat és szolgáltatásokat is figyelembe kell venni.

(Autoref. alapján)

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

96/250
VOLODIN, B.F.: Nacional'naâ biblioteka: dva gumanitarnyh aspekta = Bibliotekoved. 1995. 4/5.no. 14-19.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A nemzeti könyvtár: két humanitárius szempont

Nemzeti könyvtár

A volt szocialista országok könyvtárügyében végbement változások nem hagyták érintetlenül a nemzeti könyvtárakat sem, és a nemzeti könyvtári funkciók újragondolásában csúcsosodtak ki. A cikk két szempontból tárgyalja a kérdést: a nemzeti könyvtár szerepét a tudományos–műszaki tájékoztatás országos rendszerével, illetve az ún. kutatókönyvtárakkal kapcsolatban vizsgálja.

1.) A Szovjetunióban kialakított szigorú könyvtári hierarchia tetejét a „szocialista típusú" nemzeti könyvtárnak nevezett könyvtár jelentette, de valójában nagyon szerény szerepe volt az ország tájékoztatási rendszerében mind finanszírozását, mind reális lehetőségeit tekintve.

Az 50-es években nagy hangsúlyt helyeztek az ágazati tájékoztatási rendszerek kiépítésére. Ennek eredményeképpen a 80-as évek végére két külön könyvtári világ alakult ki: egyiket a nemzetközi folyamatokban is részt vevő és viszonylag jól felszerelt, „gazdag" tájékoztatási intézmények és nagy szakkönyvtárak, másikat az ún. általános (közművelődésinek is nevezhető) könyvtárak alkották, amelyek szegények voltak és a maradékelv szerinti anyagi ellátásban részesültek. Az utóbbiak feladata volt „a dolgozók kommunista szellemű nevelése", a szaktájékoztatásban csak annyira vettek részt, amennyire ezt feladatuk teljesítése megkívánta. A szaktájékoztatási rendszerben még a Lenin Könyvtár is csak korlátozott körben, mint kulturális és művészeti információs központ vett részt.

A rendszerváltást követően a fő feladat az országos könyvtári rendszer kiépítése lett, aminek kulcsintézménye a nemzeti könyvtár. Elvesztette a jelentőségét a szaktájékoztatási rendszerben betöltött szerepének firtatása, sőt elkezdték fontosságát különösen hangsúlyozni. A tájékoztatási rendszer új koncepciója a rendszer központi intézményének a Lenin Könyvtárból kialakult nemzeti könyvtárat tekinti, amely a moszkvai nagykönyvtárakkal együtt közös, elektronikus katalógust épít, összehangolja az állománygyarapítást és egyezteti funkcióit. Ez az együttműködés azonban nem önkéntes alapon és a kölcsönös érdekeltség talaján alakul ki, hanem újra csak szigorú állami rendszerben, amelyben nincs helye az alulról jövő kezdeményezéseknek, illetve a könyvtárak regionális együttműködésének. Ettől az új (valójában a régi séma szerint működő) rendszertől várják az információhoz jutás esélyegyenlőségének biztosítását, mégpedig a sok pénzt igénylő számítógépesítés segítségével, figyelmen kívül hagyva, hogy az elmúlt évtizedekben a nem humán szakterület könyvtárait aránytalan mértékben fejlesztették a humán szféra rovására.

2.) A humán profilú könyvtár, beleértve a nemzeti könyvtárat is, nem pusztán a témába vágó irodalom gyűjtőhelye, hanem a könyvtárügy fejlődésének olyan képződménye, amelyet korábban kevéssé vizsgáltak. A nemzeti könyvtárak vizsgálata hagyományosan a funkcióik tanulmányozásából indul ki, és a kutatók több-kevesebb, elsődleges, illetve másodlagos funkcióval ruházzák fel e könyvtárakat. A valóságban „tiszta" nemzeti könyvtár talán nincs is. Mindnek sajátos története, hagyományai vannak, és gazdag gyűjteményét hozzáférhetővé téve mind ellát a „nemzetin" kívül más könyvtári funkciókat is, pl. kutatókönyvtárként, tudományos könyvtárként működik. A „kutatókönyvtár" terminus nem szilárdult meg, az egyes országokban eltér a használata. A cikk szerzőjéhez legközelebb B. Fabian német kutató megfogalmazása áll, aki tudományos könyvtárnak azt a könyvtárat tartja, amely a tudományos irodalmat a diszciplínák specifikumainak figyelembe vétele nékül gyűjti. Olvasóik szükségletei alapján élesen elhatárolja egymástól a természettudományi és a humán profilú könyvtárakat: az első olvasóit főként a tudományterület legújabb irodalma érdekli (igényeik kielégítésében az információs központok, adatbankok játsszák a fő szerepet), míg a második olvasóinak elsősorban a teljes szövegre van szükségük, általában időhatárok nélkül. Mindezek miatt nem lehet e könyvtárakat „egy kaptafára" fejleszteni. A régi állományokat speciális védelemben kell részesíteni.

A kutatókönyvtár típusa a papír nélküli, elektronikus könyvtárak létrejöttére válaszul tűnt fel, vagyis szemben a könyvtárak tiszta technokrata, a hagyományos könyvtárak eltűnését jósoló megközelítésével. Ráadásul abban az időben, amikor a technikai fejlődés lehetővé tette a megfelelő mélységű feltárást nyújtó elektronikus katalógusok online elérését, illetve az eredeti dokumentum helyett mikroformátumú másolatok szol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gáltatását. Ez nagy távlatokat nyit a kutatókönyvtárak előtt. (A legjobb „kutatókönyvtárak"-ká Európában éppen a nemzeti könyvtárak váltak, mint pl. az angol vagy a francia nemzeti könyvtár.)

Az orosz (a szentpétervári és a moszkvai) nemzeti könyvtárak még nem jutottak el erre a szintre. A külföldi példák közül még a németet is tanulmányozni kell, amely azt mutatja, hogy lehet a regionális könyvtárak bevonásával létrehozni a nemzeti „könyv-archívumot". Az orosz nemzeti könyvtárnak mindenesetre mihamarabb fel kell tárnia „kutatókönyvtári" lehetőségeit, ha bizonyítani akarja jogát a könyvtárak közötti vezető szerepre.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 224, 235

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

96/251
SAMEK, René - FOREJT, Martin: Open Czechs = Libr.Assoc.Rec. 97.vol. 1995. 12.no. 661.p.

A Közép-Európai Egyetem könyvtárának bemutatása

Egyetemi könyvtár

A Közép-Európai Egyetem (Central European University, CEU) prágai részlegének könyvtárát 1991-ben alapították. Mára 20 ezer kötetes könyvgyűjteménnyel rendelkezik és 400 nyugati folyóiratcímre fizet elő. Gyűjtőkörébe tartozik az oktatott tárgyaknak megfelelően a szociológia, az európai tanulmányok, a nacionalizmus és a nemzetközi kapcsolatok. A könyvtár átfogó társadalomtudományi gyűjtemény kialakítását tűzte ki céljául, és a régió egészének kutatóit szeretné szolgálni. Állományának egy része vásárlásból származik, jó kapcsolatai alakultak ki az oxfordi Blackwell céggel. Emellett számos adományban részesült, többek között hozzá került Karl Deutsch hagyatéka.

A CEU prágai könyvtára az első teljességgel automatizált könyvtár Csehországban. A Geac Advance rendszert használják. Hamarosan elérhető lesz a könyvtár online katalógusa az Interneten. Aláírás előtt áll egy megegyezés az OCLC-vel a FirstSearch és az Epic szolgáltatás igénybe vételéről. Az állományból hiányzó és Csehországban sem beszerezhető műveket a British Library dokumentumszolgáltató központjától kérik meg.

A könyvtár nemzetközi személyzettel dolgozik. Angol könyvtárosok nagy segítséget nyújtottak létrehozásában. Könyvtári munkájuk mellett előadásokat is tartottak a szélesebb cseh könyvtári szakma számára. A CEU könyvtárában gyakran szerveznek nyílt napokat. A könyvtár gyakorlati támogatást is nyújtott a cseh könyvtárak cseretevékenységéhez azzal, hogy átvállalta a postaköltséget.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 240, 261-262, 272, 275, 280, 289, 305, 310-311, 318

Közművelődési könyvtárak

96/252
BEER, Elke - FLEMMING, Arend - GLAUBRECHT, Sybille [et al.]: Entwicklung der Öffentlichen Bibliotheken in den neuen Bundesländern = Bibliothek. 19.Jg. 1995. 3.no. 295-321.p.

Res. angol és francia nyelven

A közművelődési könyvtárak fejlődése az új tartományokban 1989 és 1994 között

Állományalakítás; Felmérés [forma]; Gépi feldolgozás könyvtárban -általában; Közművelődési könyvtár; Személyzet

1. 1990/91-ben a kelet-német közművelődési könyvtárak új szakaszba kerültek. Bár olvasótáboruk ezidőtájt visszaesett, néhány kivételtől eltekintve nekikezdtek a váltók átállításának.

2. 1990/91-ben olyan nagyságrendű állományátrétegeződés történt, amilyenre a világháború óta nem volt példa. A gyarapítás ezekben az években messze elmaradt a kivonás mögött. Az állomány mennyiségi visszaesése akkora volt, hogy máig sem érte el az NDK időszak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csúcseredményeit. Ugyanakkor a címek száma, tehát a választék ma már mennyiségileg is nagyobb, mint az NDK időkben.

3. A fordulat előtti állományhoz mért új beszerzések kvótája eléri a 75%-ot.

Új médiumok (számítógépes programok, Audio-CD, CD-ROM, videokazetták stb.), amelyek 1989 előtt csak kivételképpen voltak jelen, ma az állományban fontos szerepet játszanak.

4. A kölcsönzések száma 1990/91-ben drasztikusan csökkent, majd váltakozó gyorsasággal emelkedni kezdett. Helyenként hamar elérte a korábbi szintet, máshol csak a legutóbbi években.

A beiratkozott olvasók száma általában visszaesett.

5. A személyzet helyenként drasztikus csökkentése nem jelentett ugyan tömeges elbocsátási hullámot, de a tartós takarékossági intézkedések a szakma elöregedésének veszélyével járnak, és különösen rossz perspektívát nyújtanak a végzős könyvtároshallgatók számára.

6. 1991/92-ben a közművelődési könyvtárak állománya gazdagabban gyarapodott, mint történetük során bármikor. A Szövetségi Köztársaság azonban beszüntette hozzájárulását, és könnyen belátható, hogy a jövőben a tartományok hozzájárulásai is drasztikusan csökkenni fognak.

7. A közkönyvtárak lehetséges új jogi és szervezeti formáiról Kelet-Németországban sokat vitatkoztak ugyan, de mindeddig nem próbálták ki intenzíven ezeket a megoldásokat.

A számítógép alkalmazása terén a könyvtárak eredményei igen heterogének. Ebben a vonatkozásban nincs nagy különbség Kelet- és Nyugat-Németország könyvtárai között. Néhány közművelődési könyvtárnak sikerült a tudományos könyvtárakkal és azok számítógépes hálózataival kompatibilis rendszert kiépítenie, ezek azonban kivételnek számítanak.

8. Jelentős építkezés leginkább azokban a könyvtárakban történt, amelyek műemlék épületben működnek. A műemlékek rendbehozatalára ui. könnyen lehetett anyagi eszközöket biztosítani.

9. A különféle könyvtártípusok közül az átalakulásból megerősödve kerültek ki a központi (körzeti) könyvtárak. Problematikussá vált a városi fiókkönyvtárak helyzete. A szakszervezeti könyvtáraknak csak igen ritka esetben sikerült (a lakóhelyi könyvtárak fiókjaiként) fennmaradniuk. A tiszteletdíjas kölcsönzőhelyek mindenütt megszűntek.

10. A korábbi területi módszertani munkát általában az állami könyvtárellátó szakmai központok vették át. Az ellátatlan területek problémáját gyakran könyvtári autóbuszok üzembehelyezésével oldották meg.

11. Összességében a könyvtárügynek sikerült megbirkóznia a változás problémáival. A legsúlyosabb gondot az jelentette, hogy az éveken át tervszerűen felépített állomány egyik napról a másikra elértéktelenedett, ezt a problémát azonban a Szövetségi Köztársaság és a tartományok segítségével és nem utolsó sorban az elkötelezett könyvtárosok munkájával sikerült megoldani.

12. Az új tartományok könyvtárainak további fejlődése a jövőben a helyi adottságoktól fog függeni. Az egyes települések között várhatóan jelentős különbségek lesznek – hasonlóan a régi tartományokhoz – ezeket a különbségeket a tartományok csak mérsékelni tudják. Mindenekelőtt azonban annak kell örülnünk, hogy az „olvasó ország" régi jelszava nem avul el, ha az új tartományok eddigi fejlődési tendenciájukat képesek lesznek a továbbiakban is megtartani, sőt erősíteni.

(Katsányi Sándor)

96/253

BORCHARDT, P[eter]: Berliner Bibliotheken: ZLB = AGB + BStB = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 3.no. 479-482.p.

Berlini könyvtárak: az Amerika Gedenkbibliothek (AGB) és a Berlini Városi Könyvtár (BStB) Berlini Központi és Tartományi Könyvtár (ZLB) néven egyesül

Általános tudományos könyvtár; Fejlesztési terv; Regionális könyvtár; Városi könyvtár

A két Berlin újraegyesítése előtt két központi városi könyvtár működött a városban: a Berlini Városi Könyvtár Kelet-Berlinben és az Amerika-Emlékkönyvtár Nyugat-Berlinben. A két intézményt közös igazgatóság és gazdasági vezetés alatt egyesítették „Központi és Tartományi Könyvtár, Berlin" néven, gyakorlatilag azonban a két régi gyűjtemény továbbra is helyileg elkülönülve, saját korábbi épületében működik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az egyesítés körülményeiről és a további tervekről több cikk részletesen beszámolt. (Ld. Könyvtári Figyelő 93/1., 62-67.p.; 96/045.)

Az egyesítés egyik első, kézzel fogható terméke egy új, közös Berlin-Gyűjtemény létrehívása. A gyűjtemény a „Berlin-tanulmányok Központja" nevet viseli és a Központi és Tartományi Könyvtár, Berlin egységeként működik. Székhelye az ún. Ribbeck-ház, a város egyik legrégibb fennmaradt renszánsz épülete (Breite-Strasse 32-36.).

Az új intézmény feladata, hogy a Berlin múltját, jelenét vagy jövőjét tanulmányozni kívánókat dokumentumokkal és információkkal szolgálja, együttműködve a város hasonló intézményeivel. A cél nem az volt, hogy a kutatók számára egy túlzottan is specializált tudományos kutatóhelyet hozzanak létre, hanem hogy létrejöjjön egy olyan hely, ahol az egészen különböző szempontú érdeklődők (a kutatóktól a turistákig) megfelelő információhoz juthatnak. A Ribbeck-házi központtól azt várják, hogy váljék vonzó otthonává a találkozásoknak, az ismereteknek, az információknak, az elgondolkoztatásnak, de a szórakozásnak is. Ezt egyrészt a jól válogatott Berlin-könyvtár, másrészt a számítástechnikailag jól felszerelt információs centrum szolgálja. Az utóbbiban kiemelt szerepet játszanak a számítógépes hálózatok, különösen az Internet lehetőségei. Ezen az úton kívánják a Berlinre vonatkozó információkat összefogni és széles érdeklődő kör számára biztosítani. A Ribbeck-ház Internetkávéháza lesz hivatva megkönnyíteni a használók részére a számítógépes információkeresést és biztosítani a kellemes légkört.

A központ munkájának alapjául a korábbi Berlini Városi Könyvtár Berlin-Könyvtára és az Amerika-Emlékkönyvtár Berlin-Gyűjteménye szolgál. A Berlin-bibliográfiát, melyet eddig a Berlini Városi Könyvtárban szerkesztettek, a jövőben a Berlin-tanulmányok Központja fogja készíteni.

(Katsányi Sándor)

96/254

LANGE, Jürgen: Gespentisches aus Ulm? Die Stadtbibliothek als aktiver Teilnehmer am Bibliotheksservicezentrum Baden-Württemberg = Buch Bibl. 48.Jg. 1996. 2.no. 166-170.p.

Res. angol nyelven

Az ulmi városi könyvtár mint a Baden-Württembergi Könyvtári Szolgáltatási Központ aktív résztvevője

Feldolgozó munka; Gépi könyvtári hálózat; Szolgáltatások átvétele; Városi könyvtár

Németországban jelenleg is vita tárgya a közművelődési könyvtárak részvétele az elektronikus könyvtári hálózatokban. Az ulmi városi könyvtár abban a szerencsés helyzetben van, hogy részese lehet a BSZ (Bibliotheksservicezentrum Baden-Württemberg) hálózati munkájának.

A közművelődési könyvtárak hálózatokban való részvételét a Német Könyvtárosegyesületek Szövetsége (Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverb(ände) is támogatja. A politika részéről egy 1994-es kultuszminiszteri konferencia ajánlása mondja ki a könyvtárak helyi, regionális és régiók feletti hálózatokban való részvételének szükségességét a lakosság ellátása érdekében.

Az ulmi városi könyvtár olyan sajátosságokkal bír, amelyek részben megmagyarázzák a gépi hálózatban való erős kötelezettségét. Egy közművelődési és egy tudományos részlegből áll, melyek katalógusaikat, tájékoztató állományukat és más munkaeszközeiket, valamint az állományuk feltárását meghatározó szabályrendszert tekintve is külön egységként működtek eddig, és most egyesítésükön fáradoznak. A tudományos részleg ellátja a regionális bibliográfiai feladatokat, emellett vezető könyvtára a Biberach, Ravensburg és Heidenheim könyvtárai közti kölcsönzési forgalomnak. Mivel 1993-tól a tartomány tudományos könyvtárai új gyarapodásukat egymással szövetségben, számítógéppel katalogizálták, az ulmi könyvtár tudományos részlegének is csatlakoznia kellett ehhez, ha fenn akarta tartani vezető könyvtári funkcióját. 1993 januárja óta így 47 ezer címet vittek fel gépre e részlegben. A közművelődési részleg később bekapcsolódva a munkába, 1995 júniusa óta végzi a szövetségben állományának kurrens és retrospektív feltárását.

A hálózati szövetségben való részvétel több munkaterületet érintett közvetlenül:

– szerzeményezés, katalogizálás: a közművelődési részleg az ekz kiadványai segítségével gyarapít és megkapta azt a jogot, hogy a könyvekhez tartozó annotációkat is gépre vigye, így

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ezek majd az egész hálózatban kereshetők lesznek;

– külső adatok átvétele: a közművelődési részlegben 98-99, a tudományos részlegben 90 százalékos a Deutsche Bibliothek-ból, illetve a BSZ „Kata" adatbankjából másolt tételek aránya;

– könyvtárközi kölcsönzési forgalom: évi 2500 körüli megrendelés várható a közművelődési részlegben a környező településekről, főként a pszichológia, a technika és az informatika területén;

– tájékoztató szolgálat: a hálózat elérési lehetősége és információgazdagsága a tájékoztatásban is új távlatokat nyit, jelenleg kb. 5 milliós állomány segíti az olvasók felvilágosítását;

– katalogizálási szabályzat: a szövetségben egységesen a RAK-WB (Regeln für die Alphabetische Katalogisierung) alapján katalogizálnak.

Az ulmi városi könyvtár két részlegének egyesítése mellett tervezik egy központi szolgálat kiépítését is. 1997 végére befejezik a közművelődési részleg állományának számítógépes feltárását, majd a tudományos részleg és a fiókkönyvtárak állománya következik. Új könyvtári rendszert vezetnek be, hozzáférést kapnak az Internethez, és optimalizálják a hálózat használatát.

Az ulmi könyvtár nyomán a közművelődési könyvtárak tényleges csatlakozása a tudományos könyvtárakat már tömörítő hálózathoz biztosíthatná az egyenlő életfeltételek követelményét az információs területen, és ellene tudna hatni e téren a társadalom megosztottságának is.

(Lukácsné Varga Judit)

Lásd még 232-233, 257, 277, 287, 290-291, 295, 323

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 322

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

Lásd 267

Egyéb könyvtárak

96/255

BÜNTER, Miroslav: Stanou se z knihoven videostřediska? Několik poznámek o situaci armádních knihoven = Čtenář. 47.roč. 1995. 12.no. 458-459.p.

Videoközpontok lesznek-e a könyvtárakból? Néhány megjegyzés a hadsereg könyvtárainak helyzetéről

Katonai könyvtár

A „bársonyos" forradalom, illetve Csehszlovákia megszűnte óta a hadsereg keretében működő (közművelődési) könyvtárak sokféle „traumának" voltak kitéve (megszüntetés, összevonás, áthelyezés). Míg a Csehszlovák Szövetségi Köztársaság szétesése előtt a cseh országrészben több mint 400 katonai könyvtár működött, a mai Cseh Köztársaságban mintegy 150 maradt belőlük. Eközben hangsúlyozni kell: a megmaradt könyvtárak fele része a legkisebb helyi közművelődési könyvtárak színvonalán áll – az is csak jóakarattal.

A hadseregben végzendő kulturális munkát illetően ugyan elfogadást nyert egyfajta koncepció (több alakulat számára létesítendő helyőrségi házak formájában), ám az messze van a megvalósítástól. S a közeljövőben nincs sok remény arra, hogy a helyőrségi házi könyvtárak mindegyikében egy-egy könyvtáros (könyvtárosnő) dolgozzon. „Mutatóban" jelenleg 2 olyan helyőrségi ház akad, ahol megvalósult az iménti foglalkoztatási követelmény.

Egyébként a katonai könyvtárak korábban is gyengén voltak ellátva személyzettel. Erre a gyengén ellátott könyvtári hálózatra telepítették rá annak idején, még 1987-89-ben a videokazettákkal való ellátás feladatát. A videokazetták kölcsönzése mindjárt nagy népszerűségre tett szert, annak ellenére is, hogy akkoriban még az „ideológiai fejlődés" felgyorsulását és elmélyülését várták tőle.

A videokazetták kölcsönzése napjainkban is katonai könyvtári feladat maradt, legalábbis a 33 legjelentősebb katonai könyvtárban. Sőt: a kazettakölcsönzés teljesen háttérbe szorította (beszerzési keretestül) a könyvtári feladatokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyébként a kazettavásárlás jelenleg is központilag történik, de most már nem az uniformizálási törekvések, hanem a 15%-os árkedvezmény miatt, amelynek elnyerésére éppen a szűkös beszerzési keretek kényszerítik az illetékeseket.

A referált helyzetjelentés záró bekezdése a következő: „Arra a kérdésre, hogy a szóban forgó könyvtárak kazettakölcsönzővé alakulnak-e át, ma még nem adható egyértelmű felelet. Remélem azonban, hogy ez meghatározó többségükben nem következik be. A katonai (közművelődési) könyvtárak ennek ellenére válaszút elé érkeztek. Szerényen és szerény körülmények között tevékenykednek. Csakhogy mindez a mai mozgalmas időszakban már nem elégséges."

(Futala Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Általános kérdések

96/256

STEEL, Virginia - WELCH, C.Brigid [ed.]: The future of information services = J.Libr.Admin. 20.vol. 1995. 3/4.no. 1-196.p.

Az információszolgáltatás jövője. (Tematikus szám, 12 közlemény)

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Információipar; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Prognózis; Számítógép-hálózat; Tájékoztató munka

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A közlemények címe: Mi mindent kíván a vezetőtől az információszolgáltatás jövője? – Rendszerszemléletű gondolkozás az információszolgáltatás terén. – „Útkövezés": a városi elektronikus információs infrastruktúra kiépítése. – Tájékoztató szolgáltatások és gazdasági fejlődés: új lehetőségek az együttműködésre. – Nemzetközi és külföldi tájékoztató szolgáltatások a táguló globális közösségben. – A képzés jövője. – Könyvtári és tájékoztatási tanulmányok a 21. századi gyakorló szakember számára. – A referensz most és majd. – Együttműködés a felsőoktatással: a különgyűjtemények jövője. – A jövő útjai a kormányzati információk ügyében. – A térítéses szolgáltatások és a könyvtárak jövője. – A tájékoztatási szakember szerepe a térítéses szolgáltatások kiválasztásában.

Állomány, állományalakítás

96/257

DROBNICKI, John A. [et al.]: Holocaust-denial literature in public libraries: an investigation of public librarians' attitudes regarding acquisition and access = Public.Acc.Serv.Q. 1.vol. 1996. 1.no. 5-40.p.

Holocaust-tagadó könyvek a közművelődési könyvtárakban: a könyvtárosok véleménye ezek beszerzéséről és hozzáférhetővé tételéről

Felmérés [forma]; Ismeretterjesztő irodalom; Közművelődési könyvtár; Olvasáskorlátozás; Szakirodalom -történettudományi; Tájékoztatás szabadsága

A tanulmány a közkönyvtárosok hozzáállását és véleményét vizsgálta az intellektuális szabadsággal, az állomány kiegyensúlyozottságával és az igazságuk tekintetében vitatott művekkel kapcsolatban. A felmérés a náci tömegpusztítást, a Holocaust-ot tagadó irodalomra összpontosított, amely megkísérli vitatni, illetve egyenesen ta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gadni a Holocaust történelmi tényét. A néhol nem egyértelmű eredmények arra utalnak, hogy a könyvtárosok nyitottabbak az ilyen irodalom iránt, mint azt előzetesen feltételezték, és a külső nyomás ellenére is beszerzik és az olvasók rendelkezésére bocsátják őket.

(Autoref.)

Lásd még 305

Különgyűjtemények

96/258

BOSSEN, Peter: 100 Jahre Filmegeschichte und mehr. Die Film- und Videobibliothek der Hamburger Öffentlichen Bücherhallen = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 1.no. 57-64.p.

100 év filmtörténet. A Hamburgi Városi Könyvtár film- és videokönyvtára

Filmgyűjtemény; Városi könyvtár; Videotár

Hamburgban, Altona városrészben a 90-es évek elején nagy ráfordítással Film- és Médiacentrumot létesítettek. Ebben számos olyan intézmény kapott helyet, mely a filmmel, annak előállításával, terjesztésével, archiválásával, a filmmel kapcsolatos ismeretek oktatásával foglalkozik. Néhány hónappal a centrum megnyitása után, 1993 júniusában megnyílt benne a Városi Könyvtár Film- és Videokönyvtára is.

Az új intézmény több kíván lenni, mint a professzionisták szűk körének szakkönyvtára: a film laikus rajongóit is ki akarja elégíteni. Célja:

– lehetőség szerint a filmtörténet minden korszakát és stílusirányát képviselni;

– emelkedett szórakozást nyújtani;

– bemutatni, hogy a kommerciális amerikai film mellett Németországban, Európában, a Harmadik Világban sőt az USA üzleti világán kívül is eleven filmművészet él, filmek születnek, amelyeket a német mozikban nem lehet látni;

– a filmeket eredeti nyelvükön tenni hozzáférhetővé;

– új filmeken keresztül mutatni be az új technikákat;

– fórumot teremteni a rövidfilmeknek, amelyeket a mozikban alig lehet látni;

– bemutatni a hamburgi alkotók filmjeit;

– a filmről szóló dokumentumfilmek és videofelvételek reprezentatív gyűjteményét kialakítani;

– válogatást adni a tévéfilmekből;

– fórumot biztosítani az új vizuális kifejezési formáknak;

– a regionális videokörök alkotásait dokumentálni;

– a kommersz videós gyermekfilmekkel szemben színvonalas gyermekfilmeket bemutatni.

A gyűjtemény magvát tehát a film képezi, a határterületekkel (videós alkotások) kiegészítve. Nem gyűjti a Film- és Videokönyvtár

– a szakfilmeket (ezek a megfelelő témakörnél találhatók a könyvekkel és esetleg más dokumentumokkal együtt a Városi Könyvtár polcain);

– a filmre vett színházi előadásokat (ezek is a Városi Könyvtárban találhatók);

– a filmre vett operaelőadásokat, koncerteket vagy más zeneműveket (ezeket a zenei könyvtár gyűjti).

Az éves gyarapítás kerete 80 ezer DM, ez kb. évi 1300 videokazetta beszerzését teszi lehetővé. A műveket elsősorban az angol videopiacról szerzik be, amely differenciált és megőrzi a művek eredeti nyelvét.

A Film- és Videokönyvtár sajátsága, hogy a filmművészet klasszikus alkotásain kívül, amelyek más közkönyvtárakban is megtalálhatók, olyan műveket is beszerez, amelyek egy-egy korszak sajátos, meghatározó közönségfilmjei voltak. Például:

– science fiction filmek az USA-ból, az 50-es évekből;

– a Hammer filmgyár angol horrorfilmjei a 60-as évekből;

– modern horrorfilmek;

– underground-filmek;

– a 60-as évek angol tévésorozatai;

– japán animációs képregény-filmek.

A gyűjtemény állománya jelenleg közel 4 ezer videokazetta. 1994-ben 77 ezer videokazettát kölcsönöztek. A látogatók havi száma 6900.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 255

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Feldolgozó munka

96/259
HORCHLER, Gabriel: Hungarian swat team at the Library of Congress = Libri. 45.vol. 1995. 3/4.no. 236-239.p.

„Magyar" rohambrigád a Kongresszusi Könyvtárban: innovatív csapatmunka a felgyülemlett magyar anyag katalogizálására

Feldolgozó munka; Hungarika; Nemzeti könyvtár

Az innovatív katalogizálási technikák rugalmas használatával a Library of Congress magyar katalogizálási csoportjának sikerült egy jelentős mennyiségű restanciát (kb. 3000 tételt) 12 hét alatt, hat katalogizáló munkájával felszámolnia. A szerző kiemeli az Internet használatát, aminek során az Országos Széchényi Könyvtár, valamint a szegedi és a debreceni egyetemi könyvtárak katalógusait is sikerrel tudták használni. A restancia felszámolásán kívül a projekt fontos módszertani segítséget nyújt a gyakorlati katalogizáláshoz, és példát mutat a sikeres csapatmunka hatékonyságára.

(Autoref. alapján)

96/260
LINDENFELD, Beate - HABEN, Doris - DINGLER, Ulrich: Keep it simple? Retrospektive Katalogkonversion in einer Forschungsbibliothek - ein Erfahrungsbericht = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 3.no. 442-452.p.

Minél egyszerűbben! Retrospektív konverzió egy kutatóintézeti könyvtárban - beszámoló az első tapasztalatokról

Konverzió; Kutatóintézeti könyvtár; Munkaszervezés; Régi és ritka könyvek; Szakkönyvtár -jogtudományi

Az európai jog történetével foglalkozó Max-Planck Intézetet (Frankfurt/Main) 1964-ben hozták létre a kontinentális Európa nemzeti jogrendszereinek kutatására. A kutatómunka fő forrása az intézet könyvtára, amelynek gyűjtőköre – az anyaintézmény profiljának megfelelően – a középkori jogalkotástól az egységes európai jog kialakulásáig a jogi irodalom minden területét felöleli. Az állomány legrégebbi darabjai a 12. századból származnak, a dokumentumok többsége német ill. latin nyelvű. A 200 ezres gyűjteményből 30 ezer kötet a régi (15-18. századi) nyomtatvány, 40 ezer a 19. századi dokumentumok száma, a fennmaradó többség pedig 20. századi. Az éves gyarapodás kb. 8 ezer kötet.

1990-ig az állomány feltárásának egyedüli eszköze a cédulakatalógus volt. A számítógépes feldolgozást több lépcsőben vezették be: 1989-ben a SISIS nevű integrált rendszer gyarapítási moduljával kezdték, majd a katalogizálási modul alkalmazásával 1992/93-ban indult az online olvasói katalógus, amely az 1990-es vagy ennél későbbi impresszumú dokumentumok leírását tartalmazza. 1994 óta az új szerzeményeket már csak számítógéppel dolgozzák fel, s ekkor merült fel a retrospektív konverzió szükségessége is.

A régi (15-18. századi) állomány konverziójához a könyvtár maga fogott hozzá, a 19-20. századi anyag gépre vitelével a holland DMP céget bízta meg. A munka azért sem volt egyszerű, mert a korábban a porosz instrukciók szerint feldolgozott tételeket a RAK-nak megfelelő struktúrába kellett szervezni. Ekkor még nem készült el a RAK régi nyomtatványokra vonatkozó előírása, ezért a könyvtár a tudományos könyvtáraknak szóló szabályzathoz (RAK-WB) saját, „házi" szabályokat dolgozott ki. Fontos szempont volt a konverzió során, hogy a MAB-bal kompatibilis formátum jöjjön létre és érvényesüljenek a RAK-WB-nek a személynevekkel kapcsolatos előírásai. Az autopsziáról le kellett mondaniuk. A saját feldolgozáshoz azért kellett ragaszkodniuk, mert egyrészt a latin nyelv és a régi könyvek beható ismerete nélkül nem oldható meg a feladat, másrészt ezek a címek csupán formai kritériumok alapján nem azonosíthatók, ezért a konverziós munkához útmutató nem készíthető.

A 130 ezer kötetnyi 19-20. századi (1801 és 1989 között megjelent) dokumentum konverzióját a külső cég a könyvtár alapos felkészítő munkája után kezdte meg. Mivel csak a formai kritériumok szerint egyértelműen elvégezhető feladatot akartak rájuk bízni, az ennek a követelménynek nem megfelelő dokumentumok, többek között a sorozatok és folyóiratok leírásait kiemelték ebből az anyagból, ezek konverzióját a könyvtár saját erőből oldja meg. A munka egy 30

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tételből álló minta-címfelvétellel kezdődött, majd egy 600 cédulából álló teszt következett. A feldolgozási útmutató hiányosságainak feltárása érdekében a könyvtár állandó kapcsolatban állt a céggel mindaddig, míg a szállított adatokkal nem volt megelégedve.

1995 májusa óta folyamatosan lemezen érkeznek a konvertált adatok, s a könyvtár rögtön elvégzi az „utómunkálatokat", például a névformák egységesítését.

A régi nyomtatványok konverziója 1996 januárjában befejeződött, az újabbaké még eltart egy kis ideig. Ha ez is elkészül, folyamatos, egységes, az OPAC összes előnyét egyesítő katalógus segíti majd a keresést.

(Feimer Ágnes)

96/261

LAMBORN, Joan G.: Getting ready for the future: a serial conversion project = Tech.Serv.Q. 12.vol. 1995. 4.no. 9-23.p. Bibliogr.

Időszaki kiadványok retrospektív konverziója: egy egyetemi könyvtár tapasztalatai

Időszaki kiadvány; Konverzió

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az Észak-kolorádói Egyetem (UNC) a CARL-társulás (Colorado Alliance of Research Libraries) alapító tagja, s mint ilyen, egyike volt a társulás számítógépes rendszerét tesztelő könyvtáraknak. Amikor 1988-ban működni kezdett a társulás új adatbázisa, a folyóirat-tartalomjegyzékeket feltáró UnCover, égetővé vált az egyetemi könyvtárakban meglevő folyóiratok részletes feltárása. Korábban az online katalógus csak az egyedi köteteket tárta fel, a folyóiratok meglétéről egy külön jegyzékből lehetett csak tájékozódni (U.N.C. Serials List) – ezt az egyetem nagyszámítógépén tárolt rekordokból nyomtatták ki, de maga az adatbázis nem kapcsolódott az online katalógushoz.

A könyvtár „Serial Print-Out Project"-je 1990 októberében kezdődött, egy különleges munkatárs (Library Special Projects Assistant) felvételével. Az ő feladata volt megszervezni a 800 eredeti folyóiratcím katalogizálását, valamint az online katalógusban már szereplő, de nem részletezően leírt 4 ezer rekord állományadatokkal való kiegészítését. (Az online katalógusban még nem szereplő 800 folyóirat többsége szerepelt az OCLC adatbázisában.) Eldöntötték, hogy a nyomtatott jegyzék adatait pontosnak tekintik (a gyakori használat már felderíthette az eredeti felvétel pontatlanságait), csak azokat a leírásokat igazították az OCLC-hez, ahol a besorolási adat különbözött (ily módon elkerülték a folyóiratállomány újraleltározását). A vállalkozás céljára új terminálokat szereztek be.

Az érdemi munka 1991-ben kezdődött el, az online katalógusban szereplő címek állományadatainak bevitelével. Ezt később módosították, oly módon, hogy az egyes címek külön előfizetett példányainak állományadatait külön is vissza lehessen keresni, ez viszont lassította az eredetileg egyszerűnek tűnő adatátviteli folyamatot. A második fázis az online katalógusban még nem szereplő tételek katalogizálása volt. Ez is gyorsan ment eleinte, hiszen az OCLC leírásait át tudták venni. De voltak problematikus folyóiratok is, amelyeknek a jegyzéken szereplő címe elavult (a címváltozatokat gyakran nem követték végig). A tervek szerint ez a második szakasz 1995 nyarán ért véget.

A személyi feltételek menet közben változtak. A különleges projekt-munkatárs felelt a munka napi szervezéséért, ő tanította be a többieket is. Egyetemisták végezték el a címeknek az online katalógusban való keresését, ők vitték be az állományadatokat. Egy tapasztaltabb hallgató végezte az OCLC-kereséseket, s az ott fellelt rekordokat is ő töltötte át az online katalógusba. A szerzeményező könyvtárosok is részt vettek a munkában; ők már mindannyian tapasztaltak voltak az OCLC-keresésben, de el kellett sajátítaniuk a folyóiratok MARC-rekordjainak kezelését. A projekt vezetője állandó kapcsolatot tartott a könyvtárosokkal, időnként hírlevelet is szerkesztett a munkálatok állásáról. Az ő távozása után, 1994-ben, az időszaki kiadványok katalogizálása egészében átkerült a szerzeményezéstől a katalogizáló osztályra, továbbá felvettek egy könyvtártechnikust („Library Technician II" besorolással). Az ő dolga az OCLC-alapú katalogizálás, míg az eredeti katalogizálást egyetemi végzettségű könyvtáros végzi.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cikk végezetül összefoglalja a projekt tanulságait: fontos a jó tervezés, a munkatársak idejével való okos gazdálkodás, az egyetemi hallgatók bevonása, a munkaszervezet rugalmas átalakítása, a technikai háttér időben való biztosítása (pl. az átálláshoz megfelelő számú terminált kell az olvasók rendelkezésére bocsájtani). A katalóguskonverzió belső szervezeti változásokat hoz magával; a dolgozóknak és a használóknak egyaránt meg kell szokniuk az új technikát, hogy előnyeit élvezhessék.

(Mándy Gábor)

96/262
SWEENEY, Russell: Retrospective conversion of library catalogues in UK institutions of higher education: a quantitative analysis = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 2.no. 52-57.p.

Könyvtári katalógusok retrospektív konverziója brit felsőoktatási intézményekben

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Konverzió

A jelen cikk a brit felsőoktatási könyvtárak retrospektív konverziós programjaira irányuló felmérés eredményeit foglalja össze. E felmérés része annak a vizsgálatnak, amelyik egy országos retrospektív katalogizálási program megalapozottságát hivatott eldönteni. A felmérést a szerző Philip Bryant-tal (University of Bath) együtt végezte. 266 brit felsőoktatási könyvtárnak küldtek kérdőíveket.

(Autoref.)

96/263
LOTH, Klaus: Wissensorganisation durch ein neues Notationssystem - eine konstruktive Kritik der UDK = ABI-Tech. 16.Jg. 1996. 1.no. 17-28.p.

Res. angol nyelven

Tudományszervezés egy új jelzetrendszer segítségével - az ETO konstruktív bírálata

ETO; Gépi osztályozás; Jelzet

A tanulmány egy új osztályozási rendszer alapelveit mutatja be. Az ETO-ból vett példákon szemlélteti, hogyan lehet az ETO jelzeteit korszerűsíteni és számítógépes feldolgozásra alkalmassá tenni. A jelzeteket úgy kell kialakítani, hogy megvalósítható legyen a jobboldali csonkolás és a nem-lineáris hierarchia. Fontos, hogy a használók több természetes nyelven is kereshessenek, és ne kelljen a jelzetekkel foglalkozniuk. A jelzetek a keresőkifejezéseket hierarchikusan szervezik (tágabb, illetve szűkebb kifejezésekre), de ez láthatatlan a használó számára. A kérdés csupán a fogalmak formalizálása. Konkrét tervek vagy programok még nincsenek a tényleges rendszer kifejlesztésére.

(Autoref.)

96/264
CHAPPLE-SOKOL, Angie: Indexing editorial cartoons = Spec.Libr. 87.vol. 1996. 1.no. 21-31.p. Bibliogr.

Hírlapok politikai karikatúráinak tárgyi feltárása

Grafikai anyag; Hírlap; Tárgyi feltárás

Az újságok szerkesztőségi rajzaihoz, vagy karikatúráihoz régebben csak az eredeti források felkutatásával, vagy speciális rajzmúzeumokban lehetett hozzáférni. A napilapok és képes magazinok nyomtatott mutatói tartalmaztak ugyan hozzáférési pontot a szerkesztőségi rajzokhoz az illusztrátorok szerint, de a tárgyi hozzáférés nem volt megoldott. Ma is vitatják, hogy ezek a karikatúrák érdemesek-e a tárgyi feltárásra és a bibliográfiai adatbázisokban való szerepeltetésre. A rajzok szubjektív természete is nehezíti az indexelést. Mivel az új technológiák és a szkennelési lehetőségek megkönnyítik a rajzokhoz való hozzáférést, tárgyi feltárásuk is gyakoribbá válik. Számos rajzmúzeum anyagát viszik számítógépre, és az adatbázisok egy része a digitalizált képeket is tartalmazza. Egyes adatbázis-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

előállítók, pl. az amerikai UMI, a napilapokban megjelenő karikatúrákat is indexelik.

(Autoref.)

96/265

SHAPIRA, Bracha [et al.]: Hypertext browsing: a new model for information filtering based on user profiles and data clustering = Online CDROM Rev. 20.vol. 1996. 1.no. 3-9.p. Bibliogr.

Böngészés hiperszövegben: használói profilokra és adatcsoportosításra épülő információszűrés

Böngészés; Gépi osztályozás; Hatékonyság; Hiperszöveg

A hiperszövegek használói gyakran tapasztalják a kibertérben való eltévedés problémáját. A jelen tanulmány olyan megoldást javasol, amelyik korlátozza a használó számára hozzáférhető információkat, s ezáltal javítja a böngészés hatékonyságát. A használói profilok felhasználásával és az adatklaszterizálási technika segítségével egy algoritmus meghatározza a legrelevánsabb kapcsolatokat, aminek eredményeként egy releváns adatokat tartalmazó optimális klaszter jön létre minden egyes használó számára.

(Autoref. alapján)

Lásd még 237, 245, 248, 306

Katalógusok

96/266

NICHOLAS, David - BOYDELL, Louise: BLAISE-LINE: enigma, anomaly or anachronism? = Aslib Proc. 48.vol. 1996. 3.no. 55-59.p.

Mi a használók véleménye a BLAISE-LINE rendszerről?

Felmérés [forma]; Információkeresési rendszer értékelése; Online katalógus

A BLAISE-LINE hozzáférést biztosít a British Library fő katalógusaihoz. Használatával egyéb bibliográfiai adatbázisok is elérhetők – pl. a Library of Congress katalógusai vagy a British Books in Print –, összesen 21 adatbázis, kb. 15 millió rekorddal. A BLAIS-LINE azonban hagyományos, könyvtár-orientált jellegével, MARC rekordjaival, Dewey jelzeteivel, LC tárgyszavaival, nyers parancsnyelvével sokak számára az online világ dinoszauruszát jelenti. Ezért egy felmérésben megvizsgálták, hogyan vélekednek róla a használók, és van-e jövője az Internet modern világában. A felmérés azt mutatta, hogy a rendszer célhasználói, a szakképzett könyvtárosok széles körűen, számos rutinfeladatra használják a BLAISE-LINE-t, és alig van panasz rá. Elsőrendű igényük nem a barátságosság, hanem a hatékonyság, s e kívánalomnak a rendszer kiválóan megfelel.

(Autoref.)

96/267

CZUDNOCHOWSKI-PELZ, Inga - SIEBENROK, Malte: OPACs für Kinder oder David fordert Goliath, „Workshop Kinder-OPCs" des Fachbereichs Bibliothek und Information in Hamburg = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 2.no. 231-236.p.

Online olvasói katalógus (OPAC) gyermekeknek, avagy Dávid kihívja Góliátot. A hamburgi könyvtári és tájékoztatási tanszék workshop-ja

Gyermekolvasó; Online katalógus

1995. október 9-én, Hamburgban rendezték meg azt a konferenciát, amely arra kereste a választ, hogy a modern információtechnológia korában hogyan lehet a gyerekek által szívesen és sikerrel használható olvasói katalógusokat előállítani. Az előadók egy csoportja megállapította azokat a minőségi követelményeket, amelyek alapján a felhasználó-orientált OPAC-oknak készülniük kell.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bemutatkozott a workshopon egy 1995 márciusa óta gyermek-OPAC-kal foglalkozó csoport. Az általuk kifejlesztett „Bücherschatz" (Könyvkincs) nevű OPAC prototípus modern technológiával, professzionális tervezéssel, az ekz központi szolgáltatásainak kihasználásával és a DBI (Deutsches Bibliotheksinstitut) támogatásával született.

A könyvtárosokból, hallgatókból, oktatókból és könyvtári szoftvereket előállító cégek képviselőiből álló látogatók először a DBI kutatóinak elméletét, majd a létező OPAC-ok bemutatását és a „Bücherschatz" részletes bemutatását hallgatták, illetve nézték végig.

Elhangzottak azok az elvek, amelyekre az első olvasási korszakban, 8 és 11 év között tekintettel kell lenni. Először csak 10 éves korban ismerik fel a gyerekek a kereséshez használt hierarchiát. Kevés és egyszerű keresőfogalommal operálnak, nem tudnak mit kezdeni a keresőmezők adataival, nem értik a hibaüzeneteket és rejtély marad számukra a jelzet funkciója. Ismertették egy körkérdés eredményét, miszerint a Németországban megkérdezett 220 online katalógust működtető közművelődési könyvtár egyikében sincs olyan, amely speciálisan gyermekek számára készült volna. A DBI ezért kidolgozott egy útmutatót, amely érzékennyé akarja tenni a szakmai nyilvánosságot e probléma iránt, és egyben segédletként is funkcionálhat könyvtárosoknak és szoftverfejlesztőknek az OPAC-ok megvalósításához.

Mindenki egyetértett abban, hogy az OPAC-oknak a gyerekekhez kell igazodniuk, és a bennük élő technikai bűvöletet fel kell használniuk arra, hogy kedvet csináljanak a könyvtárhoz. Vitatott kérdés maradt azonban az a nézet, mely szerint az OPAC az olvasmányajánlás helyes eszköze lenne és pótolhatná a könyvtárosok közreműködését.

A négy, könyvtárosok által is kipróbált OPAC közül a „Bücherschatz" működését ismertették részletesen. Kezdőképe egy kincses szigetet mutat az óceánon. Két gyereket is megismerünk, és egy kalózt, aki a képfelület egyik sarkában rejtőzik. A gyerekek a főfigurák (kalóz, varjú, sirály) segítségével jutnak el a kincses szigetre, ahol a képernyőn felbukkanó táblácskák témáinak (állatok, film, zene, stb) kiválasztásán keresztül közelítik meg a kincseket: a könyveket. A könyv jelzete mellett rövid annotáció, a könyv borítójának képe, a könyvből való részlet és olvasására ösztönző útmutatások sorakoznak. A „Bücherschatz" kifejlesztésénél az alkotók abból indultak ki, hogy a gyerekek 8-11 éves korban még semmilyen keresési tervvel nem rendelkeznek, csak menet közben veszik észre, mit is akarnak. Így lehet ez a prototípus valódi kincs, melyről a gyerekek előre nem tudják, mit fog tartalmazni. Remélhetőleg hamarosan egy szoftverfejlesztő cég is felemeli ezt a kincset, és továbbfejleszti ezt a változatot.

(Lukácsné Varga Judit)

Lásd még 269

Információkeresés

96/268

Special topis issue: Evaluation of information retrieval systems = J.Am.Soc.Inf.Sci. 47.vol. 1996. 1.no. 1-105.p.

Információkeresési rendszerek értékelése. (Tematikus szám, 9 közlemény)

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Információkeresési rendszer értékelése; Relevancia; Szakértő rendszer

A közlemények címe: Az információkeresési rendszerek értékelésének néhány perspektívája. – A bizonytalansági tényezők csökkentése a STAIRS rendszer értékelésében: gondolatok 10 évvel a vizsgálat után. – A mérés dilemmája az információkeresési kutatásban. – Változatok a relevanciaértékelésben és a visszakeresés hatékonyságának mérése. – Az információkeresés értékelésének feladatközpontú megközelítése. – Interaktív ismeretalapú rendszerek értékelése: áttekintés és az empirikus tesztelés terve. – Csonkoló algoritmusok: esettanulmány a részletes értékeléshez. – Interaktív rendszerek értékelése a TREC-kísérletekkel. – A visszakeresési teljesítmény értékelése az adatbázis és a keresőkérdés adott jellemzői esetében: a „teljesítményfelület" analitikus meghatározása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/269
WILKES, Adeline - NELSON, Antoniette: Subject searching in two online catalogs: authority control vs. non-authority control = Cat.Classif.Q. 20.vol. 1995. 4.no. 57-79.p. Bibliogr. 41 tétel.

Tárgyi keresés két online katalógusban: a besorolási adatok egységesítésével és anélkül

Besorolási adatok egységesítése; Gépi információkeresés; Hatékonyság; Tárgyi feltárás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A tanulmány kétféle online katalógusban végzett tárgyi keresés eredményeit hasonlítja össze: az egyik a besorolási adatok egységesítésével, a másik enélkül állt a használók rendelkezésére. Az „A" könyvtárban (a besorolási adatok egységesítése nélkül) 885 keresés közül 351 (39,7%) tárgyi keresés volt. Ezek közül 142 (40,6%) sikertelennek bizonyult. A „B" könyvtárban (a besorolási adatok egységesítésével) ugyanennyi keresést végeztek, majd a „lásd" utalók nyomán kapott keresőkifejezésekkel az „A" könyvtárban újra elvégezték a kereséseket. Megállapították, hogy a sikertelen keresések közül 105 (73,9) legalább egy, de általában több találatot eredményezett volna, ha létezik utaló a használó és a rendszer által alkalmazott kifejezések között.

(Autoref.)

Lásd még 265-266

Olvasószolgálat, referensz

96/270
VAN RIEL, Rachel - FOWLER, Olive: Why promote? = Publ.Libr.J. 11.vol. 1996. 1.no. 24-25.p.

Mire jó a (szépirodalmi) könyvajánlás?

Olvasásra nevelés; Szépirodalom

Manapság a közvéleményben csak a non-fiction irodalom olvasása minősül hasznos és produktív tettnek, míg a versek s egyáltalán a szépirodalom olvasóit a valóság gondjai elől menekülő entellektüeleknek, romantikus álmodozóknak tartják. Mindeközben az Egyesült Királyság közművelődési könyvtáraiban a kérések csaknem háromnegyede (72%) a fikciós művekre, a szépirodalomra vonatkozik.

A könyvtárak még ma is inkább gyűjtő és megőrző funkcióikkal jellemezhetők, s a terjesztő, ösztönző, érdeklődést keltő tevékenységük háttérbe szorul. A könyvtárosi magatartás alaptétele: „ha kérdeznek, válaszolok, ha kérnek, megkeresem". A gyerekolvasók szintjén még elfogadható gesztusnak ítélik az ajánlást, a beszélgetést, de a felnőttek esetében félnek a semlegesség feladásától, a paternalista attitűd megjelenésétől.

A választék zavarbaejtően bőséges, ezért sok olvasó megmarad a kedvenc szerzőknél (vagy a mások által visszahozott slágerkönyveknél), a többség viszont „érdekes olvasnivalót" keres és véletlenszerűen, ismeretlen szerzőt választ, az olvasók csaknem fele pedig meghatározott szerzőt, címet keres, de nem találja és valami mást, pótlékot visz helyette. A két utóbbi kategória együtt az olvasók 75%-át képviseli. A fentiek következtében az állomány egy része gyorsan forog, míg a polcok jelentős hányada érintetlen „könyvtemetőnek" minősíthető. A könyvtárosi hozzáértés leggyakoribb fokmérője a kért mű megtalálására fordított idő.

A könyvek ajánlása tehát nem luxus, hanem alapvető szolgáltatás. Éppen az ajánlás az a kulcs, amivel a bizonytalankodók többségét hozzá lehet segíteni, hogy megtalálják a nekik leginkább megfelelő könyveket. Mint közismert, a választás feladata sok olvasóban (könyvtárosban?) félelmet kelt. (Unalmas lesz, nem.fogom megérteni stb.) Az ajánlással ezeket a belső lélektani gátakat kell lebontani. A könyvtáros számára is kockázatos, hogy tudása, ízlése „lelepleződik", nyilvánvalóvá válik. Fontos lenne, hogy ez a tevékenység ne csupán a könyvtáros jókedvétől függjön. Erre garanciát jobbára a képzés nyújthat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ösztönző, ajánló tevékenység nem a régi, erőszakos, meggyőzésre, netán manipulációra törekvő magatartást jelenti, hanem sokkal inkább az egyenrangú felek párbeszédét, eszmecseréjét, beszélgetését. A felhasználható eszközök sora széles skálán mozog: kiállítás, nyomtatott lista, plakát, beszélgetés az olvasóval. Az ajánlások legfontosabb céljai: az olvasói szükségletek kielégítése, a minőségi szolgáltatások erősítése, a bizalom növelése és az olvasásfejlesztés.

A fentiek megvalósításában a közkönyvtáraknak másra át nem ruházható fontos szerepük van.

(Nagy Attila)

96/271

PEASE, Barbara: Workplace violence in libraries = Libr.Manage. 16.vol. 1995. 7.no. 30-39.p. Bibliogr. 53 tétel.

A „munkahelyi erőszak" a könyvtárakban

Kommunikáció -használókkal; Könyvtárkép; Könyvtárosi hivatás; Rendbontás

A könyvtárak a köztudatban a tolerancia és a béke szigetei, ennek ellenére nem mentesek az erőszakos cselekményektől. Bár a társadalom egészét tekintve a munkahelyi erőszakos események többségét a munkatársak követik el egymás, ill. a főnökeik ellen, a könyvtárban a használók által elkövetett vétségek a tipikusak. Ezek: hangoskodás, trágár beszéd, kétértelmű szavak és mozdulatok, ajánlatok, könyvlopási kísérlet, veszekedés az olvasók között, az épület vagy egyes berendezések megrongálása. Ritkán fegyverrel való fenyegetőzés, sőt, lövöldözés is előfordul. (A cikk főleg amerikai és brit példákat idéz).

Egy 1981-1983 között folytatott amerikai felmérés szerint a könyvtárosok 45%-a tapasztalt verbális támadást. A Bowker Annual c. könyvkereskedelmi évkönyv 1981-es kötetében a megvizsgált 100 amerikai könyvtár közül 59%-ban fordult elő ugyanez. Egy brit könyvtárigazgató 145 incidenst jegyzett fel egy 16-hónapos időszak alatt. A szexuális molesztálás is jelentős méretű: egy 1992-es amerikai felmérés szerint a könyvtárosnők 75%-a tapasztalta. A törvény egyelőre nem nyújt elegendő védelmet: Freeport városban (Illonois Állam) egy olvasót, aki szexuális tartalmú levelet adott át az egyik dolgozónak a parkolóban, nem lehetett kizárni a könyvtárból, mivel az eset nem a könyvtár épületében történt, és semmilyen előírást nem sértett meg.

A könyvtárosok saját vezetőiktől sem tapasztalnak elegendő védelmet. Egy new-yorki értekezleten javasolta valaki: a vezetők is rendszeresen vállaljanak olvasószolgálati ügyeletet, hogy a saját bőrükön tapasztalják az olvasók által okozott kellemetlenségeket.

A nagyobb könyvtárak mostanában már alkalmaznak biztonsági szakértőket, de a szolgálatközpontúság filozófiájának túlzásba vitele gyakran megakadályozza a biztonság elemi normáinak alkalmazását. Sok városi könyvtár védtelensége általános tendenciákkal magyarázható: ilyen pl. a városi bűnözés növekedése, a középületekbe való bejutás könnyűsége, s a rendbontó magatartás eltűrése. A szerzők általában a bejáratok fokozottabb ellenőrzését, dolgozói arcképes igazolványok használatát, valamint a nem kívánatos magatartás szabályzatban való tiltását ajánlják a könyvtáraknak. A biztonság megteremtése nem megy máról holnapra, ez egy folyamat, amelyet alaposan meg kell tervezni (pl. a vészhelyzetekben alkalmazandó tennivalók jegyzéke segítségével), biztonságos körülményeket kell kialakítani (pl. megfelelő világítással, zárható ajtókkal, biztonsági tv-kamerákkal), megfelelő hozzáállást kell kialakítani (pl. a kifogásolható magatartásra való reagálás megtanítása révén). A biztonságot minden dolgozó szívügyévé kell tenni.

(Mándy Gábor)

96/272

COX, Andrew: Hypermedia library guides on the World Wide Web = Program. 30.vol. 1996. 1.no. 39-50.p. Bibliogr. 32 tétel.

Hipermédia alapú könyvtári kalauzok a World Wide Weben

Egyetemi könyvtár; Könyvtári kalauz; Számítógép-hálózat

Az elektronikus könyvtári útmutatók előnye, hogy 24 órán át elérhetők és egyéni igényeket

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szolgálnak ki. A hallgatók akkor tanulmányozhatják, amikor másirányú terhelésük kisebb. A számítógépen felnőtt nemzedékeket jól motiválják. A könyvtárosok számára előnyös, hogy nem kell rutinkérdések tömegére válaszolniuk és az utmutatók javíthatják a könyvtárról alkotott képet.

A World Wide Web használatához szükséges hardver és szoftver már rendelkezésre áll a brit egyetemi hálózatokon, tehát nem jelentenek jelentős többletköltséget. A Mosaic és a Netscape böngészők támogatják a jó minőségű grafikus információ kezelését, tehát az útmutatók igen vonzóak és „profi" kinézetűek lehetnek. A Weben már elérhető anyagok integrálhatók a helyi rendszerekbe. A HTML viszonylag könnyen használható, bár munkaigényes.

A WWW útmutatók létrehozói előzetes tanulás nélkül tervezték meg rendszereiket, ami hátrányokkal jár. Gond a más grafikus rendszerekhez képest kisebb felbontóképesség és a (jó minőségű grafikákkal különösen) hosszú letöltési idő.

Az elektronikus útmutatók jóval drágábbak nyomtatott megfelelőiknél, de a költségek a meglevő írásos anyagok felhasználásával csökkenthetők.

A legtöbb könyvtárban továbbra sincsenek elegendő számban video és hang lejátszására alkalmas munkaállomások. Ezek az elemek egyébként sincsenek teljesen integrálva a rendszerekbe: előbb le kell őket töltenünk.

Az egyik legambiciózusabb vállalkozás a Waterlooi Egyetem (Ontario, Kanada) „Elektronikus Könyvtára" (http://www.lib.uwaterloo.ca/). Rengeteg információt ad, közte a szokásos orientáló információt. A WWW lehetőségeit leginkább a könyvtári sétát nyújtó rész használja ki.

Hasonlóan nagyszabású vállalkozás a „Desktop Library Research Assistant" az Acadia Egyetemen (Wolfville, Nova Scotia, Kanada, http://admin.acadia.ca/). Különböző szintű munkához nyújt irodalomkutatási stratégiákat és referenszanyagot. Még nincs minden szakterület részletes bibliográfiai útmutatója készen.

A könyvtárbemutató túra igen jó minőségű térképekre alapozódik és három szintű hozzáférést is nyújt: megnézhetjük, melyik szinten mi van, egy betűrendes listából választhatunk és így jutunk egy-egy térképhez, vagy formátumok és gyűjtemények listáján át jut oda.

Az Indiana Egyetem – Purdue Egyetem útmutatója (http:www.lib.iupui.edu) kíváló, de nem mindig felismerhető ikonokat használ. Nincsenek fényképek, de elérhető egy könyvtári video-túra. A leggyakrabban használt szolgáltatások gyorsan elérhetők.

A St.Thomas Egyetem (Saint Paul, Minnesota) útmutatója (http://www.stthomas.edu/www/Library_http/ustlib.html) kevésbé nagyratörő, de teljes és a grafika jó minőségével kitűnő projekt. Azonban inkább a tanszékek működését mutatja be, mintsem a várható felhasználói kérdéseket próbálná megválaszolni.

A Texasi Egyetem (Austin) Undergraduate könyvtárának virtuális túrája (http://sawfish.lib.utexas.edu) igen egyszerű struktúrájú útmutató.

Az Adelaide Egyetem, Ausztrália (http://library.adelaide.edu.au/ual/tour/) a megszokott útmutatókhoz képest más felfogása miatt érdekes, bár könyvtárbemutató funkcióját nem tölti be. Élénk a stílusa, ami a felkiáltójel túlzott használatához vezet. Érdekes térképeket tartalmaz, de vizuálisan nem elég érdekes. A fő baj pedig, hogy bár szekvenciális sétára épül, mégsem igazán tudjuk, hol vagyunk.

Érdekes még az Illinois Egyetem Grainger mérnöki könyvtára, Urbana-Champaignben (http://www.grainger.uiuc.edu/grainger.html), amely több hangfájlt is nyújt. A Pitcairn Egyetem, Irvine, California tudományos könyvtárában (http://pitcairn.lib.uci.edu/scitour/sci_lib_homepage.html) igen jó képes történetet találunk a könyvtár építéséről. A New Mexico Egyetem általános könyvtárának Zimmerman könyvtári túrája (http://hal.unm.edu/tours/tourl.html) is sok (nem túl jó) fényképet tartalmaz. Vizuális útmutatás található a Dundee Egyetem könyvtáráról (http://gotwo.dundee.ac.uk/library/tour.html) és a British Library St.Pancras épületéről (http://portico.bl.uk/st-pancras/tour.html#map/).

A tervezőknek javasolható, hogy az oldalak rövidek legyenek, egy oldalra csak egy fogalom kerüljön. A kialakítás konzisztens, a stílus érdekfeszítő legyen! Az üzenetnek megfelelő médiumot használjuk! Expresszív, de felismerhető ikonok kellenek. Kerüljük a hosszú, rendezetlen listákat! Világosan jelöljük meg a kapcsolatok irányát! A szerkezet átfogó és kevéssé strukturált legyen! Legyen nyitólap, ahová a felhasználó visszatérhet! A rendszernek egyszerűnek, pontosnak és aktuálisnak kell lennie.

Az útmutatók tartalmazhatnak könyvtári túrát, kiállítás jellegű részeket, részletes útmutatókat, visszacsatolási lehetőséget, keresőeszközt.

(Koltay Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/273
KOOPMAN, Ann - HAY, Sharon: Large-scale application of a Web browser = Coll.Res.Libr. News. 57.vol. 1996. 1.no. 12-15.p.

Egy Web-böngésző széles körű alkalmazása egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat; Tájékoztatási rendszer

Az indianapolisi campuson közösen működő Indiana Egyetem és Purdue Egyetem (Indiana University – Purdue University, IUPUI) könyvtára multiplatformú, multimédia munkaállomást fejlesztett ki World Wide Web interfész felhasználásával. A Könyvtári Információs Rendszer (Library Information System, LIS) névre keresztelt munkaállomás egyetlen, egységes felületen kínál hozzáférést Internet forrásokhoz, online katalógusokhoz, hálózatos alkalmazásokhoz, indexekhez, referátumokhoz, video-forrásokhoz és felhasználói tároló-kapacitáshoz.

Az IUPUI 32 millió dollárért épült új könyvtára biztosítani kívánja, hogy a könyvtár minden olvasóhelyén elérhető legyen az információ, annak hordozójától függetlenül. A sodortérpáras és üvegszálas kábelek (az utóbbi 125 mérföld hosszan) 1700 munkahelyre, 75 nyilvános terminálra juttatják el az információt és az olvasók használhatják a könyvtár 20 laptop gépét is.

A LIS 1994 óta törekszik grafikus interfésszel képet és hangot közvetíteni, eredetileg azonban HyperCard és Visual Basic szoftverrel. A Web előnye az, hogy nem igényli programozók állandó közreműködését a változtatásokhoz, lényegében minden korábbi alkalmazást is be tud fogadni és rugalmas, azaz nem igényel szigorú hierarchiát. Meg kellett viszont változtatni a felhasználók azonosításának módját, és a korai Mosaic böngészők különböző változatai közötti különbségek gyakran zavaróak voltak.

A http://www-lib.iupui.edu címen elérhető LIS grafikus és vonalas üzemmódban is használható. A gyakran használt szolgáltatások külön ikonokkal indíthatók. A hierarchia sohasem több négy szintnél. A szöveg közé ágyazott helpek a kezdők segítését célozzák.

A más intézmények Internet-forrásainak kiválasztásában azok megbízhatósága és teljessége, az aktualizálás gyakorisága és a fenntartók stabilitásra való törekvése, az elérés és használat könnyű volta és a helyi felhasználók érdeklődése jelentették a fő kiválasztási szempontokat. A kiválasztáshoz és karbantartáshoz külön teamet alakítottak ki. Ez először az olvasószolgálatból került ki, de a tapasztalat azt mutatta, hogy több osztály együttműködésére van szükség, és ez az együttműködés ösztönzően hat az osztályok munkájára.

Ma Netscape-et használnak. Tudják, hogy a jövőben nem szabad egyetlen böngészőre szabott anyagot készíteni, mert az esetleges áttérések túl sok újraírást követelnek meg. A képek nem minden esetben jobbak a szöveges információnál és gyakran nehezítik a keresést is. Szükség volna egy saját keresőeszközre is, mert egy bizonyos nagyság elérése után a betűrendes listák áttekinthetetlenné válnak a felhasználók számára.

Az igénybevétel nagy és meghaladja a lehetőségeket. A referensz-övezetben feliratok tiltják a szövegszerkesztésre, levelezésre és szórakozás-jellegű Internet szörfözésre való felhasználást, ami azonban nem eléggé hatékony, és így a „legitim" felhasználásra nincs elég gép. Hogy a könyvtárosoknak ne a rendőr szerepét kelljen játszaniuk, jobb megoldás, ha bizonyos funkciókat letiltanak adott gépeken. A felhasználóképzés továbbra is kulcskérdés marad.

Radikális változtatások a szolgáltatásban csak szemeszterek között hajthatók végre. A tökéletes kialakítás helyett ideiglenes megoldásokra is szükség lehet, amelyeket követően ki kell várni a felhasználók reakcióit.

(Koltay Tibor)

Lásd még 225, 257, 321, 325

Kölcsönzés

96/274
JAGLA, Otto: AGB-Phone. Telefonische Fristverlängerung per Sprachcomputer = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 1.no. 18-22.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kölcsönzés-hosszabbítás telefonon, beszélő számítógép segítségével

Kölcsönzés -számítógéppel; Telefon

1985-ben az Amerika-Gedenkbibliothek-ban átálltak a számítógépes kölcsönzésnyilvántartásra, ezzel egyidejűleg lehetővé tették a határidők telefonon történő meghosszabbítását (kedd-től péntekig 12-től 16 óráig).

1989 és 1995 között Berlin két részének egyesítése következtében jelentősen megnőtt a könyvtár forgalma, az infrastruktúra viszont változatlan maradt. A telefonhívások száma a napi négy óra alatt elérte a 150-200-at, sok volt a panasz, hogy a könyvtárat nem lehet elérni.

A gazdaságban (posta, bankok) már telefonos szolgáltatásokat működtető távközlési cégekkel folytatott tárgyalások során a Siemens cég Sietec nevű leányvállalatát bízták meg egy korszerű megoldás kidolgozásával. A helyi hálózaton a könyvtár szerveréhez – amely a URICA könyvtári rendszert is szolgáltatja – egy speciális Telelib-PC-t kapcsoltak, amely hang- és telefoninterfész segítségével képes párbeszédet folytatni a használóval (köszöntés és bemutatkozás után felkéri, hogy gombnyomással válasszon a következők közül: 1 = hosszabbítás, 2 = tájékoztatás, 0 = a párbeszéd vége).

A hosszabbítás mellett tehát különböző információk meghallgatására is mód van. A használónak természetesen azonosítani kell magát, azaz gombnyomással be kell vinnie a nyolcjegyű felhasználói azonosító számát is. Ezután a gép szóban közli vele, hogy a nála lévő dokumentumok kölcsönzési határidejét meddig hosszabbította meg, melyek nem hosszabbíthatók, és miért. Ha az olvasó valamilyen okból ki van zárva a kölcsönzésből, a telefonhang megkéri, hogy fáradjon be a könyvtárba. A telefonos hosszabbítás tényét minden olvasó számára levélben is megerősítik. A könyvtár pedig természetesen naponta listát kap a lezajlott tranzakciókról.

A szolgáltatás reggel hattól éjfélig áll rendelkezésre, a hét minden napján. Az első tapasztalatok szerint nagy az érdeklődés, átlagosan napi 76 hívás érkezik. Az eredeti, hagyományos telefonos szolgáltatást is megtartották. A technikától idegenkedő használók nehézségei miatt a későbbiekben is meg fogják tartani, legalább napi egy órára.

(Hegyközi Ilona)

96/275

MUNRO, Suzanne: Barcoding loan collections at the University of South Wales Library = Aust.Libr.J. 44.vol. 1995. 3.no. 153-157.p.

A kölcsönözhető állomány vonalkódokkal való ellátása a University of New South Wales könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Kölcsönzés -számítógéppel; Vonalkód

A University of New South Wales könyvtárában a kölcsönzési forgalom megnövekedése miatt bevezették az önkiszolgáló kölcsönzést. Ennek érdekében az összes dokumentumot vonalkóddal kellett ellátni, mert az előzőleg használt OCR címkéket nem lehetett felhasználni az önkiszolgáló szkennerekhez. Ezt a munkát az 1992/93-as tanév hosszú nyári szünetében végezték el. A projekt a célfeladat megvalósításán kívül hasznos „melléktermékeket" is eredményezett: a polcok rendezése, a rendszer azonosítási hibáinak kiszűrése és kijavítása, leltározás és a hiányzó dokumentumok jegyzékének előállítása.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

96/276

BAKER, Shirley K. - JACKSON, Mary E. [ed.]: The future of resource sharing = J.Libr.Admin. 21.vol. 1995. 1/2.no. 1-202.p.

A könyvtári erőforrások egymás közti megosztásának jövője, különös tekintettel a könyvtárközi kölcsönzésre. (Tematikus szám, 13 közlemény)

Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Könyvtárközi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kölcsönzés -belföldi; Térítéses szolgáltatás; Tudományos és szakkönyvtárak

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A közlemények címe: A kutatással foglalkozó egyetem dilemmája: erőforrás-megosztás és kutatás az intézmények egymásra utaltságának korában. – Az erőforrások megosztása: parancsoló szükségesség a közpénzből fenntartott egyetemek számára. – A tényleges hozzáférhetőség mint a 90-es évek paradigmája. – A tudományos könyvkiadás, a szerzői jog és az erőforrások megosztása. – A forrásmegosztás jövője a tudományos könyvtárakban. – Forrásmegosztás és kiadványárak. – A jövő az integrációé: az OhioLINK példája. – Az állomány jelentősége a forrásmegosztás szempontjából. – Az üzleti dokumentumszolgáltatás: az egyetemi könyvtárak szempontjai. – Rendszerépítés és hálózatszervezés az Észak-amerikai Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumszolgáltatási (NAILDD) koncepcióban. – A dokumentumszolgáltatás jövője: az eladó szempontjai. – Személyzeti és továbbképzési problémák: a könyvtári partnerkapcsolatok lehetőségeinek maximális kihasználása. – A forrásmegosztás jövője: az Association of Research Libraries szerepe.

96/277
HÉBERT, Françoise: La qualité des services: une recherche sur le prêt entre bibliothèques publiques du Canada = Doc.Bibl. 41.vol. 1995. 4.no. 217-224.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

A szolgáltatások minősége: milyen színvonalon teljesítik a könyvtárközi kéréseket Kanada nagy közkönyvtárai?

Felmérés [forma]; Hatékonyság; Könyvtárközi kölcsönzés; Közművelődési könyvtár

A könyvtárközi kölcsönzés értékelése céljából Kanada 38 legnagyobb közkönyvtárában 130 résztvevő bevonásával azt vizsgálták, mi történik, ha olyan könyvet kérnek, amelyik nincs meg az illető könyvtárban. A tapasztalt 52%-os kielégítési arány és a 38 napos átfutási idő igen gyenge eredménynek számít. A használók elvárásainak és véleményének összehasonlító vizsgálata azt mutatta, hogy legtöbben csalódottak voltak a kapott szolgáltatással. A vezetésnek ezért a használói elégedettség megteremtése érdekében hatékonyabbá kell tennie ezt a szolgáltatást.

(Autoref.)

96/278
SIDDIQUI, Moid A.: Compact disk indexes effect on interlibrary loan at a university library = Libri. 45.vol. 1995. 3/4.no. 178-185.p. Bibliogr. 21 tétel.

A CD-ROM indexek használatának hatása a könyvtárközi kölcsönzési kérések megszaporodására, egyetemi könyvtárban

Adatbázis; CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés

A cikk azt vizsgálja, hogy egy egyetemi könyvtárban (King Fahd University of Petroleum and Minerals, Dhahran, Szaúd-Arábia) a CD-ROM indexekben való keresés milyen hatást gyakorolt a könyvtárközi kölcsönzésre. Az adatokat három évre kiterjedően gyűjtötték – 1991 júliusától (a CD-ROM szolgáltatások kezdete) 1994 júniusáig – az oktatók, hallgatók és kutatók által a referensz-szolgálatnak benyújtott könyvtárközi kölcsönzési kérések elemzése alapján. Az eredmények azt mutatták, hogy a könyvtárközi kérések száma a CD-ROM keresések nyomán növekedett, ami extra költségeket jelent a könyvtár számára. A cikk a CD-ROM keresésekneK a személyzetre gyakorolt hatását (létszám, megterhelés stb.) is tanulmányozza.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/279
KOEHLER, Barbara M. - KIM, Chung Sook: Overnight document delivery service = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 6.vol. 1995. 1.no. 41-44.p.

Dokumentumszolgáltatás - estéről reggelre

Egyetemi könyvtár; Másolatszolgáltatás; Nyitvatartási idő; Távmásolás; Térítéses szolgáltatás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Gazdasági okok miatt a Johns Hopkins Egyetem Welch Orvostudományi Könyvtára 1993 júliusában csökkentette nyitvatartási idejét. Eközben ugyan fejlesztette távolról elérhető elektronikus szolgáltatásait, de a használókat – különösen az orvostanhallgatókat – kellemetlenül érintette, hogy késő este nem tudtak hol másolatot készíteni. A könyvtárosoknak azt az ajánlatát sem fogadták lelkesen, hogy éjszaka elvégezhetik a távoli keresést az online katalógusban, kinyomtathatják a találatok listáját, majd a másolatokat másnap elkészíthetik a könyvtárban.

Végül a könyvtár éjszakai másolási szolgáltatást indított. Hétfőtől csütörtökig este 9 és reggel 8 között az elvégzett keresések találatai közül kiválasztott tételeket (ha megállapítást nyert, hogy lelőhelyük az adott könyvtár) e-postán be lehet küldeni a könyvtár dokumentumszolgáltató részlegének, amely elkészíti a másolatot, és azt déltől át lehet venni a kölcsönzési részlegben. Mindehhez speciális éjszakai tarifát alakítottak ki. (A cikkben csak a normál tarifát adják meg, amely cikkenként 4 dollár – a ref.)

A háromhónapos tesztelés során naponta átlagosan 50 kérés érkezett, kb. 360 oldalnyi másolásra. Olyan népszerű lett ez a szolgáltatás, hogy ki kellett dolgozni korlátozásának feltételeit, amely szerint egy használó éjszaka csak 10 cikk-másolatot kérhet. A további kéréseket szokásos nappali kérésnek tekintik és aszerint számolják is el.

A használók javaslatára beszereztek egy olcsó asztali faxkészüléket is. Az ezen történő szolgáltatásért cikkenként plusz egy dollárt kell fizetni.

(Hegyközi Ilona)

96/280
GINGOLD, Monique: Les bibliothèques universitaires et la fourniture électronique de documents = Bull.Bibl.Fr. 41.vol. 1996. 1.no. 70-74.p. Bibliogr. 7 tétel.

Elektronikus dokumentumok cseréje egyetemi könyvtárak között

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció

Franciaországban, akárcsak világszerte, kereskedelmi és egyéb intézményi szolgáltatások és kísérletek próbálják áthidalni a hozzáférés és a dokumentumellátás közötti szakadékot, közvetlen elektronikus vagy távmásolási szállítási lehetőségeket kínálva a használóknak. Az európai EDIL (Electronic Document Interchange between Libraries) négy olyan ország között vizsgálja az adatcsere lehetőségét, amelyek különböző szerkezetű és eltérő szabványokra épülő elektronikus dokumentumokat használnak. A projekt GEDI (Group on Electronic Document Interchange) szabványokra alapszik, amelyek különböző szintű konverziókkal biztosítják a kompatibilitást. Franciaországban speciális konverziós állomásokat hoztak létre az elektronikus dokumentumszállítás zökkenőmentes megvalósítására.

(Autoref.)

96/281
KILPATRICK, Thomas L. - PREECE, Barbara G.: Serial cuts and interlibrary loan: filling the gaps = Interlend.Doc.Supply. 24.vol. 1996. 1.no. 12-20.p. Bibliogr.

Mennyiben tudja pótolni a könyvtárközi kölcsönzés a külföldi folyóiratok lemondása kö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vetkeztében támadt hiányokat, nagy egyetemi könyvtárban

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Folyóirat; Gyarapítási keret; Könyvtárközi kölcsönzés

A 80-as évek után a közpénzekből fenntartott amerikai felsőoktatási és tudományos könyvtárak a kiadványtermés növekedése és a költségvetések szűkülése miatt arra kényszerültek, hogy revideálják gyarapítási elképzeléseiket, és a saját állománnyal egyenértékűnek fogadják el a hozzáférés biztosítását is.

A Tudományos Könyvtárak Szövetségének (Association of Research Libraries, ARL) felmérése szerint a folyóiratokra költött összeg 1986 és 1990 között 52%-kal, 1990 és 1994 között 63%-kal nőtt. Ugyanakkor a könyvtári költségvetések 1981 óta 244%-kal nőttek, az állományok viszont 12%-kal. A folyóiratok átlagára 105%-kal emelkedett. Ferguson és Kehoe vizsgálata kimutatta, hogy minimum 10 folyóiratcikk igénylése esetén azonosak a folyóirat megvásárlásának és a cikkek könyvtárközi kölcsönzésben vagy dokumentumszolgáltatótól való beszerzésének a költségei.

A könyvtárak a cikkek beszerzésének egyéb módjait keresik, ezek a következők: 1. könyvtárközi kölcsönzés, 2. kereskedelmi dokumentumszolgáltatás, 3. a cikkek beszerzése teljes szövegű adatbázisokból, 4. az elektronikus folyóiratokhoz való hozzáférés az Interneten.

A költségvetések csökkenése negatívan hatott mind a kölcsönvevő, mind a kölcsönadó könyvtárakra. Egyre nőtt az igény a kölcsönzésre, ugyanakkor egyre kevesebb címet tudtak cserében szolgáltatni. Ezért kerestek más forrásokat, köztük a dokumentumszolgáltatókat. Egy 1994-es ARL-felmérés szerint a válaszadók 87%-a a dokumentumszolgáltatókat veszi igénybe. A dokumentumszolgáltatás anyagilag és időben is megfelelőbb számukra. Egy másik újszerű módszer, hogy a használók számára közvetlenül lehetővé teszik, hogy pl. az UnCover és a FirstSearch szolgáltatásokat közvetlenül igénybe vegyék. Sok könyvtárban a korábbi folyóirat-előfizetési kereteket átirányították a dokumentumszolgáltatásra. Az ARL állásfoglalásban ösztönzi a könyvtárakat, hogy használóik számára tegyék lehetővé az önellátást, és a beszedett térítést a tájékoztatás költségeire fordítsák.

Mindezt illusztrálja a Southern Illinois Egyetem Morris Könyvtárának esete (2 millió kötet, 14 ezer kurrens folyóirat-előfizetés, 25 ezer hallgató, 5000 oktató és egyéb munkatárs). A könyvtár az 1990-es költségvetési évben jelentősen csökkentette folyóirat-előfizetéseit. 1241 folyóiratcímet töröltek, és ezzel 233 ezer dollárt takarítottak meg. A könyvtár négy tematikus részlegében (humán tudományok, társadalomtudományok, pedagógia és pszichológia, természettudomány) valamint a hallgatói könyvtárban és a bibliográfiai olvasóteremben külön-külön meghatározták a teljes folyóirat-költségvetésből való százalékos részesedést és hogy milyen dollárösszeggel kell azt csökkenteni. Valamivel több, mint egy hónap állt rendelkezésre. A döntésnél három tényezőt vettek figyelembe: 1. a cím fontosságát, 2. az árat, 3. az előző évi infláció mértékét az adott cím esetében. Az idő rövidsége miatt nem konzultáltak az oktatókkal, és nem is értesítették őket a döntésről. Végül 727 folyóiratot és 514 standing ordert mondtak le. Összesen 859 cím volt külföldi (69%). A legtöbb címet a természettudományi gyűjteményből törölték, ezt követte sorrendben a társadalomtudományi és a humán tudományi gyűjtemény.

Az 1994 január-júniusi vizsgálati időszakban regisztrált 3143 kérésből 124 vonatkozott a törölt folyóiratokra, mégpedig azok közül 58-ra (ez kevesebb volt, mint a törölt címek 5%-a), 30 cikkre szólt egyedi kérés, a többire 2-10 kérés. Mindez megerősítette, hogy a törlési döntés helyes volt. A kért cikkeknek 47%-a volt külföldi, és közülük csak egy volt nem angol nyelvű. A törölt standing orderek közül csak 3%-ra érkezett kérés. Ahogy várható volt, a természettudományi könyvtárból érkezett a legtöbb könyvtárközi kölcsönzési kérés (71%).

A könyvtárközi kölcsönzési részleg három módszerrel elégítette ki a kéréseket: 1. dokumentumszolgáltatóktól (52%), 2. könyvtárközi kölcsönzéssel (44%), 3. kiadóktól (4%). A személyzet igyekezett hagyományos és nem hagyományos forrásokat felderíteni. Az 58 címre keresést végeztek az OCLC-ben, az UnCoverben, a UMI-nál, a BLDSC-nél, különös figyelemmel a földrajzilag közel eső lelőhelyekre. Csak három címet nem találtak meg egyik dokumentumszolgáltatónál sem, hanem csak másik könyvtárban. A 124 dokumentum beszerzésének költsége 773

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

USD volt, cikkenként 6,24 USD, a folyóiratok lemondásának egyik fő célja, a megtakarítás tehát teljesült.

A változások óta a könyvtárközi kölcsönzési kérések száma 28%-kal nőtt a könyvtárban. A telefax fejleményei és az egyéb átviteli rendszerek (pl. az Ariel) jelentős mértékben csökkentették a hagyományos könyvtárközi kölcsönzési tranzakciók időigényét. 1993-tól törekedtek arra, hogy a dokumentumszolgáltatást is bevegyék a szokásos munkafolyamatok közé. Egy kísérlet keretében például 1993 őszén az utóbbi öt évben megjelent cikkeket az UMI-tól rendelték meg, ha ott megvoltak és a cikkenkénti költség nem haladta meg a 15,50 USD-t. Egy év múlva ezt más dokumentumszolgáltatókra is kiterjesztették.

Országosan érvényesül az a tendencia, hogy a gyarapítási keretet átcsoportosítják a könyvtárközi kölcsönzési tevékenységekre. 1995-ben a természettudományi könyvtár kísérleti program keretében gyors beszerzésre kezdte használni a dokumentumszolgáltatókat, és ott bizonyos kereteket lekötött. A teljesítési időt vizsgálva kiderült, hogy a dokumentumszolgáltatók gyorsabbak, mint a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés (átlagos idejük 3,6 nap, szemben 14,6 nappal).

Egyéb kísérletek is zajlanak, például könyvtárközi kölcsönzési opció kialakítása a FirstSearch-ben és könyvtárközi kölcsönzési űrlap létrehozása a WWW-n.

(Hegyközi Ilona)

96/282

NOBLE, Rick: Document delivery and full text from OCLC = El.Libr. 14.vol. 1996. 1.no. 57-60.p.

Az OCLC teljes szövegű dokumentumszolgáltatása

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus folyóirat; Teljes szövegű adatbázis

Online keresői számára az OCLC különféle formában nyújt hozzáférést a teljes szövegű dokumentumokhoz. A cikk a *FirstSearch* nevű szolgáltatás lehetőségeire helyezi a hangsúlyt. Bemutatja a *NetFirst* nevű adatbázist, amely a használót az Internet releváns forrásaihoz irányítja, és az *Electronic Journals Online*-t. Ez utóbbi tudományos, műszaki és orvostudományi folyóiratok teljes szövegét tartalmazza, színes képekkel, képletekkel, ábrákkal, táblázatokkal, és bibliográfiai adatbázisok rekordjaihoz vezető hipertext-kapcsolatokkal. Bemutatja az OCLC piackutatásának eredményeit is, amely az amerikai egyetemi, közművelődési és szakkönyvtárak dokumentumszállítási igényeinek a felderítésére irányult.

(Autoref.)

96/283

WYNNE, Peter M.: Experimentation with electronic document delivery in the BIBDEL project at the University of Central Lancashire = El.Libr. 14.vol. 1996. 1.no. 13-20.p. Bibliogr.

Elektronikus dokumentumszolgáltatás: a University of Central Lancashire kísérlete a BIBDEL projekt keretében

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus publikáció; Kísérlet

Az Európai Unió támogatta BIBDEL projekt a távoli szolgáltatások között elektronikus dokumentumszállítás lehetőségeit is vizsgálja.

A Central Lancashire Egyetemen folytatott kísérletben a bradfordi MCB University Press hét folyóiratának fájljait használták. Az amúgy is előfizetett nyomtatott forma szolgált az összehasonlításra.

Az MCB által használt Quark DTP szoftverről külső céggel át kellett alakítani a fájlokat PDF formátumra. Külön-külön fájlokba kerültek a tartalomjegyzékek és az egyes cikkek. A fájlokat fastruktúrába rendezték, amelyet útmutatóként ki is nyomtattak.

A host gép, amely rá volt kapcsolva az egyetem Ethernet hálózatára egy 486 DX, 66 MHz-es PC volt, 16 Mb RAM-mal és 270 Mb merevlemezzel. Az ugyanilyen távoli gépet a Newton Riggs College mezőgazdasági főiskolai karon helyezték el. A kommunikáció telefonvonalon, 14,4 kbps sebességű modemmel történt. A kommunikáció és a fájl-átvitel szoftvere a „Remotely Possible" volt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A távoli gépen az átvitt fájlokat az Adobe Acrobat Reader nevű szoftver segítségével tették olvashatóvá. A nyomtatott formához hasonló fájlok jól nézhetőek voltak 17 collos SVGA monitoron, de a minőség jelentősen romlott kisebb monitorokon. A fotók különösen jók voltak, és akár 250-szeres nagyítást is elbírtak.

Egy átlagos hosszúságú cikk fájljának átvitele 20 másodpercet vett igénybe.

Egy egyszerű keresőeszköz is rendelkezésre állt, és a szöveg kivágható-másolható, más alkalmazásokba exportálható volt, ami ellensúlyozza az ilyen bittérképes fájloknak a ASCII formátummal szembeni hátrányát.

A cikk beszámol a költségekről, és kitér néhány szerzői jogi kérdésre is.

(Koltay Tibor)

96/284

CORNISH, Graham P. - PROSEKOVA, Svetlana: Document supply and access in times of turmoil: recent problems in Russia and eastern Europe = Internlend.Doc.Supply. 24.vol. 1996. 1.no. 5-11.p. Bibliogr. 6 tétel.

A dokumentumok szolgáltatása és hozzáférhetősége viharos időkben: Oroszország és a kelet-európai államok problémái

Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Könyvtárpolitika; Térítéses szolgáltatás

A politikai és gazdasági változások Oroszországban, a Független Államok Közösségében, valamint Közép- és Kelet-Európában a dokumentumellátás hagyományos rendszerének szétzilálódásához vezettek. A megfelelő finanszírozás hiányában és a növekvő árak miatt a szerzeményezés csökkent. Rossz a kötelespéldányszolgáltatási fegyelem. A referensz-kiadványok száma és példányszáma jelentősen csökkent. Alig van együttműködés a könyvtárközi kölcsönzés, a koordinált szerzeményezés területén, és áll a hazai és nemzetközi dokumentumellátás. A miniszteriális hovatartozás akadályait egyre nehezebb leküzdeni.

Oroszországban a regionális könyvtárak állományának 50-80%-át duplumok jelentik, míg ezeket a példányokat csak évi 0,2-0,4 alkalommal igénylik az olvasók.

Rossz a folyóirat-ellátottság.

Az olyan könyvtárak, mint az Orosz Állami Könyvtár vagy az Orosz Nemzeti Könyvtár és néhány szakterület vezető könyvtára teljesebb gyűjteménnyel rendelkezik, de belső szabályok előírják, hogy az új szerzemények kettő-négy évig csak az olvasóteremben legyenek hozzáférhetők.

A legfőbb akadály a dokumentumellátás előtt az információ hiánya. Nincs teljes és aktuális katalógus az új szerzeményekről. A kevés számú hasonló kiadvány nagy késéssel jelenik meg.

Az orosz nemzeti bibliográfia, a nemzeti orvosi bibliográfia és az orosz szabadalmak bibliográfiája CD-ROM-on jelenik meg, de sok könyvtárban nincsenek meg a használatukhoz szükséges berendezések.

A nemzeti könyvtári adathálózat, a LIBNET első fázisában a hat legnagyobb orosz könyvtárat fogja összekötni Moszkvában.

A legtöbb könyvtárban nem megfelelő a technikai eszközök színvonala és a személyzet ilyen irányú képzettsége. A telekommunikáció szintje, ideértve a telefont, igen alacsony.

A biztonság hiányosságai folytán egy-egy regionális könyvtár évi 800-1000 dokumentumot soha sem kap vissza a könyvtárközi kölcsönzésből, és sok a megrongált–megrongálódott csomag.

Sok könyvtár csak térítés ellenében nyújt könyvtárközi kölcsönzést, de a feltételeket minden egyes könyvtárral külön-külön tárgyalják meg. A kölcsönös fizetések kérdése nemzetközi szinten még rendezetlenebb.

A külföldről kért dokumentumok száma jóval nagyobb mint a küldötteké.

Az Orosz Állami Könyvtár mint nemzeti kötelespéldány-könyvtár szerzi be a legtöbb dokumentumot Oroszországban, de még könyvtáron belül sem mindig tudja biztosítani azok hozzáférhetőségét. Gyűjteménye a humaniórák és a társadalomtudományok területén igazán gazdag. A könyvtárközi kérések többsége viszont nem ezekről a tudományterületekről származik.

A volt Szovjetunió országaiból érkező kérések aránya a korábbi 20,5%-ról 7%-ra csökkent. Ez a tendencia folytatódik a balti államok esetében, míg Belorusziából, Kazahsztánból és Moldovából újra felveszik a kapcsolatokat az orosz könyvtárakkal.

A volt szocialista országokból jövő kérések aránya 47,6%-ról 24%-ra esett vissza, ami pl.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bulgária esetén 21%-ról 10%-ra való csökkenést jelent.

A kérések zöme azonban korábban és ma is az orosz könyvtárakból kerül ki.

Az Orosz Állami Könyvtár 4000 könyvtártól 100 ezer kérést kap évente.

A könyvtárközi kölcsönzési szolgálat működése nem hatékony, felszereltsége elégtelen. Kézi módszerekkel dolgoznak, pl. nincs másológépük sem.

Az Orosz Állami Könyvtár tervezett rekonstrukciója idején még nehezebb helyzettel kell szembenézni.

(Koltay Tibor)

Lásd még 324

Dokumentációs eljárások és termékeik

96/285

HARTLEY, James - SYDES, Matthew: Which layout do you prefer? An analysis of readers' preferences for different typographic layouts of structured abstracts = J.Inf.Sci. 22.vol. 1996. 1.no. 27-37.p.

Az olvasók vélemyéne az annotációk strukturálásának (rovatokra tagolásának) különféle nyomdai kivitelezési formáiról

Felmérés [forma]; Referátum; Tipográfiai szerkesztés

ELŐZMÉNYEK. Az orvosi folyóiratokban újabban a strukturált annotációk, mint amilyen ez is, felváltották a hagyományos, szerkezet nélküli rezüméket. Az alcímek száma és részletei, akárcsak a tipográfiai beállítások azonban változóak.

CÉLOK. A jelen cikkben közreadott tanulmány azt vizsgálta, hogy az olvasók milyen tipográfiai megoldásokat részesítenek előnyben az alcímekre, illetve a teljes annotáció elrendezésére vonatkozóan.

RÉSZTVEVŐK. A felmérésben több, mint 400 olvasó vett részt: egyetemi és posztgraduális hallgatók, kutatók és oktatók a társadalomtudományok területéről.

MÓDSZER. A strukturált annotációkban használt alcímek legkedveltebb tipográfiai változatának vizsgálatát három szakaszban végezték; a végső változat az utolsó vizsgálat eredményeként állt elő. Ezután két további tanulmány következett az annotációk elhelyezésére vonatkozó preferenciák megállapítására.

EREDMÉNYEK. Az alcímek legkedveltebb tipográfiai megoldását (verzál, félkövér) a jelen annotáció szemlélteti. Az olvasók, akárcsak itt, a sorkihagyást is kedvelték az egyes alcímekkel elválasztott bekezdések között. Az elhelyezésre vonatkozóan a legkedveltebb változat a cikk előtt megjelenő, egyhasábos, középre zárt megoldás volt.

(Autoref.).

96/286

KEYSER, Piet De: Developing a database of educational videos by conversion of suppliers catalogues = Audiov.Libr. 22.vol. 1996. 1.no. 50-54.p.

Oktatási videók adatbázisának kifejlesztése forgalmazói katalógusok konverziójával

Adatbázis -pedagógiai; File-szervezés -gépi; Kiadói katalógus; Videokazetta

A szerző a leuveni (Belgium) katolikus egyetem tanárképző karának könyvtár-koordinátora. Megállapítása szerint akkor is megvan a lehetőség audiovizuális anyagokat tartalmazó nagy adatbázisok építésére, amikor CD-ROM vagy távoli szolgáltatás formájában nem áll rendelkezésre közvetlenül letölthető forrás.

A szóban forgó példa egy tanárképző tanszék könyvtárában zajlott le Heverlee-ben, melynek során flamand nyelvű pedagógiai videóknak egy 7500 rekordos adatbázisát építettek fel néhány hónap alatt. A tanszéken mintegy 1000 hallgató tanul, 100 tanár irányítása mellett. A könyvtárban egy gyakorlott könyvtáros és két fő félidős kisegítő személyzet, továbbá – az audio-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vizuális részlegben – egy teljes munkaidős és egy részmunkaidős kolléga dolgozik. Utóbbi kettő nem könyvtáros.

1993 nyarán, a projekt kezdetén az audiovizuális részlegnél kb. 2500 videó volt, amelyekről egy dBASEIII+ adatbázis állt rendelkezésre. Az adatbázisban csak cím, vetítési idő és egy-két tárgyszó szerint lehetett keresni.

A fejlesztés érdekében számos területen kutattak és érdeklődtek. Első döntésük az volt, hogy a dBASEIII+ helyett a CDS-MikroISIS adatbáziskezelőre térnek át. A konverzióhoz az Unesco ingyenes szoftvert biztosít. Az ISIS-adatbázist CCF formátumban fejlesztették ki.

A csoport ezután áttekintette a lehetséges adatbeszerzési forrásokat, aminek eredményeképpen három olyan intézményre bukkantak, amelytől videóanyagot tartalmazó rekordokat vehettek át. Így 2000 rekordot a Flamand Oktatási Minisztériumtól, 400 rekordot a nemzeti rádió és televízió dokumentumtárától és 750 rekordot a kisebbségi központtól. Mindhárom forrás CDS/ISIS-ben nyújtotta a rekordokat. Ezt követően további húsz kisebb fájlt konvertáltak az adatbázisba, végül néhány nyomtatott forrást is igénybe vettek az adatbázis kiegészítéséhez.

Egy dolgozatban a kereskedelmi katalógusokkal kapcsolatosan a szerző azt a megállapítást tette, hogy a kínált állományt cím szempontjából is csak 75%-ban írják le helyesen, a gyártási és forgalmazási időpontok vonatkozásában ez az arány 50%, és a további közreműködőkre vonatkozó megjegyzés vagy a sorozati adatok esetében még rosszabb. A programban részt vevő csoport megfigyelései egybeestek e megfigyelésekkel, a kereskedelmi katalógusok ugyanakkor kivonatok, kulcsszavak és jegyzetek formájában számos olyan információt nyújtanak, amelyeket a fent említett dolgozat nem vett figyelembe.

1993 decemberére az adatbázis 7500 rekordosra növekedett, s a rekordok csaknem fele tartalmazott annotációt is. 1995 végére ez a mennyiség 12767 rekordra növekedett, az annotációk aránya pedig 64%-ra. Az annotációk átlagos hosszát 46 szónak mérték – a szavakra MicroISIS-eszközökkel keresni lehet. A rekordok 80%-ában a „Megjegyzés" mező is tartalmazott adatokat, elsősorban a videó lehetséges felhasználási területeiről.

Az adatbázisépítés körül azonban nehézségek is mutatkoztak:

– duplumrekordok bukkantak föl az adatbázisban, módszeres felismerésük rendkívül nehéz volt;

– egy indexelési probléma miatt 750 rekord annotációiban kénytelenek voltak nélkülözni a nagybetűket;

– egyre szűkültek azok a források (az az intézményi kör), ahonnan újabb rekordokat lehetett volna beszerezni.

Mindezek ellenére az állomány a flamand nyelvterületen messze a legnagyobb videóbázissá nőtte ki magát, és kívánatossá vált, hogy felkerüljön az Internetre. E célra az antverpeni egyetem szervere látszott megfelelőnek. A csoport itt ütközött a következő nehézségekbe: szerzői jogi okokból az adatbázis primér szolgáltatóinak írásbeli beleegyezését kellett volna megszerezni ahhoz, hogy az adatbázist az Internetre föltehessék. Ilyet szerezni azonban csak mintegy 1000 rekordra sikerült. Emiatt az Internetes megoldás helyett a floppy-s terjesztést választották.

(Csabay Károly)

Lásd még 278

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

96/287
ZYBERT, Elżbieta Barbara: Dzilalność bibliotek publicznyh na rzecz specjalnych kategorii użytkowników = Bibliotekarz. 1996. 1.no. 11-15.p.

A közkönyvtárak munkája a használók speciális kategóriáinak ellátásában

Hátrányos helyzetű olvasó; Közművelődési könyvtár

1994 folyamán Lengyelországban 5308 közművelődési könyvtár, 6371 fiókkönyvtár és 4830 könyvtári ellátópont működött. Ezen felül az 1609 egészségügyi és szociális intézményben 628 könyvtár és 177 ellátópont létezését regisztrálták. A 154 börtön mindegyikében létezett könyvtár. Az más kérdés, hogy a pénztelenség miatt a könyvtári ellátás több mint egyharmada

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„alig-alig ellátásnak" bizonyult. Ráadásul nem is minden könyvtár működött rendeltetésének megfelelően (az egészségügyi és szociális intézmények könyvtárai pl. túlnyomórészt nem a betegeket és az ápoltakat szolgálták, hanem az intézmények személyzetét).

A speciális használói csoportok ellátásának java része a területi közművelődési könyvtárakra, nevezetesen a vajdasági és önkormányzati könyvtárakra várt. A speciális csoportok alatt az 1994. évi munkáról készült felmérést értékelő cikk részint fizikailag, részint pedig nemzetiségileg hátrányos helyzetűeket ért.

A fizikailag hátrányos helyzetűek között a vakok és gyengénlátók, a fejlődésben elmaradt gyerekek és a túlnyomórészt öregek közül kikerülő mozgáskorlátozottak szerepelnek. A területi közművelődési könyvtári ellátás intézményei újabban a süketnémákat is ebbe a kategóriába sorolják.

Elmondható, hogy a területi ellátásban dolgozó könyvtárosok tisztában vannak azzal, hogy az imént említettekről speciális módon kell – kellene – gondoskodniuk. Ahol (kevés helyen) megvoltak erre a feltételek, ki is fejlődtek ellátásuk speciális formái, kezdve az irodalom házhozszállításán, befejezve a hátrányos helyzetben lévő csoportok sajátosságainak megfelelő rendezvényeken (pl. zenehallgatás a vakok számára). Amely településen speciális oktatási-egészségügyi intézmények működnek valamely hátrányos helyzetű csoport számára, ott a helybeli könyvtár a szóban forgó intézménnyel vállvetve fokozza az ellátást, illetve különféle biblioterápiai formákat rendszeresít. Számos példa akad arra is, hogy a könyvtár az érintettek családjaival igyekszik valamit „ledolgozni" a hátrányos helyzetből.

Míg a (főként nagyobb) könyvtárak igen ambíciózusak a világnyelveken megjelenő irodalom gyűjtésében, illetve az idegen nyelvek tanulásának elősegítésében, addig csupán kevés könyvtár vette eddig tekintetbe a hatókörében élő nemzetiségieket, illetve alakított ki számukra anyanyelvű állományt és szolgálatot. Pedig az ország 9 vajdaságában élnek németek, 8-ban ukránok, továbbá egy-két vajdaságban litvánok, csehek, szlovákok és cigányok is. A németség ellátását az NSZK kulturális intézményei segítik, az ukránok általában önerőből próbálkoznak eredményeket elérni az anyanyelven történő olvastatásban.

A külön nemzetként el sem ismert kasub és lemák népcsoport életrevalóságát az is jelzi, hogy az önkormányzati könyvtárak szférájában ki tudta magának „harcolni" az anyanyelvű gyűjteményeket.

(Futala Tibor)

96/288

CZAJKOWSKI, Franciszek: Obsługa biblioteczna osób unieruchomionych = Poradnik Bibl. 1995. 11/12.no. 7-10.p.

Házhozkötött személyek könyvtári ellátása

Testi fogyatékos olvasó

A mozgáskorlátozottak, illetve a házhozkötöttek (angolul összefoglaló néven: housebound people) könyvtári–információs ellátása egyre sürgetőbb követelmény, minthogy az aktív életkorú betegeken, a rokkantakon és egyéb hátrányos helyzetűeken kívül a társadalmakban egyre több az öreg ember is, akik évről-évre növelik a mozgáskorlátozottak és mozgásképtelenek táborát. Kanadai és ausztráliai felmérések szerint 2030-ra a lakosság 22%-a haladja majd meg 65. életévét. Lengyelországban a lakosság 12%-a már ma is mozgáskorlátozott, s minden negyedik családban fordul elő ilyen családtag.

Az UNESCO közművelődési könyvtári kiáltványában (1995) ezért nem véletlenül szerepel a házhozkötöttek és mozgáskorlátozottak könyvtári–információs ellátása már-már állampolgári jogként, az ehhez szükséges feltételek (tolókocsival elérhető könyvtárak, egyéb technikai berendezések, házhozszállítás) biztosítása pedig kötelezettségként. Az IFLÁ-ban 1988 óta külön szekció működik a szóban forgó embercsoport könyvtári ellátásának fejlesztésére.

A könyvek házhozszállítása 1901-ig vezethető vissza, amikor is „ló és bricska segítségével" Massachusetts állam területén a mozgáskorlátozottak könyvtári könyvekhez juthattak. A 40-es években a clevelandi nyilvános könyvtár szervezett hasonló szolgáltatást. Ezt követően az USÁban és Kanadában általánossá vált az efféle tevékenység: a „housebound services librarian", a „domiciliary librarian", a „home library services librarian" napjainkban már külön szakosodás a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

képző intézményekben és a könyvtári szervezetekben.

Az észak-amerikai példa nyomán Svájcban, Dániában, Finnországban, Hollandiában és Nagy-Britanniában is csakhamar meghonosodott és megerősödött a házhozkötöttek és mozgáskorlátozottak ellátása, illetve az ehhez szükséges épület- és felszerelésbeli feltételek előteremtése. Legújabban Ausztrália ér el szép eredményeket e téren. Időközben megszülettek az első szabványosítási dokumentumok is. Ezeket próbálja az IFLA egyetemessé tenni. Eddig a „Guidelines for Libraries Serving Hospital Patients and Disabled People in the Community" c. irányelve került közzétételre.

Lengyelország az élenjárók eredményeihez képest igencsak elmaradt a mozgáskorlátozottak és -képtelenek ellátásában. A cikkíró szerint a tolókocsival akadálytalanul megközelíthető könyvtárak építése, audiovizuális berendezésekkel és alternatív olvasói anyagokkal való ellátása, valamint a személyzet továbbképzése aktuális feladatok, amelyekhez minél hamarabb hozzá kell kezdeni.

(Futala Tibor)

96/289

DIÂNSKAÂ, G.P.: Bibliotečnoe obsluživanie invalidov - na novyj uroven' = Bibliotekoved. 1995. 4/5.no. 20-23.p.

Magasabb színvonalú könyvtári ellátást a rokkantaknak!

Testi fogyatékos olvasó

Az Állami Orosz Vakok Könyvtára (orosz rövidítése: RGBSz) 1991 óta dolgozik a „Mozgássérültek könyvtári ellátása az Orosz Föderációban" c. program megvalósításán. Sokáig úgy tűnt, ez a dokumentum csak terv marad, mivel megvalósításához több millió rubelre lenne szükség, amely az államnak, s főként a Kulturális Minisztériumnak nem áll rendelkezésére. A program azonban széleskörű támogatásra talált a régiók könyvtárosai és a könyvtári társadalmi szervezetek körében. Ez a dokumentum szolgált a mozgássérültekkel kapcsolatos könyvtári munka alapjául.

Eredmények máris mutatkoznak. Példaként szolgálhat a murmanszki, kirovi, novoszibirszki, s főként a krasznojarszki terület, ahol – a helyi önkormányzat támogatásának köszönhetően is – különös figyelmet szentelnek a mozgássérültek kulturális ellátásának. A Krasznojarszki Területi Vakok Könyvtárában 1995 áprilisában köztársasági szintű konferenciát rendeztek a mozgás- és látássérültek könyvtári ellátásának kérdéseiről. A konferencia határozatainak megvalósítását számos tényező hátráltatja, többek között a könyvtárak alacsony költségvetése, a mozgássérültek fogadására alkalmatlan könyvtárépületek, a speciális formátumú könyvek és megfelelő technikai eszközök hiánya, a könyvtárosok szakmai és pszichológiai felkészületlensége az ilyen típusú munkára stb. Szükség lenne a „nehéz" olvasók ellátására vonatkozó normatívák megváltoztatására is. Világossá vált, hogy egyetlen könyvtár – rendszerint mindenütt a vakok könyvtára – egyedül nem boldogul e feladattal. A fizikai hátránnyal küzdők ellátásában részt kell venniük a köztársasági, a gyermek- és ifjúsági és más könyvtáraknak is. A könyvtárosoknak meg kell érteniük, hogy a mozgássérültek ugyanolyan (közkönyvtári) szolgáltatások igénybevételére jogosultak, mint az egészségesek. A vakok könyvtárai pedig a látássérülteken kívül olyan olvasók ellátását vállalhatják magukra, akik valamilyen okból nem képesek a normálbetűs könyvek olvasására. Sajnos ma még sok könyvtár megtagadja a mozgássérültek kiszolgálását, mások nem tudják, hogyan kezdjenek hozzá a feladathoz.

A helyzet egyre sürgetőbbé válik, a mozgássérültek száma folyamatosan nő: országosan 8,2 millióra tehető a számuk (ez Oroszország lakosságának 5,4%-át jelenti). E réteg ellátásának javításában meghatározó szerepet játszik a könyvtáros társadalom, a szakmai szervezetek, a szaksajtó és a könyvtárosképző intézmények. Az első lépések már megtörténtek. A folyóiratokban és gyűjteményes kötetekben egyre több publikáció jelenik meg e témáról, s a Moszkvai Állami Egyetemen már három éve folyik a „Mozgássérültek könyvtári ellátása" c. szakkollégium.

A Moszkvai Könyvtáros Egyesület keretén belül négy éve működik a mozgássérülteket ellátó könyvtárak szekciója, amely az RGBSz épületében székel s a terület vezető szakembereit foglalja magában. Az egyesület tevékenységének köszönhetően megnőtt az RGBSz és a háló-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zatához tartozó szakkönyvtárak tekintélye, sok könyvtáros most szerzett tudomást létezésükről.

Az RGBSz szorosan együttműködik az ugyancsak az épületében székelő Könyvtári Alappal, amely szponzorokat keres a könyvtár működéséhez, segít a könyvtár által készített módszertani és bibliográfiai anyagok eladásában. 1994-ben az alap 1,2 millió rubelt fordított hangos könyvek beszerzésére, melyeket azután a mozgássérülteket ellátó közkönyvtárak között osztottak szét. Az alap 2 millió rubellel járult hozzá az említett 1995-ös krasznojarszki konferencia szervezéséhez.

Az alapon belül 1993-ben létrehozott Tudományos Programok és Pályázatok Bizottsága felkarolta a „Mozgássérültek könyvtári ellátása" nevű programot, s ennek keretében támogatást nyújtott az RGBSz egyik vezető szakemberének háromhónapos, a Kongresszusi Könyvtárban tett tanulmányútjához. A bizottság részt vett az 1995 októberében az RGBSz-ben rendezett „Az információ egyenlő elérésének biztosítása a vakok és gyengénlátók számára" c. nemzetközi konferencián is, amely a vakok könyvtári ellátása oroszországi megszervezésének 100. évfordulója jegyében zajlott.

A mozgássérültek könyvtári ellátása programjának megvalósításában remélhetőleg más társadalmi szervezetek is kiveszik részüket, többek között a nemrégiben alakult Oroszországi Könyvtári Egyesület is. Ez a szervezet az ALÁhoz hasonlóan kidolgozhatná a vakok és fizikailag hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásának irányelveit, ami minden könyvtár számára alapvető segítség lehetne.

(Feimer Ágnes)

96/290

KENDALL, Margaret: Public library services for older adults = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 1.no. 16-29.p. Bibliogr. 49 tétel.

Közkönyvtári szolgáltatások idősebb olvasóknak

Idős olvasó; Közművelődési könyvtár

Az elmúlt évtizedben sok szó esett arról, hogy a közkönyvtárak milyen fontos szerepet játszanak az idős emberek életében. A cikk áttekinti a kérdés szakirodalmát, különös hangsúlyt helyezve a legújabb kutatásokra. A gyakorlati fejlesztési terveket költségigényeik szerint csoportosítja, megkülönböztetve az alacsony vagy marginális költségeket igénylő ajánlásokat azoktól, amelyek számára a középtávú és hosszútávú tervekben külön költségfedezetet kell biztosítani.

(Autoref.)

96/291

MERWE, Frans van der: The challenges of a public library service in a multicultural society = Cape Libr. 39.vol. 1995. 10.no. 12-14.p.

A közkönyvtár feladatai egy soknemzetiségű társadalomban

Közművelődési könyvtár; Nemzetiségi olvasó

A Nyugat-Cape tartomány központi közművelődési könyvtára igazgatója a cikkben röviden jellemzi Dél-Afrika és a tartomány kulturális állapotát (pl. országosan 11 hivatalos nyelv, a tartományban 3; országosan 27 ezer lakosra jut egy könyvtár, a tartományban 13 ezer; a tartomány népességének 72%-a tud írni-olvasni), és szükségesnek látja leszögezni, hogy a könyvtár feltételek nélkül támogatja az új, fekete többségű nemzeti egységkormányt és annak újjáépítési és fejlesztési politikáját.

A Cape Townban (Fokváros) működő tartományi könyvtárhoz 240 közművelődési könyvtár tartozik, 1045 dolgozóval. A könyveken kívül videokazetták, reprodukciók és magazinok is kölcsönözhetők. A lakosság 28%-a könyvtárhasználó (az ország összes könyvtárhasználójának 26%-a él itt). A tartományi könyvtár besegít a hozzá tartozó könyvtárak finanszírozásába, részben azzal a céllal, hogy kijavítsa az apartheid-politikából eredő múltbeli egyenetlenségeket. Fontos cél könyvtárak létesítése olyan helyen, ahol az emberek tömegei élnek, de nincs könyvtáruk. Ezekben az új épületekben nagy tereket hagynak az oktatás céljára. (Sok gyerek a közművelődési könyvtárban írja meg a házi feladatát, s itt rendeznek meseórákat, itt lehet zenét hallgatni, tévét nézni, játszani.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A fővárosban sok helyen lehet csatlakozni a tartományi könyvtár számítógépes rendszeréhez (CPALS), amely az országos rendszerekkel is össze van kötve. A vidéki településeken erre még alig van mód. 1995 óta 28 vidéki könyvtárnak juttattak személyi számítógépeket. A közlekedéstől távol fekvő települések ellátásának javítására a Vidéki Alappal (Rural Foundation) működnek együtt. A farmokon helybeli önkéntesek dolgoznak a könyvtári egységekben, a könyvkölcsönzésen kívül mesélnek és zenélnek is a gyerekeknek. Felkészítésükre évente rendez tanfolyamot a tartományi könyvtár. A szakfelügyeleti feladatok ellátásán kívül a tartományi könyvtár széles körű szakkiadói tevékenységet is folytat (az útmutatók, módszertani anyagok és nyomtatott katalógusok mellett ők adják ki a *Cape Librarian* c. szaklapot is – amelyben e cikk megjelent).

A tartományi könyvtár jelentős könyvtárközi kölcsönzési tevékenységet végez, amellett mintegy 400 ezer kötetet vásárol évente, a tagkönyvtárak számára is. Nagy hiány van a Xhosa nép nyelvén írott könyvekből. Most egy év alatt kb. 50 új gyerekkönyvet szereznek be – 35 ezer példányban! (Korábban 5-10 műről lehetett csak szó.) Jelentős számban vásárolnak tankönyveket, segédanyagokat. Erőfeszítéseket tesznek az írástudatlanság felszámolására.

A könyvtár- és irodalompropagandának különleges nehézségeket kell leküzdenie (nemzeti megosztottság, szegénység, írástudatlanság). Mindennel próbálkoznak: könyvkiállításokat népszerűsítő transzparensekkel, könyvtári héttel, többnyelvű könyvtári szatyrokkal, vetélkedőn elnyerhető könyvtári pólóingekkel, gyermekkarnevállal (a különféle nemzeti nyelven beszélő gyerekek figyelmét szöveg nélkül, egy dzsungelkönyvtárban játszó állatfigurákkal keltették fel, a serdülőkorúaknak könyvtári képregényt adtak ki, jassznyelvű aláírásokkal). Ezek a kampányok igen sikeresek voltak, 4-13%-kal emelték a könyvtárhasználatot, ill. a kölcsönzést. A dél-afrikai könyvtárosok azon dolgoznak, hogy a demokratizálódás után tevékenyen hozzájáruljanak a nemzetépítéshez, s hogy ez az új Dél-Afrika olvasónemzetté válhasson.

(Mándy Gábor)

Lásd még 231

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

96/292
SHRAIBERG, Yakov - GOUCHAROV, Mikhail: Telecommunications, networking and CD-ROMs in Russian libraries = FID News Bull. 45.vol. 1995. 11.no. 333-339.p.

Távközlés, hálózatosítás és CD-ROM-ok az orosz könyvtárakban

CD-ROM; Gépi könyvtári hálózat; Számítógéphálózat

A szerzők rövid visszatekintést adnak a hajdani Szovjetunió távközlési helyzetéről, megjegyezve, hogy csak a gigantikus méretű, összszövetségi rendszerek működőképességét lehetett biztosítani. A jól működő intézmények közé tartozott két könyvtár: az Orosz Nemzeti Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár, valamint a Szovjet Tudományos Akadémia szibériai tagozatához tartozó Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár. A távkapcsolathoz többfelhasználós ESZ-számítógépeket használtak, az adattovábbítás a VNIIPAS segítségével történt, X.25-ös protokoll alapján.

A Szovjetunió felbomlása után megjelent a TCP/IP protokoll is, ezt használják az olyan újkeletű, népszerű hálózatok, mint a RELCOM/DEMOS, a SOVAM TELEPORT és a GLASNET. (Az X.25-ös protokoll is használatban van, a VNIIPAS-hálózat keretében: az IASNET, a ROSPAC és a ROSNET épül rá.) A RELCOM volt az első hálózat Oroszországban, amely lehetővé tette az e-mail elérést (amit az is népszerűsített, hogy az Orosz Posta országon belül is olykor háromhónapos késéssel továbbította a leveleket!) – ehhez csatlakozott a legtöbb könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is. A költségek azonban nagyban korlátozzák a hálózat használatát (a csatlakozás kb. 2000 USD-be kerül, a havi használati díj pedig 500 USD). A könyvtárak számára a nem-kereskedelmi hálózatokhoz való kapcsolódás jöhet elsősorban számításba, amelyek közül a Soros-alapítvány által támogatott moszkvai száloptikai alapú főhálózatot, valamint az orosz egyetemek számítógépes hálózatát lehet megemlíteni.

A LIBNET-vállalkozást az Orosz Nemzeti Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár szakértői indították el, majd az orosz művelődési minisztérium égisze alatt egy informatikai tárcaközi szakértői csoport, valamint az Orosz Tudományos Akadémia távközlési intézetének munkatársai fejlesztették tovább. A LIBNET lehetővé tette a hat moszkvai nagykönyvtár információs erőforrásaihoz való kölcsönös táv-hozzáférést. A csatlakozáshoz Novell-termékeket és helyi hálózatokat használnak. Ezeket többek között az Orosz Nemzeti Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtárban tesztelték (a könyvtárban már 1993 óta nyilvános és ingyenes a hozzáférés). A LIBNET 1994-ben kezdte meg kísérleti működését. A hálózat legfontosabb hiányosságának az olcsó és nem eléggé megbízható telefon-összeköttetés bizonyult. 1995-ben az ISZKRA-2 elnevezésű, zajvédelemmel ellátott hálózatot kezdték használni.

A hosszútávú vállalkozások közül a cikk hármat ismertet. Az „Orosz könyvtárak az Interneten" projekt keretében 16 nagykönyvtárat terveznek az Internethez kapcsolni (a moszkvaiakon kívül két szentpétervári könyvtárat, valamint az Orosz Tudományos Akadémia szibériai tagozatának állami nyilvános tudományos-műszaki könyvtárát is). A projektet a Soros-alapítványból, a Nyitott Társadalom Intézeten keresztül finanszírozzák. A fő cél az információs forrásokhoz való szabad hozzáférés. Első lépésben az amerikai adatbázisokat teszik hozzáférhetővé, majd a rendszerbe bevonják a bibliográfiai és műszaki információ kölcsönös cseréjét, továbbá az orosz dokumentumok külföldi elérését is.

A „BIBNET/LIBWEB hálózatépítés" a már említett nemzeti nyilvános tudományos-műszaki könyvtár, valamint a moszkvai egyetemek tudományos könyvtárának együttműködéséből fejlődött ki. Fő célja az orosz tudományos-műszaki központi katalógus létrehozása és használatának elősegítése. A projekt 1993-ban indult, de két évig az anyagiak hiánya meggátolta a kifejlesztését. 1995 óta kiemelt kutatási irányként kezelik, az orosz alapkutatási alapból kapott 800 ezer dolláros költségvetéssel. Az első fázisban három nagykönyvtárat kapcsolnak össze.

A harmadik vállalkozás egy orosz dokumentumfeldolgozó központ létrehozása, együttműködéses alapon (kicsit az OCLC-re emlékeztetve). A vállalkozás keretében a retrospektív katalogizálást is meg kívánják oldani, mind a hazai, mind a külföldi állományra nézve, és a külföldi bibliográfiai adatbázisokkal is kapcsolatot akarnak teremteni, hogy az általuk feldolgozott műveket egy az egyben átemelhessék a saját adatbázisukba. Ez a projekt a már létező távközlési kapcsolatokra épül.

Az orosz könyvtárak a CD-ROM technológiát is egyre jobban hasznosítani kívánják. Külföldi adatbázisokat éppúgy használnak, mint saját termékeket. Az Orosz Nemzeti Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtárban negyedik generációs rendszereket használnak, egy Logicraft 4300 típusú, többlemezmeghajtós CD-ROM szerverrel, NSM 100-as típusú CD-ROM lemeztoronnyal (jukebox), valamint más speciális szoftverekkel. Az olvasóknak több mint száz CD-ROM adatbázishoz van hálózati hozzáférése. Az Orosz Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtárában megvan a *Science Citation Index*, az Állami Központi Orvostudományi Könyvtárban pedig a *Medline* és a *Drugstore*. A hazai CD-ROM termékek közül az orosz nemzeti bibliográfiát, az „orosz Medline"-t, valamint a tudományos-műszaki irodalom és konferenciaanyagok oroszországi központi katalógusát lehet kiemelni.

(Mándy Gábor)

96/293
State libraries: networking leaders = Bottom Line. 9.vol. 1996. 1.no. 3-39.p.

Az USA tagállami könyvtárai mint a hálózatszervezés vezetői. (Tematikus szám, 6 közlemény)

Gépi könyvtári hálózat; Kapcsolat intézményekkel; Regionális könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások átvétele; Tájékoztatási hálózat

Az információs szupersztráda radikálisan átalakítja az amerikai társadalmat, a tagállami

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtáraknak ezért kiemelten kell foglalkozniuk a számítógépes hálózatok lehetőségeivel. Vezető szerepet kell vállalniuk, elő kell mozdítaniuk az együttműködést és erősíteniük kell a helyi könyvtárakat. E három kulcsfontosságú követelmény sikeres teljesítésével a könyvtárak és a könyvtári szakma vezető pozícióba kerülhet a közösségen és a tagállamon belül. A *Bottom Line* tematikus száma a következő, a tagállami könyvtárak irányítási erőfeszítései nyomán létrejött hálózatokat mutatja be: Utah Library Network, ACLIN (Access Colorado Library and Information Network), KLN Inc. (Kentucky Library Network), Nebrask@ Online, North Carolina Information Network.

(Autoref.)

96/294

BÍNOVÁ, Jiřina: Regionalní dokumenty ve veřejnych knihovnách. 1-2. = Čtenář. 48.roč. 1996. 1.no.; 2.no. 2-8.p.; 42-47.p.

Regionális dokumentumok a nyilvános könyvtárakban. 1-2. rész

Helyismereti munka; Szakirodalom -helyismereti

A kétrészes cikk – mondhatni – rövid könyvtártan a regionális dokumentumok felderítése, beszerzése, feltárása és felhasználása vonatkozásában. Regionális irodalom helyett következetesen regionális dokumentumokról beszél, minthogy a velük foglalkozó könyvtárak, úm. az állami tudományos könyvtárak, a volt járási (ma jórészt városi) könyvtárak és a jelentősebb helyi könyvtárak illetékességét a nyomtatott műveken kívül kiterjeszti a hangzó, a vizuális, illetve az audiovizuális dokumentumokra is. Ezen belül az egyes dokumentumfajták szerint megszabja a fent felsorolt könyvtártípusok gyűjtőköri, illetve gyűjtésintenzitási („teljességgel", „válogatva", „esetenként") kötelezettségeit.

A régiót a következőképpen definiálja: „Olyan meghatározott földrajzi egység, amelyet belsőleg különféle politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyok fűznek össze. E viszonyok alakulására befolyással van az adott régió természeti környezete és konkrét történelmi fejlődése."

A regionális dokumentum legalábbis háromféle, úm. amely a régióban keletkezett mint dokumentum (területi elv szerinti), a régióban született vagy élt személy alkotta dokumentum (szerzői elv szerinti), a régióra vonatkozó dokumentum (tartalmi elv szerinti).

A területi elv szerinti dokumentumok körül folyamatos vita zajlik, ui. sokan úgy vélekednek, hogy merő formalitás, hogy valamely dokumentumot hol nyomtattak ki, készítettek el. Ez ellen az vethető fel: a területi elv szerinti gyűjtés összességében olykor mással nem helyettesíthetően foglalja össze egy-egy régió gazdasági erejét, kulturális dinamizmusát.

A szerzői elv alkalmazása sem probléma nélküli, ui. vannak szerzők, akiknek munkássága valóban nehezen skatulyázható be egy-egy régió keretei közé. Többen tiltakoznak is az efféle „megtisztelés" ellen. Itt a józan belátás és a szelektív gyűjtés ajánlható megoldási módként.

A tartalmi elv szerinti gyűjtést, illetve annak *par excellence* voltát nem kérdőjelezi meg senki.

A regionális könyvtári tevékenységet elősegítő régi törvények és más jogszabályok időközben érvényüket vesztették, ám a könyvtárak szerencsére ennek ellenére sem adták fel ezt a tevékenységet, sőt a növekvő igényeknek megfelelően fokozták is intenzitását. Az új törvények közül a periodikumok köteles példányainak szolgáltatásával kapcsolatos törvény (a 106/1991. Sb. számú) és a könyvek köteles példányainak szolgáltatását szabályozó törvény (a 37/1995. Sb. számú) mindenesetre ismeri a regionális köteles példány fogalmát, s egyaránt garantálja ezt a szolgáltatást az állami tudományos könyvtárak számára. (Ezeket az intézményeket regionális könyvtárakká fogják alakítani.)

A volt járási könyvtárak számára nincs ilyen juttatás. Nekik „ki kell ügyeskedniük" az efféle dokumentumokhoz való hozzájutást, végső soron pénzért megvásárolniuk őket. (Egyébként a járási szervek általában szívesen segítenek a régióban létező profi és nem profi kiadók felderítésében, a kiadók pedig általában szívesen teszneknek eleget a könyvtári bekérésnek.)

(Futala Tibor)

Lásd még 236-237, 249, 254, 272-273, 295, 313-314, 326

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Közhasznú tájékoztatás

96/295
HUBBARD, Bette Ann - SARDONE, Andrea - CRONEBERGER, Robert B. - IDDINGS, Dan: Newest members of the Net Set = Libr.J. 121.vol. 1996. 2.no. 44-46.p.

Közhasznú információk az Interneten: a Carnegie Library of Pittsburgh eredményei

Közérdekű tájékoztatás; Számítógép-hálózat; Támogatás -pénzügyi -általában; Városi könyvtár

A pittsburghi Carnegie Könyvtár kezdeményezte megyéjében egy elektronikus információs hálózat (EIN) létrehozását – azzal a kettős céllal, hogy javítsa a könyvtárhasználók ellátását, s egyben növelje a könyvtár presztízsét. A gyűjtemény és a szolgáltatások lassú hanyatlása látszólag ellene szólt az új vállalkozásnak. Pénzt azonban csak ilyen fejlesztésre lehetett szerezni, hiszen az alapítványok szívesebben áldoznak a magas színvonalú technika könyvtári alkalmazására, mint a könyvbeszerzési keret kiegészítésére. (A könyvtárvezetés igyekezett saját dolgozóit is meggyőzni arról, hogy az új technika bevezetése nem a hagyományos feladatok rovására történik.)

Az EIN-vállalkozás igen sikeres lett, s ez annak is köszönhető, hogy a könyvtár együttműködött a megyei könyvtáros egyesülettel, valamint a könyvtárak jövőjét tervező megyei bizottsággal (Commission on the Future of Libraries), amelynek vezetője – jó összeköttetései révén (pl. tagja az országos könyvtári és informatikai bizottságnak) – nagyban hozzájárult a fejlesztési kampány céljának (10 millió dollár) eléréséhez. A kampány keretében 46 regionális vagy országos alapítvánnyal sikerült kapcsolatba kerülniük.

A pittsburghi könyvtár más vállalkozásokba is belefogott: „Three Rivers Net" néven helyi számítógépes hálózatot hoztak létre, amelynek feladata Pittsburgh és Pennsylvania délnyugati része számára biztosítani a helyi és nemzetközi információs szolgáltatásokhoz való hozzáférést; az oaklandi könyvtári társulás célja az egyetemi könyvtárak együttműködésének előmozdítása; a „Neighborhood/Library Information Network Exchange" nevű „információs raktár-áruház" pedig tényekkel és technikával segíti elő, hogy a települések meg tudják oldani saját gondjaikat.

A könyvtár arra törekszik, hogy helyi információkat (eseménynaptár, a szociális ellátás tudnivalói, a napközi otthonok nyitvatartása stb.) is hozzáférhetővé tegyen az Interneten, ill. a World Wide Web (WWW) lapjain. A Pittsburghi Egyetem könyvtári és informatikai intézetével és az egyetemi könyvtárral, valamint a megyei könyvtáros egyesülettel együttműködésben „Common Knowledge: Pittsburgh" néven hypertext-típusú adatbázist hoztak létre helytörténeti fényképekből és képaláírásokból.

A cikk kiemelt szakaszai összefoglalják az Internettel való kapcsolatok fejlesztésének lépéseit (pl. az Interneten létező szolgáltatások másodlagos közvetítése, korlátozott hozzáférés biztosítása az olvasók számára, a bekapcsolt munkaállomások számának növelése, s végül a saját adatok publikálása az Interneten), továbbá felhívják a figyelmet az Internet felé való nyitás egyes kényes kérdéseire (pl. a szolgáltatások során másodközölt adatok szerzői jogi vonatkozásaira, az Interneten beáramló információ cenzúrázásának dilemmájára, a könyvtári alapfeladatok és az Internet-hozzáférés esetleges konfliktusaira, valamint a használati költségek és a hozzáférés optimalizálásának problémájára).

(Mándy Gábor)

Közgazdasági tájékoztatás

96/296
PUTILINA, O. - SERGEEVA, E.: Biznes-informaciâ. Kak ee organizovat' = Biblioteka. 1996. 1.no. 46-48.p.

Üzleti tájékoztatás: miként kell megszervezni?

Tájékoztatás -közgazdasági

A gazdaságirányítás új elvei, a piacgazdasági viszonyok kialakulása, a termelők és fogyasztók

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

közötti kapcsolatok átalakulása eddig fel nem merült feladatok elé állítják a könyvtárakat. A szakembereket ma már nem csak műszaki-tudományos információval kell ellátni, hanem gazdasági és üzleti, ún. business információval is. A vállalkozóknak jogi ismeretekre, marketing tájékoztatásra, a késztermék értékesítésének anyagi-technikai lehetőségeivel és az üzleti együttműködéssel kapcsolatos információra van szükségük. Az üzletembereknek ismerniük kell a pénzügyi tranzakciókat, a tőkebefektetésre vonatkozó jogszabályokat stb. Mivel Oroszországban ilyen típusú információt sokáig senki sem igényelt, a könyvtárosok nem készültek fel ennek szolgáltatására.

Oroszország Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtára az elsők között ismerte fel az üzleti információ nyújtásának fontosságát és kibővítette gyűjtőkörét, bevonva a gazdasági, pénzügyi, jogi, a konjuktúrával kapcsolatos és a kereskedelmi irodalmat is. Üzleti információs kabinet néven új részleg nyílt a könyvtárban. A kabinet fő célkitűzése, hogy minél gyorsabbá tegye az üzleti információk elérését a használók számára, akik között vállalatok, tudományos és oktatási intézmények, cégek, bankok és külföldi társaságok képviselői szerepelnek. Az állományba hagyományos és elektronikus információhordozók egyaránt beletartoznak, az előbbieket főként monográfiák, tankönyvek, időszaki és folytatólagos kiadványok képviselik. Ezek legfőbb használói a kis- és középvállalkozók, valamint végzős egyetemisták. A nagyvállalkozók saját birtokában vannak ezek a kiadványok, s csak ritkán fordulnak a könyvtárhoz.

A kabinet állományában fontos helyet foglal el az orosz pénzügyi piac aktuális helyzetére vonatkozó irodalom. Az ilyen típusú információ elsősorban időszaki kiadványokban található, mint például az „Ekonomika i zsizny", „Kommerszant-Daily" stb. c. hírlapokban, illetve egyéb heti- és havilapokban. Mivel ezeknek a kiadványoknak több évfolyama visszamenőleg is a könyvtár rendelkezésére áll, rendkívül népszerűek az összes vállakozó körében, főként szemletanulmányok és elemzések készítésénél.

A gazdaságstatisztikai információt leginkább az ENSZ illetékes bizottságai által készített anyagok képviselik.

A kabinet különös figyelmet szentel a hazai és külföldi gyártók, illetve szolgáltatók adataival kapcsolatos információknak, melyek hagyományos tájékoztatási eszközökben (kézikönyvekben) és adatbázisokban egyaránt fellelhetők (pl. „Biznesz-karta Rosszii", „World Business Directory", „Ekszporterü SZSA" stb.). Ezek a címtárak, kézikönyvek sajnos kevés példányban vannak meg, s nem is mindegyik teljes. Szintén jelentős szerepet játszik a gyűjteményben a tőkebefektetésre, külkereskedelmi tevékenységre, a bankokra, különböző gazdasági kérdésekre vonatkozó irodalom.

A külföldi adatbázisok CD-ROM változata megkönnyíti a külföldi információk felhasználását a hazai intézmények tudományos és termelő tevékenységében, és elősegíti a kapcsolatfelvételt a partner-intézményekkel. A kabinet egyre aktívabb résztvevőjévé és közvetítőjévé válik az Oroszország és a fejlett nyugati államok között kibontakozó kereskedelmi és üzleti kapcsolatoknak. Jelenleg hiteles címszerű és faktografikus információt tud szolgáltatni a nyugati cégekről, s ebbe a cégek tevékenységének elmúlt évekbeli fejlődése, dinamikája is beletartozik. A hazai cégeket érintő hasonló információ előállítására a kabinet egyedül nem vállalkozhat.

A részleg szemináriumok, konferenciák szervezésével is foglalkozik. A könyvtár speciális alosztályából fokozatosan önálló információs központtá válik, ahol a használó számos kiegészítő szolgáltatást is kap, pl. tanácsadást bizonyos kérdésekben, segítséget a védjegy igénylő lap kitöltéséhez stb. Speciális feladatokhoz külső szakértők munkáját veszik igénybe.

A könyvtár vezetői és a kabinet munkatársai aktív fellépésének köszönhetően fellendültek a nemzetközi kapcsolatok (többek között az izraeli TELDAN céggel és az Encyclopaedia Britannica kiadójával). A közeljövőben az európai „Business Cooperation Network" nevű információs hálózattal szeretnének együttműködni és tovább erősíteni kapcsolataikat a hasonló európai intézményekkel.

(Feimer Ágnes)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

96/297
PICCININNI, James: Advice for first-time library directors on managing a library = Libr.Adm.Manege. 10.vol. 1996. 1.no. 41-43.p.

Tanácsok kezdő könyvtárvezetőknek

Vezetés

Sok kezdő könyvtárigazgató indul el pályáján a vezetést a formális tekintélyre és a hatalomra korlátozó elképzelésekkel. Ennek eredménye „kézivezérlés" és autokratikus vezetés lesz. Ezt a stílust nem azért választják a vezetők, mert kedvüket lelik a hatalom gyakorlásában, hanem mert eredményekre szeretnének törekedni. Tapasztalataik növekedésével rájönnek, hogy meggyőzéssel és a hatalom megosztásával eredményesebbek lehetnek.

Az eltérő érdekek versenye okozta nyomás közepette sem szabad halogatni a döntéseket vagy impulzívan dönteni. Fontos az is, hogy magukat a tényeket vegyük alapul, ne pedig azok emocionális visszatükröződését.

Egy kezdő vezetőnek tartózkodnia kell az azonnali szervezeti változtatásoktól, mert azokat valószínűleg az arrogancia jelének fogják tekinteni.

A legfontosabb, hogy tudjunk másokat meghallgatni.

Beosztottaink motiválása akkor a legeredményesebb, ha ismerjük őket mint egyéneket. Az elismerés, a presztízs, a jövedelem, a munka eredményezte büszkeség, a munkahely biztonsága segítik munkatársaink motiválását.

Az egyének motivációját ki kell egészítenie a csoportok motiválásának.

A siker egyik záloga, a feladatok kiadásának képessége nem jön magától, hanem tudatosan kell fejlesztenünk. A megfelelő feladatkiadás beosztottainknak állásuk „tulajdonlásának" érzetét kelti és felelősségérzetet ad.

Sok kezdő könyvtárigazgató találja magát szemben azzal az érzéssel, hogy a feladatok elárasztják őket. Különösen így van ez, ha posztjuk egy ideje betöltetlenül állt. Ilyenkor tartsuk fenn a nyílt kommunikációt munkatársainkkal.

Egyaránt világosan kell látnunk és kitűznünk saját karrierünk céljait és a könyvtárunk által elérendő célokat. Energiáinkat pozitív, építő módon kell hasznosítanunk. Tanuljunk másoktól! Az etikus viselkedés nemcsak idealizmus, hanem a szolid vezetés alapja is. Ha növekszik a stressz, lazítsunk!

(Koltay Tibor)

Tervezés

Lásd 247

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

96/298
CAMPBELL Jacquie - FROUD, Rob: Teleworking works! = Libr.Assoc.Rec. 97.Jg. 1995. 12.no. 654-657.p.

Távmunka? Működik!

Munkaszervezés; Távközlés

Az angol Könyvtáros Egyesület (LA) 1993-as meghatározása szerint a távmunka *olyan munkamódszer, amelyben az alkalmazott munkahelyétől távol – többnyire otthon – dolgozik, számítógépet használ, és munkahelyével telekommunikációs módszerek segítségével kommunikál.* Korábban az otthoni munka az alacsonyabb státuszú munkavállalók lehetősége volt, ma már egyre nagyobb teret kap a szakértők és menedzserek világában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jacquie Campbell-nek, az információs és speciális szolgáltatások menedzserének munkaköri feladata írásbeli jelentések készítése, levelezés, intézményen kívüli kapcsolatok fenntartása, új projektek és szolgáltatások tervezése, illetve publikációk készítése. Munkaidejének jelentős része telefonálással telik. Mikor észrevette, hogy gyermeket vár, átgondolta munkáját, és beadta vezetőinek javaslatait az otthoni munkával kapcsolatban. Az önkormányzat alkalmazottai között még nem volt hasonló példa, így a feljebbvalók az alkalmat egyben kísérletnek is tekintették.

Jacquie otthoni étkezőjét alakította át irodává, ott helyezte el az irodabútorokat, a faxot, a telefont, a laptopot és a nyomtatót. Munkaidejének felét tervezte otthon tölteni: kéthetente öt napot, de ez később a gyakori megbeszélések miatt heti két állandó napra korlátozódott. Az otthoni munka ideje alatt igyekszik elvégezni minden papírmunkát, telefonálást. A munkaidő otthon 8.00-tól 17.45-ig tart, amelyet rövid szünetek szakítanak meg, és tere van a rugalmasságnak is. Hamarosan rá kellett jönnie, hogy a telemunka gyermeke csecsemőkora után nem alkalmas gyermekfelügyeletre, mert a két kötelesség túlzott idegi leterheltséghez vezet.

A munkatársakkal az otthoni munka napjain telefonon, fontos dokumentumok érkezése esetén faxon tartja a kapcsolatot. Külső ügyfelek is gyakran küldik az otthoni címre a hivatalos küldeményeket. Esetleges távollétekor üzenetrögzítőt használ, az e-mail-kapcsolat kiépítése a közeljövő zenéje. Jacquie-nál is – mint bármely munkatársa esetében – meg kellett oldani a felügyeletet. Ez kezdetben hetenkénti munkamegbeszélés formájában történt, de rövidesen belátták felettesével együtt, hogy elegendő az informális kapcsolat is.

Ami a költségeket illeti, az önkormányzat mint könyvtárfenntartó a tételes otthoni telefonszámla alapján fizeti a telefonköltséget. Más hasonló munkatárssal ellentétben nem kap térítést fűtésre, villanyra, elég az, hogy az otthoni munka napjain nem költ utazásra. Az otthon használt berendezéseket a fenntartó, a munkahelyiséget Jacquie biztosítja.

A telemunka előnye, hogy elmarad a munkába utazás és a felkészülés ideje, amely Jacquie esetében napi négy órát tesz ki. Az otthon végzett munka nagy rugalmasságot kínál, és ez a gyerek betegsége esetén még nagyobb előny. Emiatt elfogadható szintre csökken a stressz, és a munkatárs érzi, hogy mint embert is megbecsülik; növekszik motivációs szintje. A nyugodt körülmények miatt otthon idő szerint is többet lehet dolgozni. Magasszintű önszervezéssel gondosabban lehet beosztani a munkát, kevesebb a tűzoltó-munka.

Jacquie számára az otthon végzett munka gondokat is hozott. Kisfia számára nehéz volt megérteni, hogy annak ellenére, hogy otthon van anyja, nemigen van ideje játékra. Szerencsére férjének rugalmas munkaideje megengedte, hogy a gyerek apjához is fordulhasson otthon. Egyetlen igazi és tartós probléma, hogy a munka állandóan helyben van, és hogy elvileg bármikor lehet(ne) dolgozni. Így jóval nehezebb a tényleges kikapcsolódás.

Az angol Library Association által telemunkáról kiadott tájékoztatóból Jacquie az alábbi pontokat tartja leginkább megfontolásra érdemesnek:

– Telemunka tervezésekor alaposan meg kell vizsgálni, hogy az adott munkakör tényleg alkalmas-e erre. Gondosan meg kell tervezni a felügyeletet, a közvetett ellenőrzést.

– Meg kell vizsgálni az adott munkavállaló alkalmasságát is. Az egyéni motiváció alapvető fontosságú, ugyanakkor a „munkamánia" (workaholicism) nagy gondokat okozhat. A jó időgazdálkodás szintén nélkülözhetetlen.

– Az otthon dolgozó beosztottnak nagy szüksége van az őszinte és nyílt visszacsatolásra felettesétől – és viszont. Fontos, hogy mindkét fél elvárásai tiszták és érthetőek legyenek.

– A másfajta munkastílus megszokása időt és energiát igényel, például a munkatársaknak meg kell érteniük: az otthoni munka nem a dolgok könnyebbik felének választása, továbbá hogy a munkatársak ne feszélyezzék magukat, hogy kollégájukat otthon „zavarják".

– A formális munkaszerződés megalkotására is figyelmet kell fordítani. Rögzíteni kell, melyik költség kit terhel (pl. telefon, fűtés stb.).

– A telemunka nem azonos az otthoni gyerekfelügyelettel, ugyanis az időt és a helyet gondosan meg kell tervezni, hogy a munkavállaló önállóan, egyedül dolgozhasson.

Ha ezek a feltételek megvannak, akkor a telemunka az otthon és a munkahely közötti feszültség sikeres feloldását kínálja, amelyet a cikk írója habozás nélkül ajánl.

(A referált cikket követi az az írás is, amelyben Jacquie felettese írja le, hogy Jacquie tele-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munkája milyen előnyöket jelent a vezetés szempontjából.)

(Mikulás Gábor)

96/299

GOULDING, Anne - KERSLAKE, Evelyn: A firm commitment to a flexible future = Libr.Assoc.Rec. 97.vol. 1995. 11.no. 605-607.p. Bibliogr. 5 tétel.

Rugalmas munkaidő a könyvtárakban: egy brit felmérés eredményei

Felmérés [forma]; Munkabér, alkalmazás; Munkaszervezet

Az utóbbi két évtizedben hirtelen megnövekedett a kötetlen munkaidőben foglalkoztatott dolgozók száma. Ez a tendencia minden ágazatban, különösen pedig a szolgáltató szektorban jelentkezett. Könyvtárakban a munkaerő nagy része kötetlen munkaidőben alkalmazott dolgozó, mivel a nők aránya jelentős a személyzet összetételében, és számukra ez a legmegfelelőbb foglalkoztatási forma. Az ilyen típusú foglalkoztatás elősegíti a változó munkaterhelés rugalmas kezelését, a hosszabb nyitvatartás biztosítását és a költségvetési bizonytalanság lekűzdését.

A Loughboroughi Egyetem Könyvtártudományi és Informatikai Tanszéke egy olyan kutatási programot szervezett, amely a kötetlen munkaidejű foglalkoztatási formák alkalmazását és előnyeit vizsgálta a munkaszervezésben. 835 kérdőívet küldtek szét közművelődési, egyetemi és szakkönyvtárakba, amelyekre 57%-ban kaptak választ.

A leggyakoribb kötetlen munkaidejű foglalkoztatási formák körébe tartozik az ideiglenes, illetve az állandó félállásban dolgozó személyzet és a munkamegosztásban dolgozók. Létezik egy kevésbé gyakori foglalkoztatási forma is, ami az egy évre előre megállapított ledolgozandó munkaórák számának meghatározását jelenti. Ez az óraszám időközben változtatható. Az otthon maradó bedolgozást a könyvtárak csak kis mértékben támogatják. Az ideiglenes félállásban dolgozók esetében a munkáltatók legszívesebben a munkamegosztás elvét alkalmazzák a személyzet megtartása érdekében.

Az 1980-90-es években a munkáltatók egyre nagyobb mértékű rugalmasságot igyekeztek biztosítani, egyrészt a termelékenység és a hatékonyság fokozása céljából, másrészt a dolgozók követelésének engedve, megtartásuk érdekében. Általában a vezetők pozitívan vélekedtek a kötetlen munkaidejű dolgozókról, és elismerték ugyanolyan mértékű munkavégzésüket és megbízhatóságukat.

A kötetlen munkaidejű foglalkoztatás egyik legnagyobb hátránya a kevesebb munkabér és az állás bizonytalan fenntartása. A hátrányok elkerülése végett 1994 novemberében a Felsőház egy olyan döntést hozott, amely jogegyenlőséget biztosít a teljes és a kötetlen munkaidőben foglalkoztatottak között. Továbbá gondot okoz a kötetlen munkaidőben dolgozóknál a kommunikációs problémák felmerülése a munkaszervezésben. Kérdéses az is, hogy a munkahelyi továbbképzési lehetőségekben részt vehetnek-e, vagy teljesen figyelmen kívül hagyják őket. Az utóbbi kérdéssel a British Library Kutatási és Fejlesztési Osztálya foglalkozik részletesebben, egy újabb kutatási program keretében.

(Tóth Erzsébet)

96/300

SHAUGHNESSY, Thomas W. [ed.]: Perspectives on quality in libraries = Libr.Trends. 44.vol. 1996. 3.no. 459-678.p.

A minőségi munka lehetőségei a könyvtárakban. (Tematikus szám, 10 közlemény)

Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Iskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár; Munkaszervezés; Szakkönyvtár; Vezetés

A közlemények címe: A szolgáltatások minőségének mérése és javítása: egy hibrid módszer. – A minőség a bibliográfiai számbavétel terén. – A minőség a középiskolai könyvtárakban. – A minőségmozgalom az ausztráliai egyetemi könyvtárakban. – A 21. századi közművelődési könyvtárak teendői a minőségi munka érdekében. – A minőség meghatározása az egyetemi könyvtárakban. – Hol késik a könyvtári–tájékoztatási szektor minőségi mintagyereke? – A minőség javítása: a tervszerű szervezeti változások stratégiája. – A minőség az iskolai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtári médiaprogramokban: a súlypont a tanulás. – Az új ismeretkörnyezet: minőségi kezdeményezések az orvostudományi könyvtárakban.

96/301
ROWLEY, Jennifer: Implementing TQM for library services: the issues = Aslib Proc. 48.vol. 1996. 1.no. 17-21.p. Bibliogr. 11 tétel.

A teljeskörű minőségbiztosítás tényezői a könyvtári szolgáltatások esetében

Hatékonyság; Igény; Munkaszervezés; Vezetés

A TQM (Total Quality Management) betűszó teljeskörű minőségbiztosítást jelent. E módszer értelmében az intézmény egészét úgy kell vezetni, hogy a használóknak szánt termékei és szolgáltatásai minden szempontból kiválóak legyenek, azaz megfeleljenek a használók kívánalmainak és szükségleteinek. A TQM módszer a termelésből ered. A módszer alkalmazásának tíz éve alatt a statisztikai, folyamatszabályozási megközelítés helyett egyre inkább a rendszerszemléleti megközelítés vált hangsúlyossá.

A szolgáltatások minőségének biztosítása és különösen a minőség mérése sajátos problémákat vet fel a szolgáltatásoknak a termeléstől eltérő jellemzői miatt (ú.m. megfoghatatlanság, romlékonyság, egyidejűség, heterogenitás).

A könyvtári-tájékoztatási szolgáltatásokban már régóta jelen vannak a TQM filozófiájának egyes elemei, például a használók tájékoztatása, a használók védelme és ehhez hasonlók, elsősorban a nyilvános szolgáltatások területén.

A TQM fő elemei a következők: a minőségről a fogyasztó véleménye dönt; az intézmény minden munkatársának (azoknak is, akik nincsenek közvetlen kapcsolatban a használókkal) a használók igényeire kell összpontosítania; a felesleges ráfordítások kiküszöbölésére, a költségek csökkentésére és hibátlan munkafolyamatokra kell törekedni; színvonalas információs rendszerről kell gondoskodni a teljesítménymérés és a visszacsatolás érdekében; törekedni kell a folyamatos előrehaladásra (pl. képzéssel, kommunikációval, a teljesítmények elismerésével, teammunkával).

A TQM megvalósítása során a következő kérdésekre keresik a választ:

– Hogyan fejezhető ki a szolgáltatás minősége? Olyan fogalmakat kell használni, amelyekhez az egyes ember viszonyítani tud (ilyen például a gyorsaság, az időszerűség, a pontosság és a teljesség – könyvtári példán: a könyvtárközi kölcsönzési kérések teljesítésének átfutása vagy a keresési eredmények megfelelő volta illetve teljessége).

– Kik a szolgáltatás használói? Milyen szegmensekre oszthatók, milyen igényeik vannak?

– Hogyan mérhető a minőség? Erre különböző módszerek vannak: a panaszok megvizsgálása, a használók véleményének felmérése, az intézmény összehasonlítása versenytársaival, az alkalmazottak javaslatainak összegyűjtése.

A TQM sikeres megvalósításának az a feltétele, hogy a munkatársak a minőséget stratégiai kérdésnek tekintsék. Ez a felső vezetésre is vonatkozik, mind saját munkáját, mind az egész intézmény szervezeti struktúráját és szervezeti kultúráját illetően. A korábban szokásos mechanikus, majd az organikus szervezeti struktúrák után ma már egyre elterjedtebbek a projektteamek, az egy-egy feladatra alakult csoportok és az ún. mátrix-szervezet. A szervezeti kultúra pedig a munkatársaknak az intézménnyel való azonosulását jelenti: a dolgozóknak azonos elképzeléseik legyenek az intézmény feladatairól, a munkatársaitól elvárt viselkedésről. Mindez csak az emberi erőforrások megfelelő menedzselésével lehetséges. A TQM-nek ez központi kérdése (egyes elemei: a vezetők és beosztottjaik viszonya, a személyzeten belüli kommunikáció; a munkakörrel járó kihívás, felelősség és befolyás; a döntéshozatalban való részvétel és a nyílt kommunikáció).

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 246

Pénzügyi és gazdasági kérdések

96/302
DUBROVINA, L.: Ni sredstvami vlasti, ni vlast'û deneg. Bibliotečnyj blagotvoritel'nyh fond kak čast' dviženiâ „Tretij sektor" = Biblioteka. 1995. 12.no. 2-7.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Sem a hatalom eszközével, sem a pénz hatalmával. A könyvtári kedvezményi alap mint a „harmadik szektor" mozgalmának része

Alapítvány; Társadalmi kezdeményezés

A rövidített szóhasználatban elterjedt BBF (Bibliotečnyj Blagotvoritelnyj Fond) egyik vezető személyisége számol be cikkében az Alapítvány létrejöttéről, céljairól, programjairól, első eredményeiről.

A társadalmi szakmai tevékenység lehetősége és a könyvtárügy aggasztó helyzete 1991-ben arra ösztönzött 13 alapítót – az oroszországi nagykönyvtárakat –, hogy létrehozzanak egy alapítványt. A BBF alapítvány célja mindennemű anyagi, pénzügyi, szervezeti és módszertani segítségnyújtás könyvtáraknak, információs intézményeknek és munkatársaiknak. Az Alapítvány gyors terjeszkedésének köszönhetően túlnőtte az eredetileg Moszkvára és környékére tervezett illetékességét, és a későbbiekben országos szintű szervezetként fog működni. A növekedés ütemét jelzi, hogy az induló vagyon 5 ezres rubelértéke jelenleg 50 millióra tehető. Az Alapítvány 4 főállású munkatárssal dolgozik: végrehajtó igazgatóval, ügynökségvezetővel, a tudományos és pályázati programbizottság vezetőjével és könyvelővel.

A bizottságok többsége 1993-ban szerveződött és kezdte meg tevékenységét. A szociális segítségnyújtással foglalkozó bizottság több mint tízezer könyvtári dolgozót részesített anyagi támogatásban. Az ügynökség nonprofit jellegű gazdasági tevékenységével segít a könyvtári eszközök, berendezések beszerzésében a lehető legalacsonyabb áron, valamint esetenként a dokumentumok szerzeményezését is támogatja. Önkéntesekkel dolgozik a tudományos kutatói munkát segítő bizottság. A fiatal szakemberek szakmai támogatása céljából országos pályázatot hirdettek 1994-ben, és konferenciát rendeztek.

A sokféle program közül meg kell említeni az „Oroszország Emlékezete" elnevezésűt, amely az unikális dokumentumok megőrzését és gépi hordozóra vitelét célozza. Orosz könyvtári enciklopédia létrehozását tervezi az egyik program, míg a „Biznisz-könyvtár" nevű az üzleti könyvtárak alapítását szorgalmazza üzletemberek és a sajtó bevonásával, tekintettel a regionális sajátosságokra. A rokkantak könyvtári ellátásának fejlesztése érdekében nemcsak konferenciát rendeztek e témában, de többek közt hangos könyveket adtak ki gyermekeknek, és háborús veteránok találkozóit szervezték meg.

Az alapítvány külhoni bemutatkozására jó lehetőséget kínált a „Könyvtárak és a kultúra" (USA, 1995) címmel rendezett nemzetközi konferencia. A jótékonyság és a könyvtárak problémaköre fontos helyet foglalt el az ott megvitatott kérdések között.

Az alapítvány tagja a „Harmadik szektor" nevű társadalmi egyesülésnek, amely a törvénykezési lobbyban vesz részt. Ennek keretében tervkoncepciót készített a „Harmadik szektor" moszkvai központja könyvtárának létrehozására.

A „Harmadik szektor" – a szerző meghatározása szerint – „a kollektív, nem kereskedelmi kezdeményezések, valamint a társadalmi tevékenység összes formáinak és irányainak megvalósítása – a tömeges társadalmi mozgalmak szervezésétől a a jótékony ingyenkonyhákig, éjjeli menhelyekig bezárólag." Gyors oroszországi térhódítását azonban akadályozza a kormányzattal és az üzleti élettel való együttműködés normáinak hiánya. Az állami struktúrától merőben idegenek a szektor független reformtörekvései, az üzleti élet pedig elvárja, hogy a sokszor átgondolatlan szponzorálási politika helyett megfelelően hasznosuljanak a rendelkezésre bocsátott pénzügyi eszközök.

(Bíró Júlia)

96/303

WOJCIECHOWSKI, Jacek: Kompleks pustego portfela = Bibliotekarz. 1996. 1.no. 8-11.p.

Az üres pénztárca komplexusa

Gazdálkodás -könyvtárban; Térítéses szolgáltatás

A szegény Közép-Kelet Európa téveszméi átvételével is követi a gazdag Nyugatot. Közéjük tartozik pl. a könyvtári szolgáltatások megfizettetésére irányuló törekvés, amely tulajdonképpen itt is és ott is kettős adóztatás, minthogy a könyvtárakat közpénzből tartják fenn. De amíg Nyugaton ezt a tendenciát különféle adomá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyokkal, alapítványi támogatásokkal lehet tompítani, addig Közép-Keleten ilyesmire nincs vagy csak alig van mód.

A „pénzkereső könyvtár" eszméjét az az érvelés sem támogatja, hogy nem minden adófizető veszi igénybe a könyvtári szolgáltatásokat. Noha ez tény, ám a könyvtár össztársadalmi fontosságához képest eltörpülő „tényecske".

A cikk szerzője – gunyoros hangnemben – egy sor vonatkozásban mutatja ki, hogy mennyire átgondolatlan a könyvtári szolgáltatások megfizettetése mellett kardoskodó lengyel szakemberek retorikája. Így a „ki fizessen a szolgáltatásokért" kérdéskörét ekként tárgyalja: „Talán a gyerekek? A nyugdíjasok? Esetleg a tanulók vagy a tudományos dolgozók? Avagy az úgynevezett középosztály, amely nálunk nem is létezik? Aki e kérdésekre bármilyen réteget is megnevez, annak fogalma sincs az országban honoló szegénységről." Hasonlóképpen abszurd a „mely szolgáltatásokért kell fizetni", „mely könyvtártípusokban kelljen fizetni" kérdésekre adható válaszok sora is.

Újabban jogszabályi lehetőség nyílt arra, hogy a nem alaptevékenységből származó bevétel egy része a munkatársak premizálására fordíttassék. A szerző ezzel kapcsolatban felteszi a kérdést: „Ha pl. valóban nyereséges saslikkészítést tudna valaki produkálni, annak mi szüksége van a könyvtárra?"

Az sem világos, hogy miként kelljen a szolgáltatásokért fizetni. Egyenként-e avagy egyszeri beiratkozási díjjal. Akár így, akár úgy, a könyvtári bevételek egyszerűen lényegtelenné válnak a mai dokumentumárakat és pl. a számítógépesítés költségeit tekintve. Ezért a könyvtárhasználat legyen továbbra is ingyenes a polgárok számára, a könyvtárfenntartáshoz szükséges dotációt pedig továbbra is a befizetett adókból kelljen biztosítani. Az össztársadalmi mentálhigiéné terjesztése érdekében.

(Futala Tibor)

96/304

JAZDON, Artur: Financial and personnel problems of research libraries in Poland = Libr.Manage. 16.vol. 1995. 8.no. 37-41.p. Bibliogr. 4 tétel.

A lengyel tudományos könyvtárak pénzügyi és személyzeti nehézségei

Egyetemi könyvtár; Gazdálkodás -könyvtárban; Költségvetés; Munkabér, alkalmazás; Személyzet

Bár a pénzügyi év januártól kezdődik, a költségvetések számai csak május vége felé válnak ismertté a könyvtárigazgatók számára, ezért a közbeeső időben tervszerű gyarapításról aligha lehet szó.

A dologi költségvetés évről évre kevesebb a tervezett és kért összegnél. Az infláció nagy, és csak a hivatalos bejelentési kötelezettség alá eső áremelkedések (pl. postai díjak, energia) kalkulálhatók előre.

Az állami költségvetés általában 90%-ban fedezi a költségeket, de 1994-ben a Poznani Egyetemi Könyvtár egyéb forrásainak aránya 18% volt. A kiegészítő források egy része is az állami költségvetésből jön. Így a Tudományügyi Minisztérium az ún. technikai tevékenységek (adatbázisok, szoftverek vásárlása stb.) végzésére ad támogatást, nagyjából a költségvetés megérkezésével egyidőben. Az év második felében aztán folyóirat-vásárlási támogatás érkezik ugyanettől a minisztériumtól. Ezenkívül az egyetemtől kérhetnek pénzt – többnyire sikerrel. A különböző alapítványoktól érkező támogatások csak alkalomszerűen és kiegészítő jelleggel használhatók fel.

Több alapítvány segítette a könyvtár munkáját, így német alapítványok, a Soros és a Mellon alapítvány is támogatott különböző fejlesztéseket.

A saját bevételek felét használhatják fel, de nem tehetnek szert jövedelemre külső felhasználóknak nyújtott információs szolgáltatásokból, mert ezeket ingyenesen kell nyújtaniuk.

A Nemzeti Könyvtár, a Sziléziai Könyvtár és a Tudományos Akadémia öt könyvtára kivételével a tudományos könyvtárak nem önállóak, és csak merev költségvetési tervek szerint gazdálkodhatnak. Nincs lehetőség átcsoportosításokra, ráadásul a bérköltségek elkülönített és más célra át nem csoportosítható költségvetésből származnak.

A költségvetési önállósodás egyúttal pénzügyi fegyelmet is magával hozna, ami jelenleg nincsen meg, hiszen a költségvetési túllépések

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megengedett jelenségnek számítanak, mivel nem befolyásolják lényegesen az anyaintézmény költségvetését.

A nem megfelelő költségvetés folytán továbbra is könyvcserére és alapítványok könyvadományaira szorulnak, amelyek viszont nem mindig illeszkednek a felhasználói igényekhez.

A legrosszabb a folyóiratok területén a helyzet. A nagyobb könyvtárakban a költségvetés 80%-át is felemésztheti a folyóiratok előfizetése, ami 440 intézményben 10470 cím 31450 példányát jelenti, azaz könyvtáranként átlagosan 71,5 példányt.

A számítógépesítést gyakran ahhoz kötik, hogy megtakarítást eredményezzen a létszámban vagy a szerzeményezésben.

Nincsenek normák a személyzet létszámára vonatkozóan. Az egyes egyetemi könyvtárak közötti különbségek elérik a 50%-ot is.

Egy felmérés szerint az elmúlt három évben 5-20%-os létszámcsökkentésre került sor, míg a munkaterhelés emelkedett. A leépítéseket nem előzte meg elemzés és nem követték szervezeti változások.

Hatvan százalék körül van a magasan képzett, de alacsonyabb szintű munkát végző könyvtárosok száma. Túlsúlyban vannak köztük a bölcsészek, és hiánycikk az idegen nyelvek ismerete. A bérezési rendszer nem teszi lehetővé a szakismeretek honorálását.

1994-ben a Poznani Egyetemen a könyvtárosok fizetése a lengyel átlagfizetések 60%-át érte el. Egy főkönyvtáros fizetése csak 40%-kal magasabb, mint egy kezdőé, és a nem-oktatói egyetemi dolgozókkal való összehasonlítás sem mutat pozitív képet.

A túlmunka a könyvtárban nem kifizetődő, ezért másutt igyekeznek a könyvtárosok kiegészítő keresethez jutni. Egyetemisták alkalmazása nincs megengedve.

A könyvtári szervezeteken belül kicsi a mobilitás: aki valamelyik osztályon elkezdett dolgozni, gyakran onnan is megy nyugdíjba.

(Koltay Tibor)

96/305

GRIEBEL, Rolf: German university library budgets - model and reality = Libr.Manage. 16.vol. 1995. 7.no. 3-8.p.

A német egyetemi könyvtárak gyarapítási kerete a költségvetési modell szerint - és a valóságban

Egyetemi könyvtár; Folyóiratárak; Gyarapítási keret; Könyvárak

1982/83-ban hagyták jóvá és 1989-ben módosították az ún. bajor költségvetési modellt, amelynek a kurrens és a retrospektív állománygyarapítás egyaránt tárgya. Ezt 1992-ben a szövetségi-tartományi könyvtárügyi munkacsoport döntése alapján némi módosítással elfogadták modellként az újraegyesített Németország új tartományaiban az újonnan alapított egyetemek számára.

A modell figyelembe veszi mind az alapvető (a kutatással és oktatással kapcsolatos), mind a speciális (a sajátos és változó kutatási területeken felmerülő) igényeket. Tekintettel van arra is, hogy a gyűjtőköri együttműködési program keretében a Német Kutatási Társaság külön keretet biztosít a speciális gyűjtőkörbe tartozó művek beszerzésére.

Az igényeket nem a kiadás adatait elemezve, hanem az egyetemi könyvtárak tényleges beszerzéseit áttekintve állapították meg, főként a regensburgi egyetemi könyvtár 1979-1980-as statisztikai adataira támaszkodva. Az igényt az éves gyarapodás mértékében, kötetekben határozták meg szakterületenként, a duplikálásra is tekintettel, csak a vásárlásokat figyelembe véve.

A modell szerint egy multidiszciplináris egyetem (ahol a humán tudományokat, a társadalomtudományokat, a természettudományokat, a műszaki és orvostudományt egyaránt oktatják) éves gyarapodása 1990-ben 71 ezer kötet (54 ezer monográfia és 17 ezer folyóirat, kb. 12,5 ezer előfizetés). A kötetszámhoz átlagárakat rendeltek diszciplinánként és azon belül szűkebb témánként, a monográfiákat és a folyóiratokat különválasztva. 1990-es árakon ez összesen 8 millió DM-et eredményezett, amihez további 10%-os köttetési költség járul.

A bajor modellt egy lényeges szemponttal módosították, mégpedig azzal, hogy fontos paraméterként bevezették a hallgatói létszámot. Külön tétel lett a tankönyvgyűjtemény és a normál hallgatóknak szóló irodalom beszerzése, amelyre hallgatónként 20 DM-et szánnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A modellt Bajorország és Alsó-Szászország egyetemi könyvtáraiban alkalmazzák. Alapvető normatívákat állapít meg az egyetemek szakirodalmi ellátására nézve, amelyek az egyes intézmények speciális követelményei (pl. az oktatott tárgyak köre, a könyvtári rendszer helyi tagozódása) szerint módosíthatók. Ez nem egyetlen matematikai képlet alkalmazását jelenti, hanem egy sor kritérium figyelembe vételét (a könyvkiadás növekedése, az eredeti árak emelkedése, a másodlagos költségtényezők hatása, az igények növekedése).

A modell szerkezete tehát egyszerű és világos. Az igényeket kötetszámban és a ténylegesen igényelt összegben állapítja meg. Könnyen aktualizálható. Minden egyes esetre külön kell adaptálni, rugalmassága miatt ez jól kivitelezhető. Egyetlen gyenge pontja, hogy nem elég világosak az adaptálás kritériumai. A modellben nem szerepelnek a nem könyvjellegű dokumentumok, például az elektronikus publikációk. Nincsenek általánosan elfogadott normatívák a regionális könyvtári ellátásban való részvétel és az állományvédelmi költségek fedezésére sem.

1987 óta a Német Kutatási Társaság figyelemmel kíséri a felsőoktatási könyvtárak költségvetési helyzetét. Az új tartományok könyvtárai 12 éven át a felsőoktatási támogatási törvény keretében retrospektív gyarapításra külön kereteket kapnak. A költségvetések már a 80-as évek végén jelentősen elmaradtak a modell normatíváitól (Bajorországban pl. 30%-kal). A költségvetéseket a 90-93-as időszakban 3-4%-kal emelték, 94-ben 0,6%-kal, a könyvtárak 40%-áét egyáltalán nem. Jelentős eltérések vannak az egyes tartományok között. A költségvetési helyzet még ijesztőbb lenne, ha az egyetemi könyvtárak nem kaptak volna külön kereteket az utóbbi években. 1993-ban ez átlagosan 465 ezer DM-et tett ki, a teljes költségvetés 17%-át. Nagy hátrány viszont, hogy nem lehet erre biztosan számítani.

A strukturális költségvetési válság a 90-es évek elején drasztikus csökkentéshez vezetett. 1993-ban a régi egyetemi könyvtárak költségvetésük 65%-át, az új egyetemi könyvtárak 75%-át kötötték le folyóiratok beszerzésére. Az előfizetések jelentős mértékű lemondása ellenére a monográfiák csökkentésére is sort kell keríteni, elsősorban a külföldi beszerzéseknél. Csak elégtelenül tudnak foglalkozni a pótlólagos gyarapítással és az állományvédelemmel. A csökkentések elsősorban a speciális igényeket érintik, de egyre inkább az alapvetőeket is.

A bajor költségvetési modell megléte három okból fontos:

1. általa dokumentálható, hogy hol elégtelen az ellátás,

2. a modell felhasználható egy-egy könyvtárban a költségvetés felosztására az egyes szakterületek között,

3. összehasonlíthatóvá teszi az egyes egyetemi könyvtárakat, mind egy tartományon belül, mind azon túlmenően.

Ezenkívül a fenntartókkal folytatott tárgyalásokon is hivatkozási alap lehet.

(Hegyközi Ilona)

96/306

DUNKLE, Clare B.: Outsourcing the catalog department: a meditation inspired by the business and library literature = J.Acad.Librariansh. 22.vol. 1996. 1.no. 33-43.p. Bibliogr.

A katalogizáló osztály egész tevékenységének kiadása bérmunkába: a kereskedelmi és a könyvtári szakirodalom által sugallt gondolatok

Bérmunka -külső; Dokumentumleírás; Gazdálkodás -könyvtárban; Tájékoztatási vállalkozás

A cikk párhuzamba állítja a szervezeti munkafolyamatok külső bérmunkába való kiadását (outsourcing) az üzleti szféra, illetve a könyvtárügy területén, hogy fényt derítsen a katalogizálás kiadásának nehézségeire és következményeire. Megvizsgálja, hogy a katalogizálás mivel „érdemelte ki" népszerű helyét a kiadandó könyvtári feladatok között. Két fő ok derült ki: a katalogizálás másodlagos fontossága (vagyis a dokumentumleírás nem tartozik a könyvtár alapvető tevékenységei közé, bár ezt sokan vitatják) és a katalogizáló osztályok nehéz helyzete.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gépesítési kérdések

96/307
KRUG, Ruth - WILKINSON, Frances C. - KRUG, Marie: Computer calisthenics: staying healthy on the job while sitting at a library VDT workstation = Techn.Serv.Q. 13.vol. 1995. 1.no. 31-38.p. Bibliogr. 7 tétel.

Hogyan őrizzük meg egészségünket a számítógépes munkahelyeken? Néhány javasolt tornagyakorlat

Bővebb ismertetését lásd a téma szemletanulmányának részeként a Könyvtári Figyelő 1996. 4. számában

Ergonómia; Terminál

A számítógépes munkaállomások optimális megtervezésén túlmenően az itt dolgozók megfelelő testtartásának kialakítása is fontos, s ez egyszerű tornagyakorlatokkal fejleszthető. A „számítógépes kaliszténikát" a számítógéphasználat nyomán a szemet, valamint a csont- és izomrendszert érő stressz-hatások ellensúlyozására fejlesztették ki. A fizikoterápiával foglalkozó szakemberek által megtervezett gyakorlatok csak perceket vesznek igénybe, a gép előtt ülve végezhetők, s nem igényelnek különleges fizikai képességeket vagy ruházatot. A gyakorlatok fejlesztik a relaxációt, a memóriát, a megértést, és csökkentik a munkatársak feszültségét.

(Autoref.)

Személyzet

96/308
HATZIUS, Albrecht: Patentrezepte gibt es nicht. Mitarbeiterführung in Bibliotheken - Erfahrungen, Lernfelder, Handlungwissen = Buch Bibl. 48.Jg. 1996. 1.no. 43-47.p.

Res. angol nyelven

Nincs kész recept. Személyzeti vezetés a könyvtárakban - tapasztalatok, elsajátítandó kezelési technikák

Kommunikáció -személyzeten belül; Munkahelyi légkör; Személyzet; Vezetés; Vezetőképzés

A szakképzett könyvtárosokat gyakran nevezik ki vezetővé annak ellenére, hogy előzőleg semmilyen vezetési képzésben nem részesültek. Ez különösen a közkönyvtárak esetében igaz, mert a magánvállalatok néhány éve nagy hangsúlyt helyeznek a vezetők képzésére. A közkönyvtárak személyzete számára a helyzet komoly aggodalomra ad okot. Jóllehet időnként hirdetnek egy-egy vezetési tanfolyamot, de a követelményeket ezek egyáltalán nem tudják kielégíteni. Az ilyen szemináriumok iránt nagy az érdeklődés, de a munkahelyi vezetők sokszor nem engedélyezik a kollégák részvételét. Albrecht Hatzius, aki 25 éve tanít vezetőképzési tanfolyamokon, felvázolja a személyzeti vezetés legfontosabb problémáit, és a sikeres munkahelyi kommunikáció feltételeit.

(Autoref.)

96/309
ALI, S.Nazim - YOUNG, Harold C. - ALI, Nasser M.: Determining the quality of publications and research for tenure or promotion decisions: a preliminary checklist to assist = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 1.no. 39-52.p. Bibliogr. 22 tétel.

A tudományos publikációk és kutatások minőségének meghatározása véglegesítési és előléptetési döntésekhez: előzetes ellenőrző jegyzék

Besorolás -személyzeté; Publikálás -tudományos kiadványoké; Vezetés

A szerzők értékelési szempontokat fejlesztettek ki tudományos cikkek elbírálásához, valamint folyóirat-publikációk minőségének értékeléséhez, a tudományos munkatársak véglegesítésére és előléptetésére vonatkozó döntések segítése céljából. Egy bizonyos publikáció vagy tudományos cikk minőségi értékelésének módjait egy ellenőrző jegyzék segítségével mutatják be.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A gyakorlatlan bírálók felvilágosítására az értékelési szempontokhoz rövid kommentárt is fűznek bizonyos filozófiai és etikai kérdések tekintetében. Az ismertetett eljárás rugalmasan használható, és lehetővé teszi az egyes bírálatok szabványos formában, egy értékelő skála segítségével történő összehasonlítását. Az egyes értékelési szempontokhoz rendelt értékek az intézményi célok függvényében változhatnak.

(Autoref.)

96/310

BLACK, William K. [ed.]: Libraries and student assistants: critical links = J.LIbr.Admin. 21.vol. 1995. 3/4.no. 1-176.p.

Az egyetemi könyvtárak és a kisegítő munkaerőként dolgozó hallgatók: a közvetítő szerep problémái (Tematikus szám, 12 közlemény)

Egyetemi hallgató; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtáros -középfokú, alapfokú; Munkabér, alkalmazás; Szakirodalmi szemle [forma]; Személyzet

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A közlemények címe: A diákalkalmazottak növekvő szerepe a felsőoktatási könyvtárakban. – Diákalkalmazottak toborzása, alkalmazása és minősítése. – Kisebbségi csoportok tagjai mint munkaerők. – A hallgatók szempontjai. – Diákalkalmazottak képzése a felsőoktatási könyvtárakban: hogyan és miért? – A diákalkalmazottak motiválása és elismerése. – Útmutató a diákalkalmazottak számára. – A diákalkalmazottak szerepének módosulása a munkacsoportokra épülő munkaszervezetekben. – A diákalkalmazottak helyes aránya a személyzeten belül. – A kisebbségekhez tartozó hallgatók toborzása könyvtári munkára. – Diákalkalmazottak a könyvtárakban: nemzetközi helyzetkép. – Diákalkalmazottak a felsőoktatási könyvtárakban: ajánlott olvasmányok és egyéb források.

96/311

BLAKE, Virgil L.P.: Library school educators and academic librarians: a symbiotic relationship = Public Acc.Serv.Q. 1.vol. 1995. 2.no. 11-32.p. Bibliogr. 41 tétel.

A könyvtárosképző iskolák oktatói és az egyetemi könyvtárosok közös érdekei és együttműködése az egyetemen

Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Könyvtárkép; Könyvtáros -felsőfokú; Oktató -könyvtárosképzésben

Az 1992-ben írott cikk párhuzamot von az egyetemi könyvtárosoknak és a könyvtári tanszékek oktatóinak helyzete között, és rámutat a közös érdekekre. Mindkettő kívül esik az egyetem fő profilján, s emiatt az oktatók többsége kívülállónak tartja őket, az egyetemvezetés pedig gyakran véli úgy, hogy a szorító pénzügyi gondokon kevesbé fájdalmasan lehet az ő megkurtításuk révén csökkenteni, mintha egy „igazi" tanszékhez nyúlnának. A szerző megvizsgálja, milyen stratégia vezethet a könyvtárosok és a könyvtári tanszék pozíciójának megerősítésére, és elsősorban a könyvtárosoknak ad hasznos tanácsokat.

A különféle egyetemeken végzett felmérések egybehangzóan azt mutatják, hogy az egyéb oktatók magasan képzettnek tartják a könyvtárosokat, de nem tartják őket közéjük valónak, a felsőoktatás egyenrangú tagjainak (pl. a Manitobai Egyetemen az első kérdésre 85%-ot, a másodikra mindössze 15%-ot kaptak a könyvtárosok). A szerző azt ajánlja, hogy a könyvtárosok vegyék komolyan a kutatást és publikálást mint az oktatószemélyzettel szemben támasztott követelményt. Az igaz, hogy az egyetemi könyvtárosok nem kapnak kutatási szabadságot, de munkanapjukon belül akadnak kisebb időszakaszok, amelyeket kutatásra fordíthatnának. Más könyvtárosokkal vagy egyetemi oktatókkal közösen is folytathatnak kutatásokat (az utóbbi esetben pl. vállalva az irodalomkutatás nagyobb részét, sőt, szakmailag értékelve a mások által használt módszereket). Az Arizonai Állami Egyetem könyvtárosai elkészítették a professzorok kutatási kataszterét, hogy az állománybeszerzési döntéseknél hasznosíthassák a szakértelmüket. Az adatbázis nemsokára az egyetemvezetés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fontos eszközévé vált. Ilyen adattárak a témafigyelést is segíthetik. A Miami Egyetemen a Dialog, a BRS és az OCLC adatbázisaiban való keresés alapján évente összeállították a kutatók bibliográfiáját, s azt a professzorok és az egyetem vezetői is fontos forrásként értékelték.

A könyvtár gyakran használ összekötőket a tanszékekkel való kapcsolat erősítésére. Ezek rendszeresen részt vehetnek a tanszéki értekezleteken, ismertethetik a könyvtár terveit, új szolgáltatásait, s maguk is értesülhetnek az oktatói munkában történt tantervi változtatásokról, hangsúlyeltolódásokról. A tanszéki összekötő külön is felkeresheti a tanszékvezetőt, amikor valami fontos észrevétele, értesülése van, részt vehet a baráti összejöveteleken is, s előbb-utóbb hivatalosan is meghívják majd azokra a megbeszélésekre, amelyeken a tudományos pályázatokról esik szó. A tanszéki összekötő egyetemi tanfolyamokat is tarthat, s nemcsak a könyvtári források használatáról, de más, személyes érdeklődésébe és a tanszék profiljába egyaránt beleillő témáról is.

Az egyetemi könyvtárosoknak abban is jelentős szerepük lehet, hogy a professzorok elsajátítsák az újabb információtechnológiai eszközök használatát. Előadásokat, bemutatókat, gyakorlati foglalkozásokat (workshop) tarthatnak, s amikor a professzornak ténylegesen kell valami, személyre szabottan is elmagyarázhatnak mindent.

Ugyanez érvényes az egyetem vezetőségére is, akik szintén igénylik az információt, de nincs idejük a könyvtárban való kutatásra. Az egyetemi könyvtár a vezetők mellé is kijelölhet összekötőt, aki elkészítheti az adott vezető információs profilját, majd ez alapján rendszeresen átviheti neki az érdeklődésébe vágó új irodalmat, a cikkek fénymásolatait. Egy vizsgálat azt mutatta, hogy a vezetők igen hálásak az ilyen külön szolgáltatásért – s ez is emeli a könyvtár tekintélyét.

Az egyetemi bizottságokban való részvétel különösen fontos a könyvtár, ill. a könyvtári tanszék „láthatóbbá tételére", az egyetemi oktatókkal való kapcsolatok elmélyítésére. A könyvtárosok részt vállalhatnak a különféle jelentések készítéséből, sőt, bizottsági elnök is könnyen válhat belőlük. A tantervi, a költségvetési, valamint a személyzeti kérdéseket megvitató bizottságban való részvétel különösen jó alkalmakat kínál a könyvtárosoknak. Az első idejekorán figyelmeztethet a várható tanszéki változásokra, elegendő időt hagyva az állománybeszerzési módosításokhoz, a második világos képet nyújt a pénzügyek alakulásáról, a harmadik pedig információt ad az előléptetés és az egész életre szóló alkalmazás (tenure) szabályzatokban esetleg meg sem fogalmazott, tényleges feltételeiről, és ily módon segít a megfelelő lépések megtételéhez.

Mindehhez járulhatnak olyan tevékenységek, mint a közönségkapcsolatok (információk közzététele a tanszéki belső tájékoztatókban, saját könyvtári hírlevél kiadása, tanszéki könyvtári kalauz kiadása, az összekötő nevével, telefonszámával), valamint különböző továbbképzéseknek a könyvtárban való megtartása (amelynek során fel lehet hívni a figyelmet a könyvtár témába vágó adatbázisaira, speciális szolgáltatásaira).

A könyvtárosok segíthetik a könyvtári tanszéket a hallgatók toborzásában, értékeléseket adhatnak a gyakorlaton levő hallgatók teljesítményéről, közös kutatásokat folytathatnak a könyvtári tanszék oktatóival (különösen a kis és közepes nagyságú könyvtárakban lehetne esettanulmányokat végezni, hiszen ezek kevésbé vannak képviselve a szakirodalomban, mint a nagy egyetemi könyvtárak). Az oktatói munka is összekapcsolhatja a könyvtárat a tanszékekkel. A nagy gyakorlattal rendelkező, szakképzett könyvtárosok elsősorban óraadó tanárként (adjunct professor) hasznosíthatják magukat, ezáltal is növelve tekintélyüket és elmélyítve az oktatószemélyzettel való kapcsolataikat.

(Mándy Gábor)

96/312

BIGGS, Mary: Librarians as educators: assessing our self-image = Public Acc.Serv.Q. 1.vol. 1995. 1.no. 41-50.p.

Pedagógus-e a könyvtáros? - véleményünk saját magunkról

Besorolás -személyzeté; Könyvtárkép; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárpedagógia

A szerző azt fejtegeti, előnyös vagy előnytelen-e az a törekvés, hogy a felsőoktatási intézmények könyvtárosait az oktatószemélyzethez számítsák. Ez a rang valóban szerzett előnyöket

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a könyvtárosoknak, pl. a kutatói szabadságot, az egyetemi bizottságokban való részvételt vagy az életre szóló alkalmazást (tenure), de több hátránnyal is járt. A könyvtárosoktól tényleges oktatói munkát is elvárnak, különböző formális kötelességeik vannak (második diploma megszerzése és kutatói tevékenység olyan témakörökben, amelyeknek nincs könyvtári vonzatuk), és teljesítményüket hajlamosak leszűkíteni az oktatásra (a szakirodalmi ismeretek tanítására, az adatbázisok bemutatására), ez pedig önmagában tevékenységüknek csak elenyésző részét teszi ki. Mindent összevetve, az oktatói státusz elérésére irányuló mozgalom illogikus és problematikus volt, kínos helyzetekhez vezetett.

A szerzett jogok védelmére szükség lehet, de a felsőoktatási könyvtárosok számára ennél sokkal fontosabb lenne a saját könyvtárosképük újrafogalmazása, hogy azután ahhoz keressenek támogatást. Az új imázsnak része lehet, hogy a könyvtáros: a könyvtári folyamatok értője és a kulcsfontosságú ismereteket közvetítő oktatója; a szellemi szabadság őrzője; az egyre nehezebben áttekinthető szakirodalom értékelője, az egyéni igényekhez hozzáigazító szűrője stb. Az oktatói státusz helyett a könyvtárosnak ezekhez a szerepekhez van szüksége az állás biztonságára (pl. hogy a dokumentumok válogatásában szabadon, lelkiismerete szerint alkalmazhassa a szakmai szempontokat), pénzbeli támogatásra (pl. a szakmai konferenciákon való részvételhez), a továbbtanulás támogatására (olyan témakörökben, amelyek ténylegesen összefüggnek a könyvtári szolgáltatói vagy kutatói tevékenységgel).

(Mándy Gábor)

Lásd még 298-299, 304, 307

Marketing, közönségkapcsolatok

96/313
VESELÝ, Vlastimil: Internet jako prostředek pro online marketing. 1-2. = i. 38.roč. 1996. 1.no.; 2.no. 18-20.p.; 35-37.p.

Az Internet mint az online marketing eszköze. 1-2.rész

Marketing; Számítógép-hálózat

A cikk Alvin Tofflertől (1990) vett mottója frappánsan fejezi ki mondanivalójának lényegét: „Noha az információs hálózatokat eredetileg műszaki vagy adminisztratív eszközökként hozták létre, mégis mindinkább megmutatkozik, hogy ezek az eszközök a régi piacok megóvásának és újak szerzésének stratégiai eszközei, és hogy hasonló szerepet játszanak, mint amit a 19. században a vasút játszott az ipari fejlődés terén."

Az összes korábbi hálózathoz képest a marketing-információk közlésében az Internet egészen új fejezetet nyit. Az USÁ-ban és Kanadában 1995 folyamán az Internetnek máris 24 millió használója volt. Közülük a hálózat legnépszerűbb szolgáltatását, a WWW-t 18 millió 16 éven felüli polgár vette igénybe. Részadatokból következtetve: a WWW használatának több mint fele marketing célokat szolgál.

A WWW a korszerű marketing-filozófia két legfontosabb aspektusának tud megfelelni, nevezetesen a fogyasztók megcélozni kívánt csoportja választható ki általa, illetve interaktív dialógus bontatkoztatható ki segítségével.

Csehországban az Internethez való csatlakozásnak jó lehetőségei vannak: 1995 végén az országban 14842 számítógépes csomópont (összehasonlításként: Ausztriában 40694, Lengyelországban 15692, Magyarországon 11298, Szlovákiában 1992) közvetítette a hálózat adatait. A csomópontok száma egyre növekszik. Várhatóan csökkenni fognak az igénybevétel árai is, amelyek jelenleg jóval magasabbak, mint a fejlett országokban.

A világszerte megnyilvánuló törekvés, hogy a szervezetek és az egyének számára olyan fórumok keletkezzenek, amelyeken kifejthetik igényüket kereskedelmi és/vagy szakmai kapcsolatok létesítésére, Csehországban is visszhangra és megvalósításra talált azáltal, hogy a brünni műegyetem egyik szerverén virtuális információs parkot létesítettek. Ez a park (http://www.fce.vutbr.cz/vip/vipcz) lehetővé teszi a használó számára, hogy hozzáférhetővé tegye a termékeiről és szolgáltatásairól szóló legaktuálisabb informá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ciókat a bel- és külföldi piac potenciális megrendelőinek igencsak széles köre számára.

A cikk a továbbiakban bemutatja az említett szerver igénybevételének egyéb lehetőségeit is.

(Futala Tibor)

96/314

SPEAR, B.J.: Preparing pages for the Web = Online CDROM Rev. 19.vol. 1995. 6.no. 325-327.p.

Web-oldalak készítése - elvi szempontok

Gépi szövegszerkesztés; Hatékonyság; Public relations

A szerző, aki az Egyesült Királyság szabványügyi hivatalában működő kutatási és tanácsadó szolgálat (Search and Advistory Service) számára készített World Wide Web (WWW)-lapokat, tapasztalatait összegzi a cikkben.

Megállapítja, hogy a potenciális befogadó közönséget kevés szóval kell megnyerni. A honlapra (a „home page" sokféle magyar fordítása közül ez látszik felülkerekedni – a ref. megj.) egy kb. 50-szavas bemutatkozó szöveget célszerű elhelyezni. A honlap megtervezése döntő kérdés. Minthogy a WWW a legkülönbözőbb grafikus lehetőségeket nyújtja, nagy a kísértés, hogy a tervező gyerekes és komolytalan honlapot hozzon létre. Gyakori például, hogy a honlapon a szóbanforgó intézmény épületét és/vagy az intézmény vezetőjének arcképét jelenítik meg. Mind a kettő kerülendő gyakorlat. A honlapra legalkalmasabb kép megragadó, de egyszerű. Például a cég logója kevés, de erőteljes színnel. A megjelenő rövid szöveg tartalmazzon sok hipertext-kapcsolatot, a képernyő alján pedig legyen feltüntetve a saját szerzői jogi információ, az utolsó aktualizálás dátuma, valamint a postacím, a telefon, a fax és az e-mail cím.

A következő oldalakon is arra kell törekedni, hogy az érdeklődés ne lankadjon. Az egymást követő oldalakon legyen valami közös jelleg, ezzel hangsúlyozva az egyazon honlaphoz tartozást. Tartalmazzanak sok hipertext-kapcsolatot – így pl. a honlap mindenhonnan legyen elérhető.

A WWW-lapok készítéséhez alapvető jogi követelmények is kapcsolódnak:

– amikor egy WWW-lapon terméket vagy szolgáltatást ismertetünk, tüntessük fel a kapcsolódó jogi feltételeket is;

– az egész dokumentumra vonatkozóan jelezzük saját szerzői jogi adatainkat, illetve engedély nélkül ne tegyünk fel idegen dokumentumokat;

– semmilyen rágalmazónak, obszcénnek vagy erőszakosnak értelmezhető szöveget ne helyezzünk el WWW-lapon.

Célszerű a saját területünkhöz hasonló Web-oldalakat tanulmányozni, saját lapunk összeállításához belőlük ötletet meríteni. Ugyancsak célszerű üzembeállításuk előtt letesztelni a lapokat.

A kész lapokat egy megfelelő szolgáltatónál kell elhelyezni, pl. a Demon-nál vagy a Pipex-nél, amelyek az adatmennyiség arányában számítják fel a díjat. A lap „felküldését" megelőzően érdemes ellenőrizni, hogy a szolgáltató gép mennyire hozzáférhető. Végül (természetesen) mentést kell készíteni a felküldött HTML-nyelvű változatról. További tesztelés is ajánlatos: otthon a saját PC-ről is meg kell próbálni elérni új honlapunkat.

Amikor a lap már egy ideje nyilvánosan hozzáférhető, készítsünk statisztikát az érdeklődőkről. (Fontos azonban tudni, hogy egyes WWW-keresőszoftverek ezeket az adatokat meghamisíthatják!)

A WWW kiváló kereskedelmi reklámozó és ismeretterjesztő eszköz sok cég és szervezet számára – a lehetőségek maximális kihasználásából még nagyon messze vagyunk.

(Csabay Károly)

Lásd még 244

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

96/315
FLOWERS, Louise: Non-users of the Upper Goulsburn Library Service = Aust.Libr.J. 44.vol. 1995. 2.no. 67-85.p. Bibliogr. 18 tétel.

Upper Goulburn Library Service: kik nem használják a könyvtár szolgáltatásait?

Felmérés [forma]; Könyvtárhasználat; Regionális könyvtár

Az ausztráliai Upper Goulburn Regionális Könyvtári Szolgálat nagy földrajzi területet fed le, de ehhez képest kevesen használják. A vezetés úgy döntött, hogy a szolgáltatások jobb kihasználása érdekében adatokat gyűjt és felmérést készít azokról, akik nem használják a könyvtárat. A cikk ismerteti a felmérés munkatervét, lebonyolítását és eredményeit. Az eredményekből arra lehetett következtetni, hogy a jelenlegi nemhasználók 55-78%-a potenciális használónak tekinthető. A jövőben ezért szélesebb körben kívánják propagálni a szolgáltatásokat, és több, új technológiára épülő szolgáltatás bevezetését tervezik.

(Autoref.)

96/316
HYLAND, Peter - WRIGHT, Lynne: Profile of patrons and their use of CD-ROM database in an academic library = Aust.Libr.J. 44.vol. 1995. 2.no. 90-100.p.

CD-ROM használat használói csoportok szerint egy egyetemi könyvtárban

CD-ROM; Felmérés -forma; Szolgáltatások használata

A cikk bemutatja az ausztráliai Wollongong egyetem könyvtárának CD-ROM használóiról készített statisztikai adatokat. A használók jellemzőiről tájékoztató adatokat a számítógépes információkeresési rendszer programja készítette, a keresési bejelentkezések alapján. A felhasználói profil adataihoz a következő kérdések tartoznak: a használó státusa (látogató, oktató vagy hallgató), tanszéki hovatartozás, a beiratkozás jellege (teljes idős, ill. részidős hallgató), nyelvterület (angol, ill. nem angol), végül az adatbázis használatának célja. A cikk bemutat néhány statisztikai jelentést, és megvizsgálja a megfigyelt jellemzőket. Ezen kívül irányelveket is közread a rendszer által készített adatok kigyűjtésére és értelmezésére.

(Autoref. alapján)

96/317
NICHOLAS, Dave - COLGRAVE, Kate: Councillors and information: a study of information needs and information provision = Aslib Proc. 48.vol. 1996. 2.no. 37-46.p. Bibliogr.

Az önkormányzati képviselők információszükségletei és információellátása

Fenntartó szerv; Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Vezetők tájékoztatása

A szerzők Nagy-Britannia kb. 25 ezer tanácstagjának (önkormányzati képviselőjének) információhasználati szokásait mérték fel egy reprezentatív mintán. Áttekintik a téma szakirodalmát, a Maud bizottság 1967-es jelentésétől egy 1990-es parlamenti vizsgálóbizottság megállapításaig, hangsúlyozva, hogy a helyzetet eddig kevéssé tárták fel, és hogy a tanácstagokra zúduló információözön ellenére a tájékoztatásuk nincs megoldva. A kérdőíves felmérést egy 14 főre kiterjedő személyes kikérdezéssel egészítették ki. Az információszolgáltatók kiválasztásánál igénybe vették a brit könyvtáros egyesület jegyzékét

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(Library Association List of Local Authority Information Sources), valamint más, kormányzati forrásokat.

A vizsgálat feltárta a tanácstagok tájékozódásának leggyakrabban használt eszközeit (névjegyzékek, címtárak, pénzügyi adatok, konferencia-anyagok, a képzésre vonatkozó információ, szakértőkkel való konzultáció stb.). Kiderült, hogy minél tapasztaltabb a tanácstag, annál több forrást használ fel a munkájában. A tanácstag rendelkezésére álló források közül kiemelkednek a szakmai információs források (bizottsági jegyzőkönyvek és jelentések, a politikai pártok által terjesztett magazinok, hírlevelek és segédletek, kutatási jelentések és helyzetjelentések, helyi napi- és hetilapok, valamint a tanácsi választókörzetben és más tanácstagoktól kapott szóbeli tájékoztatások).

Az elektronikus információtároló és -feltáró eszközök használata (személyi számítógép, e-mail) meglehetősen gyér, de hagyományos iratrtartó szekrényeket csaknem mindenütt használnak. A külső információforrások közül messze a helyi közkönyvtárat említették a legtöbben (és szolgáltatásait pontosnak találták). Egyéb igénybe vett külső szervezetek: lakossági tanácsadó iroda (Citizen's Advice Bureau), segélyügyi és állampolgári jogi szervezetek (pl. Race Equality Council), sőt olyan szervezetek is, mint a lakótelepeket támogató bizottság (Commission for New Towns), a parkokat felügyelő alapítvány (Parks Trust) vagy a vidéki műemlékvédelmi tanács (Council for the Preservation of Rural England). A londoni tanácsi kutatóközpont (London Research Centre) is szolgáltat adatokat, vállal kutatást, valamint végez tanácsadást a londoni kerületi önkormányzatoknak (amelyek fenntartják). Könyvtára dokumentumellátást is végez, valamint naponta küldi szét témafigyelő jegyzékeit (referátumokkal). A Local Government Chronicle által terjesztett LGC Net online adatbázis országos és helyi kormányzati információkat tár fel.

A tanácstagok információellátását helyi irodák is segítik (ezek a szervezetek olykor más használók számára is szolgáltatnak információt) – általában 1-8 munkatárssal, heti 20-210 óra nyitvatartási idővel. Saját ismertető füzeteket adnak ki, néhol figyelőszolgálat, sajtókivágat-szolgáltatás is működik. Kézikönyvtáruk változó nagyságú (a legnagyobb kötetszám 20 ezer volt, nem számítva egy ilyen szerepet is vállaló, 300 ezer kötetes közkönyvtárat). Egyes helyeken számítógépes, ill. CD-ROM adatbázisokat is használnak (pl. Dialog, Data-Star, ESA-IRS). Jelentékeny volt a könyvtárközi kölcsönzés igénybevétele. Sokan hasznosnak találták az új tanácstagokat felkészítő tanfolyamokat.

(Mándy Gábor)

96/318

SÜHL-STROHMENGER, Wilfried: Die Erwartungen von Wissenschaftler(innen) an Informationsdienstleistungen und Informationsmanagement einer Universitätsbibliothek. Bericht von einer Erhebung an der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg im Breisgau = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 1.no. 23-46.p. Bibliogr. 8 tétel.

A kutatók elvárásai a tájékoztatási szolgáltatásokkal és az információ szervezésével kapcsolatban egy egyetemi könyvtárban. Beszámoló a freiburgi Albert-Ludwigs Egyetemen folytatott felmérésről

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Kutatás információellátása; Kutató -mint olvasó; Szolgáltatások

A freiburgi Albert-Ludvig Egyetemen felmérték az oktatók elvárásait a könyvtár számítógépes információs szolgáltatásaival szemben.

Az egyetem számítógépes hálózata 1978-1991 között épült ki. Az InfoBase elnevezésű szerver közvetítésével az egyetem számtalan pontjáról elérhetők egyrészt a helyi, másrészt a külső adatbázisok. (A nemzeti bibliográfiák, könyvjegyzékek, folyóirat-katalógusok stb. mellett a szaktudományok adatbankjai: Biosis, GeoRef, PsycLIT Psyndex, Medline stb.) A Központi Könyvtár Információs Központjában 11 kutatóhely áll rendelkezésre, ahol az InfoBase hálózatába kapcsolt adatbázisokon kívül is elérhető számos más bibliográfiai adatbank. Az olvasóteremben berendezett PC-park lehetőséget ad a nem bibliográfiai számítógépes publikációk (pl. szöveges adatbázisok, multimédiák, oktatási programok stb.) használatára is. Akiben tehát készség van a számítógépes információkeresésre, annak számára az eszközök is rendelkezésre állnak. Igaz viszont, hogy a rendelkezésre álló

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatbázisok gazdagsága szakterületenként különböző: egyes szakok (orvostudomány, természettudományok, műszaki ismeretek, közgazdaságtudomány) részére sokkal gazdagabb számítógépes információszolgáltatás áll rendelkezésre, mint a szellemtudományok és a társadalomtudományok művelői számára. Különösen hátrányos helyzetben van e téren a filozófia, a történelem, a nyelvtudomány és a teológia.

1995 június-júliusában az egyetem 2200 tudományos munkatársának küldtek ki kérdőívet, ebből 859 érkezett kitöltve vissza (40%). A szakok közötti megoszlás megfelelt a személyi létszám tényleges arányainak.

A megkérdezettek többsége (75%) úgy véli, hogy a saját szakterületén megfelelő kínálatot nyújtanak a számítógépes információs szolgáltatások, bár a hozzáférés lehetőségét csak 55% látja problémátlannak. A szellemtudományok és a társadalomtudományok terén is használhatóke a számítógépes információk? A megkérdezettek 19%-a, (a filozófiai fakultások kutatóinak 30%-a) erősen kételkedik ebben. Az előbbiekből következik, hogy bár a megkérdezettek többsége (86%) a számítógépes információk szerepét saját szakterületén fontosnak tartja, a filozófiai és jogtudományi fakultások tagjainak nagy része viszont nem tartja különösen jelentősnek. A felmérésből kiderült, hogy a nyomtatott információhordozót jobban kedvelő kutatók aránya mindössze 18%. (A filozófiai fakultáson 30%). A kedvező nyilatkozatoknak azonban némileg ellentmond, hogy a legújabb kutatási eredményekhez való hozzájutást illetően csak 37% nevezte meg a számítógépes információszolgáltatást.

Kinek a feladata a hallgatók bevezetése a számítógépes információkeresésbe? Az oktatóké? Ez a kérdés megosztotta a válaszolókat: a megkérdezettek fele elfogadja, a másik fele elutasítja ezt a feladatot.

A megkérdezettek túlnyomó többsége (85%) már végzett önálló számítógépes keresést, a legtöbben (55%) az InfoBase használatával. Mivel az InfoBase a könyvtárban is és az egyetem más pontjain is használható, ebből az adatból a használat helyére nem lehet következtetni. Rajtuk kívül 16% keresett adatot a könyvtári információs központban, 13% pedig a kari vagy intézeti könyvtárakban. Otthon csak 1,5% használt irodalomkereséshez számítógépet. Az igénybevevők 58%-a természetesnek tartja az Internet használatát is.

A könyvtár az elmúlt években sokat tett a számítógépes szolgáltatások fejlesztése érdekében. A megkérdezettek 85%-a szerint a jövőben még határozottabban tovább kell folytatnia az ilyen irányú tevékenységét. Mi a fontosabb: a hagyományos dokumentumok gyűjtése, őrzése és szolgáltatása vagy a számítógépes információs szolgáltatás? A megkérdezetteknek csak 24%-a foglalt állást a hagyományos dokumentumok mellett.

A tájékoztatók („info-specialisták") tevékenységével nem teljesen elégedettek az egyetem dolgozói. 40% úgy látja, hogy nem ismerik eléggé a használók információs igényeit, 44% pedig gyakrabban is használná az eszközöket, ha a tájékoztató könyvtárosok megengednék nekik.

A felmérés tanulságaként a következőket állapították meg:

– Szükség lenne célirányos információs managementre, amely brosúrákon, elektronikus postán és személyes kapcsolatokon keresztül segítené a használókat. A szakreferensek ilyen irányú tevékenységét meg kell erősíteni.

– Ki kell építeni a számítógép használatának oktatását, a számítógépes információ keresésbe való bevezetés gyakorlatát.

– Az egyéni használóknak több segítséget kell nyújtani.

(Katsányi Sándor)

Lásd még: 243

Olvasáskutatás

96/319

DELIN, Catherine R. - DELIN, Peter S. - CRAM, Laura: Patterns and preferences in recreational reading = Aust.Libr.J. 44.vol. 1995. 3.no. 119-131.p. Bibliogr.

Szórakoztató irodalom: olvasási szokások és ízlések

Olvasásvizsgálat

Dél-Ausztrália Egyetemén (University of South Australia, Adelaide) dolgozó pszichológus, szociológus kollégák 90 egyetemi hallgatót

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és 178 felnőtt városi lakost kérdeztek ki olvasási szokásaikról, illetve ezeket néhány demográfiai, szociológiai és személyiséglélektani jellemzőjükkel vetették egybe.

Mint bevezetőjükben utalnak rá, az olvasást világszerte visszaszoruló tevékenységként írják le, de alapvető kutatásokat csak évtizedekkel korábban végeztek (Berelson, 1949 és Kling, 1982). A szerzők korábban az önsegítő irodalom keresettségét kutatták, eredményeik szerint az ilyen könyveket olvasók képzettebbek, jobban élvezik az életet, kevésbé deprimáltak, de az EPI (Eysenck Personality Inventory) skálán magasabb neurotikus pontszám jellemzi őket.

A tárgyalt vizsgálat céljai között a hallgatói és a lakossági minta összevetése, az olvasói preferenciák felderítése, valamint a személyiségjellemzők és az olvasási szokások közötti összefüggések felderítése álltak. Eszközként egy kérdőívet és három attitűdskálát alkalmaztak.

A minta (90 egyetemi hallgató és 178 felnőtt, városi lakos) fele érettségizett, 20%-nak főiskolai vagy egyetemi diplomája volt, 10%-a a legszegényebb réteghez tartozott, 7% egyedül élt, de a válaszolók több mint 2/3-a olyan háztartásban lakott, ahol kettőnél többen élnek együtt, négyötöd legalább havonta egyszer olvas, s a teljes minta átlagban évente 21 könyvet olvasott el. (Egy könyvet már olvasottnak minősítettek, ha a megkérdezett legalább egyharmadát elolvasta.)

Az eredményekből az derült ki, hogy általában a nők több időt szentelnek az olvasásra, mint a férfiak, az életkor előrehaladtával növekszik az olvasásra fordított idő, de a legtöbb könyvet mégiscsak a 26-40 évesek generációja olvasta el a vizsgált időszakban.

A kedvelt olvasmányok kategóriáit tallózva megállapítják, hogy az ismeretterjesztő és tudományos művek, a történelmi regények, a szerelmes történetek, továbbá a vallás, a hobbi, a fantázia és a háztartással kapcsolatos tudnivalók jelentik az olvasói érdeklődés legfontosabb csomópontjait. Horrort és okkult könyveket csak az egyetemi hallgatók vallottak be az utolsó olvasmányaik között.

Egy váratlan összefüggésre is fény derült: az olvasásra fordított idő gyenge egészségi állapottal állt egyenes arányban. A férfiakat inkább a hobbi jellegű olvasmányokkal és a közvetlen tanulással lehet jellemezni, a nőket pedig az ügyességet fejlesztő és szerelmes könyvek vonzották, a hallgatók értelemszerűen több tudományos könyvet vettek kezükbe, s az alacsony jövedelműek körében a misztikus irodalomnak is volt keresettsége.

Az életrajzot, önéletrajzot kedvelők EPQ (Eysenck Personality Questionnaire) skáláján a hazugság faktor (a társadalmi kívánatosság mértéke) magas pontszámmal volt jellemezhető, a történelmet és a politikát olvasók extravertáltnak minősültek, a hobbit olvasók kevésbé tűntek segítőkésznek, a horrort kedvelők érzelmi támogatást keresnek és a pszichotikus skálán is magas a pontszámuk.

Az olvasás gyakran a menekülés eszköze, kikapcsolódást, családi, otthoni együttlétet feltételez, másodsorban élvezetet jelent. Általában negatív összefüggést mutat az extraverzióval, és végül ugyancsak fontos motívum az egyre nagyobb tudás megszerzése. Mindkét csoportban jelentős mértékű volt a kikapcsolódó jellegű olvasás.

A 60 év felettiek több időt fordítanak az olvasásra, de az elolvasott könyvek száma csak kevéssel haladta meg a 26-40 évesek teljesítményét, akik viszont szélesebb érdeklődési skáláról tettek bizonyságot. Az elolvasott művek kategóriáinak elemzése után nyilvánvaló, hogy a tanulás, a műveltség fontosabb a fiatalok számára, holott ők már az elektronikus médiával nőttek fel.

Az olvasók figyelmét maguk a szerzők is nyomatékosan felhívják arra, hogy a fenti kutatás egy elméletileg nem különösen előkészített, felderítő jellegű vizsgálat volt, amelynek eredményeit (már csak a vizsgálati minta fogyatékossági miatt is) csak további, longitudinális jellegű kutatással kiegészítve lehetne megalapozottnak tekinteni.

(Nagy Attila)

Lásd még 328, 332

Használók képzése

96/320

BRUCE, Christine Susan: Information literacy: a framework for higher education = Aust.Libr.J. 44.vol. 1995. 3.no. 158-170.p. Bibliogr. 31 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Információs jártasság: a felsőoktatás feladatai

Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Továbbképzés

Az információs jártasság kérdése már sok éve foglalkoztatja a könyvtáros társadalmat. Ezen ismeretek fontosságát ma már a felsőoktatásban is elismerik. A cikkben felvázolt elméleti keret összefoglalja a téma fontos elemeit, elsősorban az oktatók és a vezetés számára. A tanulmány három fontos területet vizsgál: az információs jártassági oktatás lehetséges eredményeit (felvázolva a jártasság jellemzőit), az oktatás természetét és a felelősök (pl. tájékoztatási szolgáltatások, oktatók, személyzeti fejlesztők, tanulási tanácsadók) potenciális szerepét a személyzet és a hallgatók felkészítésében.

(Autoref.)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 241-242, 255, 258, 278, 286, 292, 316, 327

Kommunikációs technikák

96/321
PAGELL, Ruth A.: The virtual reference librarian: using desktop videoconferencing for distant reference = El.Libr. 14.vol. 1996. 1.no. 21-26.p.

A virtuális referensz-könyvtáros: számítógépes video-konferencia távoli tájékoztatásra

Egyetemi könyvtár; Tájékoztató munka; Távközlés; Videotechnika

A cikk érdeklődésének központjában a kisszámítógépekre épülő videokonferencia áll, amely a számítógép, a multimédia és a távközlés „összeházasítására" épül. A videokonferenciát jelenleg a kereskedelmi életben az üzleti utazások kiváltására, a felsőoktatásban pedig távoktatásra használják. A cikk az Emory Egyetem (Atlanta, GA) két intézménye (Center for Business Information és Goizueta Business School) közötti videokonferencia-kapcsolat létrehozását ismerteti, amelyet távoli referensz-szolgáltatásra kívántak felhasználni, beleértve a konzultációt, a dokumentációt, a képzést és a CD-ROM adatbázisok megosztását. A cikk röviden vázolja a szükséges technológiát, ismerteti az Emory egyetem kísérleteit, és tárgyalja azokat a megfontolandó szempontokat, amelyek elengedhetetlenek a könyvtárak vagy tájékoztatási központok videokonferencia-alkalmazásainak sikeres megvalósításához.

(Autoref.)

Lásd még 274, 298

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

96/322
FURNESS, Karen L. - GRAHAM, Margaret E.: The use of information technology in special libraries in the UK = Program. 30.vol. 1996. 1.no. 23-37.p. Bibliogr. 17 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A számítógépesítés helyzete a brit szakkönyvtárakban

Felmérés [forma]; Számítógépesítés; Üzemi szakkönyvtár

Az Egyesült Királyságban 1994. augusztus-szeptemberben a vállalati, kormányzati és egészségügyi szektor 170 könyvtárában végeztek felmérést az információs technológia használatáról. A vizsgált könyvtárak 95 százaléka felhasználja a számítástechnikát a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások valamilyen területén, akár a munkafolyamatok gépesítésére, akár adatbázisokban való keresésre. A cikk ismerteti a felmérés eredményeit, s a jelenlegi helyzet bemutatásán kívül a szakkönyvtárak gépesítési terveire is kitér.

(Aurtoref.)

Könyvtárépítés, -berendezés

96/323
RASCHE, Monika: „Jeder Blick ein Ereignis, jeder Schritt ein Abenteuer, jeder Stuhl ein Wagnis" - der Neubau der Stadtbücherei Münster = Bibliothek. 19.Jg. 1995. 3.no. 362-370.p.

Res.angol és francia nyelven

A Münsteri Városi Könyvtár új épülete

Könyvtárépület -közművelődési; Városi könyvtár

1994-ben Münster városa, alapításának 1200. évfordulójára új városi könyvtárat avatott. Az épület a kompromisszumok nélküli modern architechtúra ellenére igen jól illeszkedik a környezet épületeinek stílusához. Két autonóm, de összekapcsolt szárnya meglepően, de jól funkcionálva képviseli a háromrészes könyvtár koncepcióját. Egyéves intenzív használat tapasztalatai alapján elmondható, hogy jó lenne, ha a münsteri városi könyvtár kivételesen merész építészeti megoldásai arra ösztönöznék az építészeket, hogy a funkcionális, ámde gyakran unalmas „dobozok" helyett újszerű, izgalmasabb épületeket tervezzenek.

(Autoref.)

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 249

Szakértő rendszerek

96/324
ABATE, Anne K.: Document delivery expert = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 6.vol. 1995. 2.no. 17-29.p.

Szakértő rendszer a dokumentumszolgáltatási (és beszerzési) döntések támogatására

Dokumentumszolgáltatás; Szakértő rendszer; Szakkönyvtár -jogtudományi

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikk egy szakértő rendszer megtervezéséről számol be, amelyet egy jogi cég könyvtárában dokumentumkérési döntések támogatására hoztak létre. A rendszer a VP-Expert nevű keretszoftver felhasználásával készült. A szerző először a szakirodalom alapján áttekinti a szakértő rendszerek könyvtári használatát, majd bemutatja az ismeretbázis megszerzésére és reprezentálására használt módszereket. A függelékben a szakértő rendszer tényleges szabályzó mechanizmusát is közreadja. A rendszer pontosságának javítása céljából javaslatokat tesz a szabályok kibővítésére.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/325
SU, Shiao-Feng - LANCASTER, F.W.: Evaluation of expert systems in reference service applications = RQ. 35.vol. 1995. 2.no. 219-228.p.

Szakértő rendszerek referensz-munkában való felhasználásra: két rendszer értékelése

Hatékonyság; Kísérlet; Referensz; Szakértő rendszer

Két, forrástájékoztatásra szolgáló szakértő rendszert értékeltek, összehasonlítva őket egy gyakorlott referensz-könyvtáros teljesítményével. Ehhez viszonyítva az egyik rendszer 80 százalékos, a másik csak 40 százalékos teljesítményt nyújtott. Az előzetes referensz-gyakorlattal rendelkező hallgatók ugyanolyan jól elboldogultak gépi segítség nélkül, mint az automatizált rendszerek segítségével. Azok esetében, akik semmilyen előzetes gyakorlattal sem rendelkeztek, csak az egyik rendszer tudott a források kiválasztásán javítani.

(Autoref.)

Számítógép-szoftver

Lásd 286

Elektronikus könyvtár

96/326
EBNER, Dieter: Living textbook on the Internet: a call to collaborate = J.Interlibr.Loan.Doc.Del. Inf.Supply. 6.vol. 1995. 1.no. 29-39.p. Bibliogr. 5 tétel.

„Élő tankönyv" létrehozásának lehetősége az Interneten: felhívás együttműködésre

Elektronikus publikáció; Számítógép-hálózat; Szerkesztés -tudományos kiadványoké

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az információs társadalomnak arra kell törekednie, hogy a jelenleg könyvek és folyóiratok révén közreadott ismereteket elektronikusan és strukturált formában, mintegy „élő tankönyvként" tegye elérhetővé. Erre szolgálna a *Living Textbook* (a továbbiakban: LT). Az LT-t a tervek szerint strukturált, teljes szövegű adatbázisként elektronikus hordozón teszik majd közzé, tartalma bármikor megváltoztatható, aktualizálható lesz, vitatkozó megjegyzések fűzhetők hozzá.

A jelenlegi klasszikus információtárolás számos hátránnyal jár (egy-egy téma irodalmának szóródása számos kiadványban; korrekciókra vagy vitákra alig van lehetőség stb.). A kiadványok és információk áradatában a bibliográfiai adatbázisok némi rendet teremtenek, de a tárgy szerinti keresés eredményessége mindmáig igen esetleges. További hátrány a kézirat leadása és a nyomtatásban való megjelenés között eltelő idő, amelyet csak növel a lektorálás. Ráadásul a lektorálás nem demokratikus: néhány bevett szaktekintély dönt a publikálásról.

Az LT-be kerülő írásokat nemzetközileg elismert osztályozási rendszer segítségével ismeretágakba sorolják majd. Egy-egy ismeretág tartalmának gondozását tudományos intézmények vállalják fel. A témafelelős szakemberek (témánként egy vagy több) az ismeretágat tovább bontják, majd meglévő bibliográfiai adatbázisok alapján folyamatosan feltöltik meglévő irodalommal illetve az időközben készült művekkel. A szerzőkre is számítanak, hogy írásaik jegyzékét elkészítik és a műveket géppel olvasható formában mellékelik. Célszerű formátum lenne erre a hipertext, amely ugrópontokat kínálna a kapcsolódó írásokhoz.

Az LT-nél frissebb, aktuálisabb információkat tartalmaz majd az „élő folyóirat" (Living Journal, LJ), amelyből az írások egy idő után átkerülnek az LT-be.

Az LT fő előnye a vita lehetősége lesz. A vitákban hivatkozni lehet az írások egészére, vagy csak bizonyos fejezetekre illetve bekezdésekre, azok sorszámát megadva. A témafelelősök gyenge színvonaluk miatt akár törölhetnének is írásokat, de erre nem fog sor kerülni, mivel a gé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pi tárolás igen olcsó. Mindössze „nem ajánlott" jelzéssel látják majd el az illető művet.

A rendszer minden használójának (akár szerző, akár olvasó) regisztráltatnia kell magát egy intézménynél, ahol egyedi azonosítót és jelszót kap. Mind az LT-ben, mind az LJ-ben bárki elhelyezheti publikációját. Minden olvasó kommentárt fűzhet a publikációkhoz. A témafelelősöknek viszont minősíteniük, osztályozniuk kell az írásokat. A rendszer a későbbiekben regisztrálja, hogy hányan használták az egyes műveket, az olvasókat pedig bátorítja arra, hogy értékeljék az olvasottakat. Kereséssel akár eleve ki lehet szűrni azokat a publikációkat, amelyekhez nem fűztek vagy egy bizonyos használó nem fűzött megjegyzéseket.

A hagyományos kiadói tevékenységhez hasonlóan a szerzők díjazás nélkül bocsátják írásukat az LJ vagy az LT rendelkezésére, vagy fizetnek is a közlésért. A bevett lapok a későbbiekben feltehetőleg szívesen fogadják majd az LJ-ben már vitára bocsátott írásokat. A kapott megjegyzéseket a szerzők a minőség jelzésére csatolhatják is írásukhoz. Nem várható, hogy az LT vagy az LJ azonnal felváltja a hagyományos kiadványtípusokat, azok anyagát ezért integrálni kell az LT-be. Ennek többnyire nincs akadálya, mert a szövegek szövegszerkesztővel készülnek. A művek használata után járó díj elszámolását még ki kell dolgozni.

Az LT-adatbázis feltöltéséhez a világ szakembereinek együttműködésére van szükség. Most keresik a megfelelő kliens-szerver szoftvert. Arra számítanak, hogy az LT minden szakterületen és minden oktatási szinten célszerűen lesz alkalmazható, és különösen a fejlődő országok számára lesz majd hasznos.

Hasonló vállalkozások már vannak: a Xanadu projekt (nem mindenki publikálhat benne), a Global Network Academy (hipertextben írott tankönyvek, virtuális iskolák vehetnek részt benne, szintén korlátozottan nyilvános), a szerzői jogi védelem alá nem eső interpédiák (Interneten közzétett enciklopédiák), a grazi egyetem Hyper-G projektje, vagy akár a WWW (ebben nincs minősítési rendszer).

(Hegyközi Ilona)

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

96/327
BARDEN, Philip: Multimedia document delivery - the birth of a new industry = Online CDROM Rev. 19.vol. 1995. 6.no. 321-323.p.

Multimédia kiadás - egy új iparág születése

Elektronikus publikáció; Multimédia; Számítógép-hálózat

A WWW elterjedése következtében felül kell vizsgálni az információ megjelenítésének és szolgáltatásának alapvető mechanizmusait. A szöveg, hang és a kép a WWW információs objektumainak integráns részévé vált. Mindennek még az is feltétele volt, hogy a PC-k száma elérje a kritikus tömeget, illetve, hogy az átlagos PC képes legyen grafikus, képi és hanganyagok kezelésére.

Az elektronikus publikálás története a 70-es években, a bibliográfiai adatbázisok megjelenésével kezdődött. Ekkor vált világossá, hogy a számítástechnika és a távközlés a könyvtáritájékoztatási szakmában is teret nyer majd. A teljes szövegű adatbázisok gondolata a 70-es évek végén jelent meg, elterjedésük a vártnál lassúbb volt. Az ASCII formátumú szövegekről kiderült, hogy nem tudják utánozni az akadémiai folyóiratok külső megjelenését. A 80-as évek közepén a szkennelési és optikai tárolási technológia révén a kép lett az elektronikus publikálási törekvések fő jellemzője. Az ADONIS program volt az első, amely a hagyományos folyóiratokhoz való képi hűség mellett az összetett indexe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lési és visszakeresési problémákat is megoldotta. CD-ROM-on terjesztették, ami kézenfekvő megoldás volt, de a 80-as évek végén felmerültek a hálózatba kapcsolás nehézségei.

Az elektronikus folyóiratok szolgáltatási (és egyben tartalmi) modelljeit John Tagler nyomán a következőképpen összegezhetjük:

1. bibliográfiai adatok (CAPCAS),
2. egy bizonyos folyóirat elektronikus hozzáférhetősége (Nuclear Physics),
3. meglévő folyóirat továbbfejlesztett változata hipertext-ugrópontokkal (Immunology Today Online),
4. teljes szövegek tömeges szolgáltatása elekronikus folyóirat formájában (a TULIP-modell; optikai jelolvasással bevitt, szerkesztetlen ASCII szövegek és bittérképezéssel rögzített 300 dpi-s képek).

Az *UnCover* és az *Inside Information* szolgáltatás (nagy, teljes szövegű folyóiratcikk-adatbázisok) alapján ma már elképzelhetővé vált, hogy a könyvtárak csak a virtuális állományra törekedjenek. Egyre több kiadó teszi közzé multimédiacímeit CD-ROM-on. Az Elsevier és az OCLC 1995 végére 1000 folyóirat közzétételét jelentette be a 4. pontban ismertetett formátumban. Ez jól illusztrálja, hol tart ma az elektronikus publikálás: a kísérleti időszakról áttér a piaci működésre.

Technológiai oldalról a következők jelentették a húzóerőt: a szkennelési technológia és a nagy feloldóképességű képernyők fejlődése, a PC-k széleskörű hozzáférhetősége és használata, a hálózat bővülése és a sávszélesség növekedése, a forrásmegosztás terjedése, a nagymennyiségű számítógépes tárolási kapacitás árának esése.

A WWW, valamint a sokra képes böngésző szoftverek újfajta, többféle hordozóra (hang, video, „virtuális" objektumok) kiterjedő programokhoz vezettek az Egyesült Államokban (Digital Libraries Initiative, Informedia Digital Video Library Project, Stanford Integrated Digital Library Project, Digital Library Project, Alexandria Digital Library Project). Az Egyesült Királyságban 15 millió fontot szánnak egy elektronikus könyvtári programra, amely sokféle célra ad majd támogatást, többek között egy virtuálisvalóság-melléklettel rendelkező archeológiai multimédia-folyóiratra és a *SuperJournals* projektre.

A jövőben a technológiai fejlődés következtében a szakmai információszolgáltatás termékei és a szolgáltatás módjai is radikálisan meg fognak változni. Az előfizethető elektronikus multimédia-folyóiratok cikkei videobetéteket és audiokommentárokat tartalmaznak majd. A WWW-n létrejöhetnek majd egyes szakterületek videokönyvtárai, amelyekből továbbszerkeszthető felvételeket lehet majd megvásárolni.

A szakmai tájékoztatásban újfajta megközelítés válik szükségessé:

1. az elektronikus címtárak nemcsak a folyóiratokat és azok tartalmát tárják fel, hanem az új információs objektumokat és azok kapcsolódási pontjait is tartalmazzák majd,
2. az elektronikus publikációk lektorálásakor a tartalom mellett a formátum eredetiségét is figyelembe kell venni,
3. a könyvtári-tájékoztatási szakmának át kell értékelnie feladatkörét (a visszakeresés mellett újracsomagolás),
4. a multimédiának a szakmai tájékoztatás integráns részévé kell válnia,
5. a vállalkozóknak fel kell ismerniük az új technológiában rejlő lehetőségeket.

(Hegyközi Ilona)

96/328

BILINSKI, Lucjan: Ksiazki, które wstrzasnely powojenna Europa = Poradnik Bibl. 1996. 1.no. 1-10.p. Bibliogr.

Könyvek, amelyek megrázták a háború utáni Európát

Könyvkiadás

1986-ban a nyugati tudósok és írók egy csoportja azáltal kívánt segítségére lenni a kelet-európai íróknak és kiadóknak, hogy jegyzékbe szedte azokat a műveket, amelyek a második világháború utáni időszakban mély benyomást tettek az emberekre, s ezáltal hozzájárultak a jaltai megállapodások keltette akadályok leküzdéséhez.

Ez a kezdeményezés nyert keretet az ún. *East European Publishing Project*-ben, amelynek 100 műből álló jegyzéke még kiegészült további 16 olyan művel, amely ugyan már a második világháború előtt jelent jelent meg, de igazi hatását a háború után fejtette ki. A véglegesnek tekintett jegyzéket a *The Times Literary Supple-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ment tette közzé az 1995. évi frankfurti Nemzetközi Könyvvásár megnyitása előtt egy nappal (október 6-án).

A közzétett jegyzék csoportosítása: könyvek a második világháború előttről (16 cím), a 40-es évek könyvei (21 cím), az 50-es évek könyvei (26 cím), a 60-as évek könyvei (23 cím), a 70-es évek könyvei (15 cím), végül a 80-as évek könyvei (15 cím). A jegyzékben – a szépirodalmi alkotásokon kívül – főként társadalomtudományi, ezen belül filozófiai, közgazdasági, szociológiai és pszichológiai művek szerepelnek.

Az alábbiakban – szerzőik betűrendjében – közöljük a szóban forgó „csúcsműveket" (zárójelben közölve azt is, hogy melyik évtizedben jelentek meg):

ARENDT, Hannah: Eichman in Jerusalem (60); The Origins of Totalitarizm (50). – ARON, Raymond: L'opium des intellectuels (50); Mémoires (80). – ARROW, Kenneth: Social Choice and Individual Values (50).

BARTHES, Roland: Mythologies (50). – BEAUVOIR, Simone de: Le deuxieme sexe (40). – BELL, Daniel: The Cultural Contradictions of Capitalism (70); The End of Ideology (60). – BERGER, Peter: The Capitalist Revolution (80). – BERLIN, Issaiah: Four Essays on Liberty (60); Russian Thinkers (70). – BLOCH, Marc: Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien (40). – BOBBIO, Norberto: Il futuro della democrazia (80). – BRACHER, Karl Dietrich: Die totalitäre Erfahrung (80). – BRAUDEL, Fernand: La méditerranée et le monde méditerranée a l'époque de Philippe II. (40). – BURNHAM, James: The Managerial Revolution (40).

CAMUS, Albert: Carnets (60); L'étranger (40); Le Mythe de Sisyphe (40). – CANETTI, Elias: Masse und Macht (60). – CHURCHILL, Winston: The Second World War (50). – COHN, Normann: The Pursuit of the Millennium (40). – COLLINGWOOD, R.C.: The Idea of History (40).

DAHL, Robert: Who Governs? Democracy and Power in an American City (60). – DJILAS, Milovan: The New Class. An Analysis of the Communist System (50). – DOUGLAS, Mary: Purity and Danger (60). – DWORKIN, Ronald: Taking Rights Seriously (70).

EATWELL, John: The New Palgrave (80, társszerzők: MILGATE, Murray és NEWMAN, Peter). – ELLADE, Mircea: Images et symboles (50). – ERICSON, Eric: Gandhi's Truth (60); Young Man Luther (50).

FEBVRE, Lucien: Combats pour l'histoire (50). – FOUCAULT, Michel: Histoire da la folie a l'age classique (60). – FRIEDMAN, Milton: Capitalism and Freedom (60). – FROMM, Erich: Der Furcht vor der Freiheit (40).

GALBRAITH, Kenneth John: The Affluent Society (50). – GEERTZ, Clifford: The Interpretation of Cultures (70). – GELLNER, Ernest: Nations and Nationalism (80). – GERSCHENKRON, Alexander: Economic Backwardness in Historical Perspective (60). – GOFFMAN, Erving: The Presentation of Self in Everyday Life (50). – GRAMSCI, Antonio: Quaderni del carcere (60).

HART, Lionel Herbert: The Concept of Law (60). – HAVEL, Václav: Living in Truth (80). – HAWKING, Stephen: A Brief History of Time (80). – HAYEK, Friedrich: Die Verfassung der Freiheit (60). – HIRSCHMAN, Albert: Exit, Voice and Loyality (70). – HORKHEIMER, Max: Dialektik der Aufklärung (40, társszerző: ADORNO, Theodor W.).

JACOBS, Jane: The Death and Life of Great American Cities (60). – JASPERS, Karl: Der philosophische Glaube (40). – JUNG, Carl Gustav: Erinnerungen, Träume, Gedanken (60).

KENNEDY, Paul: The Rise and Fall of the Great Powers (80). – KOESTLER, Arthur: The God That Failed. Six Studies in Communism (50, társszerző: CROSSMAN, Richard); Darkness at Noon (40). – KOLAKOWSKI, Leszek: Glówne nurty marksizmu (70). – KUHN, Thomas: The Structure of Scientific Revolutions (60). – KUNDERA, Milan: The Book of Laughter and Forgetting (80). – KÜNG, Hans: Christ Sein (70).

LE ROY, Ladurie Emanuel: Les paysans de Languedoc (60). – LEVI, Primo: I sommersi e i salvati (80); Se questo e un uomo (50). – LÉVI-STRAUSS, Claude: La pensée sauvage (60); Tristes tropiques (50). – LORENZ, Konrad: Das sogenannte Böse (60).

MALRAUX, André: La condition humaine (40). – MILOSZ, Czeslaw: Zniewolony umysl (50).

NEUMANN, Franz: Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism (40). – NOZICK, Robert: Anarchy, State and Utopia (70).

ORWELL, George: Animal Farm (40); Nineteen Eighty-four (40).

PASTERNAK, Boris: Doktor Zsivágó (50). – PENROSE, Roger: The Emperor's New Mind (80). – POLANYI, Karl: The Great Transforma-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tion (40). – POPPER, Karl: The Open Society and Its Enemies (40).

RAWIS, John: A Theory of Justice (70). – RIESMAN, David: The Lonely Crowd (50). – RORTY, Richard: Philosophy and the Mirror of Nature (80).

SAMUELSON, Paul: Economics (40). – SARTRE, Jean-Paul: L'existentialisme est un humanisme (40). – SCHELLING, Thomas: The Strategy of Conflict (60). – SCHOLEM, Gershom: The Messianic Idea in Judaism... (70). – SCHUMACHER, Ernst Friedrich: Small is Beautiful (70). – SCHUMPETER, Joseph: Capitalism, Socialism and Democracy (40). – SCITOVSKY, Tibor: The Joyless Economy (70). – SEN, Amartya: Resources, Values and Development (80). – SIMON, Herbert: Models of Man, Social and Rational (50). – SKINNER, Quentin: The Foundations of Modern Political Thought (70). – SNOW, C.P.: The two Cultures and the Scientific Revolution (50). – STERN, Fritz: The Politics of Cultural Despair (60). – STRAUSS, Leo: Natural Right and History (50).

SZOLZSENYICIN, Alekszander: The Gulag Archipelago (70).

TALMON, J.L.: The Origins of Totalitarian Democracy (50). – TAYLOR, A.J.P.: The Struggle for Mastery in Europe (50). – THOMAS, Keith: Religion and the Decline of Magic (70). – THOMPSON, E.P.: The Making of the English Working Class (60). – TOYNBEE, Arnold: A Study of History (50).

WALZER, Michael: Spheres of Justice (80). – WITTFOGEL, Karl: Oriental Despotism (50). – WITTGENSTEIN, Ludwig: Philosophische Untersuchungen (50). – WRIGHT, Martin: Power Politics (40).

A 2. világháború előtt megjelent művek: BERTH, Karl: Credo. – BLOCH, Marc: A feudális társadalom. – BUBER, Martin: Én és te. – FREUD, Zygmunt: A kultúra mint a szenvedések forrása. – HEIDEGGER, Martin: A lét és az idő. – HUIZINGA, John: A középkor ősze. – HUXLEY, Aldous: A szép új világ. – KAFKA, Franz: A kastély. – KEYNES, John Maynard: Általános foglalkoztatás-, kamat- és pénzelmélet; A béke közgazdasági következményei. – ORTEGA Y GASSET, Jose: A tömegek lázadása. – POPPER, Karl: A tudományos felfedezés logikája. – WITTGENSTEIN, Ludwig: Logikai-filozófiai kézikönyv.

(Futala Tibor)

96/329

WALRAVENS, Hartmut: The role of Books in Print in the Russian book sector = Eur.Res.Libr. Coop. 6.vol. 1996. 1.no. 11-25.p.

A „Books in Print" (Új könyvek) szerepe az orosz könyvkereskedelemben

Könyvkiadás, könyvkereskedelem

A Nemzetközi ISBN Iroda német munkatársa röviden (de mégis alaposan) áttekinti a könyvszakma és a könyvtárak helyzetét a szovjet időszakban, összeveti az előnyöket (pl. a könyvek érték szerinti kezelése, könnyű terjesztése, elérhetősége, a kényelmes könyvtárellátás) és a hátrányokat (a sikeres könyvek új kiadásainak hiánya, az antikvár-forgalom motiválatlansága, a közönségigények nagy részének negligálása, az ideológiai szempontok túl nagy szerepe, a nyugati kiadványok nehéz beszerezhetősége stb.), majd jellemzi a jelenlegi helyzetet (az eladható irodalom előtérbe helyezése, a könyvterjesztés és a könyvtárellátás megoldatlansága, a szállítás drágasága és bürokratikussága, amely egyben drasztikusan leszűkítette a távolabbi vidékek választékát stb.).

Az ISBN-rendszeren alapuló, s a kiadók és terjesztők érdekeit szolgáló „Books in Print" típusú kiadványok előnyeinek taglalása után a szerző ismerteti az 1995-ben az orosz könyvkamara által kiadott orosz kísérleti változatot („Knigi v nalicii i pecati"), és javaslatokat tesz a tökéletesítésére (pl. az oroszországi inflációra való tekintettel a konkrét árak mellett vagy helyett az árszint jelzése, a tematikus felosztás helyett egyszerű betűrend, tárgyszavas és kulcsszavas indexekkel). A könyvszakma fejlődése érdekében a külső tényezőket is alaposan át kellene gondolni, pl. a jelenleg tűrhetetlen szállítási költségek mérséklését (a könyv-tarifa bevezetésével), a könyvekre kivetett magas adók csökkentésével.

(Mándy Gábor)

96/330

KOLGANOVA, A.: Pomoš, kotoraâ stanet skoroj. - Bibliotečnyj Buks in Print = Biblioteka. 1996. 1.no. 35-37.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Segítség, amely gyors lesz: könyvtári „Books in Print" Oroszországban

Könyvkereskedői katalógus

1995-ben jelent meg először az orosz „Books in Print". A kötet az Orosz Könyvkamara és a kulturális minisztérium kezdeményezésére készült el. A kiadvány neve a könyvről szóló információ egész rendszerét takarja: mi kapható, mi van nyomdában, illetve mi szerepel a kiadói tervekben, ami nagyon megkönnyítheti az állománygyarapító könyvtárosok dolgát. Ugyanezt a célt szolgálja a kiadvány függelékében közölt könyvkiadói és könyvterjesztői címlista. A jegyzék az alapvető könyvészeti adatokon kívül a példányszámot, a formátumot, a kötést és az árat közli, valamint annotációt is tartalmaz a kiadványokról.

Az állománygyarapítással foglalkozók számára nem kell bizonygatni egy ilyen könyvészeti kiadvány értékét, fontosságát. Nagyon nehéz azonban az adatokat összegyűjteni a kiadóktól. A jelenlegi kötet kísérleti jellegű, az Oroszországban működő mintegy hétezer kiadó közül csak háromszáz könyveiről közöl információkat. A teljes körű számbavétel érdekében a kiadókat „nevelni" kell, és ez nem függ közvetlenül a „Books in Print" összeállítóitól.

Ők másról tehetnek: a jelen kötetben alkalmazott tematikus (inkább műfajinak nevezhető) csoportosítás nehezíti a használatot. Még nagyobb nehézséget okoz a szerzői mutató hiánya. Javításra szorulnak a bibliográfiai tételek is (előfordul, hogy ugyanarról a könyvről két különböző leírás készül és különböző fejezetekbe kerül, nincs egységesítve a szerző neve stb.). Néha megtévesztőek az annotációk.

A hibák ellenére is a könyves szakma nagy, összefogást igénylő vállalkozása a „Books in Print", amely a nyomtatott változaton kívül elektronikus formában is megjelent.

(Rácz Ágnes)

96/331
SMUROVA, N.I.: Čto takoe ISBN? Meždunarodnaâ standartnaâ numeracia knig v Rossii = Biblioteka. 1996. 1.no. 30-32.p.

Mi az ISBN? Nemzetközi szabványos könyvszámozás Oroszországban

Előzetes kiadványszámozás

A könyveket azonosító ISBN alkalmazásának külföldön már több mint 20 éves hagyománya van. Ez a kódszám leegyszerűsíti a könyvek nyilvántartását a nagy „könyves" (könyvkiadói, könyvterjesztői, könyvtári, bibliográfiai) rendszerek belső folyamataiban, és megkönnyíti a rendszerek egymás közötti számítógépes kommunikációját. A számot a könyv már „kézirat korában" megkaphatja, így mint kötelező bibliográfiai adat nagyon alkalmas minden rendszer számára, a *Books in Print*-től kezdve a könyvkereskedői raktárkészletek nyilvántartásán át, az elektronikus úton való könyvrendelésig, illetve a könyvtári azonosítóként való alkalmazásáig.

Oroszországban az ISBN-t 1987-ben kezdték alkalmazni. 1995 szeptemberéig az ISBN-ügynökség kb. 6000 könyvkiadót regisztrált. 1995-ben kezdődött meg az ügynökség számítógépes rendszerének üzemszerű működése.

Az orosz nemzeti ISBN-ügynökség az Orosz Könyvkamara keretében működik. Az önálló részleget 1995-ben hozták létre. Alkalmazni kezdték a nemzetközi csereformátumot, és mágneslemezen szolgáltatják a nemzetközi ISBN-ügynökségnek az orosz kiadók adatait.

Az ISBN alkalmazásában nehézségek is jelentkeznek, pl. sok a tapasztalatlan kiadó; sok az olyan változás a kiadók működésében, amelyet „elfelejtenek" az ügynökség tudomására hozni – emiatt sokszor ugyanaz a kiadó többször is kér ISBN-azonosítót; a kis, tízkönyves kiadóként induló cég százas nagyságrendben jelentet meg könyveket, és így ötjegyű azonosítója nem elégséges kiadványai regisztrálására stb.

Az ügynökség útmutatót állított össze a kiadók számára a hibák kiküszöbölése érdekében, és példatárat szerkesztett a tipikus hibákból. Az orosz nemzeti bibliográfiában külön mutató közli a hibás ISBN-számokat, illetve a javításukat. Erőfeszítéseik nyomán az 1994. évi 10%-ról 1995-ben 3%-ra csökkent a hibák száma.

Ma még nehézkes a kiadók pontos azonosítása is a sok változás miatt, pl. városnevek, utcanevek változnak meg, az új kiadók gyakran költöznek. Sajnos, emiatt a nemzetközi ügynökségbe is megbízhatatlan adatok kerülnek. Tör-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vényszerű, hogy a legtöbbet hibázó kiadókat a legnehezebb megtalálni.

A hibák kiderítésében jó eredményt hozott az a kísérlet, amelyben a könyvtárak az ISBN-szám alapján rendelték meg a könyvek bibliográfiai rekordját, és előfordult, hogy a hibás ISBN-szám miatt nem azt a rekordot kapták a Könyvkamarától, amelyre számítottak. Igazi áttörés akkor várható, ha a nyomdaiparban és a könyvkereskedelemben szélesebb körben alkalmazzák majd az új technológiát, és a kiadók maguk ügyelnek az ISBN-szám helyességére, máskülönben üzleti veszteségekkel kell számolniuk.

Az ISBN bevezetését a politikai változások is nehezítik. Az ország azonosítására 1987-ben a Szovjetunió az 5-ös számot kapta, ez most a tagállamok kiválásával már nem megfelelő. Több államban új ügynökségek alakultak, de pl. Tadzsikisztán és Kirgizia a moszkvai ügynökségre bízta képviseletét.

A megoldást az ISBN teljes körű alkalmazása nyújthatja. Ma még mind a könyvkereskedelemben, mind a könyvtárügyben számos akadálya van ennek: elsősorban a szükséges technikai eszközök és az anyagiak hiánya. Ezzel együtt Oroszországban is van már könyvtár, amely gépi rendszere alapvető azonosítójaként használja az ISBN-számot (az Orosz Tudományos Akadémia természettudományi könyvtára). Csak lassan terjed a vonalkódok alkalmazása is, bár már erre is van pozitív példa.

(Rácz Ágnes)

96/332

MOROZOVSKIJ, M.: Lûbovnyj roman na rossijskom rynke = Biblioteka. 1995. 12.no. 57-61.p.

Szerelmes regény az oroszországi piacon

Könyvkereskedelem; Nőolvasó; Szépirodalom

A szerelmes regény mint speciális műfaj a század elején Angliában indult hódító útjára, majd Kanadában és az Amerikai Egyesült Államokban vált hatalmas üzletté. Közzétételéről külön kiadók hosszú sora gondoskodik.

1994 folyamán Angliában az összes eladott könyv 7,8%-a tartozott ehhez a műfajhoz, az USÁ-ban 1992-ben 177 millió példány kelt el belőle, 885 millió dollárt kitevő összegért.

Oroszországban a szerelmes regény kiadására csak a 90-es évek elején nyílt lehetőség. 1994 folyamán mintegy 40 sorozatban 500 címet kitevő választék került a piacra. Az átlagos példányszám 32 ezer volt. Az 1995-re vonatkozó prognózis 600 címet említ.

A szerelmes regény iránti kereslet olyan nagy, hogy a kiadók időnként nem is tudnak elég kéziratot felhajtani, úgyhogy a sorozatokba kénytelenek más műfajú irodalmat is „besuszterolni". Egyébként a kiadott könyvek túlnyomó része külföldi szerző(nő)k tollából származik. Eredeti orosz mű egyelőre „fehér holló". (A felmérések szerint a „külföldiség" kívánalma a szerelmes regények olvasóinak 46,4%-ánál szerepel; orosz eredetű műveket csak 13,6% kívánna; a maradéknak az ilyen és olyan szerzőjű olvasmány egyaránt megfelel.)

A fordításban megjelenő szerelmes regények többségének népszerűsége Nyugaton már jórészt „lecsengett", miközben a mai „sztárok" (pl. D. Steel) munkái is utat találnak az orosz közönséghez.

Jellemző az orosz viszonyok képlékenységére, hogy a szerelmes regényekről különösen nehéz bibliográfiai információkat szerezni, még nehezebb megvenni őket, mivel a kiadók szinte mindegyike más és más terjesztési mechanizmust fejlesztett ki. De a „túlkereslet" miatt így is virágzik az üzlet.

A szerelmes regény nőknek szánt és zömmel nők által fogyasztott irodalom, bár irodalmi rangját sokan tagadják vagy legalábbis kétségbe vonják. Mindazonáltal a valóban „egy kaptafára készült" darabokon kívül vannak egyfajta realizmusba hajló darabjai is (különösen az angliai szerzők produkálnak ilyeneket).

E regények hősei legtöbbször az első látásra beleszeretnek egymásba, majd a boldog végkifejlethez korántsem rózsás utat tesznek meg. Nem közömbösek e regények külsőségei sem (tájak, épületek, társadalmi környezet stb.). Tilos a durva szex, általában a parlagiasság. Ennek ellenére a műfajon belül egyre több változat alakult ki (érzelgős, bűnügyi, fantasztikus, időskori, második házassági irányzat).

Érdekes, hogy a szappanoperák fogyasztóihoz képest a szerelmes regények fogyasztói jóval értelmesebb kategóriába tartoznak. A szerző részvételével készült (közelebbről nem jellem-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zett) felmérés szerint 1994 októberében a szerelmes regények „átlagolvasója" a következőképpen nézett ki: 38 éves nő, akinek a középiskolainál magasabb végzettsége van, műszaki vagy egyéb végzettségének megfelelő munkaviszonyban áll, illetve alkalmazott, túlnyomórészt (5 esetből 3 esetben) házasságban él, gyerekei vannak (az átlag 1,5 gyerek), családjának jövedelme pedig 320 ezer rubel. Az átlagtól sok a fel- és a lefelé mutató eltérés: egészen magasan képzett nők és segédmunkások egyaránt találhatók hívei között. Hasonló eltérések vannak az olvasók korát illetően is.

A pszichiáterek egy része a szerelmes regényekkel biblioterápiát művel, minthogy alkalmasnak találja őket a nők lelki egészségének helyreállításában való részvételre. Ezzel szemben a kemény feministák a szerelmes regényt a nők számára előállított pornográfiának, a férfiak társadalmi uralmát konzerváló ópiumnak tartják.

(Futala Tibor)

Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Art Libr.J. – Art Libraries Journal (GB)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Audiov.Libr. – Audiovisual Librarian (GB)
Austr.Libr.J. – Australian Library Journal (AU)
Biblioteka – Biblioteka (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekovedenie – Bibliotekovedenie (RU)
Bibliothek – Bibliothek. Forschung und Praxis (DE)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Bottom Line – The Bottom Line (US)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Cape Libr. – Cape Librarian (ZA)
Cat.Classif.Q. – Cataloging and Classification Quarterly (US)
Coll.Res.Libr.News – College and Research Libraries. News (US)
Čtenář – Čtenář (CS)
Doc.Bibl. – Documentation et Bibliothèques (CA)
El.Libr. – Electronic Libraries (I)
Eur.Res.Libr.Coop. – European Research Libraries Cooperation (I)
FID News Bull. – FID News Bulletin (I)
i. – i. (CZ)
IFLA Newsletter – IFLA Newsletter (I)
Int.Forum Inf.Doc. – International Forum on Information and Documentation (I)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Acad.Librariansh. – The Journal of Academic Librarianship (US)
J.Am.Soc.Inf.Sci. – Journal of the American Society for Information Science (US)
J.Educ.Libr.Inf.Sci. – Journal of Education for Library and Information Science (US)
J.Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)
J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply – Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery and Information Supply (US)
J.Libr.Adm. – Journal of Library Administration (US)
Libr.Adm.Manege. – Library Administration and Management (US)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Manage. – Library Management (GB)
Libr.Rev. – Library Review (GB)
Libr.Trends – Library Trends (US)
Libri – Libri (I)
Online CDROM Rev. – Online & CDROM Review (I)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program – Program (GB)
Public Libr.J. – Public Library Journal (GB)
Public Acc.Serv.Q. – Public and Access Service Quarterly (US)
Res.Shar.Inf.Net. – Resource Sharing and Information Networks (US)
RQ – RQ (US)
Spec.Libr. – Special Libraries (US)
Tech.Serv.Q. – Technical Services Quarterly (US)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

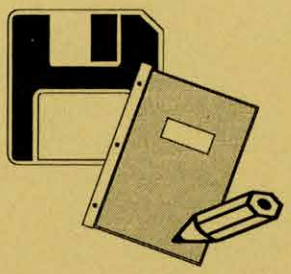

Kérések a Könyvtári Figyelő szerzőihez, közreműködőihez

- Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügy legfontosabb eseményeivel, kutatási eredményeivel, valamint szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó gyakorlati és elméleti megközelítésű írásokat vár közlésre.
- Ha önnek már van készen kézirata, vagy tervezi, hogy írna valamely Önnek fontos, s lapunk profiljába illeszkedő témáról, vegye fel szerkesztőségünkkel a kapcsolatot. Szívesen fogadjuk az általános érdeklődésre, megfontolásra számot tartó írásokat a következő műfajokban: tanulmányok, tömörítések, szemlék, referátumok, könyvismertetések, hírek, beszámolók.
- A terjedelmet és a határidőt a szerkesztőségünk a szerzőkkel közösen határozza meg.
- További kéréseink: a tanulmányokat – ha lehet – tagolják alcímekkel, a hivatkozásokat számozzák meg és az írás után Irodalom cím alatt sorolják fel. A tanulmányokhoz szíveskedjenek mellékelni egy 10 mondatos tartalmi összefoglalást is az idegen nyelvű rezümékhez.
- Mivel lehetőségeink korlátozottak, ezért ábrákat, illusztrációkat csak feltétlenül szükséges esetben tudunk közölni és kizárólag jó minőségű, tónusos, másolásra alkalmas minőségű illusztrációt, ábrát tudunk elfogadni.
- Ha A/4-es papíron küldi a kéziratot, egyetlen kérésünk, hogy jól olvasható, áttekinthető legyen az irás és ne legyen sűrűn gépelve.
- IBM PC-n futtatható szövegszerkesztővel készült kéziratot is elfogadunk. Ebben az esetben kérjük, hogy vagy 3,5, vagy 5,25-ös floppy lemezt küldjenek, s mellékeljék a cikk nyomtatott változatát is. Az adatállományokat sziveskedjenek ASCII kódban elmenteni. A lemezt visszaküldjük.
- A beérkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. Kérjük, ne feledjék a kéziratra ráírni a nevüket, a munkahelyi és a lakáscímüket, valamint a telefonszámukat.

Köszönettel

a lap szerkesztői

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ára: 400,-Ft + postaköltség

Hirdessen a Könyvtári Figyelőben!

Közlés megállapodás szerint.

Érdeklődni lehet a szerkesztőség címén és telefonján.

A következő szám tartalmából:

A magyar könyvtári szaksajtó története 1. r.

Magyar könyvtártudományi folyóiratok a könyvtár- és információtudományi adatbázisokban

A Pécsi Egyetemi Könyvtár stratégiai terve

Magyar katalogizáló „kommandó" a Kongresszusi Könyvtárban

From the contents:

Fifty years of the current Hungarian National Bibliography

On the advancement of library and information training

MPs' habits of information gathering

Professionals in Hungarian children's libraries...

Aus dem Inhalt:

Fünfzig Jahre der laufenden Ungarischen Nationalbibliographie

Gedanken zur Erneuerung der Ausbildung von Bibliothekaren und Informationsfachleuten

Die Gewohnheiten der Informationsbeschaffung von Parlamentsabgeordneten...

Die Versorgung mit Fachleuten in ungarischen Kinderbibliotheken in der Mitte der 90-er Jahre

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben